

MUZEUL GRĂNICERESC NĂȘĂUDEAN
UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚ”
CLUJ-NAPOCA

ARHIVA SOMEȘANĂ

XVIII

ROMÂNIA
JUDEȚUL BISTRITA-NĂȘAUD

CONSILIUL JUDEȚEAN

COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA - NĂȘAUD

2019

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ
SERIA A III-A

XVIII

Pe copertă:

Bistrița, 26 mai 1919 – Veteranii năsăudeni, în frunte cu Laurențiu Anca și stegarul Ștefan Vasile, închină regelui Ferdinand și reginei Maria drapelul grăniceresc (după Emil Stoian și Sebastian Mălușelu).

MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚ” CLUJ-NAPOCA

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ
SERIA A III-A

XVIII

NĂSĂUD
2019

REFERENȚI DE SPECIALITATE:

Prof. Francesco Guida, Universitatea „Roma Tre”, Roma
Prof. Ardian Ndreca, Universitatea Pontificala „Urbaniana”, Roma
Prof. Mircea Gelu Buta, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Conf. Ion Cârja, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactori coordonatori:

Dan Lucian Vaida, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Mirela Popa-Andrei, Academia Română, Institutul de Istorie „George Bariț”,
Cluj-Napoca

Membri:

Călin-Emilian Cira, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca
Cristian Găzdac, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca (doctorand)
Adrian Onofreiu, Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud
Dan Prahase, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Carmen Rontea, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Paul-Ersilian Roșca, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Claudia Septimia Sabău, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Andreea Sărmașiu, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca (doctorand)
Pr. Crin-Triandafil Theodorescu, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Floare Vaida, Colegiul Național „George Coșbuc”, Năsăud

Coperta: Marcela Tamaș

Tehnoredactare: Rodica Pop

Traduceri text:

Limba engleză: drd. Andreea-Maria Sărmașiu (coord.), Robert Emanuel Nagy-
Kulcsár, Andreea Crăciun

Limba franceză: drd. Andreea-Maria Sărmașiu (coord.), Robert Emanuel Nagy-
Kulcsár, Smaranda Teodoriu

Limba germană: Iulia Țițoc-Tămaș, Sara Maria Grindean, Mihaela Drăgulin

Prelucrare imagini foto: Dumitru Rotari

Orice corespondență se va adresa:
MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
Năsăud, B-dul Grănicerilor nr. 19
Tel.: 004-0263-361363
E-mail: muzeu_gr@yahoo.com
România

Please send any mail to the following address:
MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
Năsăud, B-dul Grănicerilor nr. 19
Tel.: 004-0263-361363
E-mail: muzeu_gr@yahoo.com
Romania

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor din cuprinsul volumului
aparține exclusiv autorilor.

ISSN 1583-3542

LISTA AUTORILOR

Mircea Gelu Buta	Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă.
Călin Emilian Cira	Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca.
Dorin Dologa	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.
Ironim Marțian	Universitatea Tehnică Cluj-Napoca.
Maxim (Iuliu-Marius) Morariu	drd. Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă.
Marius-Nicolae Pop	Școala Gimnazială „Lucian Blaga”, Bistrița.
Vlad Popovici	Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Istorie și Filozofie.
Adrian Onofreiu	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.
Carmen Rontea	Muzeul Grăniceresc Năsăudean.
Paul-Ersilian Roșca	Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă.
Ioan Seni	Năsăud.
Ioan Sigmirean	Cepari.
Adrian Socaci	Școala Gimnazială Uriu.
Grigore-Toma Someșan	drd. Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă; preot Mociu.
Dan Lucian Vaida	Muzeul Grăniceresc Năsăudean.
Delia Velescu	București.

CUPRINS

LISTA AUTORILOR.....	5
----------------------	---

I. ȚARA NĂSĂUDULUI - ISTORIE ȘI CULTURĂ

IRONIM MARȚIAN

Dr. Ioan Marte Lazăr (1838-1873) – semnificația unei devize: „Virtus Romana Rediviva”	13
<i>Dr. Ioan Marte Lazăr (1838-1873) – the meaning of a motto: “Virtus Romana Rediviva”.....</i>	29
<i>Dr. Ioan Marte Lazăr (1838-1873) – la signification de la devise: « Virtus Romana Rediviva»..</i>	30
<i>Dr. Ioan Marte Lazăr (1838-1873) – Die Bedeutung einer Devise: „Virtus Romana Rediviva”..</i>	30

ADRIAN ONOFREIU

Vasile Nașcu – paradigme ale posterității.....	31
<i>Vasile Nașcu – paradigms of posterity.....</i>	51
<i>Vasile Nașcu – paradigmes de la postérité.....</i>	51

ADRIAN ONOFREIU

Revirul din anul 1875 al pădurilor grănicerești – sursă documentară pentru Districtul Năsăud.....	53
<i>The Area of the Border Forests in 1875 – A Documentary Source for Năsăud District.....</i>	85
<i>L'étendue des forêts de frontière en 1875 – une source documentaire pour le District de Năsăud.....</i>	86
<i>Das 1857 Gebiet der Grenzwälder-Dokumentarischen Quellen für Kreis Nussdorf.....</i>	86

DORIN DOLOGA

Locuitori din Telciu participanți la Primul Război Mondial.....	87
<i>The inhabitants of Telciu – participants in the First World War.....</i>	106
<i>Les habitants de Telciu participants a la Première Guerre Mondiale.....</i>	106
<i>Die Einwohner von Telciu-Teilnehmer am Ersten Weltkrieg.....</i>	106

IOAN SENI

Astra Năsăudeană – manifestări dedicate Centenarului Marii Uniri (1918-2018).....	111
<i>Manifestations dedicated to the Great Union Centennial (1918-2018).....</i>	126
<i>Manifestations dédiées au Centenaire de la Grande Union (1918-2018).....</i>	126
<i>Ausdruck zum Hundertsten Jahrestag der Grossen Union (1918-2018).....</i>	126

MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU

Preocupări de istorie locală în paginile revistei <i>Astra Salvensis</i> (2013–2016).....	127
<i>About the local history in Astra Salvensis journal (2013–2016).....</i>	133
<i>L'histoire locale présentée dans le journal Astra Salvensis (2013–2016).....</i>	133
<i>Über die örtliche Geschichte in der Astra Salvensis Zeitschrift (2013–2016).....</i>	134

II. STRUCTURI DE CIVILIZAȚIE TRADIȚIONALĂ

IOAN SIGMIREAN

„Înstruțatul bouului” la Caila. Asemănări și deosebiri referitoare la practicarea acestui obicei în alte localități din județul Bistrița-Năsăud.....	137
<i>The custom of the embellished ox in Caila. Similarities and differences related to this custom in other villages of Bistrița-Năsăud County.....</i>	146
<i>Parer le boeuf à Caila. Similitudes et différences sur la pratique de la tradition dans différentes villes du comté Bistrița-Năsăud.....</i>	146
<i>Das Schmücken des Ochsen in Caila. Gemeinsamkeiten und Unterschiede in Bezug auf die Ausübung Dieses Brauches in Anderen Ortschaften des Kreises Bistrița-Năsăud.....</i>	147

CARMEN RONTEA

Cămașa tradițională din zona Năsăudului.....	149
<i>The traditional shirt of Năsăud Area.....</i>	153
<i>La chemise traditionnelle de Năsăud.....</i>	153
<i>Das traditionelle Hemd aus dem Kreis Năsăud.....</i>	153

III. VARIA

MIRCEA GELU BUTA

Din ororile Primului Război Mondial.....	163
<i>From the Atrocities of the First World War.....</i>	170
<i>Parmi les horreurs de la Première Guerre Mondiale.....</i>	171
<i>Le Grausamen Geschichten des Ersten Weltkrieg.....</i>	171

MARIUS-NICOLAE POP

Românii din armata austro-ungară în timpul Primului Război Mondial.....	177
<i>Romanians from the Austro-Hungarian Army during the First World War.....</i>	203
<i>Les roumains de l'armée austro-hongroise pendant la Première Guerre Mondiale.....</i>	204
<i>Die Rumänen in die Österreichisch-Ungarische Armee Während der Erste Weltkrieg.....</i>	204

PAUL-ERSILIAN ROȘCA

Principesa Ileana și Ieromonahul Arsenie Boca. O prietenie în zorii instalării regimului comunist.....	205
<i>Princess Ileana and Father Arsenie Boca. A friendship at the dawn of the Communist regime...224</i>	

ADRIAN SOCACI

Dagger Used by the Imperial Russian Army at the Beginning of the 20 th Century....	225
<i>Un pumnal folosit de armata țaristă la începutul secolului al XX-lea.....</i>	227
<i>Dague utilisée par l'armée impériale russe au début du XXe siècle.....</i>	228

Ein Dolch, der zu Beginn des 20. Jahrhunderts, von der zaristische Armee verwendet wird... 228

DAN LUCIAN VAIDA

File din jurnalul unei adolescente – Maria Elena Micșa (1940–1941).....	231
<i>Pages from the diary of a teenage girl – Maria Elena Micșa.....</i>	272
<i>Feuillets du journal d'une adolescente – Maria Elena Micșa</i>	272
<i>Seiten aus einem Tagebuch eines Jugendlichen – Micșa Elena Maria</i>	273

DELIA VELESCU

Ariadna Bour de pe Minotaurului – poveste sau legendă –.....	289
<i>Ariadne Bour from Minotaur street.....</i>	294
<i>Ariane Bour de la rue Minotaure.....</i>	295

CĂLIN EMILIAN CIRA

„Întru buna aducere aminte a anilor când hălăduiam mai tineri prin București și întru neistovita noastră prietenie”. Ion Apostol Popescu către Nae Antonescu – scrisori	297
<i>“In true remembrance of our youth years, when we lived in Bucharest, and in our never-failing friendship”. Ion Apostol Popescu to Nae Antonescu – letters.....</i>	302
<i>«Au bon souvenir des années quand nous errions tout jeunes sur Bucharest et a notre infatigable amitié». Ion Apostol Popescu à Nae Antonescu – lettres.....</i>	302
<i>„Zum Andenken an die Jahre in Denen wir als junge Menschen durch Bukarest Wanderten und für unsere andauernde Freundschaft”. Von Ion Apostol Popescu an Nae Antonescu – Briefe.....</i>	302

IV. RECENZII

MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU

Vasile Cordovan, Vasile Măgherușan, Gavrilă Rus, Gheorghe Șanta, Dan Lucian Vaida, <i>Din amintirile unui participant la Marea Unire. Col. Liviu Rusu (1898–1992)</i> , Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018, 167 p.....	305
---	-----

GRIGORE-TOMA SOMEȘAN

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în <i>Primul Război Mondial – aspecte memorialistice, socio-economice și culturale</i> , vol. 1–2, Seria „Istorie. Documente. Mărturii,” Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018.....	307
---	-----

VLAD POPOVICI

„Despre împlinirea celor neîmplinite” în <i>Districtul Năsăud. Condițiile administrative de la Măgura (1866–1868) și Șanț (1874)</i> , ediție, studiu introductiv și note de Adrian Onofreiu, Claudia Septimia Sabău, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2018, 145 p.....	311
---	-----

I. ȚARA NĂSĂUDULUI – ISTORIE ȘI CULTURĂ

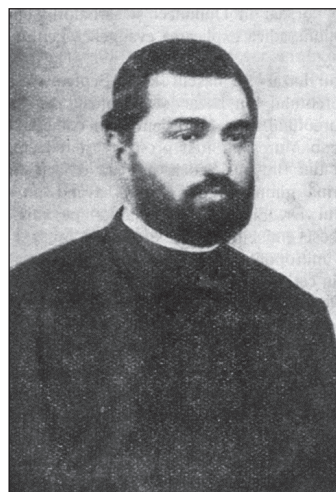
DR. IOAN MARTE LAZĂR (1838–1873) - SEMNIFICAȚIA UNEI DEVIZE: „VIRTUS ROMANA REDIVIVA”

Ironim MARȚIAN

Una dintre cele mai luminoase figuri de dascăli din Năsăud a fost Dr. Ioan Marte Lazăr, recunoscut nu numai ca autor al „Odeii festive”, prilejuită de deschiderea, la 4 octombrie 1863 (acum 155 de ani), a Gimnaziului superior greco-catolic românesc, dar și ca deținător al unei culturi umaniste de excepție, acumulată în doar 35 de ani.

S-a născut la 26 septembrie 1838, în Năsăud, ca fiu al longevivului preot-cooperator (ajutător) și catehetul „normei” Ioan Lazăr (1804–1885) și al Mariei (n. Mureșanu), fiica preotului Ioan Mureșanu din Rebrișoara și sora lui Iacob Mureșanu, cunoscutul profesor și redactor al „Gazetei Transilvaniei” de la Brașov¹. I-a fost asigurată lui Ioan Marte Lazăr o educație deosebită, mai ales că era unicul băiat alături de cele cinci fete ale fruntaușei familii.

Pentru început, urmează „norma” din Năsăud (1846–1851), ale cărei cursuri s-au redeschis, la 3 septembrie 1849, în frunte cu directorul Moise Panga și învățătorul adjunct Isac Nășcuțiu; apoi, Gimnaziul greco-catolic românesc din Blaj, pe care-l absolvi în anul 1859 cu „succes eminent”, aici beneficiind de o bursă din Fundațiunea „Dr. Simeon Ramonțai” (1770–1844)². Să menționăm

¹ Despre Dr. Ioan Marte Lazăr găsim multe date la: Dr. Constantin Moisil, *Macedonu Popu și Dr. Joane M. Lazaru*, „Programa a cincea a Gimnaziului superioare romanu gr.-catolicu din Naseudu publicată la finea anului scolasticu 1873/74”, Bistrița, 1874, pp. 21–22; Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene scrisă cu prilejului jubileului de 50 de ani de existență (1863–1913) a Gimnaziului superior fundațional din Năsăud*, Năsăud, 1913, p. 336 passim.; Gavril Bichigean, *Slujitorii altarului Bisericii române din Năsăud*, Biblioteca „Din granița năsăudeană”, Nr. 6, Bistrița, 1936, pp. 52–54; Iuliu Moisil, *Figuri grănițerești năsăudene. Ioan Marte Lazăr, 1838–1873*, „Arhiva Someșană”, Nr. 26, Năsăud, 1939, pp. 101–118; Teodor Tanco, *Profesorul Ioan Marte Lazăr, „Virtus Romana Rediviva”*, Vol. (I), Însemnări și portrete, Bistrița, 1973, pp. 209–211.

² Era medic originar din Someșeni (Cluj), stabilit în Moldova și apoi la Viena. Din fundația sa,

că i-a avut ca profesori pe binecunoscutul filolog Timotei Cipariu (director în perioada 1854–1875), pe Ioan V. Rusu și Ioan Antonelli, ca să-i amintim doar pe aceștia care au contribuit la formarea sa, iar dintre colegii imediat mai mici, pe Ioan Papiu și Aron Densusianu. Ioan Marte Lazăr a trăit la Blaj efervescența încercărilor gimnaziștilor de a întemeia o societate de lectură, o bibliotecă, o revistă (cu titlul „Dante”), toate din inițiativa lui Aron Densusianu³, despre care își va aminti și le va aplica la Gimnaziul năsăudean.

Continuă mai departe la Seminarul romano-catolic de pe lângă Universitatea din Budapesta, terminând studiile teologice după patru ani (1859–1863). Deschizându-se Gimnaziul „Francisc Iosefian”⁴, la 4 octombrie 1863, prin eforturile susținute ale urmașilor grănicerilor, Ioan Marte Lazăr este chemat și numit profesor provizoriu, revenindu-i disciplinele de lb. latină, lb. germană și matematică, dar numai până la 10 noiembrie 1863 (mai mult de o lună), după care, dând frâu liber „îmboldului interior” pentru o „cultură științifică mai înaltă”, își va aprofunda cunoștințele teologice la Institutul „Augustinian” din Viena. Acolo va audia, în paralel, la Universitate, cursuri de istorie universală, filozofie și pedagogie, își va desăvârși cunoștințele din limbile latină, germană și italiană, va învăța deplin limbile greacă și franceză, va continua să se inițieze în limba maghiară, la loc de cinste stând, în primul rând, limba română. Căci, susținea Ioan Marte Lazăr, „(...) un român bun și om de omenie știe respecta toate limbile, fie culte, fie neculte; poate învăța acelea ce-i sunt de lipsă după Statul în care se află, și de va putea (...) chiar și toate limbile pământului; nu-și va uita însă niciodată că el e român; va ști că îi este sfântă datorie și obligațiune de la natură, de la Dumnezeu, să-și iubească limba sa mai presus de toate limbile pământului, să o cultiveze din răspuțeri (...)”⁵.

Fusese în capitala austriacă „instructor”, educator al arhiducelui și principe de coroană Rudolf (1858–1889), unicul băiat al împăratului Francisc Iosif (1848–1916) cu Elisabeta (1837–1898), ceea ce abia acum realizăm de ce numele celui vlăstar împărătesc îl găsim în fruntea unui fond, numit „Fondul

cu un capital de 100.000 de florini, administrată de Consistoriul mitropolitan din Blaj, au beneficiat de burse elevi și studenți români, fără deosebire de confesiune, printre ei numărându-se și Titu Maiorescu, apoi Vasile Rocnean, Al. Papiu-Ilarian, Iosif Hodoș, Ioan Rațiu...

³ Vezi Tudor Oprea, *Reviste literare ale elevilor, 1834–1974*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 25.

⁴ Dorința urmașilor grănicerilor năsăudeni a fost ca patronul spiritual al tânărului gimnaziu să fie împăratul Francisc Iosif, dorință înscrisă în „învoirea” emanată de întrunirea din toamna anilor 1861 și 1862, cuprinsă apoi în *Instrumentu Fundatiunale pentru instituttele de învetiamentu și educațiune din Districtulu Nasedului în Transilvania*, Năsăud, 18 august 1865, Paragraful VI/4/k, p. 10. Budapesta însă s-a opus, astfel că, fiind sub oblăduirea Episcopiei Gherlei (din 1858 școlile trec la confesiuni), va purta denumirea de *Gimnaziul superior greco-catolic românesc*, până în anul 1892, după care se va numi *Gimnaziul superior fundațional din Năsăud* (Alapitványi Fögimnásium Naszódon), pierzându-și astfel caracterul confesional greco-catolic. Și internatul (convinctul), preconizat cu 100 de locuri, urma să se numească Institutul „Rainerian”, Ferdinand Rainer (1827–1913) fiind arhiduce și general de artilerie austriac, comandant suprem al miliției imperiale, iar „norma” năsăudeană să se numească Institutul „Elisabetin”, în onoarea împărătesei, denumiri având aceeași soartă.

⁵ Apud Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op. cit.*, p. 161.

Rudolfin” (1879)⁶, din care au beneficiat de burse și gimnaziști năsăudeni (de exemplu, cunoscutul compozitor Nicolae Bretan).

După ce-și trecu doctoratul în Teologie, la 18 iunie 1869, Ioan Marte Lazăr a fost încă o dată chemat de Comisiunea administratoare de fondurile scolastice grănicerești din Districtul Năsăudului (ca patron al gimnaziului) să ocupe un post de profesor, mai întâi provizoriu și apoi *ordinar definitiv*, la 3 decembrie 1871, căci i se recunoscuse doctoratul ca licență (censură), tot în mod provizoriu fusese numit director în perioada 1 septembrie 1869–30 august 1873, al patrulea director după provizoratul vicarului episcopesc foraneu Grigore Moisil (4 octombrie 1863–31 august 1868) și interimatele profesorilor Ioan Papiu (1 septembrie 1868–24 februarie 1869) și Florian Moțoc (25 februarie–31 august 1869). Și-a regăsit profesorii de la 1863 (Grigore Moisil, Leon Pavelea, Ioan Secuiu), cărora li s-au adăugat alții (Octaviu Barițiu, Ioan Papiu, Maxim Pop, Dr. Constantin Moisil, Florian Moțoc, Ioan Marcian, Ioan Sârbu, Nicolae Pop, Dr. Ioan Mălai, Ioan Ciorceriu, Teodor Dumbravă de Orșova, Andrei Mazanec, Anton Kunna). A fost *primul doctor* din galeria profesorilor năsăudeni, pe parcursul celor 155 de ani de existență ai liceului, iar al doilea, Dr. Constantin Moisil (Viena, 29 noiembrie 1870); ultimul, Nicolae Bosbiciu (Cluj-Napoca, 21 septembrie 2018).

La deschiderea gimnaziului, în ziua festivă prescrisă, după reprezentantul Districtului românesc autonom al Năsăudului, vicecăpitanul Leontin Luchi (căpitanul suprem Alexandru Bohățel participa atunci la lucrările Dietei din Sibiu, 1863/64), și președintele Fondurilor Grănicerești, patronul școlilor năsăudene, vicarul episcopesc foraneu al Rodnei, Grigore Moisil, care fusese și primul director gimnazial, Ioan Marte Lazăr a rostit în numele tânărului corp profesoral abia înjghebat o „avântată” cuvântare, arătând importanța inaugurării celui de al patrulea liceu românesc din Transilvania, după cele de la Blaj (1754), Beiuș (1828) și Brașov (1850). Spicuim câteva idei înălțătoare din al său discurs: „Și dacă este așa de mare, așa de strălucită ziua aceasta, mare va fi și bucuria cu care, sunt convins, o întâmpină tot românul, și cu atât mai tare fiii Districtului Năsăud. De este bucurie, este și fericire. Iar dacă azi se simte cineva fericit, de simte cineva în pieptu-i bătând inima cu bucurie, acestea toate le vor simți cu mult mai tare *profesorii*, cari vor fi fortunați (sortiți) mai întâi a păși peste pragurile noului institut și a îndulci mai întâi cu nectarul muzelor frageda noastră junime. Bucuria le va fi mare, fericirea le va fi mare, dar (...) mari vor fi greutatea ce vor zăcea pe umerii lor, dacă vor voi într-adevăr să corespundă întru curățimea sufletului lor chemării celei înalte. (...) A lor sfântă datorie este: să deștepte în dânsii înaltului simț religios al pietății și moralității, fără de care toată cultura nu are nici o bază solidă. Aceasta să le fie junilor îngerul păzitor în toate valurile acestei lumi trecătoare (...). În scurt, a-i face pe ei (junii) tot atâți cetățeni buni în împărăția cerească și cea pământescă; a-i face plăcuți și lui Dumnezeu și oamenilor – zic, nu e glumă, nici lucru de toate zilele. (...)”

⁶ „Fondul Rudolfian” a fost creat din contribuții particulare ale clerului arhiepiscopesc ortodox de la Sibiu în timpul mitropolitului Miron Romanul (1874–1898), inițial cu un capital de 10.000 de florini (la 1901 – 265.000 fl.).

Unicul scop să le fie (profesorilor): *mărirea națiunii române prin cultivarea junimii*, și atunci, cu inima deschisă, vor ști da seamă înaintea cerului de oile lor încredințate. (...) Iar tu *junime*, care dimpreună cu profesorii voștri pășiți mai întâi peste pragurile acestui institut nou; tu, care de la natură porți în sânu-ți solidul și seriosul caracter erezit de la străbunii noștri, reînnoiește-ți același caracter serios, acuma, la început, căci serioasă, dar și plăcută e calea care ți se prepară. Pășește și îmbrățișează științele, (împărtășește-te cu) dulceața muzelor, căci ți se lărgește câmpul spre dezvoltarea mai mare a facultăților intelectuale. (...) Și voi, *junime*, veți ști mulțumi, împreună cu profesorii, venerândelor capete cărunte, cari azi nu întârziară a deschide solemn acest institut. (...) Mărite fie umbrele strămoșilor noștri!”⁷.

Tot de numele lui Ioan Marte Lazăr se leagă cunoscuta *Odă festivă* a Gimnaziului năsăudean, scrisă cu același prilej (4 octombrie 1863), în metrul odei lui Horațiu „*Integer vitae*” (Viața integră, cinstită; curată) și pusă în acorduri mozartiene, din care reproducem trei semnificative strofe⁸: „Astăzi virtuții belice străbune / Fiii lui Marte de pe Valea Rodnei / Știu să-nsoțească a doua «*Rediviva / Virtus Romana*». (...) Astăzi strănepoții ție, o Minervă!, / Ție-ți consacră brava sa *junime*; / Ea va fi ție auriul templu / În Dacia veche. (...) Durmiți în pace venerânde umbre / Din Legiunea a doua română, / Căci răsplătire vouă acuma mare / Este la ceriuri.” Mai întâi, reamintim că, în mitologia romană, *Marte* este Zeul războiului și al agriculturii, iar *Minerva*, Zeița înțelepciunii, protectoarea științelor, artelor și a meșteșugurilor. „Legiunea a doua română” înseamnă Regimentul II de graniță năsăudean, întemeiat în cele trei etape: 1762/63, 1764 și 1783/84⁹. *Virtus Romana Rediviva* (Virtutea Romană Reînviată) este deviza de pe steagul regimentului conferită de coîmpăratul Austriei, Iosif II (1765–1780–1790), cu ocazia vizitei sale în Țnutul grăniceresc al Năsăudului, la 1773, atunci când și rostește celebrul salut: *Salve, Romuli Parva Nepos!* (Fii salutată, mică nepoată a lui Romulus!), cuvinte din care s-au născut numele localităților păstrate și azi: *Salva*, *Romuli* (Strâmba), *Parva* (Lunca Vinului) și *Nepos* (Vărarea). A doua „*Rediviva Virtus Romana*” înseamnă deschiderea Gimnaziului năsăudean, la un secol de la înființarea Regimentului II de graniță de către împărăteasa Maria Tereza (1740–1748–1780). Cine-i va fi sugerat viitorului împărat luminat, fiul Mariei Tereza, acel *salut*, care este de fapt un vers¹⁰, dar și amintita *deviză* purtată de regiment în cele 20 de campanii militare și 136 de bătălii pe câmpurile de luptă ale Europei (dar nu numai), cu statornicie exemplară față de Viena? Unul dintre ofițerii regimentului năsăudean, Mr. Antonio Cosimelli (alias *Silvius Tannoli*), autorul aceluia latinesc *Poëmation de secunda legione Valachica sub Carolo barone Enzenbergio*, apărut în prima ediție la Cluj, în anul 1768, a doua ediție la Sibiu, în același an, iar a treia ediție la Oradea, în anul 1830, datorită lui Vasile Vaida (1780–1834) de

⁷ Apud Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op. cit.*, pp. 157–163.

⁸ *Ibidem*, p. 164.

⁹ Vezi Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean și locul său în lupta pentru progres social și libertate națională a românilor din Transilvania*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, pp. 74–77.

¹⁰ Cf. Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 88.

Glod (Solnoc-Dobâca/Sălaj), secretar al Guvernului regesc transilvan, care îi și adaugă „*Reflexiones IX ad Poëmation*”, prima istorie tipărită a Regimentului II de graniță năsăudean. Uimiți de asemănarea limbii ofițerilor regimentului cu cea a grănicerilor, Antonio Cosimelli îi numește pe aceștia *romulizi*, adică nepoți ai lui Romulus (întemeietorul legendar al Romei – 753 a. Chr.), iar regimentul este considerat *legiune*¹¹, „cu ochii îndreptați spre aceleași virtuți ale strămoșilor, care trebuiau reînviată”¹². Îngemănarea armelor și a muncii câmpului, specific grănicerească, a însemnat emanciparea socială de sub puterea feudală, căci grănicerii erau oameni liberi, stare la care au râvnit răsculații lui Horea (1784), în același timp Regimentul grăniceresc servind ridicării politice a poporului român transilvănean. Cine s-au opus? Sașii bistrițeni, care au pierdut sursa de venituri din Valea Rodnei, și ungurii, căci iată câtă ironie transpare, de exemplu, din judecata istoricului reformat maghiar Bod Péter (1712–1769): „Acum plini de nădejdea tuturor bunătăților, (grănicerii) visau veacuri de aur. Mergeau în pădure și la lucrul câmpului numai încinși cu sabia, batjocorind pe nobili și magnați”¹³.

Când, la 3–5/15–17 mai 1848, pe Câmpia Libertății de la Blaj răsuna dorința „Noi vrem să ne unim cu țara!” a celor peste 40.000 de români, întruniți în Marea Adunare Națională, această năzuință avea loc sub faldurile stindardelor pe care era încrustată deviza *Virtus Romana Rediviva*, inserată și de Mihai Eminescu în romanul „*Geniu pustiu*” (1869/70), Poetul nostru Național pe care Nicolae Iorga îl considera „un simbol de credință tare în neam și în menirea lui, un aspru supraveghetor moral, un intransigent absolut” (1911).

După desființarea Regimentului II de graniță năsăudean (1851), cultul lui Marte se substituia în cultul Minervei. Semnificațiile devizei *Virtus Romana Rediviva* pentru urmașii grănicerilor au fost analizate competent de Dr. Teodor Tanco în primul volum (Bistrița, 1973) din seria de șapte cu titlul inspirat de

¹¹ Și Armata lui Avram Iancu din toamna anului 1848 era alcătuită din 15 *legiuni* (comandate fiecare de prefect și viceprefect), o legiune cuprindea 10 *tribunate* sau batalioane (tribun, vice-tribun), împărțite în 10 *centurii*, fiecare din 100 de luptători (centurion, vicecenturion), iar centuria era formată din 10 *decurii* (decurion); vezi Dr. Iulian Topliceanu, Dr. Constantin Ucrain, *Oastea lui Avram Iancu*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 10.

¹² Apud Acad. David Prodan, *Înființarea regimentelor de graniță*, „Istoria României”, Vol. III (Redactor responsabil Acad. Andrei Oțetea), Edit. Academiei RPR, București, 1964, p. 521.

¹³ Apud Vasile Bichigean, *Poëmation de secunda legione Valachica sub Carolo barone Enzenbergio*, „Arhiva Someșană”, Nr. 2, Năsăud, 1925, p. 14, citând lucrarea acestuia, „*Brevis Valachorum Transylvaniae in colentium Historia...*”, (1890). Și scriitorul francez Auguste de Gerando (1820–1849) vorbește despre grănicerii năsăudeni, în urma unei călătorii în Transilvania („*La Transylvanie et ses habitants*”, 1845): „Țăranii regimentului grăniceresc, jumătate soldați și jumătate lucrători, purtau pe un umăr o pușcă (în bandulieră), iar pe celălalt un sac de grăunțe”. Poporul român este „un popor romanic, cel mai vechi în Ardeal, care locuiește nu numai în Ardeal și Ungaria, ci și în Basarabia, Moldova, Muntenia și alte provincii turcești”, afirmă scriitorul, exprimându-și părerea „ca toate aceste provincii românești să se unească sub sceptrul Austriei”, într-un stat federativ „al cărui miez l-ar forma Moldova și Muntenia”. Cf. Vasile Bichigean, *Trei călători străini despre Valea Someșului*, „Arhiva Someșană”, Nr. 1, Năsăud, 1924, p. 42; Iosif Naghiu, *Pagini istorice-culturale*, „Arhiva Someșană”, Nr. 21, Năsăud, 1937, p. 512.

TESTIMONIUM MATURITATIS.

Ioannes Bulbuciu in *Nassodiu* Dist. *Nassodiensis*

Eius rei in fidem hancce ei tabulam sigillo **Gymnasti Majoris Romani Graeco-Catholici Nassodiensis** munitam dedimus nominaque nostra ipsi subscripsimus.

Datum: **Nassodi** in *Transilvania* die *28* mensis *Septembris*
bris - - anni: *1877*.

Viri Collegii explorandae maturitatis:

D. Ioannes M. Lazarus *Maximus Popu*
Religionis et Philosophiae *linguae romanae, hist. et geom. prof.*
Professor in. nec non Gymna. alioq. classis oetores ordinarius.
sui Director.

Theodorus Dumbrava *Orrore*
linguae latinae professor

Lco Tavelia

linguae germ. professor

Floriana Molocuta
prof. de mat. physica.

Dr. Constantinus Mividy
linguae graecae professor.

Nicolaus Szpus
historiae naturalis prof.

Cesavino Ravidu
linguae hung. professor

aceeași deviză: sensul militar, sensul autonomiei teritorial-administrative, sensul educativ-școlar și sensul cultural-istoric.

Anul 1870 este bogat în realizări pentru Dr. Ioan Marte Lazăr. Ca director, la 7 iulie 1870, va face „pașii de lipsă”, astfel ca Gimnaziul năsăudean, în anul 1871, să primească „dreptul de publicitate”, adică absolvenții cls. a VIII-a (1870/71) să poată susține aici Examenul de Maturitate, iar pe baza „testimoniilor” eliberate să urmeze orice instituție superioară de învățământ. Calea de urmat a fost cea cunoscută: Comitetul Fondurilor școlare grănicerești din Districtul Năsăudului, ca patron al școlii, întocmește o documentată „reprezentățiune”, la 20 noiembrie 1870, semnată de președintele Grigore Moisil, vicarul episcopal foraneu al Rodnei (Năsăud),

și de secretarul Ștefan Timoc, recomandată de Oficiul politic districtual din Năsăud Consistoriului diecezan al Episcopiei greco-catolice a Gherlei, acesta Directoratului suprem școlar din Cluj, în fine, acesta Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice de la Budapesta, care o și aprobă, la 23 decembrie 1870. Iar Instrumentul Fundațional va fi aprobat la 10 aprilie 1871, în urma deciziei Vienei din 23 martie. De reținut, așadar, cele două date hotărâtoare în devenirea Gimnaziului superior greco-catolic românesc din Năsăud.

Primul Examen de Maturitate a avut loc la 3–4 iulie 1871, sub președinția lui Páll Sándor, directorul suprem din Cluj, și în prezența reprezentanților Fondurilor Grănicerești, Grigore Moisil și Ioachim Mureșanu, președintele Tribunalului districtual (Sedria); dintre primii 14 maturizanți amintim pe Ioan Ciocan, Grigore Pletosu, Ioan Georgiu, Ștefan Rebreanu, Ioan Bulbuc, Grigore Marica...

Sub aspect educativ-organizatoric, Gimnaziul năsăudean avea ca teme *Entwurf*-ul ministrului austriac al Cultelor și Instrucțiunii Publice, Leo Thun (1848–1860), titlul integral în românește fiind „Proiectul de Organizare al gimnaziilor și școlilor reale din Austria”, publicat în 16 septembrie 1849 (cu modificări ulterioare privind planurile de învățământ), care prevedea că gimnaziile complete, cu opt clase, se împart în *gimnazii inferioare* (cls. I-IV), menite să confere educație copilului, și *superioare* (cls. V-VIII), destinate creșterii adolescenței. Apoi, că *gimnaziile publice* pot să fie *de stat* sau *de corporațiune*, acestea din

INSTRUMENTU FUNDATIUNALE

P E N T R U

INSTITUTELE DE INVETIAMENTU

si

EDUCATIUNE

DE IN

DISTRICTULU NASEUDULUI

IN

TRANSILVANIA.

urmă fiind susținute de corporațiuni sau de fondatori privați, în cazul celui de la Năsăud, susținut de Fondurile Grănicerești. Caracterul său românesc consta în aceea că „limba de propunere” era *româna*, „pentru totdeauna cât va susta acest institut” („Instrumentul Fundațional”, VI/4, p. 9), iar caracterul confesional greco-catolic, în faptul că forul școlar ecleziastic superior era Consistoriul (Ordinariatul) greco-catolic al Episcopiei Gherlei și Vicariatul Episcopal foraneu al Rodnei (Năsăud), ambele hotărâri consfințite în anii 1866 și 1871 de către oficialități.

Care erau modificările în planul de învățământ inițiate de Dr. Ioan Marte Lazăr, față de cel stabilit în *Entwurf* și dat în tabelul de mai jos?

Clasa	Religiune	Limba latină	Limba greacă	Limba română	Limba germană	Limba magiară	Geografia	Istoria	Matematica	Fizica	Istoria naturală	Propedeutica filozofică	Numărul oarelor cu limba maternă	Nr. oarelor fără limba maternă	Numărul oarelor după <i>Entwurf</i>
I	2	7	—	3	3	2	3	—	3	—	2	—	25	22	22
II	2	7	—	3	3	2	3	—	3	—	2	—	25	22	20
III	2	5	3	2	3	2	—	3	3	—	2	—	25	23	24
IV	2	5	3	2	3	2	—	3	3	3	—	—	26	24	24
V	2	5	3	2	2	2	—	4	4	—	2	—	26	24	24
VI	2	5	3	2	2	2	—	4	3	3	—	—	26	24	24
VII	2	4	3	2	2	2	—	3	3	3	—	2	26	24	24
VIII	2	4	3	3	2	2	—	3	1	2	—	3	25	22	24
Loialtă	16	42	18	19	20	16	6	20	23	11	8	5	204	185	186

În primul rând, la Conferința profesorală a Gimnaziului năsăudean din 22 martie 1873 se aprobă „proiectul de propunere a religiei greco-catolice” în toată școala, întocmit de director pentru întâia oară, din care transpar învățăminte de o evidentă actualitate și azi. Catehetul și profesorul de religie aveau datoria de a cunoaște exact și complet religia creștină, să fie „bine versați” și în celelalte științe, căci vin în „atingere nemijlocită” cu aceasta, iar principiile lor, adevărate sau false, au consecințe asupra moralei și vieții creștine; propunerea adică predarea să se facă în conformitate cu „legile didactice și pedagogice în mod logic”, asemenea celorlalte discipline; cunoștințele să fie predate plăcut și atrăgător, astfel ca principiile religiei creștine să nu fie seci „în mintea junimii”, ci „să li se prefacă în sânge, să le cultive inima și să le și pună în practică”. Însă cateheții și profesorii de religie au și datoria ca știința lor, îngemănată cu tactul didactic, pedagogic și moral, cu viața lor, să constituie modele de doctrină creștină aplicată. Desfășurat pentru clasele I-VIII, în câte 2 ore pe săptămână, acest proiect a fost aprobat de Episcopul Mihail Pavel (1872–1879) la 5 aprilie 1873; exhortațiunile (îndemnuri, sfaturi, încurajări) duminicale și din

sărbători, ținând seama de succesiunea Evangheliilor, ca și exercițiile spirituale din Săptămâna Patimilor rămânând să se desfășoare după modalitatea stabilită în anul 1872.

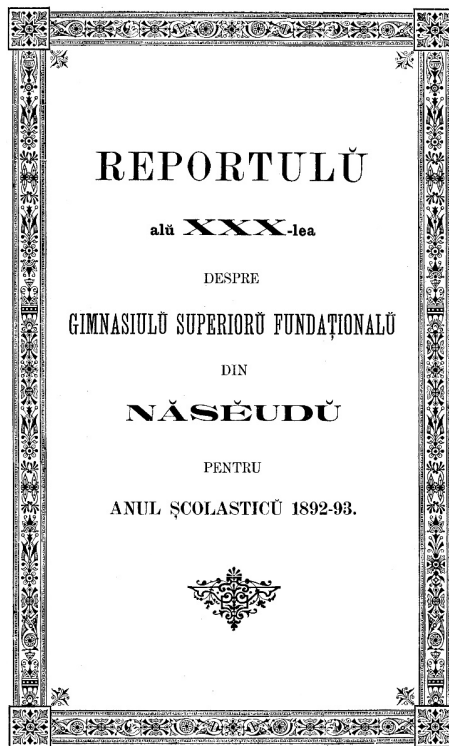
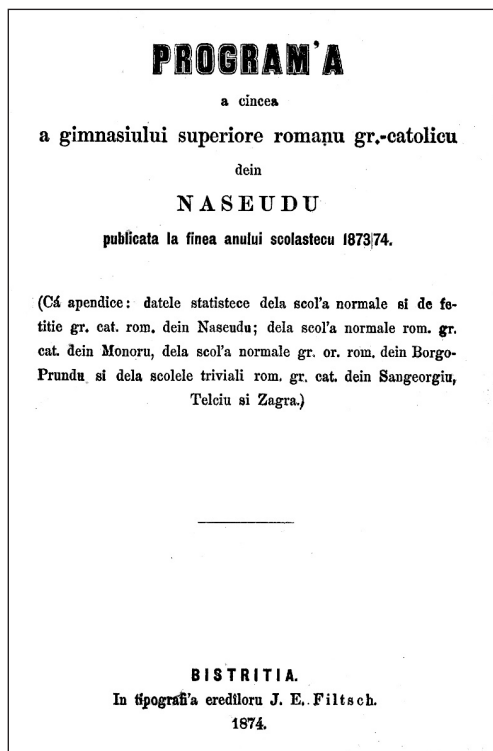
Mai departe, la indicațiile venite de la organele superioare, din 18 august 1870 desenul devine „studiu obligatoriu” pentru tot gimnaziul, cartografia „studiu liber” pentru gimnaziul inferior, iar stenografia, pentru cel superior. La 5 septembrie 1870, s-a decretat muzica vocală și instrumentală ca „studiu obligatoriu”, fără să influențeze asupra mediilor gimnaziștilor. La stăruința directorului Dr. Ioan Marte Lazăr s-a introdus lb. italiană ca „studiu liber” pentru gimnaziul superior (1 oră pe săptămână), în anii școlari 1871/72 și 1872/73, pe care a predat-o el însuși fără remunerație. Din 29 iunie 1872, se ia hotărârea ca fizica să se propună din cls. a VII-a și nu din cls. a VI-a (3 ore/săptămână), astfel că acestei clase în locul fizicii i s-au introdus chimia (1 oră/săptămână) și istoria naturală (biologia, 2 ore/săptămână). În sfârșit, din 18 august 1872, se introduce și gimnastica (6 ore, 3 despărțăminte x 2 ore pe săptămână)¹⁴.

Directorului Dr. Ioan Marte Lazăr îi aparține inițiativa ridicării unei clădiri corespunzătoare pentru gimnaziu, la 25 iulie 1872, în fapt fiind vorba despre urgentarea aplicării în practică a prevederilor „Instrumentului Fundațional”, în a cărui „învoire” cele 44 de localități ale fostului Regiment II de graniță năsăudean se obligau să contribuie la edificare cu materiale de construcții, bani și prestații. La 27 noiembrie s-a și ales o „comisie de clădire” alcătuită din Grigore Moisil, Dr. Ioan Marte Lazăr, Ioan Florian, Leontin Luchi, Maxim Lica, Petru Tanco, Nestor Ganea și Cosma Anca, deocamdată însă neajungându-se la un consens, nici măcar asupra amplasamentului. Vor trece 10 ani până la reluarea stringentei probleme.

S-a îngrijit de continuarea publicației apărute odată cu completarea gimnaziului inferior, sub titlul *Raportu anuale despre Gimnaziul românului greco-catolicu din Naseudu pentru anul scolasticu 1866/67* (Gherla, 1867), numai că îi schimbă denumirea în „programă”: I (1869/70), II (1970/71), III (1971/72) și IV (1972/73). În „rapoarte” și „programe” se publicau, pe lângă știri școlare (inclusiv de la școlile „normale” din Năsăud, Monor și Prundul Bârgăului¹⁵, de la școlile „triviale” din Sângeorz-Băi, Telciu și Zagra), studii de specialitate ale cadrelor didactice, biografii ale profesorilor decedați. Se remarcă studiul de filozofie bilingv (latină-română) al lui Ioan Marte Lazăr intitulat *Disertatiune despre liberul arbitriu al omului considerat atât în sine, cât și în relațiune către grația divină*, întins pe cele patru „programe” (I-IV), din care se degajă vasta cultură a directorului; noțiunea de „liber arbitriu” semnifică facultatea morală a unei persoane de a alege liber, în actele voinței, între două sau mai multe alternative posibile. În „programele” III și IV scrie biografiile profesorilor gimnaziali Teodor Dumbravă de Orșova (1842–1872) și, respectiv, Ioan Ciorceriu (1840–1873), trecuți din viață mai tineri decât el.

¹⁴ Aceste informații au fost extrase din lucrarea Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op. cit.*, p. 220 sqq.

¹⁵ De la înființare (1764), în Monor și Prundul Bârgăului funcționau „trivialele”, iar din 1872 „s-au prefăcut în școli normale”.

O altă lucrare a Dr. Ioan Marte Lazăr este de istorie și istorie bisericească ale românilor, sub titlul *Tabele istorice sincronistice ale coloniilor romane din Dacia Traiană și ținuturile mai târziu numite: Dacia Aureliană*, era proiectată să apară în trei fascicule, din care a apărut doar primul: „Coloniile romane din Dacia Traiană în timpul emigrațiunei celei mari” (Bistrița, 1872), a hunilor (375), până la căderea Constantinopolului sub turci (1453). Era interesant al treilea fascicul, denumit „Istoria bisericească a românilor din întreg Orientele Europei”. Convingerea sa, exprimată în „prefața” lucrării, este de actualitate, anume „că precum istoria bisericească universală numai în legătură cu istoria universală civilă se poate trata în mod perfect, așa și istoria bisericească a românilor numai în strânsă legătură cu cea civilă se poate înfățișa într-un mod mai clar”¹⁶.

Cum prea bine se cunoaște, la 8–10 august 1870 avusese loc Adunarea generală a ASTREI la Năsăud, căci aici conștiința națională ridicată la demnitatea de conștiință politică era foarte vie, mai ales după Unirea cu Biserica Romei (1700), înființarea Graniței militare (1762/63), emulația stârnită de Revoluția de la 1848/49 și deschiderea Gimnaziului năsăudean (1863). Trei erau semnificațiile adunării ASTREI: se desfășura pentru prima oară la Năsăud un asemenea congres cultural al tuturor românilor transilvăneni, era a X-a Adunare generală

¹⁶ Apud Iuliu Moisiu, *Lucr. cit.*, p. 115.

de la înființarea ASTREI (Sibiu, 1861), deci aniversară, și se ținea înaintea constituirii Despărțământului Năsăud al ASTREI (22 august 1881)¹⁷.

Ca director gimnazial, Dr. Ioan Marte Lazăr fusese numit președinte al Comitetului de organizare (aranjor), a fost ales ca secretar (actuar) împreună cu Prof. Iustin Pop de la Oradea, fost colaborator al Dr. Grigore Silași la Viena, și Prof. Maxim Pop de la Năsăud. Participă la discuții alături de ceilalți proeminenți năsăudeni: căpitanul suprem Alexandru Bohățel, vicarul Grigore Moisil, Ioan Florian, Maxim Pop și Francisc Mihăilaș, foarte activi privind realizarea scopului ASTREI, anume ridicarea prin cultură a poporului român. Prezintă apoi cele 2 telegrame expediate pe adresa Adunării generale din partea lui Iacob Mureșanu și a Despărțământului Brașov al ASTREI. Se asociază celor „câțiva zeloși” (Dr. Ioan Marte Lazăr, Grigore Moisil, Dr. Ioan Mălai, Maxim Pop, Ștefan Pop și Florian Moțoc) întru a deveni membri ai ASTREI, depunând suma de 270 de florini, care, adăugată celor 5200 de florini reprezentând taxa de înscriere a celor 44 de localități foste grănicerești ca membre fondatoare și pe viață, înmănată de însuși Alexandru Bohățel, în total deci 5470 de florini, constituise cea mai însemnată contribuție ce s-a făcut, până în anul 1907, către ASTRA.

Precum întreaga Adunare generală de la Năsăud, și Dr. Ioan Marte Lazăr va fi entuziasmat de cuvântul de deschidere rostit de președintele ASTREI, Vasile L. Pop, ales în Adunarea generală de la Cluj din 1867 în locul lui Andrei Șaguna (cu 73 de voturi din 82 de votanți)¹⁸ și reales acum la Năsăud (cu 65 de voturi din 107 votanți). Redăm un fragment din această cuvântare înălțătoare și mobilizatoare pentru năsăudeni în primul rând: „Nici un ținut din Transilvania pe unde s-au ținut adunările generale nu a arătat mai mult zel și simpatie către adunarea generală, decât Districtul Năsăudului și împrejurul lui, dară nici nu este un alt ținut în Transilvania, afară de Brașov, a cărei populație să fi făcut mai multe sacrificii pentru înaintarea culturii poporului și să fi

¹⁷ Cf. Veturia Marțian, Ironim Marțian, „ASTRA” la Năsăud, Cenaclul „Plaiuri năsăudene și bistrițene”, Buletin Intern, Nr. 2, Cluj-Napoca, 1982, pp. 16–42; Iosif Naghiu, *Lucr. cit.*, pp. 515–518.

¹⁸ Este cu totul fals să se afirme că Andrei Șaguna l-a numit (în locul său) ca președinte al ASTREI, în Adunarea generală de la Cluj din anul 1867, pe Vasile L. Pop (1819–1875), vicepreședinte al Guvernului ardelean din Cluj (1861), președinte al Tribunalului Suprem pentru Transilvania din Viena (1865), consilier intim al împăratului (1863) și baron (1872). Andrei Șaguna a pierdut alegerile căci ASTRA trebuia să aibă „o orientare mai populară”, pe de altă parte „tânărul mitropolit” și-a determinat clerul să nu semneze *Petiția* George Barițiu – Dr. Ioan Rațiu prezentată la Viena împăratului Francisc Iosif, în 31 decembrie 1866 (1493 de semnături), în care se exprima protestul față de hotărârea Dietei de la Cluj, din 20 noiembrie 1865, care votase încorporarea Transilvaniei la Ungaria. Cum nici ASTRA n-a fost înființată de episcopul Andrei Șaguna, căci *Petiția* de înființare (de întrunire a unei „adunări consultatoare”) a fost redactată de Dr. Ioan Rațiu, cu 176 de semnături, fără a lui Andrei Șaguna, dar a fost înaintată de el, la 10 mai 1860, guvernatorului militar și civil al Transilvaniei, principele Frederic Liechtenstein (1858–1861), pentru că episcopul „înțreținea cu acesta raporturi personale directe”. Chiar proiectele de statute au fost întocmite de George Barițiu, Timotei Cipariu și Ioan Pușcariu. Vezi în detaliu Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848–1881)*, Edit. Științifică, București, 1974, pp. 252–277.

dat mai multe dovezi, că virtutea romană n-a apus, și dacă s-a și sugrumat vreodată, ea iară a înviat, întocmai ca și populațiunea din Districtul Năsăudului. Cu tot dreptul se poate zice despre el, că *Virtus Romana Rediviva*. Vă puteți dară închipui, fraților năsăudeni, cu câtă plăcere, cu câtă mulțumire și dor am alergat noi în mijlocul D-voastră, deși ne-ați fost chemat în anul trecut (1869, n.n.)... Dar sângele nu se face apă, cu toate că precum s-a văzut v-ați fost supărat pe noi (...), totuși vedem și suntem convinși că nu cu mai puțină iubire ne-ați primit acum, decât ne-ați fi primit acum e anul, pe când ne-ați fost chemat, pentru aceea primiți frățesca noastră salutare cu un Bine v-am găsit! Vă salutăm, fraților, cu *Salve, Romuli Parva Nepos!* Domnilor pre toți cari nu v-ați pregetat osteneala și ați alergat la această adunare pentru ca să lucrați la înaintarea scopurilor Asociațiunii (...)"¹⁹.

Răspunzând președintelui ASTREI, căpitanul suprem al Districtului românesc autonom al Năsăudului, Alexandru Bohățel, în cuvinte alese își exprimă bucuria și însuflețirea de care este pătrunsă intelectualitatea și întregul popor al districtului la această, a X-a, Adunare generală a ASTREI; își exprimă, de asemenea, convingerea asupra rolului pozitiv al științei și culturii în înaintarea popoarelor spre progres și civilizație: „(...) au trecut timpurile împărăției forței brutale, ale domniei fanatismului, (...) pre viitor au să domnească științele, artele și cultura, că precum peste tot între națiunile lumii, acelea vor juca roluri principale, care sunt și vor fi mai înaintate în științe, arte și cultură, așa și în societăți, între popoarele mai mici sau chiar frânturi de popoare, acelea vor avea întâietatea, care vor ajunge mai curând la un grad mai înalt în științe, arte și cultură; (...) care vor înainta mai iute, aceia vor ajunge mai curând ținta”²⁰. Se pronunța deschis pentru susținerea și dezvoltarea literaturii naționale, accentuează necesitatea cărților de școală și a învățătorilor, a educării părinților în sensul de a-și da copiii la școală, la școlile populare, spre a dobândi cunoștințe necesare stării lor de economi, meseriași și de buni cetățeni. Sunt evocate, în încheiere, contribuția școlilor năsăudene la răspândirea culturii în rândurile urmașilor grânicerilor și eforturile materiale făcute în acest scop.

În încheierea cu succes a lucrărilor acelei Adunări generale, Dr. Ioan Marte Lazăr mulțumește participanților pentru dragostea manifestată față de Năsăud și urmașii grânicerilor, cu urarea *Să trăiască națiunea română!*²¹, prevestitoare a Marii Uniri.

Inițiativa înființării unei societăți de lectură pentru elevii gimnaziali datează încă din 11 septembrie 1868, când elevii din clasa a VI-a (sextani), Ioan Ciocan și Grigore Pletosu (plus încă 2), înaintează „stimatului corp profesoral” o cerere prin care solicitau să binevoiască a le permite să întemeieze o astfel de societate, în cadrul căreia să-și perfecționeze și augmenteze cunoștințele de la clasă și să-și valorifice aptitudinile creatoare. Conferința profesorală își

¹⁹ Apud Ing. I.T. Echim, *Un mare eveniment cultural la Năsăud: Adunarea generală a ASTREI în zilele de 8, 9 și 10 august 1870, „Plaiuri năsăudene”, An II, Nr. 11-12, București, 1944, p. 14, preluat din „Transilvania”, An III, Nr. 18-20, Brașov, 1870.*

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Vezi Iosif Naghiu, *Lucr. cit.*, p. 519.

dă acordul asupra statutelor, de asemenea Oficiul politic districtual Năsăud (cu unele modificări) și Comisia administratoare a Fondurilor Grănicerești, în sfârșit, Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică de la Budapesta, prin Ordinațiunea Nr. 15501/14 iunie 1970. După aprobarea statutelor, societatea se va numi *Societatea de lectură „Virtus Romana Rediviva”*²², sub conducerea (îndrumarea) directorului Dr. Ioan Marte Lazăr, începându-și activitatea în anul școlar 1870/71 și având ca *primul președinte* al ei pe elevul din cls. a VIII-a (octavan) *Ioan Ciocan*, cel mai bun din clasă.

În „Programa” II (1870/71) este consemnată următoarea informație: „Societatea de lectură «Virtus Romana Rediviva» a junimei române gimnaziale din Năsăud, după ce statutele aceleia se întăriră de Înalț Ministeriu r.u. de Culte și Instrucțiune Publică, constituindu-se sub conducerea directorului gimnazial, ținuu mai multe ședințe lunare și una generală; și formă casa de lectură, și puse fundament la una bibliotecă prin mai multe opere, parte donate, parte cumpărate pre spesele sale”²³.

De acum, Gimnaziul superior greco-catolic românesc din Năsăud era complet (cu 8 clase) și era în curs de a obține „dreptul definitiv de publicitate” (23 decembrie 1870). Semnificative sunt primele două puncte din statute, care definesc scopul societății și mijloacele atingerii lui: „1. Perfecționarea în știință și cultură, astfel încât lucrarea societății să fie reîntregirea studiilor scolastice; 2. (...) Cetirea de jurnale, mai ales românești, literare și științifice, cetirea de cărți folositoare, afară de aceea deprinderea în declamarea de bucăți și poezii alese

²² Era deviza de luptă și de aspirații, cum am văzut, a foștilor grăniceri, preluată acum de gimnaziștii năsăudeni și așezată pe frontispiciul societății. Peste ani (1913), un absolvent al Gimnaziului superior gr.-cat. românesc din Năsăud (1866–1874), originar din Mocod, l-am numit pe Ștefan Bodi (1853–1922), profesor de istorie, geografie, filozofie, germană și latină la Liceul „Traian” din Turnu Severin, preconiza ca acest liceu, pe care-l absolvise, să poarte denumirea *Virtus Romana Rediviva*. Era în al 50-lea an de existență! Vezi Ștefan Bodi, *Liceul „Virtus Romana Rediviva”*, „Arhiva Someșană”, Nr. 26, Năsăud, 1939, pp. 38–44. Iar cu trei ani înainte, într-un „cuvânt omagial”, rostit de Prof. Vasile Bichigean la Sărbătoarea școlară din 4 octombrie 1910, se concluziona: „Să lucrăm cu toții, ca deviza sublimă «Virtus Romana Rediviva» dată aceluia falnic Regiment de graniță să nu fie o vorbă goală, glasul celui ce strigă în pustiu, ci un fapt împlinit, și după spusa profesorului Marinelli, scrisă cu ocaziunea jubileului de 100 de ani a acestui regiment (serbat la Ceneda Veneției, 20 august 1863, n.n.): «Țneți credința veche; la moși, părinți urmași/ Tot pieptul la dușmanul, nu spatele să-i dați!»”. Tot la Centenar, sunt evocate cuvintele Mareșalului Principe de Coburg, unul dintre comandanții austrieci: „Dacă Regimentul al II-lea românesc de graniță ar avea ocaziunea de a da probe despre virtuțile sale ostășești, atunci simbolul său: *Virtutea Romană Reînviată* s-ar adevări întotdeauna”. Vezi Vasile Bichigean, *Cuvânt ocazional*, „Raportul al XLVIII-lea despre Gimnaziul superior fundațional din Năsăud pentru anul școlar 1910–11”, publicat de Ioan Gheție, dir. gimn., Bistrița, 1911, pag. 10; G.B. (George Barițiu), *Istoria Regimentului alu II. Romanescu Granitariu Transilvanu. După monografia latină din 1830 și după alte documente posterioare*, Brașov 1874, Anexele 10, 11, p. 90, 93–94. După desființarea Regimentului năsăudean, la 22 ianuarie 1851, acesta devine Regimentul de infanterie de linie Nr. 50, până în 1857, sub patronajul lui Friedrich Principe de Thurn-Taxis, mai departe sub patronajul Marelui Duce Ludwig von Baden.

²³ Apud Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639–1997 al Jud. Bistrița-Năsăud*, Edit. „Virtus Romana Rediviva”, Cluj-Napoca, 1998, p. 379.

și operate proprii, (...) încât toată scrutarea politică sau religioasă să fie eschisă (exclusă)²⁴.

Tot pe baza statutelor se prevăzuseră că membrii societății erau: ordinari, onorari și fondatori; cei ordinari erau toți elevii gimnaziali trecuți de 15 ani (plăteau taxa de 10 creițari pe lună), onorarii, 2 florini pe an, iar fondatorii, 10 florini o dată pentru totdeauna, taxe din care se constituia fondul pentru biblioteca societății. De exemplu, în anul 1873/74, acest fond era de 116 florini. Dintre membrii fondatori amintim pe Dr. Emil Filipan, medicul liceului, iar dintre onorari: Grigore Moisil, Ioan Marte Lazăr, Ioachim Mureșanu, Teodor Rotariu, Petru Tofan etc. La sfârșitul anului școlar 1872/73, societatea avea 107 membri ordinari. Ulterior (1876; 1895) erau admiși în societate numai elevi din cls. a VII-a și a VIII-a, ca membri ordinari, iar ca membri extraordinari și din celelalte clase ale gimnaziului superior. Oficialii Societății de lectură „Virtus Romana Rediviva” erau președintele, ales pe un an școlar, dintre cei mai buni și mai activi elevi din cls. a VIII-a, vicepreședintele din cls. a VII-a, apoi secretarul (notarul), bibliotecarul și casierul, conducători (îndrumători) ai societății erau fie directorul, ca în cazul Dr. Ioan Marte Lazăr și al urmașilor săi, Dr. Constantin Moisil (1873/74) și Dr. Paul Tanco, fie un alt profesor gimnazial, de obicei de profil umanist.

Prima Adunare generală a Societății de lectură „Virtus Romana Rediviva” a avut loc la data de 6/18 martie 1871, cu o invitație semnată de conducătorul societății, directorul și profesorul gimnazial Dr. Ioan Marte Lazăr, apoi de președintele Ioan Ciocan și notarul Ștefan Rebreanu (ambii din clasa a VIII-a, octavani). S-a ținut în sala Casinei Române din Năsăud. Programul s-a deschis cu corul „Deșteaptă-te, Române!” (devenit Imnul nostru Național), urmat de cuvântul conducătorului (Dr. Ioan Marte Lazăr) și al președintelui (Ioan Ciocan), acesta vorbind despre activitatea societății. Alte coruri au intercalat comunicările sau „operatele proprii” ale membrilor săi: „Despre știință și foloasele ei” – Grigore Pletosu (cls. a VIII-a); „Someșanul”, poezie – Ioan Ciocan (cls. a VIII-a); „Despre invidie” – Pavel Beșianu (cls. a VIII-a); „Către Transilvania”, poezie – Gavrilă Scridon (cls. a VII-a, septiman); „Un vis și realitate”, poezie – Vasile Gr. Borgovan (cls. a VII-a); „Influența poeziei” – Grigore Marica (cls. a VIII-a); „Visul unui Român”, poezie – Anton Georgiu (cls. a VIII-a). Cuvântul de închidere a aparținut tot conducătorului, sfârșitul cu reprezentația „O noapte pe ruinele Târgoviștei sau Umbra lui Mihai Eroul”²⁵. Câteva titluri de „operate proprii” prezentate în cadrul ședințelor societății în cursul anului școlar 1871/72 (7 la număr), sub îndrumarea Dr. Ioan Marte Lazăr, președinte acum „octavanul” Vasile Gr. Borgovan: foarte activ președintele, cu „Puterea științei”, „Viața cârpeană și urbană” – proză, „La români” – poezie; și mai activ, colegul său Silviu (Silivan) Sohorca, „Durerea mea” – poezie, „La frații mei români” – poezie, „Visul meu” – poezie, „Rogațiune patriei orfane” – poezie; Ioan Tanco, din cls. a VII-a, „Una privire în trecutul patriei” – poezie;

²⁴ Apud Traian Pavelea, *Societăți culturale năsăudene. Varia*, Edit. Arcade, Bistrița, 2005, p. 21.

²⁵ Cf. Iuliu Moisil, *Amintiri din viața de liceu*, „Arhiva Someșana”, Nr. 26, Năsăud, 1939, pp. 20-21.

Axențiu (Axente) Mureșan (cls. a VIII-a), „Necesitatea științei și a culturii” – proză; Teodor Bumbac (cls. a VII-a), „Roma și unul din fiii ei” – poezie; Alexa Candale (cls. a VI-a), „Despre necesitatea și însemnătatea literaturii române” – proză și altele; din anul școlar 1872/73, Ioan Tanco (cls. a VIII-a), președinte în exercițiu (!), „La mormântul lui Iancu” și „Lupta lui Ștefan cel Mare cu turcii de la Racova/Podul Înalt” – poezii; Gherasim Domide (cls. a V-a), „Iubirea de patrie” – poezie; Pamfil Grapini (cls. a V-a), „Către românii din Transilvania” – poezie; Alexandru Pop (cls. a VI-a) și Gherasim Domide, „Dialog între păstorul moldovean și cel român la o convenire la Milcov” etc.²⁶. Evident, peste un deceniu strălucire îi va da societății George Coșbuc (1881–1884).

După patru ani de activitate, Societatea de lectură „Virtus Romana Rediviva” va scoate revista manuscrisă *Musa Someșană*, al cărei prim număr a apărut la 11 octombrie 1873, tot prin grija directorului Dr. Ioan Marte Lazăr, care însă nu avusese șansa s-o vadă realizată. Multe discuții a stârnit anul apariției, 1873 sau 1874! Căci pe frontispiciul revistei este scris doar atât: „Nr. 1, Năsăud în 11 octombrie, Anul I”. Primele materiale publicate au fost traducerea moralizatoarea *Vanitatea*, semnată de „septimanul” Alexandru Pop-junior (Gârbou/Cluj), poezia *Una lamentare* de un alt „septiman” omonim, Alexandru Pop-senior (Nușeni/Beclean) și proza „octavanului” din 1872, Vasile Gr. Borgovan, cu titlul *Viața câmpeană și urbană*, ca o recunoaștere după un an că a fost președinte al Societății de lectură „Virtus Romana Rediviva” și cel mai bun din clasă²⁷. A avut o viață lungă, până în anul 1913, pentru ca după mulți ani (1978) să apară *primul număr tipărit*, „Muza Someșană” (coordonator Prof. Traian Pavelea) a Societății literar-științifice „Virtus Romana Rediviva”, și apoi „Muza Someșană” (coordonator Prof. Ioan Lăpușeanu) a Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud (2004).

Prof. dr. Ioan Marte Lazăr s-a stins din viață la 30 august 1873, răpit de epidemia holeră ce bântuia atunci Năsăudul; își doarme somnul de veci în Cimitirul „Comoara”, condus fiind pe ultimul drum de colegii care l-au prețuit atât de mult, în frunte cu Vicarul Grigore Moșil și Prof. Ioan Marcian, de o mulțime de intelectuali și popor, care-i deplângea dispariția prematură.

Chiar dacă sunt scrise sub impresia mării pierderi, câteva judecăți de valoare asupra vieții și activității sale trebuie reținute, căci exprimă o realitate tulburătoare. Succesorul Prof. dr. Ioan Marte Lazăr la conducerea Gimnaziului năsăudean, Prof. dr. Constantin Moșil (1842–1921), se pronunța: „Înzestrat cu cunoștințe extinse și profunde în deosebite științe, Ioan Marte Lazăr își începe activitatea (...) plin de cele mai frumoase speranțe și condus de un viu dor de a valida cunoștințele sale pe terenul culturii intelectuale și morale a junimei. (...) Împlinirea ofului său da cea mai tare garanție pentru înflorirea acestui tânăr institut sub conducerea lui (...). Viața sa plină de o activitate extinsă, spiritul său, care era însuflețit de tot ce este nobil, frumos și adevărat, sufletul său, făcut spre a revărsa numai binefaceri, dragostea către națiunea sa îi asigură în

²⁶ Cf. Traian Pavelea, *Op. cit.*, pp. 28–30.

²⁷ Despre revista manuscrisă *Musa Someșană* au scris Grigore Găzdac, Onisim Filipoiu, Ion Rusu, Traian Pavelea, Dr. Teodor Tanco...

inimile noastre (...) o amintire eternă”, dar „Căzuși lovit de moarte, cum cade orice floare / Atinsă-n Mai de brumă” (*Lucr. cit.*, pp. 11-12); colegul *Prof. dr. Artemiu P. Alexi (1846-1896)* își exprima și el admirația față de patriotismul său, față de adevărul de netăgăduit, de o actualitate zdrobitoare: „Renașterea noastră astăzi nu se poate decât prin cultură, știință, educațiune și instrucțiune românească. (...) Prin aceste arme spera el a îndrăzni să înfrunte cu mai mult succes triumful românismului. (...) El își iubea națiunea cu ardoare, iubea umanitatea, și cu mai mare foc iubea pe ai săi și cu deosebire pe dragii și încărunții săi părinți” („*Gazeta Transilvaniei*”, Nr. 66, Brașov 1873). Dintre foștii elevi ai *Prof. dr. Ioan Marte Lazăr* și-au expus satisfacția, mulțumirea de a-l fi avut ca profesor pe acest „enciclopedist în înțelesul adevărat al cuvântului”, pedagogul *Vasile Gr. Borgovan (1850-1923)*: „Era de o inteligență lucidă, o inimă însuflețită pentru idealuri și o energie extraordinară, care se manifesta într-o activitate fenomenală. El dorea să fie, dar și era *alfa* și *omega* ale gimnaziului, concentrând în sine o vastă știință, din care radia tot ce privea progresul școlii în literatură, în științe, în arte și în educație. Ioan Marte Lazăr ne predă morala, dogmatica și dreptul bisericesc în mod filozofic. Lecțiile sale erau enciclopedice și avântate. (...) Cu directorul Ioan Marte Lazăr preparaserăm, seria noastră, *prima oară*, terenul pentru *maialul gimnaziștilor în Dumbrava* (pădurea de stejari) de la Valea Podului. El ieșise cu noi acolo, la fața locului, unde ne povățuise ce și cum să facem. Și deși era un mare teolog, totuși, cu multă bunăvoință, ne permitea participarea la baluri, unde se prezenta totdeauna și el” (*Amintiri din copilărie*, București-Brașov 1907, p. 152).

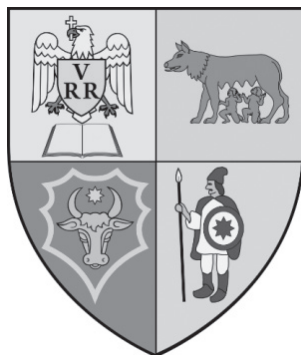

Sigilul districtului Năsăud la 1861

Astfel aflăm că primul „maial” s-a organizat în primăvara anului 1871, sărbătoare *devenită tradițională*, dedicată cinstitii zilei de 3/15 mai a anului de foc 1848. Vasile Gr. Borgovan era „septiman” atunci. Apoi, clericul din Anul III al Seminarului greco-oriental din Sibiu, *Grigore Marica*²⁸, fost preot în Coșna,

²⁸ Fusese cumnatul cunoscutului Solomon Haliță (1859-1926), căsătorit cu a sa soră, Elisabeta; într-un imprudent și regretabil accident de vânătoare și-a pierdut viața. Solomon Haliță a jurat că nu se va căsători niciodată și va crește doi copii - nepoți, dintre care unul a fost tatăl sociologului clujean George Em. Marica (1904-1982).

îi dedică o poezie, prinos adus marelui dispărut, sub titlul *La moartea neuitatului Ioan Lazăr*, din care reproducem doar o strofă: „Acei ce-odinioară în arme au strălucit/ Și-acum Minervei închină a lor avere mare,/ Atâta-l prețuiră pe fiul lor iubit/ Se vede de acolo, că ei spre educare/ Junimea-i concreduse; și-acum pierduse-n el/ Columna cea mai tare gimnasiul tinerel!” (Apud Iuliu Moisil, *Lucr. cit.* la Nota 1, p. 117). Iar Iuliu Moisil (1859–1947), viitorul academician, și el fost elev al lui Ioan Marte Lazăr (1871–1879), mărturisește: „Învățatul doctor în Teologie avea o bibliotecă bogată, care, din fericire, în mare parte s-a păstrat de unchiul său, juristul Ioachim Mureșanu, și astăzi se află la «Muzeul năsăudean»” (*Ibidem*, p. 106). De fapt, și Biblioteca Societății de lectură „Virtus Romana Rediviva” s-a înființat prin donațiile din partea lui Ioan Marte Lazăr, Grigore Moisil și Ioachim Mureșanu, un număr de 33 de cărți, plus alte 6 cărți din fondul societății, deci cu un total de 39 de cărți, numărul lor sporind cu timpul. În anul 1872, „jurnalele de cetit” intrate erau în număr de 15, din care 14 au sosit gratis și unul procurat pe „spesele” societății.

Prof. dr. Ioan Marte Lazăr are meritul că „în meteorica lui trecere pământeană” a devenit sufletul Gimnaziului superior greco-catolic românesc din Năsăud și al Societății de lectură „Virtus Romana Rediviva”, într-o perioadă a secolului XIX caracterizată prin mari realizări în toate domeniile de activitate, când a ființat Districtul românesc autonom al Năsăudului (1861–1876). Deviza „Virtus Romana Rediviva” era înscrisă prin inițialele ei (V.R.R.) pe toate sigiliile instituțiilor districtului (gimnaziu, sedrie etc.), inclusă în stema districtului, chiar și în stema Județului Bistrița-Năsăud (1998). A inspirat titlul lucrării scriitorului Dr. Teodor Tanco, în 7 volume, *Virtus Romana Rediviva* (1973–1993), pentru care i s-a conferit Premiul „George Barițiu” al Academiei Române, a sugerat denumirea Societății cultural-științifice „Virtus Romana Rediviva” din Cluj-Napoca (1994).

DR. IOAN MARTE LAZĂR (1838–1873) – THE MEANING OF A MOTTO: “VIRTUS ROMANA REDIVIVA”

– Summary –

One of the brightest teachers from Năsăud was dr. Ioan Marte Lazăr, known not only as the author of the “Festive Ode”, created on the occasion of the opening, on October 4, 1863 (155 years ago), of the Romanian Upper Secondary Greek-Catholic school, but also as the owner of an extraordinary humanistic culture. The main landmarks of his life are presented in the following pages.

**DR. IOAN MARTE LAZĂR (1838-1873) - LA SIGNIFICATION
DE LA DÉVISE: « VIRTUS ROMANA REDIVIVA»**

- Résumé -

L'une des figures d'instituteurs de Năsăud les plus rayonnantes a été celle du Dr. Ioan Marte Lazăr, reconnu non seulement en tant qu'auteur de « l'Ode festive», présentée à la cérémonie d'ouverture, le 4 octobre 1863 (il y a 155 ans), au Collège supérieur gréco-catholique roumain, mais aussi comme détenteur d'une culture humaniste exceptionnelle. Les principaux repères de sa vie sont présentés dans les pages suivantes.

**DR. IOAN MARTE LAZĂR (1838-1873) - DIE BEDEUTUNG
EINER DEVISE: „VIRTUS ROMANA REDIVIVA“**

- Zusammenfassung -

Dr. Ioan Marte Lazăr war einer der begabten Lehrern von Nasăud. Er ist berühmt für seine "Feierliche Gedicht", geschöpft vor 155 Jahren am 4. Oktober 1863 für die Eröffnung des rumänischen griechisch-katholisch Gymnasium. Auch ist er bekannt für seine beeindruckende humanistische Bildung. Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit der wesentliche Zeitpunkte ihrer Leben.

VASILE NAȘCU - PARADIGME ALE POSTERITĂȚII¹

Adrian ONOFREIU

Așa cum se întâmplă, prea adesea, cu personalități care s-au identificat cu o cauză până la abandonul de sine în favoarea celorlalți, aceeași situație definește și pe cel receptat de posteritate ca omul care a contribuit esențial „pentru a graniței salvare”.

Circumscriș ariei geografice a fostului Regiment II român de graniță cu reședința la Năsăud, subiectul Vasile Nașcu a lăsat urme adânci în mentalul și atitudinea urmașilor. El s-a constituit într-o asemenea paradigmă, definit cum nu se poate mai bine prin sintagma „la longue durée” în zona fostului confiniu militar năsăudean².

Atitudinea și faptele lui se înscriu în matricea formativă a zonei care a cultivat, ca trăsături atitudinale esențiale, respectul față de autoritatea imperială, dar a știu să pretindă în schimb, cu argumentul sacrificiilor de sânge de pe câmpurile de luptă europene, o răsplată pe măsură. Loialității dinastice – exacerbată cu accente de tragedie antică în viforoșii ani 1848–1849 – grănicerii năsăudeni i-au cerut în schimb recunoașterea statutului privilegiat aparte, dobândit o dată cu „luarea armelor” în anul 1762.

Cu atât mai mult era necesar acest fapt, mai ales după desființarea confiniului militar, în anul 1851. Pe de o parte, autoritățile imperiale, pe de altă parte, „neprieteni” din trecut ai grănicerilor năsăudeni, au declanșat procesul de amputare a vechilor privilegii. Iar atacul a fost axat pe confiscarea proprietăților, baza și forța economică, în noile condiții de după revoluția de la 1848–1849.

¹ Nota redacției: Ca urmare a subiectului abordat, de importanță pentru istoria Graniței Năsăudene, considerăm oportun să preluăm acest material și în paginile anuarului nostru, cu acordul autorului, chiar dacă a fost publicat recent în alte două volume: „*Vasile Nașcu 1816-2016. 200 de ani de la naștere. Un omagiu adus de feldrihanii de pretutindeni*”, coord. Alexandru Uiuiu, Ed. Charmides, Bistrița, 2016, pp. 81-102; Nestor Șimon, „*Vasile Nașcu – viață și faptele lui*”, vol. realizat de Dumitru Munteanu, Ed. George Coșbuc, Bistrița, 2018, pp. 33-52. Ca argumente în plus, menționăm că în cazul de față, spre deosebire de aparițiile anterioare, studiul este redat în integralitatea lui iar, pe de altă parte, Arhiva Someșană beneficiază de o difuzare mai largă, cercetătorii interesați putând ajunge, astfel, mai ușor la informația oferită în text.

² Sintetizată în aspectele ei esențiale de Ioan Lumperdean, „*La Longue Durée*” în *mentalitatea și limbajul grănicerilor năsăudeni. Reper economic-sociale și politico-naționale*, în „*Revista Bistriței*”, Bistrița, VIII, 1994, pp. 137-147.

Motivația a fost mai puternică datorită faptului că pământul – esența proprietății – a devenit, prin reglementările legislative din 1849 și 1858, marfă, instrument de schimb și de prețuire a bunăstării oamenilor. Pe acest traiect al dezvoltării în sens capitalist, foștii grăniceri au constatat că nu erau pregătiți pentru noul lor statut, de „civi”, egali cu ceilalți din monarhie.

Provocarea era cu atât mai mare, cu cât statul a introdus, începând cu anul 1852 și în Transilvania, „provizorul de pământ”. Impozitarea proprietății funciare a însemnat greutăți în plus pentru foștii grăniceri, care oricum, nu erau pregătiți pentru noua viață ce se contura și pentru ei³.

De aceea, deceniul neoabsolutist care a urmat revoluției a concentrat și eforturile lor pentru regândirea direcțiilor evolutive. Din această perspectivă, „Erklärung-ul” din 13 martie 1851 a reprezentat statuarea modelului asociativ al dezvoltării viitoare. Prin faptul că au hotărât ca cele două fonduri – de montur și de provenete – să fie administrate în comun, fără a se risipi în beneficii individuale imediate, s-a deschis calea spre un traiect aparte al evoluției zonei.

Însă, pentru a susține financiar atât aceste surse, cât și traiul zilnic, era necesar să fie redobândite proprietățile avute *ab antiquo* și asupra cărora au fost făcute presiuni enorme. Erariul, prin autoritatea ministerului de finanțe, revendica pentru sine ceea ce aparținuse și fusese recunoscut grănicerilor⁴.

Aceștia din urmă, prin intelectuali și cei implicați, au căutat să argumenteze dreptatea cauzei lor. În acest context, a apărut și s-a conturat personalitatea lui Vasile Nașcu.

Format în climatul „graniței militare”, Vasile Nașcu a urmat, până la un moment dat, traiectul specific acestui sistem. După parcursul în școala elementară din localitatea natală, Feldru, a urmat Școala Normală din Năsăud, organizată ca o structură cu specificități bine definite. A continuat apoi cu îndeplinirea serviciului militar în regimentul năsăudean, până la gradul de „corporal”. Între timp a absolvit și cursurile preparandiale din Năsăud, sub mandatul vicarului Ioan Marian. Începutul carierei didactice l-a făcut tot în școala din Feldru.

În timpul evenimentelor din anul 1848 a fost unul din reprezentanții grănicerilor care a prezentat, în toamnă, petiția adresată împăratului. Astfel, Vasile Nașcu s-a implicat direct într-o perioadă de importanță deosebită pentru cauza foștilor grăniceri.

Această atitudine a determinat reacția autorităților neoabsolutiste, care l-au anchetat, alături de alți fruntași grăniceri.

³ Starea de incertitudine era definită de vicarul Macedon Pop, în primul rând, prin creșterea populației. „Noi, cei ce ne-am înmulțit pe o moșioară de nu ne putem aproviziona de traiul vieții de azi pe mâine”. Și continua vicarul, definind noile provocări, „dacă nu vom avea școli mai înalte și industriale, ca să ne organizăm un alt mod de trai, o meserie, un serviciu la jurisdicțiunea civilă, pentru care acum suntem total nepregătiți, vom fi, peste puțin timp, cei mai săraci”; „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 20/1851, p. 91.

⁴ Vezi sinteza atitudinii autorităților sub titlul *Contract și expertiză referitoare la segregarea proprietăților în fostul Regiment grăniceresc II român*, în „Bărgăul sub Pajura Imperială”, ediție de texte și tabele, studiu introductiv și note de Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Andreea Salvan, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011, pp.65-162.

A urmat perioada liberală, cu restituirea vechilor autonomii pentru Transilvania. În acest context, printre alte structuri administrative transilvănene, a fost „reactivată” și cea definitorie pentru teritoriul fostului regiment de graniță, sub forma Districtului Năsăud⁵.

Ca reprezentat al acestei structuri administrativ-politice, Vasile Nașcu a petrecut aproape un an de zile în capitala imperiului, Viena. Acolo, s-a preocupat de culegerea documentelor necesare pentru susținerea cauzei foștilor grăniceri. În același timp, a cerut și obținut numeroase audiențe la potențații vremii, pentru a le expune drepturile și doleanțele celor pe care-i reprezenta.

Rezultatul implicării lui – cu sprijinul și cooperarea altor fruntași grăniceri – în perioada șederii vieneze s-a concretizat în rezoluția din 27 august 1861, de la Laxenburg.

Document definitoriu pentru realitățile fostelor regimente grănicerești românești din Transilvania, acest act a stabilit principiile restitutive ale drepturilor avute sau dobândite – ca urmare a prestării aproape un secol a serviciului militar – de foștii grăniceri.

Pentru aplicarea în practică a dispozițiilor rezoluției, a fost instituită *Comisia regulatoare de proprietate*.

Documentele elaborate de această instituție imperială au consfințit, în mare parte, dreptul de proprietate al fostelor localități grănicerești⁶.

Având ca bază cele 15 puncte din Rezoluția imperială din 27 august 1861 de la Laxenburg, ele radiografiază în amănunt situația proprietății.

În acestea sunt consemnate separat, cu precizarea exactă a întinderii în iugăre și stânjeni cadastrali, grădinile, arabilele, fânețele, pășunile, pădurile, locurile neproductive din interiorul hotarelor; separat, munții sau părțile de munți aparținătoare satelor, dar aflați în afara hotarelor lor, cu menționarea vecinătăților; separat, diverse izvoare de venituri: mori, cârciumi, gatere, vămi, dreptul de măcelărit, de vânat, de pescuit, fiecare cu venitul, interdicțiile, reglementările lui.

Copleșesc, în primul rând, informațiile asupra pământului – principala sursă de existență a oamenilor locului, bunul lor cel mai sigur și cel mai iubit, garanția viitorului, avuția spre care se îndreaptă toate eforturile familiei și ale comunităților. Pământul apare aici în toate ipostazele sale juridice: proprietate comunală, bisericească, preoțească, școlară, familială, în toate situațiile geografice, intra și extravilan, înăuntrul sau în afara hotarelor, de șes, de deal, de munte, de față și de dos.

Foarte interesante sunt și informațiile referitoare la bunurile colective ale satelor: păduri, pământuri, case comunale, școli, cârciumi, fireze, fierării, și, mai ales, mori; apoi informațiile asupra bunurilor bisericilor, separate întotdeauna

⁵ Vezi pe larg la Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud 1861–1876*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010.

⁶ *Erketnriß*, în traducere, *decizii, hotărâri*. Opinăm însă pentru termenul de *sentință*, deoarece termenul definește mai exact mesajul lor, acela că erau exprimarea voinței imperiale, care astfel, decidea în această cauză.

de cele aflate în folosința preoților (porțiunile canonice), precum și cele asupra dreptului de cârciumărit, de morărit, de măcelărit, de vânat, de pescuit.

Pentru arealul fost grăniceresc provenit din „întunecata iobăgie” – Valea Bârgăului și a Șieului – trăsătura lor este aceea că accentuează caracterul alodial al proprietății pentru aceste localități și rezervarea dreptului de a decide, în favoarea autorităților statului⁷.

Dar, pe lângă proprietatea asupra pământului, documentul pentru Năsăud, fosta reședință a regimentului, individualizează și proprietatea comună asupra unor clădiri construite în scopuri militare și care, acum, au fost „smulse” de la Erariu și destinate spre satisfacerea nevoilor învățământului. Nu întâmplător, Vasile Nașcu a reușit și acest lucru, completând astfel fericit și benefic zestrea redobândită în favoarea foștilor grăniceri⁸.

Implicat profund în procesul de redobândire a proprietăților imobile⁹, cu un zbcium lăuntric care l-a marcat existențial, Vasile Nașcu a fost lovit și de cei de „acasă”¹⁰.

Decesul soției, șicanele celor apropiati au lăsat urme adânci în trupul și spiritul celui dăruit total cauzei binelui comun. La 2 octombrie 1867, după o suferință cauzată de o boală incurabilă, asumată cu o voință specifică caracterelor puternice, Vasile Nașcu s-a stins, având aproape doar pe un școlar care-i veghea neputința.

A fost înmormântat două zile mai târziu, la 4 octombrie 1867, în momentul aniversării înființării gimnaziului năsăudean, fără ca tristețea evenimentului să poată împiedica desfășurarea tradiționalului bal al „intelighenței” locale.

Printre puținii care au consemnat tragismul momentului a fost și vicarul Grigore Moșil. În circulara din 5 octombrie 1867, adresată preoților din Vicariatul Rodnei, acesta evoca personalitatea celui dispărut.

„Mult Onorați în Christos Frați – își începea vicarul circulara cu rol de panegiric – O pierdere mare se cauză atât statului învățătoresc, cât și Comitetului fondurilor școlare și, însuși populațiunii grănițere întregi a acestui District, o pierdere, o daună, nu curând reparaveră! D. învățător normal și

⁷ Vezi pe larg cele 34 de sentințe identificate în *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, volum îngrijit de Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 301-491.

⁸ Petițiile întocmite de intelectualii graniței și susținute de Vasile Nașcu pentru redobândirea acestui gen de proprietăți la: Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind evoluția procesului de restituire a proprietăților grănicerești în perioada 1862-1866*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, nr. VIII, 2009, doc. 1-2, pp. 15-25, iar sentința pentru Năsăud, doc. nr. 4, pp. 27-35.

⁹ În care a călătorit din nou la Viena, pentru a prezenta petiția „în cauza de ceartă cu sașii pentru hotar”/1863 și apoi, s-a implicat, în anii 1864-1865, în redobândirea „quartirelor” asumate de Erariu sau a „munților revendicați”

¹⁰ „D-ta privești postul de învățător numai ca lateral – citim în acuza învățătorului Școlii Normale din Năsăud, Basiliu Mureșan – deși acesta este cel principal, și cel de director al fondurilor este latural; se mai zice, cum că D-ta ești numai cu numele docente și tragi 300 florini pe an, fără a face serviciu”; Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Școala Normală Principală Năsăud*, d. 71, ff. 1-2 (în continuare, A.N.B-N.).

directorul Fondurilor școlare grănițerești, Basiliu Nașcu, nu mai există între noi; ne-a lăsat și s-a dus lângă domnul său învățător, lângă fericitul vicar, prea domnul binemeritat director de școale Ioan Marian. Este cel mai meritat bărbat ce a ieșit din sânul acestui District. D. Nașcu, după o boală grea și dureroasă de 4 săptămâni, se mută în 2 octombrie seara, pe la 10 ore dintre cei vii, lasă lumea ticăloasă și ingrată și se duse la alta, mai pașnică, unde-l așteaptă coroana cea neveșezită, ce și-a câștigat-o în viața lui cea de 52 de ani, mai ales în serviciul scolar de 37 de ani. Meritele lui, arătate până când a închis ochii, ar fi de prisos a le înșira aici, după cuviința totuși, află de lipsă, pe scurt, a le reduce la următoarele”.

În continuare, evocarea sintetiza meritele dispărutului, astfel:

„1^a. Ca învățător comunal a întrecut pe colegii săi atât cu propunerea în școală, cât și cu cultura pomilor și cu economia.

2^a. De la fericitul Marian primind multe consilii bune și folositoare, le-a aplicat în toată viața lui pentru a lămuri condițiunea locuitorilor din Valea Rodnei și și-a pus silința a aduna documente vechi și mai noi, referitoare la drepturile de proprietate grănițerești.

3^a. Ca membru al Comitetului scolar a lucrat în decurs de 10 ani neîntrerupt, ziua și noaptea, în orele libere de școală, pentru apărarea proprietății; el a conlucrat mult, ca Fondul de montur a venit în dispozițiunea grănițerilor, că se dau pe aici, 4-5 mii pe an, stipendii la tineri de la școlile înalte și mijlocii, precum și la învățăceii de măiestrie.

4^a. Tot dânsul a fost organul cel de frunte, cu care s-au folosit Comitetul întru câștigarea dreptului de cârciumărit la 29 de comune că și au recăpătat munții și pădurile.

5^a. Pentru câștigarea acestor proprietăți a călătorit de 4 ori la Viena, a călcat pragurile la bărbați înalți de stat, la însuși împăratul a intrat, și-a pus de mai multe ori viața și existența sa în pericol și, cu resemnațiunea cea mai mare, rară și fără exemplu, s-a întrepus la puternicii împărăției pentru neschimbarea proprietății concetățenilor săi.

6^a. Lui e de mulțumit și deschiderea gimnaziului Năsăudean, îmbunătățirea lefilor învățătorilor de la Școala Normală, triviale și de fete”

Și, în final, făcea apel la recunoștința urmașilor. „Merită, dar, un atare bărbat recunoștința întregii populațiunii grănițere – sublinia vicarul – ba, a națiunii române, merită, ca să rămână neuitat!

Deci se dispune ca Frațiiile Voastre să faceți această știre cunoscută poporenilor și a-i îndemna ca, cu toții, în una din duminicile mai de aproape, să stee față la parastasul ce-l veți cânta în biserică după liturghie, pentru iertarea păcatelor lui, iar pe Frațiiile Voastre, vă îndatoresc în 14 octombrie cal. Vechi, în Vinerea Mare, să faceți câte o liturghie pentru el. Năsăud, în 5 octombrie 1867. Gregoriu Moșil, vicar”¹¹.

¹¹ A.N.B.N., fond *Oficiul parohial greco-catolic Ilva-Mare*, d. 1, f. 1. De altfel, și presa a deplâns tragica dispariție. „Basiliu Nașcu, învățător normal și director al diverselor fonduri din districtul Năsăudului – consemna gazeta românească din Brașov – un aprig apărător al cauzei celei sfinte și drepte de proprietate din acest district, nu e mai mult între noi. Un morb crâncen

Erau sintetizate în textul vicarului realizările deosebite în beneficiul foștilor grăniceri de către „sufletul” lor din perioada în care și-au redobândit baza economică a subzistenței, proprietățile imobile¹².

Au servit apoi, ca resurse, în marea operă de susținere financiară a bursierilor fondurilor grănicerești, pe parcursul a mai bine de o jumătate de secol, iar în prezent sunt aproape integral restituite urmașilor vașnicului Vasile Nașcu, în structuri administrativ-economice dar, mai ales, spirituale, specifice.

Dacă bunurile materiale au parcurs un traiect aparte și au eternizat memoria celui care le-a redobândit, nu la fel de generoasă a fost receptarea personalității lui Vasile Nașcu în posteritate.

Peste mormântul lui de pe „Comoara” nășăudeană s-a așternut uitarea. Abia în 1881, generația care a absolvit gimnaziul s-a adunat în „conferința celor dintâi abiturienți de la gimnaziul superior greco-catolic românesc din Năsăud” în data de 4 octombrie. Rezultatul a fost decizia fixată în punctul 1, în care se preciza că „se primește în unanimitate a se constitui o societate de ajutorare pentru școlarii de la gimnaziul din Năsăud și pentru tinerii universitari, care vor fi absolviți în Năsăud; iar această societate, întru amintirea bravilor anteluptători pentru recăștigarea drepturilor grănicerești nășăudene, din care se susține gimnaziul, să poarte numele „Vasile Nașcu”, care fu unul dintre cei mai zeloși în această lucrare”¹³.

În statutele adoptate se preciza că „scopul eschisiv al societății este să înlănească școlarii miseri dar cu purtare morală bună și diligenți de la gimnaziul superior greco-catolic românesc din Năsăud absolvirea cursului gimnazial la acest gimnaziu, apoi, să ajutore studenții academici universitari, care au absolvit la gimnaziul din Năsăud, și au purtarea morală bună și sunt diligenți. Cu privire la împărțirea ajutoarelor nu este iertat să se facă deosebire de naționalitate ori de confesiune religioasă; între egali după progres, se va face însă preferință celor care vor dovedi purtarea morală mai bună”¹⁴.

Membrii puteau fi ordinari, fundatori, ajutători și onorari (§ 5).

În § 14. Erau precizate sursele de venituri ale societății:

- a) din taxele în bani ale membrilor ordinari și fundatori;
- b) din ajutoarele în bani ale membrilor ajutători și ale celor ordinari, fundatori și onorari, intrați și ca membrii ajutători;
- c) din ajutoarele în naturalii, precum cărți și alte mijloace de învățământ, veșminte, viptuale, etc, dăruite prin membrii de orice categorie;
- d) din venitul curat de la petrecerile ce le va aranja societatea pentru acest scop;

de cancer îi ciuntea ieri, în 2 octombrie, între 9 și 10 ore seara, firul vieții. Sufletul și memoria lui va fi eternizată în istoria districtului Năsăud”; „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, nr. 77, 13/1 octombrie 1867.

¹² Procesul s-a finalizat prin pactul din 12 martie 1872 și încheierea judecătorească de la Bistrița, din 10 ianuarie 1890.

¹³ A.N.B-N., fond Liceul „George Coșbuc” Năsăud, d. 32/1890, f. 3.

¹⁴ *Ibidem*, d. 31/1890, f. 3.

e) din daruri benevole de la particulari¹⁵.

În § 15 se stipula modul de gestionare și scopurile în care putea fi utilizată. „Averea câștigată prin taxele de la punctul a, rămâne neatinsă și va forma fondul nealienabil al societății, la care se vor mai adăuga în fiecare an jumătate din interesele după capitalul fondului nealienabil, care fond se va pune în case de păstrare sigure ori se va da în împrumut, pe lângă întăbulare, la locul întâiul, cu scopul ca din acest fond să se capete interese pentru a forma ajutoare ori stipendii pe seama studenților academici universitari, despre a căror creare va hotărî adunarea generală”.

Paragraful § 16 preciza că „a doua jumătate din interesele fondului nealienabil, și averea câștigată după pct. b, d, e, se întrebuințează în fiecare an pentru ajutorarea școlărilor de la gimnaziul din Năsăud¹⁶.”

Ca de atâtea alte multe ori, a trebuit să mai treacă ani buni până la obținerea aprobării de funcționare. „Grația” guvernanților budapeșteni s-a luat la cunoștință în ședința din 8 februarie 1890, convocată prin circularul din 5 februarie 1890, în cauza *constituirii tranzitorii* pe baza statutelor aprobate de Înalțul Minister r.u. de Interne cu nr. 85.024 din 30 decembrie 1889”.

Întâiul comitet de conducere a fost alcătuit din „președinte, Ioan Ciocan; vice-președinte, Dr. Paul Tanco; notar, Ioan Tanco; casar, Grigore Pletosu; controlor, Nestor Șimon; membri în consiliu: Dr. A. P. Alesi, Leon Piciu, Dr. Constantin Moisil, Ioan Jarda; de membru ales din sânul corpului profesoral a fost profesorul Maximu Popu”¹⁷.

Primul bal a avut loc la 10 august 1890, „aranjat de tinerimea română aflătoare la scările din Sângeorz, în favorul societății de ajutorare „Vasile Nașcu”; venit total, 57 florini, din care s-au spesat 35 florini, și au rămas 22 florini¹⁸. Societatea s-a constituit definitiv la data de 4 octombrie 1890¹⁹. Cu toate realizările modeste, societatea a menținut trează amintirea lui Vasile Nașcu – prin numele celui pe care-l purta – pentru generații succesive de elevi ai gimnaziului năsăudean²⁰.

În perioada interbelică, o școală primară din Năsăud a eternizat memoria celui evocat, prin faptul că a primit numele de Școala primară de stat „Vasile Nașcu”, susținută din bugetul statului și cu înzestrarea care cuprindea:

¹⁵ *Ibidem*, f. 4.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 53.

¹⁸ *Ibidem*, f. 55. Motivația acestui gen de acțiuni era subliniată pregnant în raportul referitor la petrecerea cu joc din 24 august 1895, prin formula „în speranța că am îndeplinit o datorie națională (s.n.)”; *Ibidem*, d. 24/1895, f. 5.

¹⁹ În cadrul acestei adunări s-a constatat că exista „un capital menit pentru ridicarea unui monument pe mormântul lui Vasile Nașcu, în sumă de 270 florini”; apud. Dr. Nicolae Drăganu, Virgil Șotropa, *Istoria școlărilor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 307.

²⁰ De altfel, venitul curat de 40 de florini – rezultat al balului „aranjat” în 31 iulie 1892 la Sângeorgiu îndreptătea afirmația că era „dovadă îmbucurătoare pentru noi că oamenii, începând a prețui după merit mărețele intențiuni și scopul sublim ce se urmărește, se vor alipi tot mai cu căldură de interesele ei și vor conlucra pentru prosperarea și bunăstarea materială, ca astfel să dea garanță sigură pentru existența ei, întru ajungerea scopurilor pentru care e menită”; *Ibidem*, d. 29/1892, f. 35.

„un atelier pentru lucru manual la fete, spre care scop s-a luat în folosință o mașină de cusut și o învățătoare predă croitoria și lenjeria; un atelier de lucru manual pentru feciori, prevăzându-se cu o tejghea și cele mai necesare unelte; o bibliotecă școlară cu 870 volume, dintre care 216 volume de la Casa Școalelor; materialul didactic: 10 bucăți tablouri, istorie; 10 bucăți hărți geografice; 4 bucăți tablouri religioase; 4 bucăți tablouri cu regele și regina; 1 tablou, Imnul Regal; 3 garnituri măsuri metrice și capacitate; 10 bucăți minerale”.

Avea imobiliară consta din 800 m² teren, clădirile și localul școlii, locuința directorului și a servitorului²¹.

Resurecția interesului asupra personalității lui Vasile Nașcu a fost determinată de implicarea unor intelectuali în noile condiții de după Unirea din 1918.

În primul rând, presa locală a reluat conturarea personalității lui Vasile Nașcu²².

Apoi, inițiativele au vizat constituirea unui fond pentru ridicarea unui însemn funerar care să marcheze locul de veci al lui Vasile Nașcu în „Comoara” năsăudeană.

Un prim demers a fost făcut de asociația „Mariana” a învățătorilor din județul Năsăud, în apelul adresat Comisiunii administratoare a fondurilor grănicerești în anul 1926.

„Onorată Comisiune Administratoare - începea solicitarea învățătorilor - asociația județeană „Mariana” a învățătorilor din județul Năsăud, în adunarea generală ținută la 30 octombrie curent în Bistrița, a hotărât cu unanimitate și mare însuflețire ridicarea unui bust în Năsăud, marelui dascăl și român „Vasile Nașcu”, fost învățător în Năsăud. Aceasta, ca un prinos de recunoștință aceluia care viața întreagă a muncit și luptat pentru scopuri înalte și dezinteres obștești, iar generațiilor viitoare să-l prezinte ca pe un simbol al muncii și abnegației”.

Și pentru realizarea scopului propus, pe lângă „jertfa” lor - „învățătorii vor aduce toate jertfele posibile, căci înțeleg să stimeze și admire colegii, bărbații vrednici”. Se solicita și sprijinul instituției care gestiona patrimoniul grăniceresc, „Vă rugăm să sprijiniți On. D-voastră această idee, acordându-ne ajutorul necesar. În scopul acesta Vă rugăm să binevoiți a prevedea în bugetul exercițiului 1927 o sumă corespunzătoare și a ne aviza despre aceasta”²³.

²¹ A.N.B-N., fond Școala primară „Vasile Nașcu” Năsăud, d. 24, f. 24.

²² Monumentul dascălului Vasile Nașcu, în „Gazeta Bistriței”, Bistrița, III, nr. 19, 1 noiembrie 1923, p. 1; Dascălul Vasile Nașcu, rolul lui în recăștigarea averilor grănicerești năsăudene, în *Ibidem*, IV, nr. 4, 15 februarie 1924, pp. 1-3; nr. 5, 1 martie 1924, pp. 1-3. Articolul reproduce „conferința susținută de Leon Scridon, prefect pensionat în adunarea generală a secției învățătorilor „Mariana” din județul Bistrița-Năsăud”, în Bistrița, la data de 27 octombrie 1923; vezi A.N.B-N., fond Leon Bancu, d. 4/41; fond Emil Precup, d. 12 și Emil Sângeorzan, și consemnarea în „Gazeta Bistriței”, III, nr. 20, 15 noiembrie 1923, p. 1 sau istoricul implicării lui Vasile Nașcu în recăștigarea averilor grănicerești, sub titlul *Monument dascălului Vasile Nașcu (1816-1867)*, în *Ibidem*, nr. 19, 1 noiembrie 1923, p. 1. Apoi, articolul *Morminte uitate*, în *Ibidem*, X, nr. 4, 1 februarie 1930, p. 2.

²³ A.N.B-N., fond Administrația fondurilor grănicerești năsăudene, d. 250/1926, f. 1.

Inițiativa a fost continuată de un intelectual al fostei Granițe năsăudene, student în drept la Universitatea din Cluj. După ce constata faptul că „timp de trei ani – prin intermediul presei locale – am cerșit o modestă cruce, pentru mormântul *uitat* al învățătorului Vasile Nașcu.

Dar nu s-a mișcat nici o suflare și n-a tresărit nici o conștiință grănicească! Pretutindeni am remarcat o indiferență desăvârșită, față de acest soi de probleme”, Emil Sângeorzan apela la înțelegerea Comisiunii administratoare pentru a prelua oferta grupului de studenți năsăudeni din Cluj, care donau o parte din bursa lor pentru realizarea și amplasarea unei cruci la mormântul lui Vasile Nașcu: „și atunci, subsemnatul – secondat de alți colegi, fii de grăniceri, de la Universitatea din Cluj – am consimțit ca din bursele și ajutoarele votate nouă de către Onorata Comisiune pentru anul 1931, să cedăm fiecare o părticică și să punem bazele unui fond, din care să ridicăm, *totuși*, o cruce, cât de modestă, la mormântul aceluia harnic luptător din zbuciumatele vremuri ale anilor 1840–1870. Căci, tot va însemna mai mult decât *nepăsarea* care îl străjuiește de 60 de ani!”²⁴.

Aceluiași inimos urmaș de grăntieri i s-au datorat și o serie de luări de poziție în presa locală. Cea mai relevantă a fost introspecția în trecutul eforturilor în acest scop. După ce arăta cine a fost Vasile Nașcu, punea întrebarea, cum de era posibil că acest erou al Graniței să nu aibă nici o piatră la mormânt? Cum de era cu puțință că, acelaia care a salvat averile grănicerești și căruia i se datora toată prosperitatea graniței, să nu i se fi ridicat nici o statuie, un monument? Introspecțiunea în trecut arăta că încă din anul 1870 o comisiune a Fondurilor a propus o sumă de 50 florini în acest scop. Propunerea s-a luat în discuție abia după 2 ani.

Iar concluzia tristă sublinia că „nimeni nu știe ce s-a ales din hotărâre, din bani”. În anul 1889 s-au pus bazele unui fond pentru ridicarea unui monument în amintirea lui Vasile Nașcu, dar „chestiunea a rămas tot de unde a plecat”. În 1889 s-a adunat un fond, care în 1909 se urca la 1.155 coroane. „Nimeni nu mai știe de acest fond”²⁵.

Inițiativa s-a întrupat, cu sprijinul și implicarea totală a omului politic Victor Moldovan, prin constituirea unui comitet de inițiativă pentru ridicarea „monumentelor grănicerești”²⁶. A fost dusă la bun sfârșit prin realizarea a două busturi din bronz, opera sculptorului Corneliu Medrea²⁷.

²⁴ *Ibidem*, d. 1.079/1931, f. 1. Declarația colectivă a fost semnată și înaintată forului decizional la care se făcea apel. Dar în continuare autorul constata că sumele respective nu au fost virate în contul băncii „Aurora” din Năsăud – în nume personal, directorului Leon Bancu – din cauza faptului că „onorata Comisiune administratoare” nu era abilitată să facă asemenea gesturi!

²⁵ Emil Sângeorzan, Auri sacrafamer”. Scârboasa sete de aur înăbușă aspirațiile spiritului spre idealism”, în „Gazeta Bistriței”, nr. 28–29, 27 septembrie 1930, pp. 1–2.

²⁶ *O frumoasă inițiativă*, în „Săptămâna”, Bistrița, V, nr. 225, 6 aprilie 1933, p. 3. „Pentru a împăca lumea, l-am ales pe prof. Iuliu Moșil și pe Virgil Șotropa, președinți de onoare; în calitatea de președinte al acestui comitet m-am adresat la data de 27. III 1933 directorului silvic Victor Precup, rugându-l să treacă în buget o sumă de cel puțin o sumă de 100.000 pentru ridicarea monumentelor grănicerești”; apud. Victor Moldovan, *Memoriile unui politician din perioada interbelică*, vol. I, ediția a II-a, revăzută și adăugită, editori, Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2015, p. 379

²⁷ *Eternizarea unor figuri mărețe*, în „Săptămâna”, Bistrița, VIII, nr. 259, 14 iulie 1935, p. 1.

Însă destinul a decis altfel. Datorită inițiativei aceluiași om politic, au fost începute demersurile pentru identificarea mormântului uitat al lui Vasile Nașcu.

Pentru realizarea scopului propus, Victor Moldovan a intervenit la autoritățile năsăudene, în vederea identificării mormântului lui Vasile Nașcu. Operațiunea s-a putut realiza anevoios, după „cercetări făcute din însărcinarea mea de către directorul silvic Șuteu, care a executat și fundațiile acestei cruci. Locul mormântului a fost complet acoperit de bălării”²⁸. În același timp, a comandat la Cluj „o frumoasă cruce în granit, care poartă pe ea, săpat în relief, emblema grănicerească cu vulturul, lupoaica și ostașul legionar”²⁹.

Festivitățile au fost anunțate în presa din epocă³⁰ și, apoi, descrise până în cele mai mici detalii³¹. Consemnările personale ale celui implicat total ne arată că „sfințirea și dezvelirea crucii a avut loc în ziua de 4 octombrie 1939, după un serviciu religios, oficiat de către vicarul Ștefan Buzilă, înconjurat de toți preoții din Vicariatul Rodnei”³².

Asistența a fost formată din intelectuali și țărani, în frunte cu descendenții lui Vasile Nașcu. Ceremonia a debutat în biserica greco-catolică și a continuat la mormântul funerar.

Apoi, a urmat festivitatea din sala „Regna”, unde au vorbit Dr. Traian Chitul, primarul orașului Năsăud, Aurel Șorobetea, directorul liceului grăniceresc, Iuliu Moisil, directorul Muzeului Năsăudean, Nicolae Ianul, comandantul organizației Straja Țării, directorul liceului „Alexandru Odobescu” din Bistrița, profesorul Ștefan Lupu, reprezentantul asociației învățătorilor „Mariana” din județul Năsăud, Leon Leonte, și Iuliu Oprea, directorul școlii primare din Năsăud. Festivitățile au fost acompaniate de fanfara liceului, condusă de profesorul Emil Ștefănuț³³.

În acest mod, Vasile Nașcu a fost „nemurit” printr-o faptă concretă, pentru prima dată după deces.

Dar timpul a lucrat în continuare pentru cinstirea memoriei lui Vasile Nașcu, la fel cum și el a lucrat pentru binele comun al graniței.

Cele două busturi realizate de Cornel Medrea și achitate de Victor Moldovan cu sprijinul comitetului constituit în scopul cinstirii memoriei fruntașilor graniței au cunoscut un traiect demn de un roman epistolar.

Deși dezvelirea lor a fost planificată în anul 1940, cedarea N-V Transilvaniei, ca urmare a celui de al doilea Dictat de la Viena (30 august 1940) a împiedicat acest fapt.

²⁸ Victor Moldovan, *Memoriile unui politician...*, p. 382.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ 2 octombrie. Articol reprodus din „Gazeta Bistriței” din 1931, în „Năzuința”, Bistrița, II, nr. 44, 1 octombrie 1939, pp. 1-2, Iuliu Moisil, *Vasile Nașcu*, în *Ibidem*, nr. 45, 8 octombrie 1939, pp. 1-2.

³¹ *Repararea unei nedreptăți*, în *Ibidem*, nr. 46, 15 octombrie 1939, p. 2; Dr. Traian Chitul, *Imortalizarea figurilor noastre românești și grănicerești*; în *Ibidem*, nr. 47, 22 octombrie 1939, p. 3; Ștefan Lupu, *O recunoștință târzie, dar binevenită*, în *Ibidem*, nr. 48, 29 octombrie 1939, pp. 3-4; Ștefan Buzilă, *Crucea de la mormântul lui Vasile Nașcu*, în *Ibidem*, nr. 49, 5 noiembrie 1939, pp. 1-2.

³² Victor Moldovan, *Memoriile unui politician...* p. 383.

³³ *Ibidem*.

Victor Moldovan le-a predat în custodia conducătorului Muzeului Năsăudean, Iuliu Moisil, în speranța unor vremuri mai bune³⁴. Se părea că în anul 1946 acele vremuri erau propice și speranța se putea împlini, potrivit proiectului octogenarului intelectual năsăudean: „la 2 octombrie a.c., când se împlinesc 80 de ani de la moartea lui, cu fastul cuvenit, cel pentru Năsăud, în grădina dinaintea liceului „George Coșbuc”, cel din Feldru, în grădina dinaintea Căminului Cultural din acea comună”³⁵.

O primă încercare de realizare a proiectului a fost făcută în vara anului 1946. La data de 1 iulie 1946, Iuliu Moisil s-a adresat – în calitatea lui oficială de director al Arhivelor Statului Năsăud – președintelui Fondurilor grănicerești, cu rugămintea de a sprijini demersul recuperator în privința celor două busturi. După ce elogia personalitatea lui Nașcu, „unul din marii noștri înaintași grănițeri, cu o energie extraordinară, a contribuit la salvarea fondurilor și averilor grănițerești, a fost membru în comisia fondurilor grănițerești și, după predarea fondurilor de către Stat, în mâna grănițerilor, a ocupat și funcția de director al fondurilor”, Moisil comunica acordul lui Victor Moldovan pentru amplasarea celor două busturi pe soclu și solicita sprijinul instituției în acest demers, motivat de faptul că „administrația fondurilor grănițerești ar trebui, în prima linie, să ia asupra-și ridicarea acestor busturi cât mai curând, astfel ca la 2 octombrie, când se împlinesc 79 de ani de la moartea lui, să se facă dezvelirea lor, cu fastul cuvenit” și propunea locația pentru cel din Năsăud „în grădina dinaintea liceului „G. Coșbuc”, unde era necesar „un postament de piatră cioplită, având înălțimea de circa 2 ½ m”, recomandând concursul unui „pietrar special, care este un Sas, care trăiește astăzi în Feldru”³⁶.

Decizia comisiei administrative a Fondurilor Grănicerești a fost luată în ședința din 4 iulie 1946 și a fost, în principiu, favorabilă. În completare, era cerută părerea detaliată a lui Moisil în legătură cu amplasamentul bustului.

Răspunsul acestuia, din 14 august 1946 ne oferă imaginea „mentalului grăniceresc”, în toată deplinătatea lui. După ce saluta decizia, „încă o dovadă în plus a înțelegerii pe care Onorata Comisie a Fondurilor Grănicerești năsăudene a acordat-o întotdeauna problemelor culturale legate de trecutul românesc al ținutului nostru”, Moisil își reformula propunerea ca bustul să fie amplasat în fața liceului din Năsăud.

„Credem că cel mai nimerit loc pentru acest scop – preciza Moisil – nu poate fi altul decât în fața liceului, în stânga bustului lui George Coșbuc, la jumătatea aripii stângi a parcului liceului”³⁷.

³⁴ „D-l. Victor Moldovan, i-a încredințat păstrarea acestor busturi în august 1940 și se află de prezent la „Muzeul Năsăudean”, preciza Iuliu Moisil la 1 iulie 1946. Și continua, exprimându-și speranța că „urmează ca aceste busturi să se așeze, spre amintire și recunoștința Salvatorului averilor grănicerești în comuna Feldru și la Năsăud, cu învoirea d-lui. Moldovan”; apud, Victor Moldovan, *Memoriile unui politician...*, nota 11, p. 381.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ A.N.B-N., fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 249, f. 8.

³⁷ De asemenea, anticipa un viitor „proiect” drag năsăudenilor până azi, o „galerie” a personalităților, precizând în continuare că „într-un viitor apropiat, pentru a se păstra esteticul

Dar societatea românească și oamenii erau sub vremuri. În noile condiții social-politice, actul de curaj intenționat de cei doi intelectuali avea statutul unei lupte inegale dintre David și Goliat. Cu atât mai mult cu cât cel care s-a ocupat de zămisirea lor, Victor Moldovan, trecea printr-o perioadă de retorsiune socială forțată, impusă de trecutul său politic interbelic și, mai ales, datorită funcțiilor importante deținute între 1938-1940.

Totuși, a avut curajul de a-și depăși condiția și, la data de 19 februarie 1947, a înaintat o scrisoare Primăriei Năsăud, în care, după ce prezenta istoricul celor două busturi, solicita concursul acestei instituții pentru realizarea scopului ca unul dintre ele să fie ridicat pe un soclu, apoi, dezvelit și la Năsăud³⁸.

Pentru a implica instituția, Victor Moldovan propunea și amplasamentul acestuia, „pe terenul de lângă biserica greco-catolică, teren care cred că ar trebui amenajat în „parcul Vasile Nașcu. Anexez o fotografie a bustului și una a terenului, unde cred că ar trebui ridicat bustul”³⁹.

Răspunsul instituției, în nota vremurilor, preciza că „în lipsa de fonduri lucrarea neputându-se executa, se va reveni asupra ei când situația financiară a Primăriei se va îmbunătăți”⁴⁰.

Dar destinul lui Nașcu în posteritate își urma cursul. Cu mijloace financiare mult mai reduse, Primăria din Feldru a reușit totuși să ridice bustul donat localității pe soclu⁴¹, un an mai târziu. Prin alocări bugetare succesive - la 13. XII 1946, suma de 1.250.000 lei⁴²; la 01. III 1947, 1.000.000 de lei⁴³; la 15. III 1947, 1.200.000 și 1.550.000 de lei⁴⁴ s-a asigurat realizarea acestui fapt⁴⁵. Datarea mai exactă a momentului - luna octombrie 1947 - propusă de cele două lucrări monografice aparține autorilor, fără a oferi și sursa documentară⁴⁶.

Încă o dată timpul a lucrat în favoarea posterității lui Vasile Nașcu.

parcului, să se ridice și în dreapta un bust al unei alte personalități marcante care a luptat pentru înființarea liceului, cum ar fi de pildă bustul vicarului Grigore Moșil”; *Ibidem*, f. 10. Din păcate, constrângerile financiare au determinat ca pe o notă tergală a scrisorii inițiale a lui Moșil, să găsim consemnarea faptului că „prevedere bugetară pentru postament nu este pe 1947, de asemenea, contul este blocat, astfel, se clasează”; *Ibidem*, f. 8/v.

³⁸ Precizăm că și la Năsăud, deoarece Victor Moldovan arăta demersurile făcute de localitatea natală a lui Vasile Nașcu, care, prin „Căminul Cultural din Feldru, a comandat un soclu de piatră și va ridica bustul în curând”; A.N.B.N., fond *Primăria orașului Năsăud-administrație*, d. 328/1947, f. 2.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 2/v.

⁴¹ Intuim, realizat, potrivit mărturiei lui Iuliu Moșil, de „pietrarul sas” din Feldru, invocat mai sus.

⁴² *Idem*, fond *Primăria Feldru*, d. 1/1946, f. 174.

⁴³ *Ibidem*, f. 179.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 184.

⁴⁵ Sunt de altfel, singurele mărturii documentare identificate. Ele nu contrazic, ci doar întăresc faptul că bustul a fost ridicat pe soclu în anul 1947.

⁴⁶ Ioan Nechiti, Gavril Scridon, *Popas la Feldru*, Căminul Cultural „Învățător Ștefan Pop” Feldru, Jud. Bistrița-Năsăud, Feldru, 1991, p. 107; Simion Palagi, *Feldru, povestea satului*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014, p. 395. În anii '70 ai secolului XX a fost realizat și un basorelief, prin contribuția locuitorilor; numai din Leșu au subscris 17 persoane, dascăli și funcționari de la primărie, cu suma totală de 350 lei; A.N.B.N., fond personal *Emil Precup*, d. 279, f. 1.

Pentru a fi îndeplinită până la capăt ideea inițială, era necesar ca și al doilea bust să fie ridicat pe soclu, la Năsăud, reședința fostului regiment de graniță.

Deși poate părea intrigant, realizarea lui s-a făcut de către autoritățile timpului în anul 1967.

La data de 5 septembrie 1967, Comitetul Executiv al Sfatului Popular al raionului Năsăud se adresa Comitetului pentru Cultură și Artă al Sfatului Popular al regiunii Cluj, arătând că solicitarea era din partea Comitetului raional Năsăud pentru Cultură și Artă, „privind dezvelirea bustului lui Vasile Nașcu, luptător neînfricat pentru apărarea drepturilor oamenilor muncii din acest colț de țară” și că era de acord cu „așezarea în fața Muzeului Raional Năsăud a bustului executat de sculptorul Corneliu Medrea”⁴⁷.

Lucrările pentru amplasarea pe soclu au demarat în perioada imediată⁴⁸, pentru a se putea respecta termenul fixat.

Festivitățile au avut loc la data de 8 octombrie 1967, după următorul program: ora 9: depunerea de coroane la mormântul lui Vasile Nașcu; ora 10: dezvelirea bustului în parcul Muzeului Raional din Năsăud; ora 11: deschiderea expoziției documentare Vasile Nașcu, organizată la muzeu în colaborare cu Arhivele Statului Năsăud; ora 11, 30: Ședința festivă de comunicări închinată centenarului Vasile Nașcu, la Casa Raională de Cultură; ora 13,30: program artistic susținut de formațiile de amatori de la căminele culturale din Feldru, Rebrîșoara, cartier Liviu Rebreanu, Salva, Casa Raională de Cultură și Liceul Pedagogic din Năsăud⁴⁹.

În cadrul ședinței festive au prezentat comunicări: Pompei Boca, *Situația patrimoniului năsăudean la desființarea graniței militare*; Pop Septimiu, *Date privind activitatea lui Vasile Nașcu la Viena*; Octavian Scridon, *Vasile Nașcu și contemporanii săi*⁵⁰. În program este menționat și directorul Arhivelor Statului, Ioan Rusu, *Viața și activitatea lui Vasile Nașcu*⁵¹.

În acest mod s-a încheiat odiseea celor două busturi. Ele au preluat mesajul dăinuirii în posteritate și străjuie și azi în fața fostei Șvarde din curtea Muzeului Grăniceresc Năsăudean și în fața antisitiei/primăriei comunale din localitatea natală, Feldru.

În posteritate Vasile Nașcu a mai rămas atât prin strădania unor intelectuali de a-i creiona personalitatea, cât și prin studii publicate despre aceasta.

Din prima categorie menționăm realizările manuscrise datorate lui Emil Precup, *Dascălul Vasile Nașcu. Rolul lui în recâștigarea averilor grănicerești năsăudene 1816–1867*⁵²; Iuliu Moisil, *Vasile Nașcu. Studiu conferință*⁵³; Vasile

⁴⁷ Adresa se încheia cu solicitarea de a primi „cuvânt de aprobare și a ne sprijini în această acțiune, care va avea loc la data de 8 octombrie a.c.”; A.N.B.-N., fond *Sfatul Popular al raionului Năsăud-secția Artă-Cultură*, d. 3.1967, f. 244.

⁴⁸ Vezi devizul de lucrări în *Ibidem*, ff. 245–254.

⁴⁹ *Idem*, d. 15/1967, f. 42.

⁵⁰ *Ibidem*, ff. 17–26, 32–41.

⁵¹ *Ibidem*, f. 16.

⁵² *Idem*, fond *Emil Precup*, d. 185. Vezi și fotografia, în *Ibidem*, d. 213.

⁵³ *Idem*, colecția *Iuliu Moisil*, d. 161.

*Nașcu. Viața și opera*⁵⁴, ca și informațiile conexe, referitoare la implicarea ASTREI în evocarea personalității lui⁵⁵, solicitarea lui Victor Onișor adresată Administrației fondurilor grănicerești năsăudene pentru cumpărarea a 300 de exemplare din lucrarea lui Nestor Șimon, *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui, Năsăud, 1911*⁵⁶ sau consemnările despre efortul financiar al localităților foste grănicerești pentru susținerea demersurilor vieneze pentru restituirea proprietăților⁵⁷ și cele rămase în urma acțiunilor lui Vasile Nașcu în acest scop, denumite generic „documente referitoare la demersurile întreprinse pentru recăștigarea averilor grănicerești („Arhiva Vasile Nașcu”)”⁵⁸.

A doua categorie, de natură restititivă, a debutat odată cu conferința susținută de fostul prefect Leon Scridon sen. „Dascălul Vasile Nașcu. Rolul lui în recăștigarea averilor grănicerești năsăudene” în Adunarea generală a secției învățătorilor „Mariana” din județul Năsăud la data de 27 octombrie 1923⁵⁹.

A fost continuată de redactorul Virgil Șotropa, care a publicat „scrisorile puse nouă la dispoziție de d-l. Iuliu Moșil”⁶⁰. Cel din urmă a compilat din lucrarea din 1911, portretul personajului⁶¹ pe care l-a republicat într-un volum consacrat personalităților locale⁶². Iar în perioada ocupației horthyste, cu „îngăduința” autorităților, portretul lui a fost creionat de un pasionat al trecutului zonei⁶³.

Cercetarea recentă a consacrat un portret creionat în seria volumelor restitutive dedicate personalităților din fosta graniță de Teodor Tanco, *Vasile Nașcu – tribunul grănicerilor năsăudeni*⁶⁴, publicarea corespondenței *inedite* cu tovarășii de luptă și idealuri din perioada luptei comune pentru recăștigarea proprietăților⁶⁵, portretul în format specific unui dicționar dedicat culturii și civilizației năsăudene⁶⁶ sau acela realizat la sfârșitul secolului al XIX-lea și publicat recent⁶⁷.

Un loc aparte ocupă evocarea personalității lui Vasile Nașcu în preocupările unui feldrihan mânat de valurile vieții și stabilit la București. În cele

⁵⁴ *Ibidem*, d. 62.

⁵⁵ Idem fond „ASTRA – Despărțământul Năsăud”, d. 164/1937.

⁵⁶ Idem, fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 246.

⁵⁷ *Ibidem*, d. 13/1860-1876.

⁵⁸ *Ibidem*, d. 22/1866-1876.

⁵⁹ Idem, fond *Leon Bancu*, d. 4/41, fond *Emil Precup*, d. 12.

⁶⁰ Definită prin formula introductivă „decu, cu omiterea celor tipărite mai înainte, începem aici cu publicarea scrisorilor și părților de scrisori inedite de până acum”, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 10/1929, pp. 66-98; nr. 11/1929, pp. 59-89; nr. 12/1929, pp. 192-215.

⁶¹ Iuliu Moșil, *Vasile Nașcu (1816-1867)*, în *Ibidem*, nr. 20/1936, pp. 384-415.

⁶² Idem, *Figuri grănicerești năsăudene, Vol. I, Năsăud, 1937*, pp. 78-110.

⁶³ Ștefan I. Pop, *Vasile Nașcu*, în „Săptămâna”, XV, nr. 452, 28 iunie 1942, p. 1.

⁶⁴ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva. Însemnări și portrete*, Bistrița, 1973, pp. 197-198.

⁶⁵ Adrian Onofreiu, *Corespondența dintre Vasile Nașcu, Ioachim Mureșan și George Pop (1861-1866)*, în „Arhiva Someșană”, seria III, III, 2004, pp. 439-466.

⁶⁶ *Dicționarul culturii și civilizație populare al județului Bistrița-Năsăud. Vol. I. Țara Năsăudului*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, coord. Ioan Seni, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2010, pp. 493-494.

⁶⁷ *Personalități din granița năsăudeană. Contribuții documentare*, ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu, Viorel Rus, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, pp. 121-122.

două volume – în ediție bibliofilă și tiraj de câte 50 de exemplare – dedicate localității natale, acesta adună mărturiile cunoscute despre cel evocat, la care adaugă și interesante considerații personale⁶⁸.

Dar cel mai bine l-a fixat în nemurire un intelectual din generația următoare, descendent de grăniceri: Nestor Șimon. Născut la 6 ianuarie 1862 în Ragla – localitate fostă grănicerească – pe Ulița cea Mare, din părinții George, de 40 de ani și Florica, de 31 de ani⁶⁹, Nestor Șimon provenea dintr-o familie cu mai mulți copii. După absolvirea cu succes eminent a școlii triviale din Monor⁷⁰ în anul 1875, a urmat cursurile Gimnaziului Superior din Năsăud, în perioada 1875–1883. Aici s-a remarcat ca un membru activ în cadrul ședințelor Societății de lectură a elevilor, *Virtus Romana Rediviva*⁷¹.

În anul 1883 a susținut examenul de maturitate și a fost declarat *matur*⁷², apoi și-a continuat studiile de drept la Universitatea din Cluj, între anii 1883–1887. În anul 1897 a obținut titlul de doctor în drept la aceeași instituție de învățământ superior și a fost declarat *doctor juris universi*.

Perioada studiilor universitare a fost deosebit de prolifică pentru formația lui Nestor Șimon. A fost unul din cei care au inițiat constituirea unei societăți a studenților români din Cluj – „Societatea *Iulia*”; în același timp, a fost un pasionat căutător și cercetător al Bibliotecii Universitare, al Bibliotecii Muzeului Ardelean; a frecventat oameni importanți ai vremii, Ladislau Vaida, fost consilier guvernamental – al cărui sfetnic intim a devenit și căruia i-a aranjat corespondența și cărțile din bibliotecă! – colonelul Störch – personaj care fusese implicat direct în evenimentele revoluționare din 1848–1849 din zona Regimentului de graniță de la Năsăud, și care i-a transmis numeroase date și observații pe această temă.

Tot în perioada studenției s-a apropiat de istoria zonei graniței militare. Preocupările sale s-au materializat în cercetarea bibliotecilor, a arhivelor și în

⁶⁸ Octavian Girigan, *Feldru, un drept la nemurire, Vol. I*, București, 2000, pp. 352–363; *Vol. II*, București, Ed. Vergiliu, 2003, pp. 193–252.

⁶⁹ A.N.B-N., Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, *Colecția registrelor parohiale de stare civilă*, registru inventar nr. 941, fila. 8. La consemnarea absolvenților gimnaziului din Năsăud din anul școlar 1882–1883, data nașterii este înregistrată greșit, cu un an în urmă, 6 ianuarie 1861; apud *Reportul alu XIV-lea despre GIMNASIULUI SUPERIORE GRECO-CATOLICU ROMANESCU din NASEUDU pre anulu scolastec 1882/83*, Tiparul lui T. Botscher în Bistrița, 1883, p. 81.

⁷⁰ Caracterul școlii triviale de aici (de la materiile care se învățau: citit, scris și socotit era evocat mai târziu de către Nestor Șimon, care arăta că generația lui a început clasa a IV –a normală aici. „Dacă nu era Monorul – menționa fostul elev în anul 1892 – nici eu nu eram ce sunt. Pentru mine dar Monorul e un loc principal și foarte momentos pentru întreaga mea viață”; apud, *Nestor Șimon 1915–2005 Corespondență*, (volum îngrijit de Adrian Onofreiu), Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, p. 243.

⁷¹ Din această perioadă datează și primele încercări de a întocmi studii privind trecutul Transilvaniei – *Starea bisericii românești din Transilvania sub principii calvini și influențele calvinismului* – sau a zonei fostului regiment de graniță de la Năsăud – *Viața și faptele lui Ioan Marian, vicar foraneu episcopesc gr-cat. al Rodnei din Districtul Năsăudulu* – păstrate în manuscris la A.N.B-N., *Colecția Virgil Șotropa*, d. 353.

⁷² *Reportul alu XIV-lea....*p. 81.

efectuarea de numeroase călătorii în teritoriul fost militarizat, pentru adunarea de material documentar.

De la 1 august 1889 a ocupat funcția de secretar la Administrația Fondurilor Grănicerești Năsăudene, unde și-a desfășurat activitatea până în anul 1914, când s-a pensionat pe caz de boală. Trăvăliul intelectual, munca asiduă la Fonduri, susținerea unei corespondențe bogate, elaborarea materialelor privitoare la trecutul zonei, cât și „neprietenia” celor din Năsăud, au lăsat urme în starea de sănătate; operat și cu palma de la mâna stângă amputată în 1914, bolnav de gută, Nestor Șimon s-a stins prematur, la 19 ianuarie 1915, la Năsăud, la vârsta de 53 de ani⁷³; aici a fost înmormântat, iar ca soarta să-l nedreptățească și în posteritate, nici azi nu se cunoaște locul mormântului în *Comoara*⁷⁴ năsăudeană!

Format în climatul intelectual al celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, când societatea românească din Transilvania a resimțit din plin consecințele *Audgleich*-ului din 1867, Nestor Șimon a avut ca trăsătură esențială *devotamentul*, pe care l-a manifestat pentru orice cauză sau acțiune de ridicare și luminare a foștilor grăniceri și, în cadrul mai larg, a neamului românesc.

A beneficiat de faptul că prin origine și apoi prin locul unde și-a desfășurat activitatea, a cunoscut și a exercitat tradițiile unei zone în care libertatea, onoarea jurământului și supunerea față de legi reprezentau un *sum-um* existențial. La aceste repere s-au adăugat formația sa intelectuală – absolvent al dreptului – și acribia, dublată de corectitudine, în activitatea desfășurată un sfert de veac într-unul din posturile cheie ale Administrației Fondurilor Grănicerești, aceea de secretar.

Toate acestea au conturat o personalitate puternică, dornică de muncă și cu mare aplecare spre cunoașterea și aprofundarea trecutului, atât al zonei de proveniență, cât și al arealului mai larg al populației românești din Transilvania.

S-a preocupat de organizarea arhivei Fondurilor, iar rezultatul s-a concretizat în ordonarea pe următoarele teme mari: *Administrarea fondurilor*, preliminariei de venituri și cheltuieli, dosare de personal ale funcționarilor; *Borgo-Prund*, învățătorii, școala fundațională; *Realitățile/proprietățile din Valea Bârgăului*, de la *Ceanul-Mare*, *Coșna*, *Cârlibaba*, *Ciceu-Cristur*, *Cepari*, *Anieș*, *Dosul Stânișoarei*, *Entradam*, *Rodna-Veche*, *Măgura-Calului*, *Monor*, *Năsăud*; *Gimnaziul – edificare, profesori actuali, foști profesori*; *Acte comune ale școlilor fundaționale, a Școlii fundaționale din Năsăud*; *Statute vechi referitoare la regulamente, instrumentul fundațional, statute din 1863, 1886, 1893, inventar și cartea fundamentală, conspecte de petiții și cereri*; *Diferite acte de sub graniță*⁷⁵.

A fost un participant activ la dezbaterile din viața publică a perioadei,

⁷³ Registru păstrat la Parohia ortodoxă I Năsăud, *matricula morților 1915–1958*, poziția 6/1915; la cauza morții, în registrul de stare civilă este notat: *paralizie*; Primăria Năsăud, *registru de stare civilă-morți, 1907–1921*, anul 1915.

⁷⁴ Vechiul cimitir greco-catolic din Năsăud, unde sunt îngropate personalitățile Năsăudului.

⁷⁵ Până târziu în secolul XX, această formă a rămas neschimbată; pentru detalii, vezi Adrian Onofreiu, *Preocupări privind arhivele în zona „graniței militare” năsăudene până la 1918*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, nr. VII, 2008, pp. 278–283.

s-a implicat în „fermentul” vieții politice a românilor transilvăneni, a participat activ la diferite forme de activitate instituționalizată, cum au fost ASTRA – unde susține numeroase comunicări – și Casina română din Năsăud. În ton cu spiritual vremii, a purtat o bogată corespondență cu intelectuali români – și nu numai – din Transilvania, s-a implicat în dezbaterile de idei, în realizarea unor proiecte, cum au fost dicționare, societăți științifice și literare, comunicări la anumite evenimente. A fost stimulat și de „moda” practică la Năsăud, unde „sum-umul” rezultat din unirea foștilor ofițeri din „granița militară” cu intelectualii adunați în jurul nou înființatului gimnaziu oferea un amplu cadru de dezbateri. Discuțiile, luările de poziție, atitudinile acestora l-au dezamăgit însă profund, deoarece nu vedea în ele decât semnale ale decăderii și povârnișului pe care aluneca societatea de aici⁷⁶.

Prin natura meseriei exercitate, dublată de o pasiune dusă la extrem, acesta a venit în contact cu serii întregi de documente, provenite atât de la instituția unde și-a desfășurat activitatea, cât și din cele deținute de persoane particulare.

Meritul lui de necontestat a fost acela că s-a aplecat cu pasiune asupra lor, le-a înțeles rostul, le-a descifrat, s-a preocupat de păstrarea lor și mai ales, le-a utilizat în scrierea istoriei zonei foste militarizate.

În acest fel, rodul muncii sale apare pentru prima dată, în această zonă ca o cercetare fundamentală, bazată pe documente și interpretarea acestora.

Punându-și ca și crez opinia potrivit căreia *nimic să nu se lepede și tot să se păstreze*⁷⁷, a utilizat toate mijloacele și metodele pentru a aduna documente. A îndemnat fruntașii localităților foste militarizate – preoți, învățători, ofițeri pensionați din regiment – să adune documente; acolo unde erau interesante, cerea copierea lor – *ad literam* – sau se oferea să meargă pe jos pentru a le vedea. Toate acestea, în idea de a crea o bază de date – în termeni moderni – pentru marea operă de scriere a istoriei zonei. Fidel unui principiu de bună credință în epocă, dar neutilizat – prin cerința de a indica sursa documentară⁷⁸ – *Nestor Șimon apare ca un deschizător de drum și adevărat formator de școală în cercetarea istoriografică de la Năsăud și în arealul mai larg, pentru Transilvania.*

Pentru el, documentele vorbeau, transmiteau informație, recreau o lume apusă, care a marcat profund destinul zonei și care era încă prezentă, prin

⁷⁶ („Pe acolo domnește o lume tare destrăbălată – îi scria la 5 septembrie 1887 din Cluj lui Basiliu Bașotă la Alba-Iulia – și numai o reformă radicală i-ar putea scăpa de precipișul/prăpastia – pe care au pornit; n.n.”); apud, *Nestor Șimon. Corespondență...*, p. 64. Iar noului vicar instalat la Năsăud în 1892, Ioan Pop, doctor în teologie, îi definea atitudinea față de năsăudeni sub forma celor patru canoane care urmează: „1. Abnegațiunea Mântuitorului nostru Isus Cristos, căci în Năsăud toți nu văd altceva mai sfânt decât buzunarul propriu. 2. Credința oarbă în ceea ce vezi cu ochii proprii. 3. Necredința absolută în acea privință că astăzi se mai află în Năsăud barem un om, care lucră pentru restabilirea echilibrului grăniceresc; 4. Speranța cum că dreptatea învinge”; *Nestor Șimon. Corespondență...*, p. 193.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 151.

⁷⁸ Definită astfel în scrisoarea din 29 august 1893 adresată directorului școlii din Prundu Bârgăului, Iacob Onea: „eu, trebuie să mă provoc, în scrierea mea, la locul unde se păstrează acele documente, ca, în cazul când cineva s-ar apuca de critică, să-l pot lovi cu documentele în cap”; *Ibidem*, p. 174.

ofițerii veterani sau amintirile generațiilor care au urmat desființării graniței militare. Un trecut cu adevărat mareț, contrapus unui prezent pe care-l trăia generația sa, modest și în plină decadentă⁷⁹.

În acest mod a reușit să adune o valoroasă colecție, pe care o definea în scrisoarea din 26 octombrie 1892, adresată unui fiu al locului stabilit la București, Gabriel Andreiaș: „*La mine se află toate scrisorile și testimoniile originale – scria Nestor Șimon – despre faptele lui Grigore Mihăilașu, din 1848, și acte și scrisori despre alți mulți bărbați de ai noștri, precum: Ștefan Borgovan, Vasile Nașcu, George Popu din Leșiu, Petru Tanco, Moțiu Mathias von Thurnthal, din Zagra*”⁸⁰.

Astfel s-a definit strădania sa în a aduna și salva materialul documentar din zonă, pentru a fi păstrat în viitor. Intensa sa corespondență – în special cu preoții și dascălii din satele foste grănicerești – se subsuma crezului său în valoarea documentelor, care puteau servi ca argument pentru susținerea drepturilor străvechi. De aceea, prețuia „fiecăre petic de hârtie”, fiecăre informație și mărturie despre trecut; a ajuns astfel să-și exprime dorința de a merge pe jos până în Leșu, pentru a vedea un document care i se părea important ! De asemenea, a „jertfit” multe sume de bani din veniturile proprii, pentru a salva documente de la distrugere. Efortul lui s-a concretizat în salvarea și transmiterea posterității a documentelor importante privind trecutul zonei. Dacă am aminti numai despre manuscrisul lui Francisc Mihăilaș despre Revoluția de la 1848–1849, despre actele privitoare la cronica evenimentelor din acei ani, la actele privitoare la Atanasie Moț Dâmbul, „cronica” recâștigării dreptului de proprietate și la multe alte mii de documente, și ar fi suficient ca să creionăm portretul lui Nestor Șimon, de colecționar, salvator și depozitar al documentelor despre istoria zonei.

În realizarea operii sale, Nestor Șimon a utilizat o impresionantă bibliografie. O clasificare pe care o propunem în continuare așează în prima serie lucrările pe care le definim ca aparținând istoriei mari, integratoare; la fel de bine cunoscute i-au fost cronicile și edițiile importante de documente, colecțiile de legi importante, lucrările de statistică, instrumentele de lucru (dicționare, enciclopedii); lucrări fundamentale despre Revoluția de la 1848–1849; întreaga producție istoriografică românească. Pentru aspecte ale *istoriei locale* i-au fost utile lucrări ale autorilor zonei, printre care amintim pe Grigore Moșil, Macedon Pop, Artemiu P. Alexi, Maximu Popu, sau lucrări cu caracter monografic, elaborate la îndemnul unor personalități ale zonei, cum a fost Florian Porcius cu al său chestionar privitor la trecutul localităților din „graniță” .

Toate preocupările lui, mai sus enumerate, oferă cea mai completă definire a personalității acestuia. Concepută ca un întreg, istoria fostului regiment de graniță de la Năsăud se regăsește în ceea ce a scris Nestor Șimon.

⁷⁹ Aceluiași personaj i se adresa la 30 iulie 1892 în următorii termeni: „dacă ar avea confrății noștri maghiari o istorie atât de sublimă precum o avem noi, dânsii o scriau și ar fi scos-o până acum în mai multe ediții de lux, legate în pereți”; *Ibidem*, p. 169.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 29.

A început prin portretizarea ofițerului cu origini năsăudene căzut în bătălia de la Custozza, din 22 iunie 1866⁸¹.

Adevărata măsură a capacității de sinteză și elaborare a dat-o însă prin elaborarea biografiei unei personalități cu rol determinant în „resuscitarea” zonei fostului regiment năsăudean în perioada liberalismului din anii 1861–1867.

Și în acest caz, a debutat prin foiletonul publicat în ziarul românesc care apărea la Bistrița⁸². Uzitând de practica din epocă, a adunat textele într-o primă ediție, în formatul unei broșuri⁸³. Trei ani mai târziu, cu sprijinul altruist al aceluiași descendent de grănițeri, Victor Onișor a tipărit textul integral.

În această lucrare – singura de altfel, tipărită⁸⁴ – Nestor Șimon a adunat, sintetizat și interpretat bogata corespondență dintre Vasile Nașcu, delegatul foștilor grăniceri năsăudeni la locurile de decizie de la Viena, Budapesta și Cluj cu cei rămași acasă, la Năsăud. Autorul reușește să pună cap la cap o cantitate imensă de informație documentară, ascunsă în sute de scrisori.

Acribia cu care a descifrat înscrisuri total diferite și de multe ori, nu ușor lizibile, tributare topicii frazei elaborate în limba germană, cu caractere gotice, cauzalitatea și interconținuturile pe care le-a sesizat și expus, efortul de elaborare și redactare, cât și informația de primă importanță transmisă fac din această lucrare un instrument de lucru indispensabil oricărui travaliu documentar despre perioada și zona la care se referă⁸⁵.

În lucrarea publicată în 1911 acesta a adunat tot ceea ce știa și avea mai bun referitor la personajul evocat. Modul în care a fost concepută, adnotările substanțiale la fiecare scrisoare publicată, precum și o bogată bibliografie, postată în aparatul critic fac din această lucrare un reper în cercetarea trecutului graniței și cunoașterea aproape exhaustivă a personalității evocate.

Nu a fost întâmplător acest fapt. Provenit și format în arealul fostei granițe militare năsăudene, Nestor Șimon a avut un destin asemănător cu al celui evocat. A muncit mult, atât pentru binele comun – în serviciul îndelungat ca secretar la Administrația Fondurilor Grănicerești Năsăudene – cât și pentru a recupera documentar și apoi, a scrie istoria zonei.

Munca lui de o viață a fost înșușită de urmași, care i-au publicat

⁸¹ „George Popă LOCOTENENT PRIMAR LA REGIMENTUL 50 DE LINIE, MARELE DUCE DE BADEN. Schiță biografică de Nestor Șimon”, în *Ibidem*, anul II, nr. 15, 1/13 august 1892, pp. 141–143; nr. 16, 15/27 august, pp. 153–155; nr. 17, 1/13 septembrie, pp. 161–162; nr. 18, 15/27 septembrie, pp. 173–174; nr. 19, 1/13 octombrie, pp. 181–183.

⁸² Vasile Nașcu. *Viața și faptele lui*, în „Revista Bistriței”, Bistrița, 1907, nr. 30–33; 37–39; 41; 48; 51–52; 1908, nr. 26–28; 30–34; 36–52; 1909, nr. 7–9; 11–27; 29; 31–35; 37–41.

⁸³ Vasile Nașcu. *Viața și faptele lui*, de Dr. Nestor Șimon, *Broșura I*, Ed. Librăriei M. Onișor, Năsăud, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1908. Menționată ca lucrare în *Bibliografia istorică a României, III, Secolul XIX. Tom. V, Biografii* (volum îngrijit de Vladimir Dimulescu), Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 210.

⁸⁴ Ca lucrare de sine stătătoare. A mai publicat în broșură, publicată ca replică la o lucrare de toponimie a lui Vasile Meruțiu și Munții Rodnei. *Note critice asupra dizertațiunii d-lui. Meruțiu Vasile, profesor substituit în Năsăud, scrisă în limba maghiară despre Munții Rodnei*, Brașov, 1904.

⁸⁵ Nestor Șimon, *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui în legătură cu luptele grănicerilor năsăudeni pentru asigurarea averilor și fondurilor grănicerești*, Ed. Librăriei M. Onișor, Năsăud, 1911.

manuscrisele în numele lor, făurindu-și o imagine care le-a permis și accesarea la statutul de „nemuritori” în Academie⁸⁶.

De aceea, Nestor Șimon parcă a adunat în această lucrare toată forța și zbulciumul lăuntric, cauzate de amărăciunea constatării plină de tristețe făcută la maturitate, când, deși se simțea părtaș al societății născădene de după desființarea regimentului, exclama cu premoniție, „între ai mei am venit, și ai mei pe mine nu m-au primit”⁸⁷.

Considerațiile noastre introductive descriu și introduc în circuitul științific *aspectele inedite* din posteritatea lui Vasile Nașcu. Acestea sunt reprezentate, în primul rând, de partea materială – proprietățile asupra pământului – iar în planul secund, de cele spirituale, definite de monumentul funerar de pe „Comoara” născădeană, cele două busturi, la care se adaugă consemnările documentare manuscrise și cele publicate.

Toate alcătuiesc un întreg, care definește ceea ce a fost și ce a realizat acesta. De aceea, nici nu mai trebuie să ne punem întrebarea dacă merita reeditată lucrarea fundamentală despre Vasile Nașcu⁸⁸. Acest fapt de cultură se impune de la sine, pentru a „nemuri” pentru viitorime pe cel despre care a scris atât de argumentat științific – și a salvat astfel un tezaur documentar de la pieire – autorul ei, Nestor Șimon.

Este și cel care ne-a sprijinit și încurajat prezentul demers, datorită *posterității* pe care i-a dăruit-o lui Vasile Nașcu, definită atât de sugestiv prin monumentele lăsate de personajul evocat: „au rămas alte monumente, care

⁸⁶ Vezi pentru personalitatea lui Nestor Șimon sinteza realizărilor antume și postume în *Nestor Șimon: Restituiri*, ediție îngrijită de Adrian Onofreiu, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012 și, în completare, Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon sau puterea exemplului*, în *Medicină și teologie. In Honorem Prof. Univ. Dr. Mircea Gelu Buta*, editori Alexandru Moraru, Gabriel-Viorel Gărdan, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, pp. 452–466; Idem, *Un model atitudinal: Nestor Șimon (1862–1915)*, în „ASTRA NĂSĂUDEANĂ. Publicație de cultură și opinie semestrială editată de Despărțământul ASTRA NĂSĂUD”, anul I, nr. 1 (27), august 2013, pp. 64–71; Idem, *Elite uitate. Nestor Șimon în „oglină” dosarului său profesional*, în *In Honorem Vasile Dobrescu. Societate și cultură în epoca modernă*, coord. Cornel Sigmirean, Corina Teodor, „ASTRA Musesum”, Sibiu, 2013, pp. 253–265; Idem, *Nestor Șimon-personalitate a epocii sale*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, 18, 2013, pp. 147–154; Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, „Două viziuni istoriografice, o singură realitate istorică: granița militară născădeană”, în „Clio în oglindă. Academicianului Alexandru Zub omagiu”, volum editat de Gheorghe Cliveti, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2014, pp. 459–474; Nestor Șimon, *Șițe monografice ale localităților din fostul Regiment II român de graniță de la Năsăud*, editori, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Claudia Septimia Peteanu, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014; *Vicarii născădeni. Ediție adnotată și adăugită de Nestor Șimon*, Editori, Adrian Onofreiu, Lucian Vaida, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2014; Adrian Onofreiu, *O altă recenzie a lui Nestor Șimon*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, XX, 2015, pp. 87–97; Idem, *Nestor Șimon sau „memoria” graniței născădene*, în „Sesiune de comunicări științifice. „Locuri ale memoriei în spațiul urban”, 3–4 iunie [2016], Casa Argintarului, Bistrița, pp. 12–18.

⁸⁷ Sintagmă valabilă și pentru viața lui Vasile Nașcu. Nu întâmplător, Girigan și-a intitulat subcapitolul *Nestor Șimon din Ragla și Vasile Nașcu*; vezi *infra*, nota 2, Vol. II.

⁸⁸ O idee asemănătoare exprima un alt feldrihan trecut în lumea umbrelor; „cred că ar fi mare nevoie pentru Feldru să ajute, sau să fie implicat, la o republicare a acestei lucrări, legată de unul din marii eroi ai săi și a Văii Someșului”; Octavian Girigan, *Feldru, un drept la nemurire*, Vol. II, p. 196.

întotdeauna vor vorbi de numele lui. Atari monumente sunt toți munții Rodnei, începând de la Țibleș spre Maramureș până la Ineu, și spre Bucovina, până în Valea Bârgăului....Aceste monumente vor fi cu mult mai durabile, decât cele din vechime, căci deși e tare bronzul și e vârtos metalul, totuși timpul – edax rerum⁸⁹ – le consumă, iar aceste monumente nu stau nici din bronz, nici din metal, ci din materie cerească, nesupusă stricăciunii”⁹⁰.

Iar reeditarea lucrării din 1911 despre Vasile Nașcu, datorată lui Nestor Șimon, se constituie într-un asemenea „monument”, dăruit *acum*, posterității!

VASILE NAȘCU - PARADIGMS OF POSTERITY

- Summary -

In the present paper, the author explores Vasile Nașcu’s activity, a teacher who was working for the benefit of people from Năsăud area and, at the same time, he analyses how Vasile Nașcu’s memory was honoured by the generations that followed.

VASILE NAȘCU - PARADIGMES DE LA POSTÉRITÉ

- Résumé -

Dans le présent article, l’auteur explore l’activité de Vasile Nașcu, un enseignant qui a travaillé pour le bien commun des habitants de la région de Năsăud et, en même temps, il analyse comment la mémoire de Vasile Nașcu a été honorée par les générations suivantes.

⁸⁹ Judecătorul suprem.

⁹⁰ Nestor Șimon, Vasile Nașcu. Viața și faptele lui..., p. 531.

REVIRUL¹ DIN ANUL 1875 AL PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI – SURSĂ DOCUMENTARĂ PENTRU DISTRICTUL NĂSĂUD

Adrian ONOFREIU

Pădurile localităților care au constituit Regimentul II român de graniță cu reședința la Năsăud au fost un factor important în asigurarea suportului economic al locuitorilor acestor comunități. Ele au fost dobândite fie datorită caracterului liber de servituți feudale al proprietății², pentru văile Someșului, Ilvei, fie, prin schimb și despăgubire în favoarea proprietarilor feudali – realizat la militarizare, între anii 1763–1783 – pentru văile Șieului și Bârgăului³.

În perioada existenței confiniului militar, inclusiv exploatarea pădurilor a fost strict reglementată din partea comandai militare și aplicată prin comisiunea economică și autoritățile locale. Perioada ulterioară desființării sistemului militar de graniță a repus problema administrării și exploatării forestiere, în cadrul mai larg al reglementării proprietății. Nu întâmplător, implicarea autorităților neoabsolutiste a dus la inițierea și activitatea unor comisii speciale, care au avut misiunea de a „descâlci” întortocheata problemă a proprietății. Rezultatele s-au concretizat în elaborarea unui document extins, în care era precizată poziția erariului față de această problemă⁴.

O dată cu schimbarea politică din anii 1860–1861, prin instaurarea regulii liberal, atitudinea factorilor de decizie s-a modificat în favoarea urmașilor

¹ O suprafață – aici, de pădure – cu granițe descrise în amănunt (de dimensiunea unui amenajament silvic), la fața locului și dată în seamă vigiilor/paznicilor comunali.

² Înregistrarea proprietății – sub variile ei aspecte – la Adrian Onofreiu, *Contribuții referitoare la consemnarea proprietății în „granița năsăudeană” în secolele XVIII-XIX*, în *Economie regională. Ipostaze rurale și urbane*, coord. Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011, pp. 187–216; Idem, *Informațiile statistice-importanță bază de date pentru perioada Districtului Năsăud*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, nr. XIII, 2014, pp. 15–53.

³ Analiza consemnării proprietății cumulative/comune, Idem, „*Glaspul pământului*” în *documente referitoare la satele năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*”, în *Fenomene economice și financiare în spațiul românesc în secolele XIX-XX. Studii de economie regională*, coord. Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016, pp. 113–139.

⁴ Sub denumirea *Contract și expertiză referitoare la segregarea proprietăților în fostul Regiment grăniceresc II român*, în *Bârgăul sub Pajura Imperială*, ediție de texte și tabele, studiu introductiv și note, Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Andreea Salvan, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011, pp. 65–162.

grănicerilor. După o perioadă de intensă activitate a reprezentantului lor, Vasile Nașcu în Viena, a fost obținută rezoluția imperială de la Laxemburg, din 27 august 1861. Pe baza acestui act, au fost elaborate documentele - Erkenntniß/sentințe, decizii - care recunoșteau proprietatea fostelor localități militarizate, inclusiv pentru păduri⁵. Aproximativ în aceeași perioadă, la solicitarea și în beneficiul istoricului maghiar Pesti Frigyes, localitățile Districtului Năsăud au răspuns la chestionarul elaborat de acesta, oferind o imagine de ansamblu asupra hotarului lor, inclusiv prin enumerarea suprafețelor împădurite⁶.

Perioada existenței Districtului Năsăud (1861-1876) a reprezentat și o activitate intensă în direcția elaborării de reglementări în vederea gestionării problemelor de interes local. Cu atât mai mult s-a intensificat acest proces, o dată cu accederea în funcția de vice-căpitan a lui Florian Porcius, în anul 1867. Cu o bogată experiență administrativă din perioada neoabsolutistă, la care s-a adăugat cea dobândită în primii ani ai liberalismului, ca funcționar în justiție, Porcius s-a preocupat constant în această latură a mecanismelor administrative. Alături de alte realizări⁷, a reușit să elaboreze un set de regulamente în varii domenii și a instituit obligativitatea întocmirii unor rapoarte de sinteză.

În acest registru s-a înscris și elaborarea unui „Statut pentru administrarea, economisarea și conservarea pădurilor de pe teritoriul fostului Regiment românesc al II-lea de graniță din Transilvania”, aprobat în Congregația districtuală din 21 mai 1875⁸.

După ce stabilește constituirea și atribuțiile Comisiei Centrale Silvanale, în concordanță cu „normele de silvicultură și după legile și ordinațiunile care sunt în această privință, deja emanate și se află în vigoare”⁹, actul normativ precizează modul de constituire a comisiilor silvanale locale și apoi, atribuțiile personalului silvanal, ierarhizat în funcție de calificare, astfel: magistrul silvanal (la nivelul districtului), supravigili și vigili, la nivelul fiecărei localități. Cei din urmă aveau datoria de a vizita neîntrerupt pădurile încredințate spre

⁵ Până acum au fost identificate și publicate un număr de 34 astfel de documente. Vezi *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, volum îngrijit de Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 301-491; pentru Năsăud, la Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind evoluția procesului de restituire a proprietăților grănicerești în perioada 1862-1866*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, VIII, 2009, doc. 4, pp. 27-35; pentru Maieru și Ilva Mare, Idem, *Contribuții documentare referitoare la situația proprietății funciare în perioada Districtului Năsăud (1861-1876)*, în Idem, IX, 2010, doc. 1-2, pp. 53-60.

⁶ Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002.

⁷ Menționăm doar modul profesional în care au fost realizate, sub directia lui coordonare, lucrările complexului recensământ al populației din anul 1869; vezi Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, *Familiiile din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010.

⁸ Serviciul județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, colecția personală *Șotropa Virgil*, d. 404 (în continuare, A.N.B-N, fond/colecție,...d...f...). Dovada calității conceptuale deosebite a acestui document a fost validată prin faptul că textul a fost însușit și în ședința Congregației comitatului Bistrița-Năsăud din 21 decembrie 1880; *Ibidem*, colecția personală *Moisil Iuliu*, d. 201.

⁹ Idem, colecția personală *Șotropa Virgil*, d. 404, § 3, f. 1/v.

pază, a consemna prevaricațiunile/devastările din păduri. Pentru control și administrare, teritoriile cu păduri ale fiecărei localități erau împărțite în revire/suprafețe cu o anumită întindere: șase, la nivelul districtului: Telciu, Rodna-Veche, Rodna-Nouă/Șanț, Ilva Mare, Borgo Prund, Monor¹⁰, apoi, subrevire și revire mai mici, pentru vigili silvanali. La rândul lor, pădurile erau împărțite în două mari categorii: cele din hotarul apropiat al localităților „menite mai cu seamă pentru lemne de focărit”, la care se adăugau cele pentru trebuințe economice: poduri, lețuri, corni, grinzi și pădurile de la munte, „cu lemn de comerț și speculațiune”, exploatate în parchete speciale sau prin arendare, pe calea licitației publice¹¹. Exploatarea pădurilor era permisă doar în intervalul 15 septembrie-începutul lunii aprilie.

Pentru aplicarea prevederilor din regulament în fiecare localitate s-au desfășurat adunări la care au participat toți membrii comunității. Comisia instituită alegea 3 candidați pentru posturile de vigili silvanali, care erau supuși validării din partea locuitorilor, realizată prin „votizare sau aclamațiune”.

Apoi, o altă comisie, alcătuită din o parte a membrilor reprezentanței comunale, primar și notar, la care se alăturau, în mod obligatoriu, foștii vigili și cei nou aleși, „călca” hotarul tuturor pădurilor, pentru a constata starea lor, delictele silvice comise, respectarea „mejdelor”/hotarelor dintre localitățile proprietare, existența semnelor distinctive pentru marcarea lor, așa numitele „mogile”, ridicături de pământ, realizate din loc în loc, de-a lungul hotarului.

Toate constatările au fost consemnate în protocoale, asumate de toți membrii comisiilor și supra-vizate de juzii cercuali. Acest gen de documente s-a păstrat pentru cercurile Bârgău, Mocod și Monor.

Dacă pentru cercul Bârgăului¹² ele redau în primul rând, descrierea în amănunt a hotarelor pădurilor și stării lor de conservare, pentru Mocod și Monor – pe care le publicăm aici – sunt mai sărace în astfel de descrieri. Documentele compensează însă prin consistența altor genuri de informații.

Aflăm astfel date interesante despre starea pădurilor; cele din hotarul apropiat al localităților, în general, aflate în stare bună, cu puține prevaricațiuni; apoi esența materialului lemnos, cu predominanța fagului, apoi, a stejarului, mesteacănului și a arboretelui specific văilor râurilor, așa numitele bărcuri¹³, cu lemn de răchită, plop, salcie. Pădurile sunt, fie bătrâne și mari, fie de mijloc sau, în multe cazuri, tinere, din punct de vedere al vârstei arborilor.

În schimb, pădurile din munți sunt, în general, alcătuite din fag, până la etajul subalpin și apoi, conifere, în care predomină bradul, pentru etajul alpin. Aici, delictele silvice se încadrau în cele referitoare la tăieturi pentru vetre și

¹⁰ Vezi proiectul statutului, în Idem, fond personal *Porcius Florian*, d. 16, §. 7, ff. 20/v-21/v. Pe topoarele de marcat ale vigiliilor celor 6 revire erau inscripționate cifrele romane de la I-IV și prima/primele literă/litere din denumirea localității; *Ibidem*, § 23, f. 24.

¹¹ Idem, colecția *Șotropa Virgil*, § 24-34, ff. 7-9.

¹² Idem, colecția personală *Marțian Iulian*, d. 148, ff. 2-40; în curs de publicare în „Anuarul Bârgăuan”/2019.

¹³ Pădurice deasă pe malul unei ape; etim. magh. Berek; apud. Mircea Prahase, *Glosar regional (județul Bistrița-Năsăud)*, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2008, p. 34.

colibe de vară de trebuință, bârnărit și, în unele cazuri, extinderea spațiului agricol, prin lăzuire.

În alt registru, protocoalele ne oferă și alte nebanuite satisfacții în cunoașterea societății nășăudene din epoca în care au fost elaborate.

În primul rând, copleșesc informațiile referitoare la *toponime*, parte a procesului complex și atât de prezent în zonă, de umanizare a naturii, din partea oamenilor. În același timp, oferă o radiografie a unei lumi care tăria după reguli proprii, în care fiecare parcelă/rid era importantă pentru asigurarea subzistenței¹⁴, a fructificării valorii prin depunerea ca și gaj/garanție¹⁵ sau lăsată moștenire în beneficiul urmașilor¹⁶. Aici, plusul informațional al documentelor aduce un aport major al cunoașterii, cauzat de lipsa altor documente care să radiografieze aceste toponime.

La fel de interesante sunt descrierile hotarelor pădurilor. În funcție de gradul de instrucție al membrilor comunali, ne aflăm în fața unor adevărate lecții de geografie aplicată. Potrivit descrierilor, comisiile – care au călătorit de la pădurile din hotar la cele din munți – urmau linia de hotar, care urcă, coboară, spre și de la anumite puncte cardinale, pe coama dealurilor, ajunge în plaiuri, întâlnește semne de hotar din vechime – mogile – care atestau proprietatea, se întoarce, ajunge în albia unor pâraie repezi de munte sau, în unele cazuri, urcă până la izvoarele acestora, iese în goluri de munte, la granița dintre păduri și pășunile alpine, și în final, se „întoarce” la punctul inițial de plecare, conturând astfel întregul unei suprafețe¹⁷, denumită aici prin sintagma „revir”.

De o importanță aparte sunt și informațiile – inedite – despre starea pădurilor. Aflăm astfel faptul că, în majoritatea localităților, pădurile sufereau din cauza acțiunii concertate a oamenilor. Fie ei „speculanți” sau comercianți, aceștia au avut o activitate constantă și continuă în exploatarea arborilor. Apoi, multe păduri au suferit din cauza defrișărilor și tăierilor necontrolate, pentru beneficiul propriu al locuitorilor. La toate acestea s-au adăugat și factorii naturali, astfel că rezultatele nu au întârziat să apară, sub forma crângurilor, bărcurilor sau a pădurilor tinere, care înlocuiau arborii tăiați sau și mai grav, a golurilor, rezultate în urma tăierilor rase a arborilor.

Un alt aspect este cel al cunoașterii factorului instituțional. Aflăm astfel,

¹⁴ Pentru bogăția toponimelor zonei, vezi în principal, Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2007; Simion Retegan, *Satele nășăudene...*; Nestor Șimon, *Schițe monografice ale localităților din fostul Regiment II român de graniță de la Nășăud*, editori, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Claudia, Septimia Sabău, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014.

¹⁵ Vezi inventarul colilor de posesiune pentru proprietatea individuală, consemnat în momentul introducerii „contribuțiunii de pământ”/1852, la Adrian Onofreiu, *Contribuții referitoare la consemnarea proprietății individuale în „granița nășăudeană” în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Fascinația trecutului. Omagiu istoricului Simion Retegan la împlinirea vârstei de 75 de ani*, coord. Daniela Deteșan, Mirela Popa-Andrei, Mádly Loránd, Ed. Mega-Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, pp. 511-527.

¹⁶ *Testamente din Districtul Nășăud (1861-1871)*, editori, Daniela Deteșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Claudia Septimia Sabău, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2011.

¹⁷ Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Aspecte particulare privind modul de delimitare a unei autorități administrative-teritoriale din cadrul districtului nășăudean. Studiu de caz comuna Tiha-Bârgăului*, în „*Studii și cercetări etniculturale*”, Bistrița, XII, 2007, pp. 189-197.

numele celor care validau documentele dar și calitatea lor: de regulă, primarul, notarul comunal/cercual, membrii ai reprezentanței comunale, vigili vechi și cei nou aleși.

Nu în ultimul rând, limbajul lor mustește de cuvinte arhaice sau regionalisme: în unele păduri nu s-a găsit „nici o sminteală” la „moglele” de hotar; pădurile „hotărăsc” - fixează granițe între proprietăți, fie în interiorul hotarului, fie, între localități; unele au fost definite ca aflate într-o stare „înfloritoare și fructificatoare” și, toate, atât din hotar cât și din munți, au fost „oculate” / cercetate la fața locului prin comisiile instituite de comunitățile locale, fapt ce asigură autenticitatea descrierilor acestora.

Pentru a completa informația din protocoalele referitoare la pădurile localităților nășăudene am inserat în note de subsol descrierea pădurilor din munții îndepărtați¹⁸, realizată în anul 1796 și conservată atât de autentic și exhaustiv de Nestor Șimon.

Toate aceste categorii completează informația despre localitățile din cercurile Mocod și Monor, aproape de ieșirea din structura care ființase și aici, mai bine de 100 de ani. Iar satisfacția lectorului este cu atât mai mare, cu cât au fost identificate pentru toate localitățile care le compuneau.

Am numerotat documentele începând cu 1, în continuare și le-am reprodus după poziționarea geografică a localităților, întâi, pentru cercul Mocod și apoi, pentru Monor. În cadrul fiecărui cerc, protocoalele au fost ordonate după data la care au fost încheiate. Pentru a putea fi ușor identificate, am precizat la fiecare dintre ele și sursa/locul de păstrare.

În transcriere am căutat să păstrăm exprimarea din epocă, pentru frumusețea limbajului și a realităților pe care documentele le descriu. Am intervenit doar prin explicarea unor arhaisme/regionalisme și completările referitoare la descrierea unor munți, realizate de Nestor Șimon, care a cunoscut și invocat unele din documentele pe care le publicăm acum, cu speranța în beneficiile care le oferă celor interesați.

1.

Regulament

despre economisarea¹⁹ pădurilor din Districtul Năsăud (extrase)

§1.

Această economisare cuprinde în sine modul inspecționării, conservării și folosirii pădurilor comunale și fundamentale din Districtul Năsăudului pe baza principiilor forestiale acomodată împrejurărilor locale.

§ 2.

Toate pădurile comunale și fundamentale din acest district sunt a se

¹⁸ Pentru o parte din aceștia, în special cei ai localităților din Valea Șieului, statutul lor nu era încă elucidat, deoarece erau încadrați în categoria „munților revendicați”; vezi *Bârgăul sub Pajura Imperială*, ediție de texte și tabele, studiu introductiv și note de Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Andreea Salvan, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011, pp. 94-113; 155-162.

¹⁹ Aici, cu sensul de exploatare rațională și întreținere.

segrega²⁰ de către pământurile privaților, precum și de către pământurile comunale și fundaționale de altă cultură și, a se movili.

§ 3.

Preste această segregare și movilare sunt a se face documente autentice în duplo²¹, din care să se poată afla în tot timpul cu înlesnire și fără nici o dubietate, linia de graniță.

Din aceste documente se va păstra una paria²² la respectivele oficii comunale și fundaționale, iar cealaltă paria, în arhiva Oficiolatlui Districtului Năsăud.

§ 7.

Cu privire la extensiunea și posesiunea locală a pădurilor cestionate, se vor împărți acestea în 6 revire, și anume:

I. *Revirul Telciului* conține pădurile comunelor: 1. Mocod, de la hotar, apoi, muntele *Rantea* și *Lucăceasa*; 2. Zagra, de la hotar și muntele *Cibles*; 3. Poieni, de la hotar, apoi, muntele *Arsu*; 4. Suplai, de la hotar, apoi, muntele *Muncel*; 5. Găureni, de la hotar, apoi muntele *Măgura Neagră*; 6. Mititei, de la hotar, apoi, muntele *Obârșia Rebri*; 7. Runc, de la hotar, apoi muntele *Basaraba*; 8. Bichigiu, de la hotar, și de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 9. Romuli, de la hotar și de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 10. Telciu, de la hotar și de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 11. Hordou, de la hotar și de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 12. Salva, de la hotar și de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 13. Năsăud, de la hotar, apoi, de la *Lușca Cârști*; 14. Rebrisoara, de la hotar, apoi, de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 15. Rebra Mare, de la hotar, apoi munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 16. Parva, de la hotar, apoi munții cuprinși în secțiunea I de hotar.

II. *Revirul Rodnei Vechi* conține pădurile comunelor: 1. Nepos, de la hotar și de pe muntele *Galați*; 2. Feldru, de la hotar, apoi de la muntele *Corongiș*; 3. St. Georgiu²³, de la hotar, apoi de la muntele *Cisia*; 4. Maieru, de la hotar, apoi, de la prediul²⁴ *Recele*; 5. Rodna Veche, de la hotar și de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 6. Runc, de la hotar și de la muntele *Craia*; 7. Rebra Mare, de la munții *Craia* și *Detunata*; 8. Bichigiu, de la munții *Cormaia* și *Budinu*; 9. Hordou, de la muntele *Busdei*; 10. Năsăud, de la muntele *Izvorul Mare* și *Saca*; 11. Salva, de la munții *Măhăiasa* și *Pietrosul*; 12. Zagra, de la muntele *Galați*.

III. *Revirul Rodnei Nouă*²⁵, conține pădurile comunelor: 1. Rodna Nouă, de la hotar și de la munții cuprinși în secțiunea I de hotar, apoi, de la muntele *Stânișoara*; 2. Fondul de stipendii, de pe muntele *Stânișoarei*; 3. Leșu, de pe munții *Piciorul Oncului* și *Lala*; 4. Maieru, de pe munții *Ineu Mare*, *Dieci*, *Preluci* și *Gagi*; 5. Ilva Mică, de pe munții *Tommatec*, *Ineu* și *Vulfa*; 6. Ilva Mare, de pe munții *Lopadna* și *Rusaia*; 7. Șanț, de pe muntele *Ineuț*; 8. Măgura, de

²⁰ Separa, delimita.

²¹ În două exemplare.

²² Parte/exemplar.

²³ Sângeorz-Băi.

²⁴ Cătun.

²⁵ Șanț.

pe muntele *Lopadna* și *Suhard*; 9. *Salva*, de pe muntele *Runcul Tunzerilor*; 10. *Feldru*, de pe muntele *Vulfa*; 11. *Parva*, de pe muntele *Poiana Roșie (Bancului)*; 12. *St.Georgiu*, de pe muntele *Putredu*.

IV. Revirul Ilvei Mari cuprinde pădurile comunelor: 1. *Coșna*, de o dată cu a Fondului de stipendii, de la hotarul comunei *Coșna*; 2. *Rodna Veche*, de pe munții *Paluta*, *Poiana Coșni*, *Suvarosul* și *Dealul Glodului*; 3. *Mititei*, de pe muntele *Panasuri*; 4. *St. Georgiu*, de pe muntele *Persa*; 5. *Nepos*, de pe munții *Suvarosu* și *Munceii Înșirați (Poiana Rechiți)*; 6. *Feldru*, de pe muntele *Munceii Înșirați*; 7. *Hordou*, de pe muntele *Munceii Înșirați*; 8. *Ilva Mare*, de la hotar și de pe munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 9. *Leșu*, de la hotar și de pe munții cuprinși în secțiunea I de hotar; 10. *Ilva Mică*, de pe hotar și de pe munții cuprinși în secțiunea I de hotar, apoi, de pe muntele *Cucureasa*; 11. *Măgura*, de la hotar, apoi, de pe muntele *Persa*; 12. *SântJosef*²⁶, de la hotar; 13. *Mocod*, de pe muntele *Netedu*.

V. Revirul Borgo Prundului, conține pădurile comunelor: 1. *Borgo Rus*: de la hotar, apoi, de pe muntele *Bistricioara*; 2. *Borgo Joseni*, de la hotar, apoi, de pe muntele *Temeu*; 3. *Borgo Mijloceni*, de la hotar, apoi, de pe muntele *Măgura*; 4. *Borgo Suseni*, de la hotar, apoi și de pe muntele *Buba*; 5. *Borgo Prund*, de la hotar, apoi, de pe munții cuprinși în secțiunea I de hotar, precum și de pe muntele *Zimbroaia* și *Fața lui Orban*; 6. *Borgo Bistrița*, de la hotar, apoi, de pe muntele *Strunior*; 7. *Borgo Tiha*, de la hotar, apoi, de pe muntele *Gruiu*; 8. *Borgo Moroșeni*, de la hotar, apoi, munții cuprinși în secțiunea I de hotar.

VI. Revirul Monorului conține pădurile comunelor: 1. *Monor*: de la hotar, apoi, de pe muntele *Dealul Lat*, *Călimani* și *Miragi*; 2. *Gledin*, de la hotar, apoi, de pe munții *Tomnatic* și *Paltin*; 3. *Murăreni*, de la hotar, apoi și de la pre-diul *Fila*; 4. *Rușimunți*, de la hotar, apoi, de pe muntele *Dealul Lat*; 5. *Șieut*, de la hotar, apoi, de pe munții *Haita* și *Izvorul Bucinișului*; 6. *St.Ioana*²⁷, de la hotar, apoi, de pe munții *Cerbuc* și *Fața Gardului*; 7. *Nușfalău*²⁸, de la hotar, apoi, de pe muntele *Mărișel*; 8. *Budacul Român*, de la hotar, apoi, de pe munții *Dumitrel* și *Petriciosa*; 9. *Ragla*, de pe hotar.

§ 8.

Inspecțiunea acestor păduri, din punct de vedere a economisării, conservării și folosirii prin cei îndreptățiți, se va executa prin un organ propriu, sub numirea de *Inspecțiunea de păduri din Districtul Năsăudului*. Această inspecțiune o va purta sigiliul acelei inspecțiuni.

§ 11.

Pentru fiecare revir se vor institui atâția vigili silvanali, câți se vor afla de lipsă²⁹.

§ 12.

Stațiunile³⁰ supravigililor silvanali, precum și numele și stațiunile

²⁶ Poiana Ilvei.

²⁷ Sântioana.

²⁸ Mărișelu.

²⁹ Necesari.

³⁰ Reședințele, sediile administrative.

vigililor silvanali, deodată, și pădurile în special concretizate³¹ acestor vigili de pădure spre inspecționare, se vor statori prin Comisiunea silvanală indicată în § 19, în coînțelegere cu Oficiolatul Districtului Năsăud, ascultându-se, deodată, și proprietarii pădurilor din respectivul revir.

§ 22.

Fiecărui supravigil și vigil silvanal se va desemna precis și se va da în samă revirul său sau, subrevirul său, despre ce, *se va suscepe un protocol în care se va indica ziua predării și numirea obiectului, cu granițele sale* (s. n.).

§ 23.

Fiecare supravigil se va prevedea cu o stampă de fier (topor), care să poarte litera inițială și respectivul revir, și anume, pentru revirul I, litera T; pentru revirul II, litera RV; pentru revirul III, litera RN; pentru revirul IV; litera J; pentru revirul V, litera BP; pentru revirul VI, litera M.

Asemenea, sunt a se procura și pentru fiecare vigil silvanal câte o stampă de fier, care să poarte litera inițială a respectivului revir și, deodată, numărul curent.

§ 27.

Fiecare proprietar de pădure, respectiv, comunitate și fundațiune, este îndatorată a reambula din trei în trei ani granițele pădurilor sale, și cu această ocaziune, a se încredința în fața locului despre starea pădurilor, și despre prestarea serviciului personalului silvanal și, aflând ceva defecte din partea acestuia, a face arătare la Comisiunea indicată în § 19.

§ 29.

Pentru trebuințele proprii a locuitorilor îndreptățiți la folosirea pădurilor comunale și fundamentale, precum și pentru focărit, pentru clădiri și alte lucruri economice, asemenea, și pentru trebuințele comunale, precum pentru clădiri, poduri și alte lucruri comunale, se vor asemenea din oficiu tăieturi ordinare anuale pentru fiecare comunitate și fundațiune din propriile păduri. Maxima acestor tăieturi va depinde de la extensiunea și facultatea respectivelor păduri, conform planului de economizare.

§ 30.

Pentru scopuri de speculațiune – încât va admite extensiunea și facultatea pădurilor – se vor asemna tăieturi speciale, diferite de cele amintite în § precedent, sau, se va dispune esarendarea de părți de pădure pe calea licitațiunii publice și, eventualminte, pe calea acordului, pe lângă solvirea³² de taxe anumite, computeate³³ după masa cubică a lemnului de folosință, sau, pe lângă stipularea de prețuri de arendă computeate, după jugher.

Astfel de taxe statorinde după împrejurări, din timp în timp, și respectiv, de prețuri de arendă au să intre în respectivele case comunale sau fundamentale.

Tăieturile ordinare amintite în § 29 sunt a se asemna pentru fiecare comunitate, prin însuși magistrul silvanal, în prezența supravigililor și vigililor

³¹ Încredințate.

³² Plătirea, achitarea.

³³ Socotite, calculate.

silvanali, apoi, a reprezentanților comunali, în tot anul, începând de la 1 august și cel mult, până la finea lui octombrie.

§ 33.

Pentru tăierea de lemne, precum și pentru ori și care manipulare cu lemne în pădure, se statorește pentru fiecare an, timpul de la 15 septembrie până la finea lui aprilie.

§ 43.

Magiștri silvanali au datorința a elucra pentru fiecare comunitate și fundațiune planuri detaliate pentru economisarea pădurilor, care vor fi a se observa cu strictețe.

(A.N.B-N, fond personal *Porcius Florian*, d. 16, ff. 20-26).

2.

Protocolul

Ședinței reprezentanței comunale, suscept în comuna Mocod în 14 iunie 1875, fiind prezenți membrii ordinari Ioan Grigore, primar substitut, Ștefan Puica, notar cercual, Damian Mureșan, Sima Vasici, Ștefan Mureșan, Domide Scridon, Alexiu Pintelei, Simion Hirsch, Alexiu Herța și Grasin Rogin, Silvestru Tomi, c. r. căpitan pensionat și Ioan Iftene, supra-locotenent pensionat.

Obiectul

Ordinațiunea prea onoratului domn Vice-Căpitan districtual datată Năsăud, 6 iunie 1875, nr. 1.220, prin care, transpunând regulamentul despre economisarea pădurilor comunale și fundaționale din Districtul Năsăudului, cu impunere a se comunica câte un exemplar cu comunele proprietare din acest cerc, și punându-se și până la finala lui aprobare de către Înalțul Minister reg. ung. în praxă, a se restaura vigiliile silvanali districtuali din 21 mai a. c., sub prezidiul judeului cercual.

Fiind membrii reprezentanței comunale în număr corespunzător, se dă citire ordinațiunii supra citate, explicând-se totodată și § 9, 10, 11, 18 26 și 27; se declară ședința de deschisă, punându-se spre discuțiune și deliberare postulatele § 9 a regulamentului și adică:

a) este a se ști extensiunea și situațiunea pădurilor comunale aflătoare tot pe hotarul comunei Mocod, cât și pe munții acesteia, spre a se putea defige³⁴ numărul personalului vigitor preste acestea; deci propune a se conumera toate pădurile mari și mici, după parcelele câte se află la hotar și la ambii munții comunei și a se defige numărul vigiliilor.

b) a se statori³⁵ salariile și remunerațiunile acestora.

c) a se candida pentru posturile statorite de vigili câte 3 indivizi, din care poporul alegător să-și aleagă pe viitorul vigیل silvanal, care cu 1 lunei venitoare va intra în activitate.

Reprezentanța comunală, respectiv, membrii ei prezenți, după ce au luat știință despre concludul reprezentanței districtuale, ordinațiunea

³⁴ Stabili, decide.

³⁵ Fixa, stabili.

vice-căpitanului, cu data și numărul de mai sus și despre noul regulament silvanal, enumeră parcelele de pădure din hotarul comunei Mocod, conform documentelor cadastrale și a fapticei lor existențe, care sunt în număr de 5; după aceea, considerând extensiunea și situațiunea lor, le împarte în 3 revire, și anume:

I^{mul} revir: 1. *Dosul Caselor cu Dumbrăvița; Dosul Varului* și a treia, pădurile din muntele *Rantea-Lucăceasa*:

II revir: 1. bercuri din *Calina*; 2. bercuri din *Zevoi*, pe lângă râul *Someș*; 3. Bercuri de la *Merii Oani*, și *Calea Purcărețului*.

III revir: pădurile din muntele *Netedul*.

Reprezentanța comunală statorește pentru pădurile din revirul I, și adică, *Dosul Caselor cu Dumbrăvița, Dosul Varului* și pădurile din muntele *Rantia-Lucăceasa*, un post de vigili silvanal cu un salariu anual de 24 florini; pentru bercurile din revirul al II-lea, un post de vigili de bâncuri, cu un salariu anual de 12 florini; iar vigilierea pădurilor din muntele *Netedul* o concrete vigiliului silvanal a comunei *Ilva Mare*, căruia-i statorește o remunerațiune anuală de 12 florini și scutirea de la pretensiunile comunale concurențiale.

Salariile vigiliilor din comună statorește reprezentanța a se solva³⁶ în rate lunare decursive, iar vigiliului muntelui *Netedul*, în rate 3 lunare, decursive.

În fine, se statorește în unanimitate a se face poporului aceste dispozițiuni cunoscute în formă concursuală, provocându-se doritorii de a ocupa aceste 2 posturi, pe lângă condițiile supra enerate³⁷ a se înștiința, pentru a se putea, cei ce vor poseda calificațiunile prevăzute în lege, a candida poporului, spre alegere.

Fiind poporul prezent, din acesta se insinuă³⁸ de candidați, pentru pădurile din revirul I, *Andrei Herția*, iar pentru revirul al II-lea sau bercurile, se insinuă *Costan Cornea*, *Ioan Anuția* și *Timon Cosmi*, pe care reprezentanța comunală, aflându-i deplin calificați și destoinici, îi primește în candidatură și-i propune poporului, spre alegere.

Nemaifiind în acest obiect pentru reprezentanța comunei cu astă ocaziune altceva de deliberat, președintele declară ședința de închisă și, fiind poporul alegător prezent adunat spre a alege pe vigili săi silvanali, declară adunarea poporului alegător de constituită, după ce s-au și constituit, mai întâi biroul, denumindu-se din partea prezidiului membrii de încredere, d-nii. *Silvestru Tomi* și *Ioan Iftene*, din oficiu, iar poporul și-a ales din parte-și, pe *Ioan Grigore* și *Ștefan Petri*, apoi, de notar, pe notarul cercual *Ștefan Puica* și, se pofteste la actul alegerii.

Mai înainte de a se pași la alegerea vigiliilor, se face poporului alegător cunoscută ordinațiunea prea onoratului domn vice-căpitan și i se explică cauza alegerii, făcându-se candidatura în modul următor: pentru postul de vigili silvanal din revirul I se candidează: *Andrei Herția*, *Costan Cornea* și *Ioan Anuția*; pentru postul de vigili de bâncuri din revirul al II-lea, se candidează *Costan*

³⁶ Plăți.

³⁷ Făcute cunoscute, anunțate.

³⁸ Anunță, prezintă.

Cornea, Ioan Anuția și Timon Cosmi, dându-i-se voia liberă a ieși viitorii vigili, prin votizare ori aclamațiune.

Poporul alegător, după ce nimeni alții nu s-au insinuat, aflând pe candidații insinuați deplin calificați, și proclamă cu aclamațiune pe Andrei Herția de vigil pentru pădurile din revirul I amintite mai sus, și pe Costan Corni, de vigil de bercuri, pentru revirul al II-lea.

Astfel, supra numiții 2 indivizi se proclamă și întăresc oficios ca atare și, se provoacă numai decât a depune jurământul oficios, în prezența poporului, care l-au și depus.

După aceasta protocolul se încheie și subscrie.

Ioan Grigore, jude comunal; Ștefan Puica, notar cercual; Ioan Iftene; Toma Hontilă, jude cercual.

(Idem, colecția personală *Marțian Iulian*, d. 148, ff. 112-114).

I. Cercul Mocod.

3.

Onoratei Comisiuni Silvanale Districtuale în Năsăud

În împlinirea prea veneratei Ordinațiuni a Prea Onoratului Domn Vice-Căpitan datată 6 iunie a. c. nr. 1.220, și coresponderea § 11 din Regulamentul despre economisarea pădurilor comunale din Districtul Năsăudului, am onoarea a transpune al 3-lea exemplar din protocoalele reprezentanțelor comunale ale acestui cerc, despre escontarea, respectiv, controlarea și examinarea pădurilor comunelor Mocod, Mititei, Runc, Zagra, Poieni, Plai și Găureni, de pe hotar și din munți, spre păstrare și folosire.

De la judele cercului Zagrei,
Mocod, în 22 septembrie 1875.
Hontilă, jude cercual.

(*Ibidem*, f. 41).

4.

Protocol

Susceput în 25 iunie 1875, prin comisiunea esmisă de către reprezentanța comunei Zagra, prin concludul reprezentanței comunale datat 22 iunie, în obiectul economisării tuturor pădurilor acestei comune, aflate în hotar și la muntele comunei *Țibleș* și *Galați*, precum urmează:

prezenți
subscriși

Reprezentanța comunei Zagra, prin concludul din 22 iunie a. c., la mandatul Prea Onoratului Domn Vice-Căpitan din 6 iunie a. c., nr. 1.220, cu ocaziunea restaurării personalului vigitoriu silvanal comunal.

Conform noului regulament a dispus a se examina toate pădurile comunale din hotar și de la munți, cercetându-se de-amănuntul starea lor actuală și

stricăciunile aflate, despre care nu se vor fi făcut arătările la locurile competente, să se consemneze și susceapă și un protocol, spre care scop, tot atunci, pe subscrișii ne-au delegat în formă de comisiune.

Rezultatul

Întrunindu-ne subscrișii membri în comisiune sub prezidiul membrului Andrei Zinveliu am început a vizita și examina mai întâi, pădurile de pe hotarul comunei, luându-le în ordine numerică, și adică:

1. *Dumbrava din Jos*, pădure de fag tânără, se află în stare bună;
2. *Dumbrava Mare*, pădure de fag tânără, se află în stare bună;
3. *Dosul Seciului*, pădure de fag tânără, se află în stare bună;
4. *Dosul Caprei*, pădure mestecată cu stejar, fag și carpen, se află în stare

bună;

5. *Piciorul Nevedilor*, pădure de fag tânără, se află în stare bună;
6. *Dosul Ghețarului*, pădure de fag, până acuma a fost tăietură comunală, se află crescândă, în stare bună;
7. *Dosul Mănăstirei*, pădure de fag tânără, până acum fostă tăietoare, și acum se află crescândă, în stare bună;
8. *În Cotropa*, pădure de stejar de mijloc, se află în stare bună;
9. *Dosul Bânelor*, pădure de fag tânără, se află în stare bună;
10. *Corobana*, pădure de fag mare, se află în stare bună;

Afară de cazurile aflate prin vigili, nu s-a aflat nici una stricăciune în toate pădurile ce se află pe hotarul comunei Zagra.

De aici, a călători comisiunea la muntele comunei numit *Cibleș*³⁹, unde cercetând de-amănuntul pădurile din aceste părți, afară de tăietoarele de vetri și colibi de vară, pentru trebuință, nu s-au aflat altă daună.

La această examinare au fost prezenți și foștii de până acum vigili silvanali Arsinte Gavrilaş, Samson Celsie, precum și noul vigil George Micu, căruia, dându-i-se pădurea de la munte toată în samă, precum la vigili din hotar, și la cele din munte, topoarele și tinta⁴⁰.

După aceasta a călătorit comisiunea la muntele *Galați*⁴¹, nefiind de față

³⁹ Comuna Zagra posedă muntele Cziblesch, între munții comunelor vecine Illasua/Ilișua, Groși, Plaiu, Poieni, Găureni și de către nord, în Marmația/Maramureș, în vârful muntelui Cziblesch, e piatra de triangulare/triangulațiune, până la anul 1841 - pădure, cu izvoare și pădurile sale proprii; *apud*. Dumitru Kittul, *Monografia comunei Zagra*, în *Periplu toponimico-istoric. Valea Zăgrii*, volum îngrijit de Mircea Prahase, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 103; *Çibleșul*, Nestor Șimon, *Restituiri*, ediție îngrijită de Adrian Onofreiu, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012, pp. 233-234.

⁴⁰ Creion special pentru marcat/insemnat lemnele.

⁴¹ Munte (1054) din care o parte e a comunei Vărarea (Nepos), iar altă parte, a comunei Zagra. Are următoarele părți: *Izvorul Laptelui*, *Nedeia*, *Tomnatic*, *Izvorul Popi* și *Izvorul Negru* (partea Vărarei). Partea comunei Zagra are părțile de munte: *Piatra Albă* și *Piciorul Sec*. Se mărginește, în dreapta, cu muntele *Corongiș*, al comunei Feldru și limita despărțitoare e *Piciorul Sec*, în stânga, cu muntele *Izvorul Mare* al comunei Năsăud și limita despărțitoare e *Piciorul din Runcii Gemenei*, spre nord, cu muntele *Pusdria* și *Știol*, din Maramureș, spre sud, cu pădurea *Între Izvoare*, unde se împreună râurelul *Anieșul Mare* cu *Izvorul Mare*. Granița e *Piatra Albă*. Peste tot, în ambele părți de munte, e puțină pădure. Terenul e plăcut și prin piscuri e plan și e clasificat de prima ordine; *apud*. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, p. 110; vezi și la Macedon

fostul vigil silvanal, s-a cercetat pădurea în acest munte, și s-a aflat una prevaricațiune, nearătată, de 70 de brazi, care ar fi a se erua, făptuitorului.

Pădurile din acest munte s-au dat lui Andrei Zinveliu, precum și topoarele și timirul.

Bârcurile de pe lângă ambe țăr murile apei Zibleș/Țibleș s-au dat în samă vigiilor din hotar.

Cu aceasta, protocolul se încheie și subscie.

George Micu; x Ion Barbăroșie, prin Andrei Zinveliu; x Avacom Zinveliu, prin Gavril Gavrilaş;

Andrei Zinveliu, president; Maței Anisia, Ioan Pop, sub-jude; x Gavril Bobol; x Gavril M. Zinveliu, prin Gavriluțiu, notar; Domide Zinvel, primar.

(*Ibidem*, ff. 49-50).

5.

Protocol

Susceput în 28 iunie 1875 prin comisiunea esmisă de către reprezentanța comunei Mititei prin concludul reprezentanței comunale din 15 iunie 1875, în oficiul examinării tuturor pădurilor acestei comune aflătoare în hotar și la munții comunei, cum urmează

Prezenți subscriși

Reprezentanța comunei Mititei, prin concludul din 25 iunie a. c., la mandatul Prea Onoratului Domn Vice-Căpitan din 6 iunie a. c., nr. 1.220, cu ocaziunea restaurării personalului vigitoriu silvanal comunal.

Conform noului regulament a dispus a se examina toate pădurile comunale din hotar și de la munți, cercetându-se de-amănuntul starea lor actuală și stricăciunile aflate, despre care nu se vor fi făcut arătările la locurile competente, să se consemneze și susceapă și un protocol, spre care scop, tot atunci, pe subscrișii ne-au delegat în formă de comisiune.

Rezultatul

Întrunindu-ne subscrișii membri în comisiune sub prezidiul membrului Andrei Zinveliu am început a vizita și examina mai întâi, pădurile de pe hotarul comunei, luându-le în ordine numerică, și adică:

1. *Dosul Poienii*, pădure mare de stejar, s-a aflat în stare bună.
2. *Dosul tăiat*, cu pădure tânără de stejar, în stare bună.
3. *Gruiețul din jos*, pădure tânără de stejar, în stare bună.
4. *Grușețul din sus*, pădure tânără de stejar, în stare bună.
5. *Stejerișul*, pădure tânără de fag și stejar, în stare bună.
6. *Vâlceaua rea*, pădure mare și tânără de fag, în stare bună.
7. *Secătura*, pădure mare și tânără de fag, în stare bună.
8. *Ciungii*, pădure tânără de fag, în stare bună.
9. *Dosul Caselor*, pădure mare de fag, în stare bună.

Maniu, *Descriere scrută din monografia comunei Zagra, în Periplus istorico-toponimic. Valea Zăgrii*, volum îngrijit de Mircea Prahase, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, pp. 151-156.

10. *Dosul Răchicișului*, pădure tânără de fag, plop și tufe, în stare bună, tânără.

11. *După Dosul Ursului*, pădure de fag, plop și tufă, în stare bună, tânără.

12. *Bârcul* comunei, pe lângă râul Someș, din plopi și răchită, în stare bună.

Afară de cazurile arătate prin vigili, nu s-au aflat nici o stricăciune în toate pădurile comunei.

De aicea, a călătorit comisiunea la muntele comunei *Obârșia Rebrii*⁴², unde, cercetând cu de-amănuntul pădurile din acest munte, afară de tăieturile pentru vetre și colibe de vară de trebuință, nu s-au aflat alte daune.

La această examinare a fost prezent și fostul de până acum vigil silvanal Clemente Pop, care fu ales și la organizarea cea nouă, de acuma, dându-i de nou, pădurile toate în samă și, lăsându-i-se spre folosire și toporul și tinta⁴³; iar bercul comunal s-a dat în samă tot fostului și, de nou, alesului vigil pentru aceasta, Dumitru Melente Braicu, toate, în starea cea mai bună.

Cu aceasta protocolul se încheie și subscrie.

George Oloseu; x Grigore Fontul; x. Dumitru Calini, membrii comunal, prin Clement Maxim.

Ștefan Oproaie, Clement Pop, Ion Timoce, primar; Clemente Maxim, casar comunal.

Văzut, Hontilă, jude cercual.

(*Ibidem*, ff. 45–46).

6.

Protocol

Susceput în 28 iunie 1875 prin comisiunea esmisă de către reprezentanța comunei Poieni prin conculsul reprezentanței comunale datat 26 iunie a. c., în obiectul examinării tuturor pădurilor acestei comune, aflătoare în hotar și la muntele comunal *Arsu*, cum urmează:

prezenți
subscriși

Reprezentanța comunei Poieni, prin conclusul din 26 iunie a. c., la mandatul prea onoratului domn Vice-Căpitan din 6 iunie a. c., nr. 1.220, cu ocaziunea restaurării personalului vigitor silvanal comunal, conform noului

⁴² Munte (2.036 m) a comunei Mititei. Părțile interioare se numesc *Izvorul Rebrei*, *Piciorul Rebrei*, *În Fundoaie*, *Izvorul Creț*. Se mărginește spre nord, cu muntele *Cornul Bătrâni* a comunei Telciu și cu *Maramureșul*, cu muntele *Repedea*, a comunei Săcel; spre ost, cu muntele *Cormaia* a comunei Bichigiu; spre sud, cu muntele *Rantea* (numit și *Piciorul Țapului*) și, spre vest, cu muntele *Piciorul Stănișghi* (sau *Piciorul Mic*). Acest munte constă din două coaste bune de pășune, dar pentru vite mari, fiind prețipise. Plaiurile sunt foarte rele și numai de la ținutul numit *La Cuptoare* în jos, s-ar putea pune în stare bună. Apă e de ajuns în pârâul *Izvorul Obârșiei Rebrii* și *Izvorul Creț*. 1/7 parte din munte e pădure de brad și se poate folosi de pășune, care e de ajuns pentru 3.600 de oi în 3 luni, 400 boi, 1 ½, 200 cai, 1 ½ și 100, alte vite, 1 ½ luni. Conform operatului cadastral sunt 1.381 jug. 500 stj² pășune și 212 jug. 1.100 stj² pădure; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, p. 140.

⁴³ Creion special pentru marcat/insemnat lemnele.

regulament, a dispus, a se examina toate pădurile comunale din hotar și la munți, cercându-se de-amănuntul starea lor actuală și stricăciunile aflate, despre care nu se vor fi făcut arătare la locurile competente, să se consemneze și susceapă în acest protocol, spre care scop, tot atuncea, pe subscrișii ne-au delegat în formă de comisiune

Rezultatul

Întrunindu-se subscrișii membri în comisiune sub prezidiul membrului Gavril Perosteu, am început a vizita și examina mai întâi, pădurile de pe hotarul comunei, luându-le în ordine numerică, și anume:

1. *Dosul Giurgi*, pădure mare de fag, s-a aflat în stare bună.
 2. *Dosul Ulmului celui Mici*, pădure tânără de fag și s-a aflat în stare bună.
 3. *Dosul Ulmului celui Mari*, pădure de fag, în stare mijlocie și se află în stare bună.
 4. *Dosul Pleșei*, pădure de fag tânără, numai de 2 ani, însă se află în stare bună.
 5. *Dosul Rupturilor*, pădure de fag mestecată cu mesteceni și se află în stare bună și, e tânără.
 6. *Dosul Hotarului*, pădure mare de fag, și se află în stare bună.
 7. *Fundul Văii lui Ivan*, pădure de fag, de mijloc crescută și se află în stare bună.
 8. *Dosul Șghebuțului*, pădure de fag mijlocie și se află în stare bună.
 9. *Piciorul Hodnogiului și Fundul Săitarilor*, pădure mare de fag și se află în stare bună.
 10. *Dosul Fărcășeștilor*, pădure de fag tânără, frumoasă și în stare bună.
 11. *Dosul Martiei și Piciorul Bochiei*, pădure mare de fag (în această pădure, la darea în samă se află tăietură de bânărit⁴⁴ și focărit, apoi, pădure tânără) și se află în stare bună.
 12. *Dosul lui Laur*, pădure de fag de mijloc și se află în stare bună.
- Afară de cazurile arătate prin vigili, nu s-au aflat nici o stricăciune în toate pădurile ce se află în hotarul comunei Poieni.

De aici a călătorit comisiunea la muntele comunei *Arsu*⁴⁵ cu *Poiana Runc* și *Baicu*, unde cercetându-se de-amănuntul pădurile din aceste părți de

⁴⁴ Pentru bârne, lemne de construcție.

⁴⁵ Arsa (1597 m) munte al comunei Poieni, afară de teritoriul hotarului. În descrierea munților din 1796 numirea muntelui e „Arsa” și așa se află și în documente mai vechi. În documente mai noi și în cartea funduară e numit muntele „Arsul”. Părțile interne a acestui munte, după descrierea din 1796, se numesc *Piciorul Negru*, *Piciorul Mesteacănului* cu părțile de munți *Piatra Cibleşului* și *Pe Izvorul Roș*. Se mărginește, spre nord, cu Maramureșul, spre ost cu pădurea telcenilor numită *Mlaștina*, spre sud cu muntele *Cibleș* a zăgrenilor și ținutul *Nedeia* și spre vest, cu Maramureșul. Acest munte formează două coaste înclinate, o culme de deal și o colină mică. Cea dintâi coastă sub piscul *Cibleșului* se numește *Piciorul Mesteacănului*, a doua, de sub *Vârful Arșiții*, *Piciorul Negru*, culmea dealului *Vârful Arsului*, apoi, colina cea mică, *Pe Izvorul Roș*. După descrierea munților din 1796, jumătate muntele e pădure de brad și bun de pășune pentru 1.000 oi în trei luni, 150 boi în 1 ½ luni și 50 alte vite, în 1 ½ lună. Plaiuri bune. A patra parte e numai prețipș și pietros; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*p. 44.

munte, afară de tăieturile pentru vetre și colibe de vară de trebuință, nu s-au aflat alte daune.

La această examinare au fost prezenți și foștii de până acuma vigili Arsentie Gavrițaș, Samson Celsie și noii vigili Pahone Rai, Leon Zinveliu, cărora dându-li-se toate pădurile de la munte în samă, precum și topoarele și tintele.

Bârcuri comunale nu posedă comuna; cu acestea, se încheie și subscrie protocolul.

Gavril Parosteu, x George Fetti, prin Gavril Parosteu, membrii comisiei; Vartolomei Runculeț, fost vigil silvanal; Leon Zinvel, x Pahone Ip Braic, prin Gavrițaș, notar cercual.

Duca Varga, primar; Gavril Gavrițaș, notar cercual.

Văzut, Hontilă.

(*Ibidem*, ff. 51-52).

7.

Protocol

Suscept în 29 iunie 1875 prin comisiunea esmisă de către reprezentanța comunei Plai prin concludul reprezentanței datat 24 iunie a. c., în obiectul examinării tuturor pădurilor acestei comune aflătoare în hotar și la muntele *Muncel*, precum urmează:

prezenți
subscrișii

Reprezentanța comunei Plai prin concludul din 24 iunie a. c., la mandatul prea onoratului domn Vice Căpitan din 6 iunie 1875, nr 1.220, cu ocaziunea restaurării personalului vigitor silvanal comunal, conform noului regulament, a dispus a se examina toate pădurile comunale din hotar și de la munte, cercându-se de-amănuntul starea lor actuală și stricațiunile aflate, despre care nu se vor fi făcut arătările la locurile competente, să se consemneze și susceapă în acest protocol, spre care scop, tot atunci, pe subscrișii ne-a delegat în formă de comisie.

Rezultatul

Întrunindu-se subscrișii membri în comisiune, sub prezidiul membrului Spiridon Fetea, am început a vizita și examina mai întâi, pădurile de pe hotarul comunei, și adică:

1. *Dosul Opčinii*, pădure de fag mare (în această pădure, la darea în samă se află tăietură de focărit și bărnărit, și pădure tânără) se află în stare bună.

2. *Dosul lui Londor*, pădure de fag mare, se află în stare bună.

3. *Dosul Petrișului*, pădure de fag mare, se află în stare bună.

4. *Dosul Măgurii*, pădure de fag mare (în care pădure, la darea în samă se află tăietură de bărnărit) și se află în stare bună.

5. *Dosul lui Corhi*, pădure de fag tânără, se află în stare bună.

6. *Dosul Poienii*, pădure de fag, se află în stare bună.

7. *Dosul Ideciiului*, pădure de fag, se află în stare bună.

8. *Dosul Ciocârlatului*, pădure de fag, se află în stare bună.

9. *Dosul Boscătețtilor*, pădure de fag tânără, unde se află și tăietura comunei Mocod, pe timp de 6 ani, care au cumpărat-o cu 200 florini, se află în stare normală.

10. *Dosul Vlongi*, pădure de fag tânără, se află în stare bună.

Afară de cazurile arătate prin vigili, nu s-au aflat nici una stricăciune în toate pădurile ce se află pe hotarul comunei Plai.

De aici a călătorit comisiunea la muntele *Muncel*⁴⁶, unde cercetând pădurile *Vârful Căprării*, *Piciorul Podvoăriilor*⁴⁷, *Fața Călugărului* cu *Dosul Călugărului*, *Purcărete* și *Dosul Muntelui*, afară de tăieturile pentru vetre și colibe de vară de trebuință, nu s-au aflat alte daune.

La această examinare au fost prezenți și foștii de până acum vigii silvanali *Arsente Gavrilaş*, *Timoftei Gavrilaş* și *Samson Celsie*, precum și noul vigیل *Timoftei Gavrilaş*, căruia, dându-i-se toate pădurile în samă, precum și topoarele și tinta.

Bârcuri comunale nu posedă comuna.

Cu acestea, protocolul se încheie și subscrie.

Spiridon Fetti; x *Ioan Por. Pinți*; x *Andron Dâmbu*; x *Iacob MaInole*; x *Timoftei Gavrilaş*, prin *Spiridon Fetti*; *Samson Celsie*; x *Arsentie Gavrilaş*; prin *Celsie*; *Gavril Gavrilaş*, notar cercual.

Văzut, *Hontilă*.

(*Ibidem*, ff. 53–54).

8.

Protocol

Susceptut în 30 iunie 1875 prin comisiunea esmisă de către reprezentanța comunei Găureni prin concludul reprezentanței comunale datat 28 iunie a. c., în obiectul examinării tuturor pădurilor acestei comune aflătoare în hotar și la muntele comunei *Măgura Neagră*, cum urmează:

prezenți
subscrișii

Reprezentanța comunei Găureni, prin concludul din 28 iunie a. c., la mandatul prea onoratului domn Vice Căpitan din 6 iunie a. c., nr. 1.220, cu ocaziunea restaurării personalului vigitor silvanal comunal, conform noului

⁴⁶ Munte al comunei Suplai. Se mărginește spre nord, cu muntele *Măgura Neagră* (Găureni), către vest, cu muntele *Țibleș* (al Zagrei), către sud, cu hotarul Suplaiului, către ost, cu hotarul *Bichigiului* și *Suplaiului*. În partea ostică, de-a lungul pârâului *Izvorul Tarniței* până unde acesta se varsă în *Izvorul Nedeiei*, îl desparte șaua muntelui de către muntele *Măgura Neagră*; spre vest, merge granița de-a lungul pârâului *Izvorul Nedeiei*, *Izvorul Branului*, *Izvorul Stegioara* și *Izvorul Sindilelor*, unde, în gura *Văii Sindilelor*, se află o movilă de hotar. Despărțirea dintre acest munte și muntele *Țibleș* în partea sudică e, de-a lungul pârâului *Valea lui Modior*, care despart acest munte de hotarul Suplaiului, apoi, merge granița peste ținutul *Bitta* și anume, la capătul *Poenii sub Bitta*, merge printre *Poiana Pinte* până la *Piciorul Călugărului*, unde este o movilă de graniță, iar de aici în jos, până în *Tarnița*, între *Măgura Neagră* *Seci Muncel*. *Muncelul* este un munte plan, plăcut. A treia parte e mai mult pădure de fag și puțină de brad, ambele bune de pășune; apud. *Nestor Șimon, Dicționar toponimic...*, p. 134.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 134.

regulament, a dispus a se examina toate pădurile comunale din hotar și la munți, cercându-se de-amănuntul starea lor actuală și stricăciunile aflate, despre care nu se vor fi făcut arătare la locurile competente, să se consemneze și susceapă în acest protocol, spre care scop tot atuncea, pe subscrișii ne-au delegat în formă de comisie.

Rezultatul

Întrunindu-ne subscriși membrii în comisiune sub prezidiul membrului Grigore Bobu, am început a vizita și examina mai întâi pădurile de pe hotarul comunei, luându-le în ordine numerică, și anume:

1. *Dosul Stejarului*, pădure de fag, jumătate pădure mare și jumătate pădure mică, s-a aflat în stare bună.
2. *Dosul Seciului*, pădure de fag, pădure mare, s-a aflat în stare bună.
3. *Dosul Văii Găurii*, pădure de fag mare, se află în stare bună.
4. *Dosul cel Mare*, pădure de fag, în stare bună.
5. *Dosul Fleșcuții*, pădure de fag, crescută bine, se află în stare bună.
6. *Dosul Tăului*, pădure amestecată de fag în mărime, se află în stare bună.
7. *Dosul Movilelor*, pădure mare de fag, se află în stare bună.
8. *Dosul Tarbi*, pădure de fag, se află în stare bună.
9. *Dosul Bosgarului*, pădure de fag mare, se află în stare bună.
10. *Piciorul Scurt*, pădure mare de fag, se află în stare bună.

Afară de cazurile arătate prin vigili, nu s-au aflat nici o stricăciune în toate pădurile comunei.

De aici a călătorit comisiunea la muntele comunei *Măgura Neagră*⁴⁸, unde, cercetând cu de-amănuntul pădurile din acest munte, afară de tăieturile pentru vetre și colibi de vară de trebuință, nu s-au aflat alte daune.

La această examinare au fost prezenți și fostul de până acum vigil silvanal Andrei Bojor, precum și noul vigil Timoftei Finigariu, căruia, dându-i-se toate pădurile în samă, precum și toporul și tinta.

Bârcuri comunale nu posedă comuna.

⁴⁸ Muntele comunei Găureni (1790 m). Părțile interne se numesc *Piciorul Scorușului* și *Prislop*. Se mărginește, spre nord, cu muntele *Țibleș* al comunei Zagra și ținutul *Nedeiei*, apoi, cu muntele *Arsul* și *Poiana Runcului*, al comunei Poieni, în ținutul *Izvorul Roș* și *Izvorul Scorușului*, și anume, granița merge pe dunga colinelor *Izvorul Roș* și astfel îl desparte pe acest munte de muntele *Arsul*; mai departe, pârâul *Izvorul Scorușului* îl departe de muntele *Poiana Runcului*. Spre ost se mărginește cu hotarul comunelor Telciu și Bichigiu, prin dunga dealului *Piciorul Scorușului*, până în *Piciorul Scoruș*. Ca semne de despărțire au fost cruci tăiate în arbori și în ținutul numit *Poiana lui Scridon*, o movilă de hotar. Spre sud se mărginește iarăși, cu hotarul comunei Bichigiu și muntele *Muncel* al comunei Suplai, îl desparte pârâul *Izvorul Bichigiului*, până la muntele *Muncel*, iar de către acesta este despărțit prin așa numita *Tarniță*, lângă pârâușul *Izvorul Tarniței*, până unde acesta se varsă în pârâul *Izvorul Nedeiei*. Spre vest se mărginește cu muntele *Țibleș*, formând granița pârâul *Izvorul Nedeiei*. Muntele *Măgura Neagră* constă din un deal și un picior de deal, la poalele căruia, în partea ostică, se află *Prislopul* și *Piciorul Scorușului*. Peste tot e un munte prețipis și a 4-a parte petros, nefolositor și neplăcut. Jumătate din acest munte e pădure de fag și de brad, din care 2/3 parte e bună de pășune pentru 550 oi pe 3 luni și pentru 80 boi, pe 1 ½ lună. Plaiurile sunt bune; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, pp. 127-128.

Cu aceasta protocolul se încheie și subscrie.

Andrei Bojor, fostul vigil silvanal; Arsente Gavrițaș, fostul vigil silvanal în *Muntele Negru*; Grigore Bob; x Nistor Dâmbu, prin Grigore Bob; Alexandru Bojor, primar; Timoftei Finegari, vigil silvanal; Gavril Gavrițaș, notar cercual.

(*Ibidem*, ff. 55-56).

9.

Protocol

Susceput în 30 iunie 1875 prin comisiunea esmisă de către reprezentanța comunei Runc prin concludul reprezentanței comunale datată 18 iunie 1875, în obiectul examinării tuturor pădurilor acestei comune, aflătoare în hotar și la ambii munți comunali, cum urmează:

prezenți
subscrișii

Reprezentanța comunei Runc, prin concludul din 18 iunie 1875, la mandatul prea onoratului Domn Vice-Căpitan din 6 iunie a. c., nr. 1.220, cu ocaziunea restaurării personalului vigitor silvanal comunal conform noului regulament, a dispus a se examina toate pădurile comunității, din hotar și la munți, cercându-se de-amănuntul starea lor actuală și stricăciunile aflate, despre care foștii de până atuncea vigili silvanali n-or fi făcut arătare la locurile competente, să se consemneze și susceapă în acest protocol, spre care scop tot atunci, prin subscrișii ne-au delegat în formă de comisie.

Rezultatul

Întrunindu-se subscrișii membri comisiunei sub prezidiul primarului comunal, am început a vizita și examina mai întâi, pădurile aflătoare pe hotarul comunei, luându-le în ordine numerică, și anume:

1. *Dosul Șdeabului*, în aceasta am aflat pădure tânără, cu lemne de fag, cu lemne bătrâne, rare, în stare normală.

2. *Dosul Poienii Lăzăroaie*, cu pădure tânără în al 2-lea an după tăietoare, în stare bună.

3. *Dosul Podereiului*, pădure tânără, oprită acum de 3 ani, în stare bună.

4. *Coasta Gezuinilor*, numită și *Colnic*, asemenea, din pășune oprită, tânără, în al 5-lea an, în stare bună.

5. *Coasta Gruieșului*, pădure tânără, oprită numai în acest an din pășune, în stare normală.

6. *Dosul Mălăieștilor*, pădure tânără, oprită după tăietoare înainte de 12 ani, s-a aflat în stare bună.

7. *Coasta Satului*, pădure tânără, oprită din pășune acum, de 4 ani, în stare bună.

II subrevir

1. *Dosul Popi*, pădure bătrână de fag, afară de cazurile arătate, în stare normală bună.

2. *Dosul Coltoaelor*, pădure bătrână de fag, asemnată de tăietură pentru focărit, în stare normală.

3. *Dosul lui Rușeș*, pădure de fag bătrână, asemnată de tăietură pentru edificii, în stare normală.

4. *Dosul Arșiței Țapului*, cu pădure bătrână de fag, în stare bună.

5. *Dosul Bontoaiei*, cu pădure mare de fag, în stare bună, afară de partea dinspre ost, care stă în proces pentru prevaricațiune cu vecinul privat Cifor Gaftone din Salva, în care numărul lemnelor stricate sunt arătate prin fostul vigil silvanal.

6. *Dosul Țapului*, pădure mare de fag, în capătul din sus la 800 orgi tăietură cu scop de lăzuit (s. a.) prin proprietarul locului vecin Grigore Pop, nearătată prin fostul vigil.

7. *Dosul Cei*, pădure tânără, oprită din pășune, oprită acum, de 12 ani, în stare bună.

III subrevir

1. *Dosul lui Ivan*, unit cu *Dosul Ciciorii*, pădure bătrână de fag, în stare bună.

2. *Dosul Ponorului*, pădure tânără, oprită din pășune, în stare bună.

, *Dosul Petri* și a *Gruiețului*, ca pădure bătrână de fag, în stare bună.

3. *Dosul Arșiții*, pădure oprită din tăietoare în al 2-lea an, în stare bună.

4. *Dosul Arșiții Cosmenilor*, unit cu *Dosul Purcăreților* și a *Șuligii*, pădure bătrână, afară de cazurile arătate, în stare bună.

5. *Calea Sande*, cu pădure de stejar de mijloc și bine conservată, în stare normală.

6. *Dosul Voriștilor*, pădure de fag tânără, în al patrulea an oprită din pășune, în stare bună⁴⁹.

Toate parcelele de pădure supra arătate, afară de *Dosul Țapului*, parcela nr. 6, din revirul al II-lea, s-au aflat nestricate, afară de cazurile arătate, întregi.

De aici, a călătorit comisiunea la munții comunei, și adică:

1. În pădurile comunei muntelui *Craia*⁵⁰, pe care, examinându-le demănantul, afară de tăieturile din anii trecuți care au fost arătate și pedepsite și, afară de tăieturile pentru vetre și de trebuință, nu s-au aflat alte daune.

⁴⁹ Vezi și Adrian Onofreiu, *Proprietatea. Aspecte economice*, în *Fabricat în Runcu Salvei*, coord. Vasile Lechințan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 296.

⁵⁰ *Detunata*, munte (1691 m), 1/2 Rebra Mare și 1/2, Runc. *Craia* (Runc), după cartea funciară părțile de munte sunt a) *La Preluci*, *Preluca lui Vasoc*, *În Frasinii*; b) *La Făget*, *La Cămară*, *Scăricea*, *La Pomii lui Pantalon*; c) *Nedeia*; d) *La Bujdeiu*; e) *La Smida*, *Piciorul Smizii*. Se mărginește, spre ost, cu muntele *Detunata*, spre sud, cu partea muntelui *Craia* al comunei Rebra Mare, spre apus, cu pârâul *Rebra*, și spre nord, cu muntele *Betrâna* al comunei Rebrîșoara. După descrierea din 1796, în partea vestică de către *Detunata* e despărțit acest munte de la *Piciorul Scărișoarei* prin dunga dealului până la locul unde, în partea vestică, sub *Nedeia*, se află o piatră cu semnul crucii; de aici merge granița printre muntele *Craia* (comuna Runc și Rebra Mare), drept în jos, spre partea sudică, până la o piatră albă, la *Piciorul Paltinului* și apoi, de-a lungul în jos, până în pârâul *Rebra* (cu excepțiunea că *Lunca* sau *Râțul Popii Gailia* către Parva se ține de hotar) până pe *Piciorul Scărișoara*, în sus, până pe dunga dealului și astfel îl desparte de muntele *Betrâna*. Muntele *Craia* constă din unele coaste și dealuri ca fața spre vest, 3/4 parte e pădure de brad, din care însă, numai două părți se por folosi de pășune, cealaltă parte e sterilă; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, pp. 92-93.

2. În muntele *Basarabia*⁵¹ (sic!) călătorind și examinând comisiunea toate pădurile pe teritoriul acestui munte, le-au aflat asemenea, în stare normală, afară de tăieturile de anii trecuți, arătate și pedepsite, și afară de lemnul tăiat pentru trebuință la colibe și de încălzit.

Prezenți la această examinare au fost și vigiliile silvanale Ionică Cosmi și vigiliile silvanale noi aleși, Alexandru Pop, Nicolae Petri și Zaharia Moldovan, care, cu această ocaziune, a dat și luat pădurile în starea descrisă.

După aceea, s-au dat topoarele și tintezele vigiliilor noi, adică 2 topoare și 1 tintă.

Și cu aceasta, protocolul se încheie și subscrie.

Conon Dâncu; Alexandru Pop, vigili; Nicolae Petri; Zaharie Moldovan; x Flore Zăgrean; x Iacob Dumitru; prin Ștefan Puica, notar cercual.

Văzut, Hontilă, jude cercual.

(*Ibidem*, ff. 47–48).

10.

Protocol

Susceput în 6 iulie 1875 prin comisiunea esmisă de către reprezentanța comunei Mocod prin concludul reprezentanței comunale din 14 iunie 1875, în oficiul examinării tuturor pădurilor acestei comune aflătoare în hotar și la munții comunei, cum urmează

Prezenți subscrișii

Reprezentanța comunei Mocod, prin concludul din 22 iunie a. c., la mandatul Prea Onoratului Domn Vice-Căpitan din 6 iunie a. c., nr. 1.220, cu ocaziunea restaurării personalului vigitoriu silvanal comunal.

Conform noului regulament a dispus a se examina toate pădurile comunale din hotar și de la munți, cercetându-se de-amănuntul starea lor actuală și stricăciunile aflate, despre care nu se vor fi făcut arătările la locurile competente, să se consemneze și susceapă și un protocol, spre care scop, tot atunci, pe subscrișii ne-au delegat în formă de comisiune.

⁵¹ *Besărabă (Băsărabă)* muntele comunei Runc (1744 m). Părțile interne se numesc *Piciorul Besarabei*, *Stegele*, *În Câmpi*, *În Tomnatic*, *Bobieca*, *În Izvor*, *În Stege*, *Sub Cățim*, *Preluca cu bulbuci*, *Tău Muced*, *La Gura plaiului*, *Nedeia*. După descrierea din 1796 se mărginește, către vest, cu muntele *Muncelul Râios* și o parte cu *Maramureșul*, către nord, cu *Maramureșul*, către ost și sud, cu muntele *Betrâna Lespedea* (Telciu). Granița din partea vestică merge de la pârâul *Izvorul Strâmbei*, pe un picior de deal în sus, între *Besaraba* și *Muncelul Râios*, până la preluca *Sub Plai*, de aici merge așa cum merge cărarea sau plaiul și formează despărțirea de către *Maramureș*. În partea nordică granița despărțitoare o formează *Opcina* (coama dealului) până la mogila la *Vârful Besarabei*, mai departe, pe dunga dealului în sus, peste *Tăul lui Mogilă*, apoi, iarăși, pe dunga dealului în jos, până la locul *Obârșia Strâmbei* din *Maramureș*. În părțile vest-sudice granița despărțitoare mai departe e pârâul *S trâmba Mare*, până unde acesta se împreună cu pârâul *Izvorul Strâmbei Mici*, și pe lângă acest pârâu, până la locul unde scoboară piciorul din *Preluca sub Plai* și s-a început descrierea la partea vestică de la muntele numit *Betrâna Lespede*. Muntele *Besaraba* e o coastă situată spre sud, 2/3 părți e pădure de brad și numai 1/3 parte se poate folosi de pășune; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, pp. 58–59.

Rezultatul

Întrunindu-ne subscrișii membri în comisiune sub prezidiul membrului Andrei Zinveliu am început a vizita și examina mai întâi, pădurile de pe hotarul comunei, luându-le în ordine numerică, și adică:

1. *Dosul Caselor cu Dumbrăvița*; în acestea am aflat pădurea mestecată cu lemne de fag și lemne de stejar, afară de cazurile de prevaricațiuni pe care fostul ardeu⁵² silvanal Ioan Puica le-ar arătat și listele lunare, spre pertractare și pedepsire, în stare normală și bine conservate.

2. *Dosul Varului*, pădure de mijloc bătrână, de stejar. Aceasta asemenea, afară de cazurile arătate până acum, s-au aflat în stare bună.

3. Bârcurile comunei în *Calina* și în *Zăvoi*, pe lângă râul Someș, cu lemne de plop și răchiți, parte, nuiele tinere, parte, arbori bătrâni, conservate spre întărirea țarmurelui râului Someș, afară de cazurile de prevaricațiune de s-au arătat prin vigil, respectiv, s-au aflat normale, bine conservate⁵³.

După aceasta a călătorit comisiunea la muntele comunei *Rantea-Lucăceasa*⁵⁴, cu *Piciorul Țapului* și al *Zânei*, unde, cercetând cu de-amănuntul pădurile din acești munți, stătătoare din lemne de molid și de brad, afară de tăieturile concese de vetre și colibe de vară și de iarnă, trebuincioase, alte daune nu s-au constatat.

La această examinare au fost de față și foștii vigili silvanali Ioan Maftai

⁵² Ardeu=vigil=paznic.

⁵³ În sentința/decizia Comisiei reguloare de proprietate pentru localitatea Mocod din fostul Regiment II român de graniță de la Năsăud, erau enumerate următoarele păduri aflate „pe teritoriul hotarului”: *În Vârful Purcăreților*, denumit și *Dosul Varului*, pădure de stejari bătrâni, cu fagi și plopi amestecat; în *Dosul Cășilor*, pădure tânără de fagi, cu teren arabil și pășune; *Râpile Pomilor*, spre pădure de fagi; *Dumbrăvița*, pădure tânără de fagi și stejari; *Pe Vârf*, pădure tânără de stejari. Suprafața acestor păduri măsoară, conform operatului cadastral, 162 jug. 700 stj²; apud. *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea...*, pp. 350–351. În descrierea din 1851 erau specificate: *Dumbrava*, loc de față, stârpit de pădure cu vișă, crescut cu silvă de fag și de stejar; *Făgetul*, dâmb înalt, ținător de catena piciorului muntelui Țibleș, oarecând crescut cu lemne de fag, acum arător; *Poienița cu bârne*, oarecând pădure de stejar, acum câmp arător; *Pădurea Preluci*, la fel; apud. Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind caracterizarea hotarului satelor năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, XII, 2007, doc. 2, pp. 186–187.

⁵⁴ *Lucăceasa și Rantea*, muntele comunei Mocod. Părțile interne se numesc *Poiana Lucăcesi*, *Izvorul Creț*, *Izvorul Ronte*, *Piciorul Zâniei*. Se mărginește spre nord, cu muntele *Obârșia Rebra* a comunei Mititei, spre ost cu muntele *Cormaia* a comunei Bichigiu și cu muntele *Petrosul* a comunei Salva, spre sud, cu muntele *Gușetul* și *Oprișasca* a comunei Telciu și spre vest, cu muntele *Muncel*, *Piciorul Stănișii* și *Gura Bârloaiei* a comunei Telciu. După descrierea din 1796, spre ost, începând de la *Izvorul Creț*, îl desparte de *Cormaia* și *Petrosul*, dunga dealului sau *Opcina*, până în locul numit *Pietrile Roșii*, de aici, spre sud, merge granița drept în jos, pe *Piciorul Zâniei*, până în pârâul *Izvorul Gușetului*; de aici, în dreapta, prin pădure, pe lângă *Preluca Mărului*, până la pârâul *Izvorul Petricel*, apoi, mai departe, de-a lungul acestui pârâu, până în pârâul *Rebra*, spre vest de către muntele *Muncel* și *Bătrâna Lespede*, îl desparte pârâul *Rebra*, până unde curge în acesta *Izvorul Creț*, în sus, până în pisc. Pădurea e excelentă de pășunat, cu deosebire în *Opcină* și se pot face 30 care de fân. Pășune este pentru 1.000 oi, pe trei luni și 200 boi, pe 2 ½ luni. Apă are de-ajuns și e numerat între munții cei mai excelenți; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, pp. 124–125.

Puica și cel de la bârcuri, Timon Cosmi, apoi vigiliile noi aleși, Andrei Herția și Costan Cornea, care, cu această ocaziune au dat și luat în samă pădurile și bârcurile în starea subscrisă.

După aceea s-au dat în samă de la foștii vigili celor noi aleși, în samă, 2 topoare și 2 tinte, și cu acestea, protocolul se încheie și subscris.

Alesiu Herția; x Domide Scridon; x Dumitru Crăciun; x Ioan Maștei Puica, prin Ștefan Puica; Andrei Herția, Costan Cornea; x. Timon Cosmi, prin Ștefan Puica, notar cercual.

Văzut, Toma Hontilă, jude cercual.

(*Ibidem*, f. 43).

II. Cercul Monor.

11.

Prea Onoratului Domn
Vice-căpitan districtual!

Cu provocare la stimata ordinațiune a prea onoratului domn Vicecăpitan districtual datată 6 iunie 1875, nr. 1.220, apoi, a regulamentului preste organizarea pădurilor din 21 mai 1875, conform § II, alinia a 29⁵⁵, îmi iau libertatea a subșterne cu toată supunerea protocoalele, exemplarul al 3-lea, preste vizitarea pădurilor și predarea în samă, spre a binevoi a le transpune onoratei Comisiuni silvanale centrale, spre păstrare.

Oficiul procesual,
Monor, în 30 octombrie 1875.
Judele cercual,
Cincia.

(*Ibidem*, f. 1).

12.

Protocol
din 30 iunie 1875

Susceput în comuna Nușfalău⁵⁶ cu reprezentanții comunali, și vigiliile de pădure Toader Samson și Gavril Berariu, la predarea în samă a pădurilor comunale.

Prezenți
Obiectul

În urma ordinațiunii vice-căpitanului districtual datată 6 iunie 1875, nr. 1.220, pe baza regulamentului despre economisirea pădurilor comunale din Districtul Năsăudului, statorit în ședința Comitetului din 21 mai 1875, apoi cu ordinațiunea oficiului procesual din 12 iunie 1875, nr. 589, prin care s-a ordonat în schimbarea vigiliilor silvanale și predarea pădurilor comunale cu 1 iulie 1875, s-au dispus din partea acestui oficiu comunal, următoarele:

⁵⁵ Alineatul.

⁵⁶ Mărișelu.

Subscrisul primar comunal, ca președinte, dimpreună cu membrii comunei Iacob Hordoan, Vasile Botta și Grigore Ilieșiu au ieșit în 1 iulie 1875 în pădurile comunei așa numită *Contenita* și *Poderei*⁵⁷, precum și vigiliile de pădure Toader Samson și Gavril Berariu, și au cercat pădurile cu de-amănuntul, aflând puține tăieturi pricinuite de prevaricanți, care prevaricanți s-au înaintat cu raportul vigilului Toader Samson, spre pedepsire.

Mai în urmă, s-au cercat mogilele pădurilor care hotărăsc⁵⁸ cu comuna Ferihaz⁵⁹ și Filia, apoi, cu hotarul comunal, la care nu s-au aflat nici o sminteală.

Prin urmare, fostul vigil de pădure Toader Samson s-a declarat în privința plătirii unei daune făcute în pădurile mai sus numite, nevinovat.

Cu aceasta, nemaifiind altceva de observat, protocolul, după citire și aprobare și verificare, pregătit în 3 exemplare, s-a încheiat și subscris.

Toader Samson, fostul vigil silvanal; x Gavril Berariu, vigil silvanal, prin Grigore Moldovan; Mihăilă Botta, primar; Iacob Hordoan, sub-primar; Vasile Botta, Grigore Ilieșiu; Grigore Moldovan, notar.

(*Ibidem*, f. 15).

13.

Protocol din 30 iunie 1875

care s-a luat în comuna Murăreni în urma regulamentului despre economisarea pădurilor comunale, statorit în 21 mai 1875, despre cercarea pădurilor concrezute spre păzire la vigiliile noi denumiți Gavril Gabor și Cirilă Rusu.

În prezența noastră

În urma sus citatului regulament s-a convocat reprezentațiunea comunală și după convocare, s-au adunat membrii reprezentațiunii Ioan Doroftei, Ioan Macavei, Cirilă Gabor, Pavel Salvan, Grigore Cotruțiu, Precup Gabor, Grigore Roga și Teodor Ionașcu și, după ce s-au alăturat laolaltă (sic!), li s-a citit regulamentul despre economisarea pădurilor și mai ales, § 11, expilcându-li-se

⁵⁷ Conform documentului din 1858 al comisiei de segregare a proprietăților foste grănicerești, existau: „o pădure de stejar, lungă de 180 de coți și lată de 14 coți; o pădure defrișată de stejari, lungă de 50-0 coți și lată de 104 coți; un huciș de stejari, lung de 430 coți și lat de 50 coți; în teritoriul de sus, o pădure lungă de 187 coți și lată de 35 coți. Dintre pădurile menționate mai sus, în prezent mai există numai pădurile *Contenita* și *Poduri*, care au fost delimitate în anul 1845; apud. *Bârgăul sub Pajura Imperială...*, pp. 111-112; *Mărișelul*, munte situat în partea sud-estică a comitatului (1856 m). Acest munte e proprietatea comunei Nușfalău (Nagyfalu). Granița lui se începe în *gropile lui Iosif* și merge în dreapta, pe culmea *Mărișelului*, până în *Vârful Mărișelului*, unde se împreună munții *Haita*, *Paltinul* și *Miragi*; de aici în jos, până în *Obârșia Izvorului Dali*; de aici în jos, pe acest pârâu, până în Dornișoara, de aici, merge în stânga până la *Gropile lui Iosif*, la punctul prim. Pârțile principale ale acestui munte sunt *La Gropi*, *Piciorul Frumușelei*, *Piciorul Frumos*, *Piciorul la Piatră* și *Capul Muntelui*. Acest munte e mai mult curat decât pietros și e mai mult plan și cu ridicături (tarnițe) decât prețipis. Plaiurile pe munte sunt bune. Pădurile sunt mai mult pentru pășune, decât dese; de estirpat nu sunt; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, p. 129. Era în aceeași situație ca a celorlalți munți revendicați (vezi la Monor); apud. *Contribuții documentare...*, doc. 9, p. 332.

⁵⁸ Sunt parte de hotar.

⁵⁹ Albeștii Bistriței.

de-amănuntul, s-a ales una comisiune din partea reprezentanței, cu numele Ioan Macavei, Toader Ionașc, Pavel Salvan și Grigore Roga, apoi, vigilul vechi Gavril Gabor, care s-a ales și de vigil nou, apoi, vigilul nou denumit Cirilă Rusu și, toți laolaltă s-au dus în partea de pădure așa numită *Corlația* și cercându-se în această parte de pădure de-amănuntul toate daunele și stricăciunile, s-a aflat în acea parte de pădure mai multe tăieturi vechi, la care fostul vigil Gavril Gabor a răspuns, cum că acea daună s-a arătat la oficiul procesual și aceea care au făcut-o se vor pedepsi.

După ce s-a gătat toată partea de pădure și, neaflându-se alte stricăciuni proaspete, s-a cercat mejea pădurii și s-a aflat cum că comuna vecină Rușii Munți a mutat mejea de către noi în una lățime de 60 și 100 de pași.

De aici s-a mutat comisiunea în partea de pădure ala numită *Mestecini*, această pădure este crescută numai cu mesteceni, însă prevaricațiunii întru aceasta nu s-au aflat și, nemaifiind de a se pertracta întru aceste părți de pădure altceva, și neaflându-se alte daune însemnate, ambe aceste părți de pădure⁶⁰ s-au dat cu ziua de astăzi la noii denumiți vigili spre păzire, citindu-li-se și regulamentul despre economisarea pădurilor și după ce li s-a explicat, protocolul se încheie și subscie.

Filip Oproaie, primar; Ioan Macavei, Pavel Salvan; x Toader Ionașc, x Grigore Roga, prin Vântu, notar; Gavril Gabor, vigil silvanal; Cirilă Rusu, vigil silvanal.

(*Ibidem*, f. 13).

14.

Protocol din 1 iulie 1875

care s-a luat în comuna Gledin cu reprezentațiunea comunală, în urma regulamentului despre economisarea pădurilor comunale, prin care s-au cercat de-amănuntul, în prezența vigiilor toate pădurile concrezute lor spre păzire

După ce s-au adunat reprezentațiunea comunală, fiind la aceea convocată, mai înainte de toate, li s-a citit regulamentul despre economisarea pădurilor și explicându-li-se cu deosebire § 11 al acestui regulament, s-au ales de reprezentanța una comisiune dintre membrii reprezentațiunii, ca în ființa de față, aceasta, precum și a foștilor vigili, să iasă la fața locului în părțile de

⁶⁰ *Dealul Lat* (munte, 2032 m, Rușii Munți); apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, p. 96; Comuna Morăreni mai are încă un munte, cu numele *Dealul Lat*, lângă *Drăgoioasa*, care în tot anul se folosește pentru pășunatul vitelor, dimpreună cu comuna Rușii Munți, pentru care se plătește contribuție anuală prin Morăreni, a treia parte; apud. Simion Retegan, *Satele nășăudene...*, p. 112; vezi și Sentița din 31 decembrie 1863, în *Contribuții documentare...*, p. 361, cu aceeași situație ca și în cazul localității Monor, a munților revendicați. O situație aparte se înregistra în anul 1858, în documentul de segregare a proprietăților foste grănicerești. Potrivit documentului, au existat două păduri, *La Dolniște* și *Șesu*, care au fost transformate în locuri de pășunat comunal. De acea, administrația militară a cedat în proprietatea comunei aproximativ 1/3 din pădurea comunală numită *Făget*, situată în afara hotarului comunei. Deoarece nu exista nici o altă pădure, trebuia cedată în favoarea comunei, pentru procurarea lemnului necesar; apud. *Bârgăul sub Pajura Imperială...*, pp. 100-101.

pădure care se vor concrede spre pază la noi denumiții vigili, și însoțiți cu toții, să cerce toate stricăciunile și daunele, și apoi, să le însamne vigiliilor din nou denumiți.

Comisiunea aleasă și anume, primarul Grigore Toma, membrii de comitet Nicolae Craiu, Ioan Bruta și Vasile Toma, dimpreună cu vigili cei vechi, Grigore Matei și Petre Cira, apoi, a celor din nou denumiți, au ieșit în partea de pădure așa numită *Arinii cei deși*, au cercat cu de-amănuntul stricăciunile și, neaflând în această parte de pădure nimic, s-au dus în partea de pădure așa numită *Dealul Râpii*, care acuma s-a cumpărat de la comuna vecină Uila și, cântărind dauna, s-au aflat aici mai multe tăieturi, însă, nefiind acestea date în seama vigiliilor noști, fiindcă acuma, numai din 20 iunie 1875 a intrat comuna Gledin în folosința ei, s-au arăta toate stricăciunile la noii denumiți vigili, dându-li-se în samă ca pe viitor, să păzească și această parte și, de daunele care se vor mai ivi, vor fi răspunzători.

De aicea s-a dus comisiunea în partea de pădure așa numită *Dealul Mare* și, cercându-se de-amănuntul, nu s-au aflat nici una stricăciune; mai încolo, a ieșit comisiunea în partea de pădure numită *Mestecenii Carneli*, aici s-au aflat, ici și colea, mai multe tăieturi vechi, de care vigiliii cei vechi au răspuns, cum că acelea s-au arătat la oficiul cercual în că în anul trecut și așa, această parte s-a dat în sama vigiliilor noi denumiți; de aicea, s-a dus comisiunea în partea de pădure numită *Dealul Agrișului*, această pădure este crescută numai cu huci de mesteacăn mărunț, s-a aflat puțină tăietură, însă aceea care au făcut-o, s-au arătat. Această parte de pădure este proprietatea bisericii.

De aicea s-a dus comisiunea în partea de pădure așa numită *Dealul Popi*, care și aceasta este proprietatea bisericii gr-cat. din Gledin și, nu departe de aceasta, în pădurea *Gudera*, și în ambe acestea, nu s-a aflat nici o stricăciune proaspătă; și, în urmă, s-a dus comisiunea în hotarul așa numit *Remetea*, care este depărtat de comună cale de 4 oare, care parte de hotar este măsurată la comuna Dumbrava; aicea sunt mai multe parcele de pădure comunală, și în toate acestea nu s-a aflat daune mari, decât în partea așa numită *După Deal*, unde au prevaricat în iarna trecută mai mulți locuitori din comuna Dumbrava, care s-au arătat la oficiul cercual și sau și pedepsit, și așa, s-a cercat toate părțile de pădure, și cu ziua de astăzi, s-au dat în samă vigiliilor nou denumiți, și comisiunea s-a reîntors acasă⁶¹.

⁶¹ În Sentința din 30 decembrie 1863 se precizau pădurile din „afara teritoriului hotarului, munții *Tomnatic* și *Paltin*”; apud. *Contribuții documentare*....doc. 5, p. 318. *Tomnaticul*, munte al comunei Borgo Joseni, situat spre granița comitatului cu Bucovina, pe un ram de dealuri pe care îl desparte pârâul Dorna de către pârâul său afluent de partea dreaptă, *Valea Negrișoara* 2 $\frac{3}{4}$ ore ost, de la Tihuța. Cauza de ceartă are cu comuna Gledin. În descrierea aceasta a munților nu e numită expres partea de munte pentru a cărei graniță a fost ceartă, dar din descrierea muntelui *Pietrile Roși*, se vede granița părții de munte *Tămăul* a fost cauza de ceartă, a cărui descriere e într-o formă cu a celorlalte părți de munți din *Tomnaticul*, cu acea deosebire că în *Tămău*, plaiurile sunt bune și acest munte tot e bun numai de pășunat. Părțile mai principale din acest munte sunt *Piatra Dornii*, a cprui punct de triangulare e semnul de înălțime 1651, se află în Bucovina, circa 120 m de la linia de graniță; *Prislopul Mușilii*, *Arșița Varvari* și *Tămăul*. Această parte de munte e petroasă și cu tarnițe, apoi, ceva plan comod. Fiindcă sunt multe

Nemaifiind altceva, protocolul se încheie și se subscrie, atât din partea comisiunii, cât și din partea vigiliilor vechi și cei noi.

Nicolae Crai; Vasile Toma; Ion Bruta; Grigore Toma, primar; x Grigore Matei, prin Grigore Eremia, notar; x Petre Cira, foști vigili; George Todoran, prin Eremia, notar; Grigore Eremia, notar cercual.

(*Ibidem*, ff. 11-12).

15.

Protocol
din 1 iulie 1875

Susceput în comuna Sântioana cu membrii reprezentațiunii comunale și vigilul silvanali Iacob Timoce, în privința cercării și predării pădurilor comunale.

prezenți
obiectul

Pe baza regulamentului despre economisarea pădurilor comunale din Districtul Năsăudului, statorit în ședința comitetului din 21 mai 1875, pe ziua de astăzi s-a defipt termenul de cercarea și predarea pădurilor din această comună, la care ocaziune, sub prezidiul judeului comunal Mihăilă Posmușan, participând membrii reprezentațiunii comunale George Vărărean, Iacob Nistor, Petre Timoce, Vasile Luca, Grigore Titieni, Constantin Someșan, Ioan Cochisa, Toader Drăgușin și vigilul silvanal Iacob Timoce, după ce li s-a făcut cunoscut cuprinsul regulamentului și mai ales, datorințele statorite în § § 5, 8, 11, 26 și 27 din acel regulament, citindu-se și explicându-se prin notar cu de-amănuntul, au pășit la cercarea și predarea pădurilor în fața locului, a comunei Sântioana, precum urmează:

A. În pădurea de stejar a comunei Sântioana așa numită *Mestecini* s-au cercat cu de-amănuntul toate stricațiunile și daunele ce s-ar fi cauzat până acuma, și s-au aflat acea pădure în una stare înfloritoare și fructificatoare, amăsurat dorinței noastre și legilor de față, mai ales tăieturile făcute în anii trecuți, au adus o înaintare și dezvoltare foarte corespunzătoare; în partea spre răsărit, miază-zi a acelei păduri însă s-au aflat o prevaricațiune de 6 caturi (rude) de stejar, în grosime de 3-4 țoli⁶², care prevaricațiune, după fasionarea⁶³ vigilului

păduri, animalele mari nu pot umbla prin dânsul. Pădurile sunt mai mult dese decât bune pentru pășunat, de estirapt nu sunt; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, p. 184. *Paltinul*, munte situat în partea ostică din munții Borgoului, al comunei Gledin. Granița acestui munte se începe între pârâul *Haita* și *Paltin* și merge în dreapta, de la *Obârșia Izvoorului Paltin* în jos, până în pârâul *Haita*; de aici, în jos până la piciorul de munte *Tămăul*; de aici, în stânga, pe *Piciorul Tămăului* în sus, până în *Vârful Tomnaticului*; de aici, pe culmea acestui munte și până în *Vârful Mărișelului*; de aici, până la punctul prim, lângă *Haita*. Părțile principale sunt *Piciorul Paltinului* și *Piciorul Tămăului*. O parte din acest munte e curată, o parte petroasă, o parte plană, o parte prețipișă, dar peste tot este un munte comod. Plaiurile pe munte sunt cam grele, dar se pot tocmi în 2 zile cu 40 lucrători. Pădurile sunt puțin dese, dar cele mai multe sunt bune de pășunat, de estirpat nu sunt; *Ibidem*, p 142.

⁶² 1 țol = 2,54 cm.

⁶³ Relatarea.

silvanal Iacob Timoce s-ar fi cauzat prin factori necunoscuți din comuna vecină Șieul Mare și pe lângă toată năzuința lui, nu i-au succes ca să-i poată descoperi. Această pădure e în o sare înfloritoare și fructificatoare, alte daune ori stricăciuni nu s-au aflat întrânsa, nici decât.

B. De acolo s-a pășit în pădurea (huceagul) așa numit *Piciorul Mortili (Fundoaiele)*, care se începe din *Coasta Trăoașului*⁶⁴, mărginită spre răsărit și miază-zi, cu pădurea grofului Teleky din Posmuș și cu hotarul comunei Pintic⁶⁵, care asemenea, după ce s-a cercat special, s-a aflat în o stare foarte plăcută și înfloritoare, fără ca să se fi aflat nici cea mai mică daună ori stricăciune.

C. În pădurea comunei așa numită *Pădurea Nouă*, care se mărginește cu comuna Pintic, respectiv, cu hotarul acelor comune, fiind <în> acea pădure făcute tăieturi de câțiva ani, s-au aflat acele tăieturi foarte înaintate în creștere și corespunzătoare scopului și legilor de față, fără ca să se fi ivit ceva daună întrânsa, atât însă se observează că, spre răsărit, în acea pădure de către Pintic, au făcut o tăietură în lățime de 2 orgi⁶⁶ un locuitor cu numele Borcoșiu Josef, născut în Seika, de prezent, în Pinticul Tecii, preste care s-a făcut deja arătarea onoratului oficiu procesual în Monor.

După acestea premerse, s-a făcut cunoscut și totdeodată, s-a făcut și atent vigiliul silvanal Iacob Timoce, ca nou ales la datorințele din regulament, § 26, și pe baza celor mai sus descrise, s-au predat pădurile indicate sub lit. A, B și C, de pe teritoriul comunei Sântioana, apoi, cele din muntele *Cerbucul*⁶⁷, *Fașa Gardului*⁶⁸ spre pădure, până la urmânda instrucțiune despre modul de segregare și mogilire.

Vigiliul silvanal s-a provăzut tot deodată cu insignele prescrise, adică cu toporul și cu tinta.

⁶⁴ Toponimul, sub denumirea de *Coasta Troașului (St. Ioana)*, la Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, p. 91.

⁶⁵ Pinticu Tecii.

⁶⁶ 1 orgie = 1,92 m.

⁶⁷ Munte (2013) al comunei Sântioana, situat afară de hotarul comunei, lângă granița cu Moldova. Granițele acestui munte – după descrierea din 1796 – se încep în *Vârful Capu Tomnaticului*, în *Dealul Lat* și merge în dreapta, în jos, pe lângă munții Moldovei turcești (sic!), pe culmea *Piciorul Cerbucului*, până în *Valea Neagră*, de aici, pe acest râu în sus, până unde se întâlnește *Piciorul Feții Gardului* cu *Valea Neagră*; de aici în stânga, pe culmea acestui picior, până în *Vârful Cerbucului*, unde se împreună *Fașa Gardului* și *Dealul Lat*; de aici, până în punctul prim. Certe pentru granițe nu sunt. Acest munte e foarte pietros și incomod. Pădurile sunt dese și numai cu vite mici se por pășuna. Locuri pentru estirpațiuni nu sunt; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, p. 80.

⁶⁸ Munte situat în partea sud-ostică a comitatului, spre granița cu comitatul Mureș-Turda și spre nord, către granița cu Moldova. Granița începe – după descrierea munților din anul 1796 – în *Tarnița Feții Gardului* și merge în dreapta, pe culme, lângă *Dealul Lat*, până în *Vârful Cerbucului*; de aici, pe *Piciorul Feții Gardului* în jos, până la râul *Neagra*; de aici, în sus, până în *Capu Piciorului Petricelei*; de aici, în stânga, pe acest picior în sus, până la în *Vârful Piciorului Petricelei*; de aici, pe culmea muntelui *Călimani*, până la punctul prim, în *Tarnița Feții Gardului*. Acest munte, care cuprinde în sine părțile *Șdeaburi* și *Poiana*, e foarte pietros, prețipis și incomod. Plaiurile sunt grele pentru stânci și nu se pot tocmi. Pădurile sunt mai mult dese, decât bune pentru pășunat; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, p. 108.

Cu acestea, protocolul se încheie și subscrie, după ce s-a citit, verificat și aprobat, pregătindu-se deodată, în două exemplare.

Primarul comunal, Mihăilă Posmușan; notar, Mihăilă Pop; Iacob Nistor, Vasile Luca, Grigore Titieni, Zaharie Titieni, George Vărărean, x Petre Timoțe, x Constatin Someșan, x Toader Drăgan, x Ioan Cochisă, prin Mihăilă Pop; Iacob Timoțe.

(*Ibidem*, ff. 9-10).

16.

Protocol
din 5 iulie 1875

Susceput la Primăria comunei opidane Monor, despre vizitarea, apoi, luarea și predarea în samă a pădurilor comunale de la vigiliile foști de până acuma, celor nou instituite, conform regulamentului despre economisirea pădurilor comunale datat Năsăud, la 21 mai 1875.

Spre acest scop s-a defipt ziua din partea primăriei pe astăzi; ieșind subscrisul primar însoțit atât de membrii comitetului comunal, cât și de vigiliile cei vechi și noi la fața locului, și vizitându-se toate pădurile comunale, adică: *Coasta Roscului, Pădurea lui Andrei, Făgețelul Plotonului și a Știubeiului, Braniștea*, cu toate apartenențele dânzei, *Făgețelul Vescului, Gudera și Fața Făcățelului*⁶⁹, nu s-au aflat prevaricațiuni, fără, foarte puține, și, și de acelea, le-au justificat vigiliile de până acuma.

Cu această ocaziune s-au vizitat și movilele în jurul pădurilor, ce referă tot între hotare străine, cât și între pământele privaților, și nu s-au ivit nici la una pădure, că doar atât străinii, cât și privații, să fi ocupat pădure comună.

Pădurile de sub întrebare așa fiind oculate și vizitate de-amănuntul, apoi, s-au luat de sub paza vigiliilor cei vechi și predat în sama celor noi,

⁶⁹ Vezi și *Sentința Comisiei reguloare de proprietate* din 30 decembrie 1863, în *Contribuții documentare...*, p. 355. Tot în acest document sunt menționate, „în afara teritoriului hotarului”, muntele de pășunat *Dealul Lat*, numit și *Izvorul Bucinișului*, folosită de comună, apoi munții de pășunat *Căliman și Miraj* „care, ca urmare a declarației fostului Regiment grăniceresc II român din anul 1807 și, ca urmare a protocolului Comisiei reguloare de proprietate grănicerească din anul 1853, coala 218, aparține de așa numiții munți revendicați, comun - referitor la folosirea acestor munți de pășunat, pe baza Punctului 5 al Instrucțiunii amintite, comunicată de către înaltele autorități centrale - va rămâne atâta timp sub status-quo, sub stricta supraveghere a respectivului ocol silvic, până când comisia numită în Viena de către Majestatea Sa apostolică cesaro-regească, va hotări în legătură cu pretențiile de drept ridicate asupra munților revendicați, după care va urma reglementarea definitivă”; *Ibidem*. Cei trei munți menționați erau situați „către granița Moldovei, tare depărtați”; apud. Simion Retegan, *Satele năsăudene...* doc. 26, p. 111. Însă în răspunsul la chestionarul din 21 februarie 1875 al Comisiei statistice districtuale, motivat de necesitatea alcătuirii unei „măpe cadastrale”, cei trei munți erau descriși în amănunt, cu traseul graniței și categorii de folosință: pășune, pădure, neproductiv, ca aparținând localității și înscrși în foaia cadastrală astfel: II - muntele *Dealul Lat*; III - muntele *Călimani*; IV - muntele *Miragiu*; Adrian Onofreiu, *Toponimie și relații geografice...* p. 341. Procesul de restituire *in integrum* a proprietăților foste grănicerești s-a încheiat prin „împăciuirea judecătorească” încheiată la Tribunalul din Bistrița în 10 ianuarie 1890; vezi *Petiții din granița năsăudeană...*, doc. 54, pp. 299-315.

luându-le de la cei vechi insignele, adică toporul și tinta și provăzut pe cei noi cu acelea.

După aceasta protocolul se încheie și subscie.

Ioan Ciolan, primar; Paul Neagoș; Paul Hoza; Ion Neagoș; Pavel Vlăsa; x Nicolae Neagoș, prin Cira; Ioan Cornea, Vasile Tomi, vigili silvanali vechi, ca predători; Ioan Cornea, Dumitru Pop, prin Cira, vigili silvanali, ca primitori.

(*Ibidem*, f. 3).

17.

Protocol din 11 iulie 1875

Susceptut în comuna Ragla cu subscrisa reprezentațiune comunală în privința cercării despre daunele cauzate în pădurile de pe terenul comunei Ragla.

Prezenți Subscriși

În urma ordinațiunii vice-căpitanului districtual datată Năsăud, la 6 iunie 1875, nr. 1.220, prin care, pe baza regulamentului despre economisirea pădurilor comunale din Districtul Năsăudului, statorit în ședința Comitetului din 21 mai 1875, apoi, în urma protocolului din 24 iunie 1875 susceptut în comuna Ragla, s-a pus zi de cercare din partea subscrisului oficiu comunal pe 11 iunie 1875, la pădurile de pe terenul comunei Ragla, la care cercare subscrisul oficiu comunal, însoțit de reprezentațiunea comunală, a ieșit la fața locului și, începând a cerca pădurea de stejar *Vătaștina*⁷⁰, *Dumbrava*, *Huciul Des*⁷¹, apoi, *Măgurița*⁷², afară de 2 arbori (carpeni), tăiați de la pământ tăietură proaspătă; alte prevaricațiuni în toate pădurile comunale nu s-au aflat, însă de prevaricațiuni amintită, vigili silvanal Grigore Roman a lui Ioan, nu a putut da de

⁷⁰ Arătură, fânașuri și pădure. Pădurea e de capacitate bună a producerii, dă lemne tari de stejar, care se păstrează ca un bun bisericesc; apud. Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind caracterizarea hotarului satelor năsăudene...*, doc. 1, p. 184.

⁷¹ Pășune. Este de producere slabă, cu ierburi acre, pământul e crescut cu huceag de mesteacăn, arini și spini; *Ibidem*.

⁷² Pădure E de capacitate bună a producerii, cu lemne tari de stejar, cu copaci sănătoși, ce se îngroașă și cu copaci bătrâni și borșoși (găuriți), care nu mai cresc și se economisează prin tăiatul lemnului de trebuințe economice și spre zidiri de obște, comunale; *Ibidem*. În afară de hotar, munții *Dumitreului* și *Dealul Batoșelului*; vezi la Budacul de Sus. Conform documentului de segregare a proprietăților foste grănicerești din 1858, existau două păduri. Una, la vest, stabilită pentru procurarea lemnului de foc, acum aproape în întregime tăiată. Sub administrația militară această pădure a fost împărțită grănicerilor pentru mărirea sesiunilor lor, acolo unde astăzi sunt terenuri arabile, care trebuie să rămână proprietarilor lor. Cealaltă, sudică, numită *Măgura*, delimitată sub administrația militară, actualmente sub supravegherea administrației financiare, rămâne înaltului erariu; apud. *Bârgul sub Pajura Imperială...* p. 110. Posedă, cu comuna Budacul Român în comun, în partea hotarului din sus, loc de pădure cu numele topografici: *Blidăreasa*, *Zapodia Largă*, *Izvorul Bondarului*, *Zapodiarioasa*, *Rupturile*, *Izvorul Negru*, *Sub Pietriș*, *Făgetu* și *Colțău*. Aceste păduri sunt învecinate de hotarul comunei Dumitrița, Sebeș, Ardan, și de hotarul Budacului Român; apud. Simion Retegan, *Satele năsăudene...*, doc. 32, p. 134. Vezi și Sentința din 31 decembrie 1863, în *Contribuții documentare...*, doc. 19, pp. 405-406.

samă, că, cine (sic!) ar fi prevaricat cele două bucăți de lemne (pentru specificata prevaricațiune), pădurile s-au dat cu ziua de astăzi în samă noilor denumiți vigili silvanali Grigore Ion Roman și Vasile Macedon Roșu, spre păzire, cărora li s-au demandat ca, de astăzi încolo, orice daună sau cauză în pădurile lor date cu ziua de astăzi în samă spre păzire, vor fi răspunzători cu averea lor proprie, pentru orice daună, de a rebonifica⁷³.

Și-n urmă, s-au predat prevăzut cu originalele prescrise.

Nemaifiind altceva de observat, după citire și explicare, protocolul gătit în 3 exemplare s-au subscris.

Toader (indescifrabil), primar; Constantin Botta, notar cercual; Dumitru Botta, sub-primar; Vasile Pecurariu; George Șimon;

Vasile Griga; Vasile Raus, Grigore Roman, Vasile Labonț, Constantin Balea; x Toader Iuga; x George Adace; x. Domide Mărginean, prin Botta, notar, reprezentanți comunal.

(*Ibidem*, f. 17).

18.

Protocol

din 12 iulie 1875

Susceput din partea primăriei comunale Budac, în ființa de față (sic!) a mai multor membri ai reprezentanței comunale, despre luarea pădurilor comunale în seamă de la foștii vigili de până acum, și predarea aceloră în seama nou aleșilor vigili.

În urma regulamentului pentru economisarea pădurilor comunale stabilit în ședința Universității Districtuale din 21 mai 1875, § 11, subscrisul primar și notar cercual, însoțiți de membrii reprezentanței comunale Ioan Mărginean, Ioan Stejerean, Vasile Regleșan și Ioan Someșan, foștii vigili silvanali Tănase Nemeș și Vasile Budăi, precum și noii aleșii vigili Macedon Răglean, Dumitru Roșca, Tănase Grigore și Ioan Grigore, a ieșit la cercarea pădurilor comunale și, începând mai întâi, a cercat pădurea așa numită *Colteu*; aicea, cercându-se peste tot terenul de pădure care e încă tânără, s-a aflat că în partea de la vale, de către drum, pe lângă toate drumurile ce suie prin pădure, precum pe cel de la *Piatră*, cel care merge la *Poiana lui Pulușiu*, apoi pe *Groapa Colteului*, către *Panganefi* și *Piciorul Henzii*, pe ambe părțile acestor drumuri, mai peste tot sunt tăieturi câte de 3-4 și până la 7 orgi, pe alte locuri, tăieturi vechi și mai proaspete, până la anul trecut, 1874, asemenea, se află tăieturi în pădurea *Colteu*, pe marginea pădurii din sus de către fânaț, precum și pe partea de la deal, ici, colea, câte de un car de caturi tăiați.

De aici apoi, cu întreaga comisiune ne-am dus la pădurea *Făgetu* și *Dealul Șiuli*; în *Făgetu* s-a aflat numai puține tăieturi și, mai cu seamă, numai la *Porcăreția* și *Poiana Moganilor*, în *Butuci*, apoi, de aici la vale, pe lângă fânațul răgleneștenilor și, până într-a lui Someșan, iar în *Dealul Șiuli* s-au aflat multe tăieturi, și anume; pe drumul de la vale ce merge în *Poiana lui Budai*, unde, pe

⁷³ Plăți.

ambele părți de drum sunt foarte multe tăieturi; pe alte locuri, și de câte 10 orgi, în lături; aceste tăieturi sunt și vechi și, și proaspete din anul trecut; asemenea, se află tăieturi în *Dealul Șiuli*, pe lângă drumul de pe deal, către hotarul comunei Ardan și până la *Frăsinișul Ardanului*, tăiate tot numai prin locuitorii din Ardan.

De aicea suind tot pe deal, pe sub *Piatră* și până în *Poiana Tomi*, am aflat că sub *Piatră*, sunt tăieturi foarte multe, afară de tăietura asemnată (Holzschlåg) și anume, în caturi și, și în lemne mai groase, pe marginea din jos. Pe dunga dealului și până la *Poiană* și, dimprejurul *Poienii*, tăieturi s-au aflat foarte puține, adică tăiați, doi, trei caturi de fag, iar de brad sunt tăieturi multe, atât mai subțiri, de leături, corni, grinde și cununi, cât și mai groși, de trunchi, asemenea, prevaricate de ardanești⁷⁴ și sebeșeni⁷⁵ și frișeni⁷⁶.

În pădurea *Bridireasa*, *Zăpodia Largă*, *Zăpodia Socilor*, *Bondariu* și *Zăpodia Roșie*, pădure de fag și netăiată, decât numai picat pe mai multe locuri de vânturi, iar cea de brad, e foarte tăiată, care au tăiat-o locuitorii din Budac și Ragla pentru folosul de clădiri și alte speculațiuni, după cum s-a uzat din timpurile cele vechi în comună.

Pădurea *Rupturi*, care încă-i tânără, cu caturi numai ca corni (sic!), acolea, pe lângă drumuri, sunt foarte puține tăieturi, decât numai pe lângă drumul ce merge pe mijloc, în rare locuri, câte o tăietură. De aicea am venit la pădurea așa numită *Pe Izvorul Negru* aici nu s-au aflat alte tăieturi, decât numai tăieturi vechi și proaspete, în terenul asemnat spre focărit.

Așa, gătind toate pădurile de cercat⁷⁷, cu ocaziunea acestor cercări, tăie-

⁷⁴ Locuitori din Ardan.

⁷⁵ Locuitori din Sebeș.

⁷⁶ Locuitori din Friș/Lunca.

⁷⁷ În Sentința din 31 decembrie 1863 erau menționate, în afara teritoriului hotarului: „munți de pășunat *Dumitrelel* și *Dealul Batoșelului*, folosiți în timpul existenței graniței de către comuna Budacul de Sus în comun cu comuna Ragla, apoi, de asemenea, în comun cu comuna Ragla, partea de munte de pășunat *Petricelarea*; apud. *Contribuții documentare.....doc. 2, p. 309. Dumitrelel, munte (1747)* situat în partea dus-ostică a comitatului Bistrița-Năsăud spre România (Moldova). Din acest munte, 2/3 părți e a comunei Budacul Românesc și 1/3 parte, a comunei Ragla. După descrierea din 1796 granița se începe în *Dealul Dumitreleului* și merge de aici în dreapta, până în *Vârful Pietrosului*, în linie dreaptă, de aici, pe culmea acestui munte, până în *Tarnița Negoi*: de aici, pe coastă, în *Vârful Petricelii*; de aici în jos, peste *Piciorul Pcinului*, până în râul *Neagra*; de aici în jos, pe *Neagra*, până la *Izvorul Ciurgăului*; de aici, în jos, până în pârâul *Haita*; de aici, în stânga, în sus, până sub *Piciorul Petricelii Haitii*; de aici, pe acest picior în sus, până în *Vârful Petricelii Haitii* și de aici, în jos, până la punctul prim. Părțile mai principale din acest munte sunt *Izvorul Tarniții Negoiului*, *Dosul Pietrosului*, *Dealul Dumitreleului* și *Vârful Petricelei*. E un munte pietros, parte, plan, parte, pieziș, dealmintrelea, plăcut și are apă, de ajuns în pâraie. Pădurile sunt mai mult dese decât bune de pășune, pentru extirpațiuni nu sunt. În 1845, prin rupturi de vânturi și insecte, s-a cauzat multă daună; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...*, pp. 105-106. *Dealul Batoșului*, munte (1369 m) situat la granița cu Moldova, între văile *Haita* și *Neagra Pădurea*, cu o suprafață de 4.143 jug., din care 2/3 parte a Budacului Românesc și 1/3 parte, a comunei Ragla. Granița acestui munte se începe spre sud, la intrarea în *Tarnița Ciurgăului* dintre *Dealul Dumitrelel din Jos* și *Dealul Batoșului*, de unde izvorăște un pârâu care curge spre ost și se varsă în *Neagra*, formând granița în partea sudică, în partea dreaptă, iar în partea stângă, *Izvorul de la Stînțe*, care se varsă în spre vest, în *Haita*,

turile vechi s-au ștampilat cu topoarele vigiliilor, ca să se cunoască până unde a fost tăiat și de unde e sub răspunderea vigiliilor noi.

Vigilii foști Vasile Budăi și Tănase Nemeș, la toate tăieturile acestea, se acopereau cu un număr foarte mare de prevaricanți, pe care i-ar fi arătat ofi-ciului cercual spre dejudecare, până la finea lunii lui iunie 1875.

Pădurile apoi, toate astfel cercate, aci specificate, s-au predat în sama și grija noi aleșilor vigili, a căror primire în seamă o întăresc cu subscrierea numelor lor în acest protocol.

Cu aceasta protocolul prezent se încheie și subscrie, cu acea observare oficioasă, cum că din comuna Ragla, deși s-a chemat ca să asiste la cercarea pădurilor, totuși nu a venit nimeni.

Tănase Nemeș, prin Budăi, notar; Vasile Budăi, foști vigili; Tănase Grigore, Ioan Grigore, Macedon Răglean, Dumitru Roșca, vigili noi; Arsenite Irimia, primar; Ioan Budăi, notar; Ioan Mărginean; x Ioan Stejerean; x Vasile Răglean, prin Budăi, reprezentanți.

(*Ibidem*, f. 8).

THE AREA OF THE BORDER FORESTS IN 1875 - A DOCUMENTARY SOURCE FOR NĂSĂUD DISTRICT⁷⁸

- Summary -

The author presents the situation of the forests which used to be under the administration of the border patrol, in the Mocod and Monor administrative units, in 1875.

The documents were drawn up under the provisions of the forest management

pe țărmurele drept. Granița ostică o formează *Valea Neagră*, până în granița Moldovei, unde se unește cu *Valea* și *Podul Haitei*. Numirea o poartă probabil după comuna săsească Bateș (Bátos), care să fi posezut ceva timp, acest munte. Această denumire e și în descrierea din 1796, în care se zice că e un munte pietros, prețipiș, cu tarnițe (șele) și plăcut. Pădure e foarte puțină, nu se poate folosi pentru oi și nici de făcut fân. Plaiurile sunt rele și cu 50 de lucrători se pot tocmi în 4 zile. Spinarea muntelui se numește *Vârful Dealului Batoșului*, iar coastele *Fața și Dosul Bateșului*; alte părți sunt *Piciorul cel Mare și Pietra Bateșului*; *Ibidem*, p. 100. *Petriceaua*, munte situat în partea sudică a comitatului, spre România (Moldova). În mapa militară e greșită denumirea „*Petricioana*”. În graiurile poporului și în documentele vechi (1796 și 1845) numirea e *Petriceaua*. Din acest munte 2/3 părți e a comunei Budacul Românesc și 1/3 parte, a comunei Ragla. Granița acestui munte se începe în *Tarnița Petricelei* și merge în dreapta, pe vârful muntelui provincial *Călimani*, până unde se întâlnesc sântionenii cu *Fața Gardului*; de aici, pe *Piciorul Petricelei*, în jos, până în râul *Neagra*; de aici, în stânga, încoace, pe *Piciorul Peinului*, până în *Vârful Petricelei*; de aici, mai departe, pe culme, până la punctul prim. Părțile principale sunt *Groapa Petricelei* și *Piciorul Petricelei*. Pădurile sunt mai mult dese decât bune pentru pășune, locuri de extirpat nu sunt. Pădurea e în lungime de o oră și lățime de două. În sud granița e pe lângă *Piciorul Cinului*, *Vârful Călimanului*, *Izvorul Petriceaua*, până la *Obârșia Negrei*, prin o regiune cu brazi mici; spre ost, formează granița *Obârșia Negrei*, până al pârâul *Neagra*; spre nord, acest pârâu, până la vărsarea *Izvorului Dumitrelului*, spre vest, e pârâul *Dumitrei*; *Ibidem*, pp. 145-146.

⁷⁸ The Romanian text uses the archaic word “revir”, which designates an area (forested, in this context) with borders described in detail on the spot and put under the responsibility of village watchmen.

regulations, which were themselves elaborated under the guidance of Mr. Florin Porcius, the vice-captain of Năsăud District.

The documents describe the state of the forests, the quality and the age of the trees, the borders of the forest and the possible contraventions to forestry regulations. These contraventions are stipulated in the case of damage brought to the forests near the inhabited areas, as well as to mountain forests, which were situated especially in the mountains towards the Maramureş and Bukovina regions.

The documents also provide further information with regards to the socio-economic conditions of the period when they were drawn up.

L'ÉTENDUE DES FORÊTS DE FRONTIÈRE EN 1875 - UNE SOURCE DOCUMENTAIRE POUR LE DISTRICT DE NĂSĂUD⁷⁹

- Résumé -

L'auteur présente l'état des anciennes forêts de frontière situées dans les arrondissements Mocod et Monor, en 1875.

Les documents ont été rédigés conformément au règlement de gestion/administration des forêts, qui a été élaboré sous la direction de M. Florian Porcius, le capitaine du district de Năsăud.

Les documents décrivent l'état des forêts et l'âge des arbres, les frontières des forêts et les éventuelles infractions au Code forestier, pour les forêts situées à proximité des localités, ainsi que pour les forêts montagnardes, trouvées principalement dans les montagnes vers Marmatie et Bucovine.

Les documents offrent des informations supplémentaires sur la réalité socio-économique de la période où ils furent rédigés.

DAS 1857 GEBIET⁸⁰ DER GRENZWÄLDER-DOKUMENTARISCHEN QUELLEN FÜR KREIS NUSSDORF

- Zusammenfassung -

Der Verfasser stellt die Situation des ehemalige Grenzwälder unter die Verwaltung des Mocod und Monor im 1875 dar.

Die Dokumente waren im Einklang mit der Sparen/Verwaltung Verordnung des Vizekapitan des Kreis Nussdorf, Florian Porcius ausgestellt.

Das Papier fasst Informationen über der Zustand des Wälder, über ihren Grenzen, die Qualität und Alter der Bäume und die eventuelle Verstöße des Waldbauverordnung um. Es beschreibt sowohl die Wälder neben Städte als auch die Bergwälder, vor allem die Wälder neben Maramures und Bucovina.

Die Dokumente liefern mehrere Informationen über den sozial-wirtschaftlicher Kontext des beschriebene Zeitspanne.

⁷⁹ La version en roumain du texte emploie le mot archaïque « revir », qui désigne une étendue (couverte par la forêt, dans ce contexte), dont les limites sont décrites en détail, sur place, et placé sous la responsabilité des gardes communales.

⁸⁰ Eine Oberfläche-hier einen Wald-mit ausführlich, auf der Stelle beschriebene Grenzen und unter Vormundschaft der kommunal Waldverantwortlicher gestellt.

LOCUITORI DIN TELCIU PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Dorin DOLOGA

În timpul Primului Război Mondial din comuna Telciu au fost mobilizați și trimiși pe front un număr de 583 de soldați, în mare majoritate români. Dintre aceștia, 576 soldați au fost încadrați la partea activă, iar 7 la partea sedentară. Dintre ei, 25 și-au pierdut viața pe front, 26 au încetat din viață în închisori, în spitale, în pribegie, în urma bolilor sau a rănilor, 32 au rămas invalizi, 11 au fost răniți, bolnavi și s-au însănătoșit, iar 64 au dispărut. În urma celor căzuți au rămas 37 văduve și 73 orfani de război¹.

Prezentăm în continuare cazurile unor locuitori din comuna Telciu participanți la Primul Război Mondial:

BALATICI IACOB – s-a născut la 29.03.1876; era fiul lui Balatici Ioan și Balatici Saveta (născută Iugan). La 07.05.1903 s-a căsătorit cu Giliciu Dochia, născută la 30.10.1878, fiica lui Giliciu Ioan și Giliciu Maria (născută Telcean). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Iftinia – născută la 20.08.1905, Maria – născută la 05.05.1909, Tavifța – născută la 15.05.1911 și Dochia – născută la 03.10.1913. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. Din cauza condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit, fiind diagnosticat cu insuficiență aortică. Drept urmare, a fost demobilizat și lăsat la vatră².

BART GEORGE – s-a născut la 15.05.1886; era fiul lui Bart Ion și Bart Ioana (născută Beclenari). La 17.02.1911 s-a căsătorit cu Scuturici Ana, născută la 10.07.1892, fiica lui Scuturici Login și Scuturici Nastasia (născută Natu). Împreună cu aceasta a avut un copil, Dumitru – născut la 22.09.1913. La 25.04.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut în anul 1916. Rămasă văduvă, soția sa, Bart Ana, s-a recăsătorit la 23.01.1923 cu Dănilă Petru, născut la 18.06.1892, fiul lui Dănilă Ștefan și Dănilă Maria (născută Caniți)³.

¹ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare ANBN, fond/colecție,...d...f...), fond personal *Leon Bancu*, d. 1, f. 1.

² *Idem*, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 714, ff. 1, 5, 7, 9-14.

³ *Ibidem*, d. 500, ff. 4-7, 12, 15.

BĂIEȘ VICTOR – s-a născut la 28.07.1892 în comuna Rebra. Era fiul lui Băieș Anton și Băieș Maria (născută Pop). La 06.07.1913 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița, iar la 02.08.1914 a fost trimis pe front. La 07.12.1916 a fost rănit în timpul luptelor de pe frontul din Galiția și internat în spitalul din Premysl, apoi în spitalul din Salzburg cu diagnosticul de anchiloză completă a articulației radio carpiene cu paralizia mâinii stângi. Ca urmare, la 10.09.1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. La 05.02.1918 s-a căsătorit în comuna Rebra cu Danci Maria, născută la 15.03.1900, fiica lui Danci Ioan și Danci Victoria. Împreună cu aceasta a avut doi copii: Maria – născută la 20.09.1920 și Ioan – născut la 23.05.1923. La 22.10.1934 s-a recăsătorit în comuna Telciu cu Pop Maria, născută la 26.10.1906, fiica lui Pop Pavel și Pop Nastasia (născută Miron). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Rafila – născută la 26.09.1935, Victor – născut la 29.11.1936 și Maria – născută la 26.08.1939. La 19.04.1940 încetază din viață⁴.

BECLENARI NICULAI – s-a născut la 05.12.1882; era fiul lui Beclenari Grigore și Beclenari Paraschiva (născută Mărtari). La 04.03.1907 s-a căsătorit cu Irini Saveta, născută la 12.11.1882, fiica lui Irini Tănase și Irini Maria (născută Ștefănuț), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front, unde a dispărut în 1917. Rămasă văduvă, soția sa, Beclenari Saveta, a încetat din viață la 13.03.1921 din cauza unei aprinderi de plămâni⁵.

BOCIOACĂ ALEXA – s-a născut la 06.07.1889; era fiul lui Bocioacă Ioan și Bocioacă Angilina (născută Matei). La 20.01.1914 s-a căsătorit cu Olariu Ana, născută la 29.06.1890, fiica lui Olariu Călement și Olariu Docia (născută Bureacu). Împreună cu aceasta a avut doi copii: George – născut la 09.06.1918 și Ioan – născut la 16.11.1921. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. Ca urmare a condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit, iar în anul 1918 a fost demobilizat. La 30.11.1921 a încetat din viață din cauza unei aprinderi de plămâni. Rămasă văduvă, soția sa, Bocioacă Ana, s-a recăsătorit la 14.02.1924 cu Pop Ioan, născut la 11.10.1899, fiul lui Pop Dumitru și Pop Maria (născută Surdu)⁶.

BOITA GEORGE – s-a născut la 01.05.1886, în comuna Telciu. Era fiul lui Boita Vasile și Boita Floarea (născută Pavelea). La 31.05.1912 s-a căsătorit cu Burnari Maria, născută la 13.02.1893, fiica lui Burnari Grigore și Burnari Titiana (născută Gagea), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front din anul 1916 a dispărut. Rămasă văduvă, soția

⁴ *Ibidem*, d. 608, ff. 7-14, 28-31, 35-41, 58, 59.

⁵ *Ibidem*, d. 567, ff. 3-10, 12, 14.

⁶ *Ibidem*, d. 766, ff. 5, 6, 12, 18, 21-24, 28.

sa, Boita Maria, s-a recăsătorit la 29.06.1929 cu Micu Petre, născut la 15.06.1879, fiul lui Micu Niculai și Micu Ana (născută Ilieș)⁷.

BONDANE PETRU – s-a născut la 13.12.1880, în comuna Telciu. Era fiul lui Bondane Pamfir și Bondane Titiana (născută Scuturici). La 25.05.1906 s-a căsătorit cu Timoce Nastasia, născută la 10.10.1888, fiica lui Timoce Pavel și Timoce Rodovica (născută Bocioacă). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Raveca – născută la 03.06.1908, Niculai – născut la 15.12.1910 și George – născut la 28.03.1913. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut în anul 1916. Soția sa, Bondane Nastasia, a încetat din viață la 02.07.1916, la cauza decesului figurând mențiunea „bubat negru”⁸. Ca și tutore al celor trei copiii, rămași orfani de ambii părinți, a fost numită bunica lor din partea mamei, Timoce Rodovica, iar apoi Pupeză George⁹.

BRÂNDUȘE IOAN – s-a născut la 17.03.1885, în comuna Telciu. Era fiul lui Brândușe Niculai și Brândușe Varvara (născută Șvagău). Împreună cu aceasta a avut un copil, Niculai – născut la 31.12.1914. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. A dispărut în timpul luptelor din anul 1917¹⁰.

BUCHMAN FRIȚI – s-a născut la 18.10.1876; era fiul lui Buchman Ioan și Buchman Saveta (născută Mutu). La 21.02.1902 s-a căsătorit cu Guguța Saveta, născută la 20.02.1882, fiica lui Guguța Vasile și Guguța Gaftona (născută Ordace). Împreună cu aceasta a avut cinci copii: Maria – născută la 19.09.1903, Victoria – născută la 15.09.1905, Saveta – născută la 14.09.1907, Dumitru – născut la 07.11.1912 și Sevestean – născut la 15.05.1916. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Din cauza condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit. La 12.04.1918 a încetat din viață în comuna Telciu din cauza tuberculozei. Rămasă văduvă, soția sa, Buchman Saveta a încetat din viață la 22.12.1939 din cauza unei miocardite¹¹.

BUMBU ION – s-a născut la 22.09.1875; era fiul lui Bumbu Toader și Bumbu Ana; a aparținut contingentului 1899. La 19.02.1902 s-a căsătorit cu Miron Floarea, născută la 02.09.1882, fiica lui Miron Demian și Miron Suzana (născută Constantin). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Vasile – născut la 05.04.1903, Onița – născută la 23.11.1905, Nastasia – născută la 09.05.1908 și Rodovica – născută la 08.02.1911. La 01.08.1914 este mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. A fost declarat dispărut în urma luptelor din anul 1916¹².

⁷ *Ibidem*, d. 497, ff. 3, 6, 14-17.

⁸ Vărsat negru.

⁹ ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 172, ff. 2-14.

¹⁰ *Ibidem*, d. 555, ff. 3-6.

¹¹ *Ibidem*, d. 630, ff. 4, 12-18

¹² *Ibidem*, d. 500, ff. 3, 6-11, 16

BURNAR GEORGE – s-a născut la 05.05.1870, în comuna Telciu. Era fiul lui Burnar Dumitru și Burnar Maria (născută Biro). La 20.02.1899 s-a căsătorit cu Peter Maria din comuna Săcel, născută la 17.01.1878, fiica lui Peter Dumitru și Peter Ioana (născută Dologa), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 85 infanterie austro-ungară din Sighet și trimis pe front. A dispărut în timpul luptelor din anul 1917¹³.

CIRA IOAN – s-a născut la 11.05.1884; era fiul lui Cira Nastasia, și a aparținut contingentului 1906. La 18.11.1910 s-a căsătorit cu Mutu Maria, născută la 12.04.1891, fiica lui Mutu Călement și Mutu Maria (născută Scuturici). Împreună cu aceasta a avut nouă copii: Nastasia – născută la 11.02.1912, Saveta – născută la 02.11.1914, Ana – născută la 14.01.1917, Gaftona – născută la 01.03.1919, Floarea – născută la 20.06.1921, Rodovica – născută la 24.02.1923, George – născut la 01.02.1925, Docea – născută la 26.04.1927 și Lucreția – născută la 03.04.1929. La 01.08.1914 a fost mobilizat cu gradul de caporal în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor de pe front a fost rănit, fiind diagnosticat cu cicatrice aderente multiple la braț și cot cu atrofia și impotența funcțională a mâinii drepte. Ca urmare, în anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. Din cauza durerilor provocate de rană s-a îmbolnăvit de nervi, astfel că în anul 1939 a fost internat în Spitalul de alienați mintali din Sighet. Încetează din viață la 16.03.1940¹⁴.

CORDOȘ PAVEL – s-a născut la 15.05.1879; era fiul lui Cordoș Andrei și Cordoș Maria (născută Bichigean); a aparținut contingentului 1901. La 14.02.1903 s-a căsătorit cu Onul Aristina din comuna Salva, născută la 18.04.1884, fiica lui Onul Ștefan și Onul Ana (născută Linul). Împreună cu aceasta a avut șase copii: Nicolae – născut la 04.03.1906, George – născut la 19.03.1908, Ana – născută la 03.07.1910, Ioan – născut la 26.10.1912, Saveta – născută la 02.12.1914 și Rodovica – născută la 07.12.1917. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Din cauza condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit de tuberculoză. Ca urmare, a fost demobilizat și lăsat la vatră. La 16.12.1918 a încetat din viață din cauza tuberculozei¹⁵.

CORDOȘ ȘTEFAN – s-a născut la 13.04.1875; era fiul lui Cordoș Andrei și Cordoș Maria (născută Bichigean); a aparținut contingentului 1896. La 05.05.1905 s-a căsătorit cu Moldovan Rodovica, născută la 20.12.1876, fiica lui Moldovan George și Moldovan Iftinia. Împreună cu aceasta a avut cinci copii: Dumitru – născut la 19.05.1901¹⁶, Măriuca – născută la 17.03.1906, Ana –

¹³ *Ibidem*, d. 558, ff. 3–11.

¹⁴ *Ibidem*, d. 932, ff. 1, 2, 8, 9, 16–22, 28, 31 și d. 918, ff. 1, 6.

¹⁵ *Ibidem*, d. 905, f. 1 și d.1376, ff. 3–11, 18.

¹⁶ S-a născut înainte de căsătorie.

născută la 13.06.1910, Ioan – născut la 23.05.1912 și Pavel – născut la 08.07.1914. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut în anul 1915¹⁷.

CORNEA VASILE – s-a născut la 12.07.1889; era fiul lui Cornea Mihai și Cornea Tavifta (născută Pupeză). La 11.07.1912 s-a căsătorit cu Olisim Rodovica, născută la 15.06.1891, fiica lui Olisim Teodor și Olisim Irina (născută Timoce). Împreună cu aceasta a avut un copil, Ioan – născut la 09.02.1914. La 10.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 15.06.1915 a încetat din viață în timpul luptelor de la Krakoviecko din Galiția. Rămasă văduvă, soția sa, Cornea Rodovica, s-a recăsătorit la 13.09.1924 cu Pascu Cirilă, fiul lui Pascu Clement și Pascu Raveca (născută Pupeză)¹⁸.

COSMULEI IOAN – s-a născut în anul 1865; era fiul lui Cosmulei Tănase și Cosmulei Maria; a aparținut contingentului 1887. La 26.02.1888 s-a căsătorit cu Covaci Ana, născută la 30.10.1865, fiica lui Covaci Gavrilă și Covaci Paraschiva, dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 20.11.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. Aflat într-o pădure din Județul Bihor, la 05.04.1917, Cosmulei Ioan a fost lovit mișelește de un sergent maghiar din compania sa. Transportat la Spitalul Militar din Arad, a încetat din viață la 07.04.1917. Rămasă văduvă, soția sa, Cosmulei Ana, s-a recăsătorit la 10.06.1919 cu Țanc Sevestean, născut la 31.10.1865, fiul lui Țanc Sevestean și Țanc Maria¹⁹.

COSMUȚA IOAN – s-a născut la 20.10.1873; era fiul lui Cosmuța Gavrilă și Cosmuța Palagia (născută Miron). La 01.10.1894 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița, iar ulterior a fost trecut în rezervă. La 04.03.1897 s-a căsătorit cu Rebrîșorean Maria, născută la 20.06.1877, fiica lui Rebrîșorean Tănase și Rebrîșorean Todora (născută Hartiu). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Petre – născut la 13.06.1897 și Maria – născută la 27.07.1902. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1915 a fost transferat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej. În timpul luptelor de pe front a suferit un traumatism cerebral, în urma căruia a fost diagnosticat cu afazie²⁰ și hemiplegie²¹ pe partea dreaptă. Ca urmare, la 10.04.1918 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război²².

¹⁷ ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 1316, ff. 3-8, 13

¹⁸ *Ibidem*, d. 1307, ff. 3-6, 14.

¹⁹ *Ibidem*, d. 973, ff. 14-23.

²⁰ Pierderea totală sau parțială a facultății de a vorbi și de a înțelege vorbirea.

²¹ Paralizia unei jumătăți a corpului.

²² ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 1149, ff. 9, 10, 13, 14, 21-25, 27-29, 34, 37, 38.

COVACI PAVEL – s-a născut la 20.05.1879; era fiul lui Covaci Călement și Covaci Docea (născută Cosmuța); a aparținut contingentului 1902. La 20.02.1905 s-a căsătorit cu Olari Rodovica, născută la 09.03.1884, fiica lui Olari Pavel și Olari Maria (născută Bart). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Dumitru – născut la 26.10.1906, Ana – născută la 02.12.1909, Saveta – născută la 23.05.1912 și George – născut la 18.08.1914. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde în anul 1917 a dispărut. Rămasă văduvă, soția sa, Covaci Rodovica, s-a recăsătorit la 31.01.1920 cu Hubel Teofil, născut la 20.05.1870, fiul lui Hubel Blasiu și Hubel Maria (născută Pupeză)²³.

DANCI VASILE – s-a născut la 15.03.1887; era fiul lui Danci Toader și Danci Maria (născută Pop). La 25.02.1914 s-a căsătorit cu Moldovan Maria, născută la 20.09.1895, fiica lui Moldovan Dumitru și Moldovan Paraschiva (născută Covaci). Împreună cu aceasta a avut un copil, Ana – născută la 13.12.1914. În anul 1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut în anul 1916. Rămasă văduvă, soția sa, Danci Maria, s-a recăsătorit la 01.11.1924 cu Fetinca Grigore, născut la 23.10.1892, fiul lui Fetinca Ioan și Fetinca Ana (născută Pop)²⁴.

DOCE TEODOR – s-a născut la 07.03.1884; era fiul lui Doce Gavrilă și Doce Gaftona (născută Zodu). La 10.02.1909 s-a căsătorit cu Danci Maria, născută la 11.02.1889, fiica lui Danci Tănase și Danci Ana (născută Pupeză). Împreună cu acesta a avut trei copii: Ana – născută la 23.02.1910, Raveca – născută la 09.09.1911 și George – născut la 11.10.1913. La 27.02.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. A dispărut în timpul luptelor din anul 1915²⁵.

FERCHI VASILE – s-a născut la 15.06.1886; era fiul lui Ferchi George și Ferchi Palagia (născută Simion). La 22.02.1911 s-a căsătorit cu Mutu Rodovica, născută la 30.06.1889, fiica lui Mutu Ion și Mutu Ileana (născută Tofan). Împreună cu aceasta a avut cinci copii: Niculai – născut la 07.12.1914, Palagia – născută la 01.03.1920, Ioan – născut la 12.01.1922, Saveta – născută la 07.03.1926 și Victor – născut la 14.03.1928. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul cât s-a aflat pe front a suferit o fractură, fiind diagnosticat cu fractură neconsolidată a humerusului drept, brațul balant în formă de clopot, forța dinamică a mâinii minimală. Ca urmare, în anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război²⁶.

²³ *Ibidem*, d. 904, f. 1 și d. 1317, ff. 3–10.

²⁴ *Ibidem*, d. 1690, ff. 5, 6, 12–15, 24.

²⁵ *Ibidem*, d. 1689, ff. 5, 11–16

²⁶ *Ibidem*, d. 1850, ff. 29–31, 34–40, 43, 44.

FILIP NICULAI – s-a născut la 22.11.1878; era fiul lui Filip Ion și Filip Ileana (născută Lacatâș). La 14.02.1914 s-a căsătorit cu Cira Saveta, născută la 15.06.1885, fiica lui Cira Ion și Cira Docea (născută Danciu). Împreună cu aceasta a avut trei copii: George – născut la 21.03.1905, Ioan – născut la 20.07.1911 și Ana – născută la 20.12.1913. La 04.03.1915, soția sa, Filip Saveta, a încetat din viață, la cauza morții figurând mențiunea arbal²⁷. La 27.06.1915 Filip Niculai a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1917 a dispărut în timpul luptelor. Ca tutore al celor trei copii, rămași orfani de ambii părinți, a fost numit Filip Ion²⁸.

GANEA IOAN – s-a născut la 10.10.1882; era fiul lui Ganea George și Ganea Ana (născută Mutu); a aparținut contingentului 1903. La 05.06.1908 s-a căsătorit cu Fluta Gaftona, născută la 19.04.1892, fiica lui Fluta Ion și Fluta Gaftona (născută Todoran). Împreună cu aceasta a avut trei copii: George – născut la 05.10.1909, Dumitru – născut la 20.09.1912 și Ioan – născut la 17.04.1915. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut în același an. Rămasă văduvă, soția sa, Ganea Gaftona, s-a recăsătorit la 08.06.1925 cu Giurgean Manoilă, născut la 24.03.1897, fiul lui Giurgean Alexa și Giurgean Saveta (născută Iugan)²⁹.

HAIDEMAC ION – s-a născut la 26.05.1882; era fiul lui Haidemac George și Haidemac Gafia (născută Argilan) și era zilier. La 24.01.1908 s-a căsătorit cu Zapciu Maria, născută la 04.08.1887, fiica lui Zapciu Luca și Zapciu Paraschiva (născută Moldovan). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Pavel – născut la 25.03.1905, Ioan – născut la 05.10.1912 și Maria – născută la 03.07.1914. La 27.06.1915 este mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. A fost declarat dispărut în urma luptelor din anul 1916³⁰.

HARFANES MOZES – s-a născut în anul 1892; era fiul lui Harfanés Aurel și Harfanés Rifca (născută Vieder); a aparținut contingentului 1911. Era comerciant și posedea o casă de locuit și o băcănie. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu edem dur al genunchiului și gambei drepte, cu mărirea diametrului gambei cu 5 cm și jenă apreciabilă în mers. Ca urmare, a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război³¹.

HARȚIU GEORGE – s-a născut la 10.09.1882; era fiul lui Harțiu Teodor și Harțiu Gaftona (născută Beclenari). La 25.11.1910 s-a căsătorit cu

²⁷ Plantă veninoasă folosită în medicina populară.

²⁸ ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 1950, ff. 3-9, 17.

²⁹ *Ibidem*, d. 2263, ff. 4-9, 16, 17.

³⁰ *Ibidem*, d. 2386, ff. 4-9.

³¹ *Ibidem*, d. 2323, ff. 1-6, 9, 14, 15.

Matei Ioana, născută la 30.04.1893, fiica lui Matei Paraschiva. Împreună cu aceasta a avut doi copii: Călement – născut la 19.02.1912 și Ana – născută la 20.04.1914. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front, unde a dispărut în anul 1916. Rămasă văduvă, soția sa, Harțiu Ioana, s-a recăsătorit la 19.07.1926 cu Harțiu Ioan, născut la 18.03.1895, fiul lui Harțiu Gaftona³².

HOMEI SEVESTEAN – s-a născut la 22.06.1880; era fiul lui Homei David și Homei Palagia (născută Vasilichi); a aparținut contingentului 1901. La 04.08.1901 s-a căsătorit cu Dobricean Maria, născută la 03.03.1882, fiica lui Dobricean Ioan și Dobricean Palagia (născută Pop). Împreună cu aceasta a avut un copil, Tavifta – născută la 26.06.1913. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. Ulterior a fost transferat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej. Din cauza condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit de meningită cerebro-spinală și a fost internat în Spitalul „Carolina” din Cluj. La 14.02.1916 a încetat din viață în același spital, din cauza afecțiunii de care suferea³³.

HORDOAN GEORGE – s-a născut la 07.03.1887; era fiul lui Hordoan Sevestean și Hordoan Docea (născută Talhari); a aparținut contingentului 1910. La 15.02.1911 s-a căsătorit cu Balatici Saveta, născută la 03.09.1893, fiica lui Balatici Vasile și Balatici Nastasia (născută Iugan), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1916 dispăre în timpul luptelor³⁴.

ILIȘOI GEORGE – s-a născut la 12.04.1890 în comuna Romuli. Era fiul lui Ilișoi Maftei și Ilișoi Irina (născută Ostace); a aparținut contingentului 1901. La 05.03.1913 s-a căsătorit cu Griga Gaftona din comuna Telciu, născută la 21.06.1893, fiica lui Griga Ion și Griga Axenia (născută Simion), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. Familia și-a stabilit domiciliul în comuna Telciu. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1916 a dispărut în timpul luptelor³⁵.

IRINI NICULAI – s-a născut la 05.04.1886; era fiul lui Irini Tănase și Irini Maria (născută Ștefănuț). La 21.02.1910 s-a căsătorit cu Scuturici Saveta, născută la 21.05.1892, fiica lui Scuturici Ion și Scuturici Docia (născută Leuca). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Maria – născută la 06.02.1914 și Niculai – născut la 21.06.1915. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul

³² *Ibidem*, d. 2375, ff. 3–7, 16.

³³ *Ibidem*, d. 2297, ff. 4, 6, 13, 15–21, 28.

³⁴ *Ibidem*, d. 2377, ff. 3–7, 12, 14.

³⁵ *Ibidem*, d. 2541, ff. 2, 4–6, 13.

Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1916 dispăre în timpul luptelor³⁶.

IVAN GAVRILĂ – s-a născut în anul 1886; era fiul lui Ivan Vasile și Ivan Ana; a aparținut contingentului 1910. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu pierderea funcțională a arătătorului, degetului mijlociu și inelarului mâinii drepte³⁷.

LACATIȘ CASIAN – s-a născut la 15.05.1883; era fiul lui Lacatiș Ioan și Lacatiș Dochia (născută Moldovan); a aparținut contingentului 1902. La 15.09.1907 s-a căsătorit cu Onul Ana din comuna Salva, născută la 14.05.1888, fiica lui Onul Gavrilă și Onul Tavifta (născută Cleja). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Dochia – născută la 15.05.1912 și Iacob – născut la 05.01.1915. Familia și-a stabilit domiciliul în comuna Telciu. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front, unde a dispărut în anul 1917. Rămasă văduvă, soția sa, Lacatiș Ana, s-a recăsătorit la 14.07.1925 cu Pupeză George, născut la 03.08.1880, fiul lui Pupeză Ioan și Pupeză Maria (născută Mititel)³⁸.

LACATIȘ ILIE – s-a născut la 10.08.1877; era fiul lui Lacatiș Teodor și Lacatiș Maria (născută Covaci); a aparținut contingentului 1896. La 26.02.1902 s-a căsătorit cu Pop Saveta, născută la 01.08.1885, fiica lui Pop Margareta. Împreună cu aceasta a avut trei copii: Rodovica – născută la 06.08.1908, Ilie – născut la 26.08.1911 și Docia – născută la 11.03.1914. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, iar în anul 1915 a dispărut în timpul luptelor. Rămasă văduvă, soția sa Lacatiș Saveta, s-a recăsătorit la 23.11.1929 cu Ferchi Sevestean, născut la 11.05.1869, fiul lui Ferchi Ioan și Ferchi Docea (născută Fluta)³⁹.

LACATIȘ IOAN – s-a născut la 18.07.1891; era fiul lui Lacatiș Nicolae și Lacatiș Ioana (născută Mutu). La 15.09.1913 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar ulterior a fost trecut în rezervă. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe frontul din Serbia. La 02.08.1916 s-a căsătorit cu Nistor Rafila din localitatea Năsăud, născută la 15.10.1898, fiica lui Nistor Toader și Nistor Ioana (născută Mititean), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu cicatrice aderentă în regiunea calcaneului stâng, cu pierdere de substanță osoasă,

³⁶ *Ibidem*, d. 2531, ff. 4–8.

³⁷ *Ibidem*, d. 2503, ff. 2, 6, 9, 11, 14

³⁸ *Ibidem*, d. 2804, ff. 6, 13–17, 24.

³⁹ *Ibidem*, d. 2803, ff. 9–11, 13–18, 25.

atrofie însemnată a musculaturii gambei și piciorului și jenă în mers. În anul 1921 a divorțat de soția sa, Lacatiș Rafila⁴⁰.

MICU GEORGE – s-a născut în anul 1891; era fiul lui Micu Neculai și Micu Ana. La 01.10.1912 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar ulterior a fost trecut în rezervă. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe frontul rusesc. În timpul luptelor de pe front a fost rănit, fiind diagnosticat cu fractura tibiei stângi deschisă fistulizată și rețracția tendonului lui Ahile. Ca urmare, suferea de jenă în mers și tulburări vasomotrice caracterizate prin edem, hernie musculară și eczemă. În anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră. În anul 1918 s-a căsătorit cu Tompa Iftinia. Împreună cu aceasta a avut trei copii: Maria – născută la 03.02.1921, Ilie – născut la 22.07.1922 și Iftinia – născută la 12.06.1926⁴¹.

MIRON SIMION – s-a născut la 23.05.1882 în comuna Hordou (Coșbuc). Era fiul lui Miron Toader și Miron Cimica (născută Cira); a aparținut contingentului 1903. La 01.03.1907 s-a căsătorit cu Covaci Ana, născută la 12.11.1886, fiica lui Covaci Clement și Covaci Dochia (născută Cosmuța). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Cimica – născută la 28.04.1908, Ana – născută la 21.11.1911 și Floarea – născută la 28.02.1914. Familia și-a stabilit domiciliul în comuna Telciu. La 05.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe frontul rusesc. În anul 1916 a dispărut în timpul luptelor⁴².

MIȚI ȘTEFAN – s-a născut la 11.09.1869; era fiul lui Miți Petru și Miți Todora (născută Tomoiagă). Părinții săi erau originari din comuna Moisei. La 25.11.1902 s-a căsătorit cu Zanc Saveta, născută la 20.05.1869, fiica lui Zanc Ion și Zanc Ileana (născută Micu), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 02.08.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Este declarat dispărut în timpul luptelor din anul 1916⁴³.

MOLDOVAN TĂNASE – s-a născut la 21.12.1879; era fiul lui Moldovan Luca și Moldovan Nastasia (născută Pop); a aparținut contingentului 1900. La 25.11.1902 s-a căsătorit cu Homei Saveta, născută la 22.02.1887, fiica lui Homei Ion și Homei Maria (născută Bondane). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Irina – născută la 10.08.1906, Ana – născută la 07.11.1908, Luca – născut la 09.11.1910 și Tănase – născut la 05.08.1914. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut în anul 1915. Rămasă văduvă, soția lui, Moldovan Saveta, s-a recăsătorit

⁴⁰ *Ibidem*, d. 2813, ff. 1–8, 13, 14, 19–21.

⁴¹ *Ibidem*, d. 3076, ff. 1–14, 17, 18.

⁴² *Ibidem*, d. 3082, ff. 7–9 și d. 3241, ff. 4–9.

⁴³ *Ibidem*, d. 3036, ff. 4–6, 13.

la 05.07.1924 cu Blidari Niculai, născut la 22.06.1892, fiul lui Blidari Donisie și Blidari Docea (născută Doce)⁴⁴.

MOȚ IOAN – s-a născut la 01.01.1887, în comuna Romuli. Era fiul lui Moț Toader și Moț Maria (născută Curtuiuş); a aparținut contingentului 1909. La 12.02.1914 s-a căsătorit cu David Sânziana, din comuna Romuli, născută la 03.11.1892, fiica lui David Cosma și David Sabina (născută Țuțuruga). Împreună cu aceasta a avut un copil, Maria – născută la 23.10.1914. La 06.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut la 06.07.1915. Moț Sânziana a mai avut doi copii nelegitimi: Saveta – născută la 06.10.1916 și Ioan – născut la 06.09.1920. Rămasă văduvă, Moț Sânziana s-a recăsătorit la 09.11.1924 cu Peter Costan tot din comuna Romuli, născut la 15.09.1887, fiul lui Peter Niculai și Peter Irina (născută Moț). Familia și-a stabilit domiciliul în comuna Telciu. La 03.07.1943 Peter Costan a încetat din viață din cauza unei miocardite⁴⁵.

MUSCA IOAN – s-a născut la 20.03.1881; era fiul lui Musca George și Musca Varvara (născută Simion). La 12.07.1905 s-a căsătorit cu Mureșan Ana din Rebrîșoara, născută la 12.05.1884, fiica lui Mureșan Ioan și Mureșan Maria (născută Jarda). Împreună cu aceasta a avut cinci copii: Dumitru – născut la 24.10.1906, Varvara – născută la 15.11.1907, Maria – născută la 18.07.1909, Raveca – născută la 18.11.1910 și Ana – născută la 21.03.1912. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe frontul rusesc. A încetat din viață, la 15.09.1915, în timpul luptelor de la Cebrow⁴⁶, din Galiția⁴⁷.

OLISIM ION – s-a născut la 10.10.1882; era fiul lui Olisim Teodor și Olisim Irina (născută Timoce), era frate cu Olisim Niculai și a aparținut contingentului 1903. La 06.03.1907 s-a căsătorit cu Bichigean Saveta, născută la 20.03.1888, fiica lui Bichigean George și Bichigean Maria (născută Suciuc). Împreună cu aceasta a avut doi copii: George – născut la 19.02.1912 și Iftinia – născută la 23.02.1914. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. A încetat din viață la 22.07.1915 în timpul luptelor de la Bancsa⁴⁸.

OLISIM NICULAI – s-a născut la 06.07.1886; era fiul lui Olisim Teodor și Olisim Irina (născută Timoce). Era frate cu Olisim Ion și a aparținut contingentului 1909. La 11.07.1911 s-a căsătorit cu Balatici Rodovica, născută la 22.04.1893, fiica lui Balatici Niculai și Balatici Floarea (născută Bumbu). Împreună cu aceasta a avut un copil, Iftinia – născută la 03.11.1911. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca

⁴⁴ *Ibidem*, d. 3189, ff. 2, 4–10, 17, 18.

⁴⁵ *Ibidem*, d. 3461, ff. 3, 9–12, 14, 18.

⁴⁶ Azi localitatea Tsebriv, aflată în apropiere de orașul Ternopil din vestul Ucrainei.

⁴⁷ ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 3194, ff. 14–21, 28 și d. 3226, f. 1.

⁴⁸ *Ibidem*, d. 3766, ff. 3–7, 14.

soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1916 a dispărut în timpul luptelor. Rămasă văduvă, soția sa, Olisim Rodovica, s-a recăsătorit la 05.07.1924 cu Gaftone Anhidim, născut la 09.07.1893, fiul lui Gaftone Vasile și Gaftone Ana (născută Pupeză)⁴⁹.

OLISIM NICULAI – s-a născut la 29.09.1867; era fiul lui Olisim Ilie și Olisim Paraschiva (născută Pop). La 15.02.1904 s-a căsătorit cu Beclenari Nastasia, născută la 14.02.1885, fiica lui Beclenari Grigore și Beclenari Paraschiva (născută Martari). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Paraschiva – născută la 18.03.1905, Ioan – născut la 08.03.1909, Rodovica – născută la 16.03.1907 și Saveta – născută la 17.10.1912. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. A dispărut în timpul luptelor din anul 1916⁵⁰.

ORDACE ILIE – s-a născut la 29.07.1896; era fiul lui Ordace Niculai și Ordace Floarea (născută Iugan). La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu calus vicios al articulației tibio-tarsiene drepte, cu anchiloza acestei articulații. Ca urmare, în anul 1916 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. La 31.01.1919 s-a căsătorit cu Leuca Nastasia, născută la 04.02.1894, fiica lui Leuca Pavel și Leuca Ana (născută Hordoan). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ana – născută la 21.03.1925 și Ioan – născut la 16.07.1929⁵¹.

ORDACE NICULAI – s-a născut în anul 1892; era fiul lui Ordace George și Ordace Ana (născută Ganea). La 01.10.1913 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 4 honvezi din Oradea, iar la 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul aceluiași regiment și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu leziunea genunchiului stâng, cu limitarea flexiunii și cicatrice vicioasă. Ca urmare, în anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. În anul 1918 s-a căsătorit cu Covaci Rodovica și a avut împreună cu aceasta un copil, Raveca – născută la 24.05.1921⁵².

PAVELEA CONDRATE – s-a născut la 20.11.1877, în comuna Hordou (Coșbuc). Era fiul lui Pavelea Ion și Pavelea Angilina (născută Coșbuc), și și-a stabilit domiciliul în comuna Telciu. La 15.11.1913 s-a căsătorit cu Pupeză Floarea, născută la 13.06.1895, fiica lui Pupeză Ioan și Pupeză Docea (născută Iugan). Împreună cu aceasta a avut un copil, Dumitru – născut la 15.02.1914. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În anul 1916 a dispărut în timpul luptelor. Rămasă văduvă,

⁴⁹ *Ibidem*, d. 3780, ff. 6, 8-11, 20, 25.

⁵⁰ *Ibidem*, d. 3813, ff. 4-10.

⁵¹ *Ibidem*, d. 3788, ff. 1-10, 15, 16, 20.

⁵² *Ibidem*, d. 3786, ff. 1-4, 6-8, 13, 14.

soția sa, Pavelea Floarea, s-a recăsătorit la 19.07.1929 cu Moldovan George, născut la 27.04.1870, fiul lui Moldovan Călement și Moldovan Todora (născută Cosmulei)⁵³.

PODEAN IOAN – s-a născut la 01.04.1879; era fiul lui Podean Luca și Podean Docea (născută Tomai); a aparținut contingentului 1898. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu calus metacarpian stâng cu anchiloza pumnului stâng și impotența funcțională a ultimelor patru degete de la mâna stângă. Ca urmare, în anul 1915 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. Dintr-o relație cu Scuturici Saveta (născută Covaci) a avut un copil, George – născut la 08.04.1915, pe care l-a recunoscut ca fiind copilul său. Saveta a fost căsătorită anterior cu Scuturici Vasile, împreună cu care avea un copil, Sevestean – născut la 19.07.1910. Ca urmare, la 09.02.1918 Podean Ioan s-a căsătorit cu Covaci Saveta, născută la 20.06.1886, fiica lui Covaci Petre și Covaci Maria (născută Tompa). Împreună cu aceasta a mai avut doi copii, Ioana – născută la 04.02.1922 și Ioan – născut în anul 1924⁵⁴.

POP GAVRILĂ – s-a născut la 05.01.1882; era fiul lui Pop George și Pop Irina (născută Petruțiu). La 15.02.1909 s-a căsătorit cu Ilieș Rodovica, născută la 18.10.1891, fiica lui Ilieș Grigore și Ilieș Paraschiva (născută Beclenari). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Ioan – născut la 03.10.1909, Pavel – născut la 21.09.1911 și Niculai – născut la 13.05.1914. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1917 a dispărut în timpul luptelor. Rămasă văduvă, soția sa, Pop Rodovica, s-a recăsătorit la 29.01.1926 cu Scuturici Gheorghe, născut la 16.03.1873, fiul lui Scuturici Mihăilă și Scuturici Varvara (născută Bureac). La 10.05.1930 Scuturici Gheorghe a încetat din viață⁵⁵.

POP GEORGE – s-a născut la 20.05.1896; era fiul lui Pop Tănase și Pop Gaftona (născută Cordesia). La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu calus vicios al coapsei drepte, cu scurtarea membrului cu 5 cm. Ca urmare, în anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. La 08.02.1920 s-a căsătorit cu Ceuca Măriuca din comuna Salva, născută la 11.05.1897, fiica lui Ceuca Nicolae și Ceuca Varvara (născută Cristea). Împreună cu aceasta a avut un copil, Vasile – născut la 08.01.1921⁵⁶.

POP ILIE – s-a născut la 25.11.1882; era fiul lui Pop Petre și Pop Maria

⁵³ *Ibidem*, d. 3572, ff. 14, 16, 20–23,

⁵⁴ *Ibidem*, d. 4191, ff. 19, 31, 32, 38, 44, 51, 51, 53, 56, 58, 60.

⁵⁵ *Ibidem*, d. 4109, ff. 3–5, 15–22, 31.

⁵⁶ *Ibidem*, d. 3949, ff. 4–9, 12, 14, 15.

(născută Danciu). La 21.02.1906 s-a căsătorit cu Fluta Rodovica, născută la 20.11.1888⁵⁷, fiica lui Fluta Ion și Fluta Gafta (născută Todoran). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Maria – născută la 21.02.1907, George – născut la 03.04.1909 și Saveta – născută la 22.02.1912. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1916 a dispărut în timpul luptelor. Rămasă văduvă, soția sa, Pop Rodovica, s-a recăsătorit la 09.08.1916 cu Tătar Vasile, născut la 15.05.1861⁵⁸.

POP IOAN – s-a născut la 04.07.1875; era fiul lui Pop George și Pop Todora (născută Leuca). La 29.05.1898 s-a căsătorit cu Pinți Cătălina, născută la 10.10.1881, fiica lui Pinți Ștefan și Pinți Paraschiva (născută Petreșcan). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Ilie – născut la 29.07.1904, George – născut la 28.03.1907, Victoria – născută la 23.05.1909 și Ioan – născut la 12.04.1911. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1917 a dispărut în timpul luptelor. Soția sa, Pinți Cătălina, a încetat din viață la 12.09.1915 din cauza holerei asiatice. Ca tutore al celor patru copii, rămași orfani de ambii părinți, a fost numit Dumitru Iugan⁵⁹.

POP NICULAI – s-a născut la 20.02.1874; era fiul lui Pop Petre și Pop Maria (născută Danciu); a aparținut contingentului 1895. La 31.08.1899 s-a căsătorit cu Pupeză Rodovica, născută la 26.06.1882, fiica lui Pupeză Teodor și Pupeză Nastasia (născută Danciu). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Ana – născută la 21.03.1901, Saveta – născută la 01.05.1903 și Ilie – născut la 31.07.1913. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Din cauza condițiilor de pe front s-a îmbolnăvit de malarie, încetând din viață la 04.04.1919⁶⁰.

PUPEZĂ GRIGORE – s-a născut la 15.03.1885; era fiul lui Pupeză Luca și Pupeză Ana și era frate cu Pupeză Ioan. La 20.02.1911 s-a căsătorit cu Zanc Ana, născută la 16.12.1895, fiica lui Zanc Pavel și Zanc Saveta (născută Natu). Împreună cu aceasta a avut un copil, Dumitru – născut la 26.09.1912. În anul 1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În anul 1915 a dispărut în timpul luptelor. Rămasă văduvă, soția sa, Pupeză Ana, s-a recăsătorit la 16.11.1924 cu Giurgean Ioan, născut la 15.06.1887, fiul lui Giurgean Alexa și Giurgean Saveta (născută Iugan)⁶¹.

PUPEZĂ IOAN – s-a născut la 21.01.1893; era fiul lui Pupeză Luca și Pupeză Ana și era frate cu Pupeză Grigore. La 18.07.1914 s-a căsătorit cu Racolța

⁵⁷ După alte date s-a născut la 15.07.1889.

⁵⁸ ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 4230, ff. 3-9.

⁵⁹ *Ibidem*, d. 4210, ff. 3-10, 15, 17, 18.

⁶⁰ *Ibidem*, d. 4279, ff. 13-16, 19.

⁶¹ *Ibidem*, d. 3941, ff. 4-5, 12-15, 23.

Nastasia, născută la 01.06.1898, fiica lui Racolța Ioan și Racolța Ana (născută Tompa). Împreună cu aceasta a avut un copil, Ioana – născută la 21.11.1918. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Din cauza condițiilor grele s-a îmbolnăvit de meningită, iar la 17.06.1918 a încetat din viață în Spitalul militar din Cluj. Rămasă văduvă, soția sa, Pupeză Nastasia, s-a recăsătorit la 26.01.1920 cu Pupeză Toader, născut la 04.05.1891, fiul lui Pupeză George și Pupeză Palagia⁶².

PUPEZĂ IOAN – s-a născut la 21.04.1882; era fiul lui Pupeză Niculai și Pupeză Gaftona. La 24.01.1906 s-a căsătorit cu Gaftone Maria, născută la 14.08.1888, fiica lui Gaftone Vasile și Gaftone Gaftona (născută Pupeză). Împreună cu aceasta a avut un copil, Niculai – născut la 15.05.1907. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. Din cauza condițiilor s-a îmbolnăvit de oftică⁶³. Ca urmare a fost demobilizat și lăsat la vatră. La 20.09.1919 a încetat din viață din cauza bolii de care suferea. Rămasă văduvă, soția sa, Pupeză Maria, s-a recăsătorit la 25.11.1920 cu Tătar Ioan, născut la 20.07.1899, fiul lui Tătar Alexa și Tătar Maria (născută Pupeză)⁶⁴.

PUPEZĂ NICULAI – s-a născut la 05.05.1886; era fiul lui Pupeză Ion și Pupeză Maria (născută Mititel); a aparținut contingentului 1908. La 18.11.1910 s-a căsătorit cu Murgu Maria, născută la 14.10.1894, fiica lui Murgu Dumitru și Murgu Ana (născută Todica). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ioan – născut la 10.12.1911 și Ana – născută la 11.07.1914. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În anul 1917 a dispărut în timpul luptelor. Rămasă văduvă, soția sa, Pupeză Maria, s-a recăsătorit la 21.01.1918 cu Doce Ioan, născut la 20.07.1883, fiul lui Doce Dumitru și Doce Firoana (născută Scuturici)⁶⁵.

PUPEZĂ VASILE – s-a născut la 16.04.1893. În luna februarie 1913 s-a căsătorit cu Frunză Ana din comuna Perișor, născută la 13.06.1889, fiica lui Frunză Trifan, dar nu a avut copii împreună cu aceasta. În anul 1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut în timpul luptelor⁶⁶.

REBRIȘOREAN TĂNASE – s-a născut la 05.02.1898; era fiul lui Rebrișorean Călement și Rebrișorean Saveta (născută Pupeză). La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. Ulterior a fost transferat în cadrul Regimentului 64 infanterie austro-ungară din Orăștie. În timpul luptelor a fost rănit, fiind

⁶² *Ibidem*, d. 3958, ff. 3–7.

⁶³ Tuberculoză.

⁶⁴ ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 3960, ff. 3–7, 14.

⁶⁵ *Ibidem*, d. 4225, ff. 7, 11, 13–17.

⁶⁶ *Ibidem*, d. 4302, ff. 9, 10, 14, 15.

diagnosticat cu lipsa ultimei falange de la police și a câte două falange de la degetele doi și trei de la mâna stângă. Ca urmare, în anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. La 20.02.1922 s-a căsătorit cu Hovrea Floarea, născută la 28.11.1889, fiica lui Hovrea Victor și Hovrea Tavifta (născută Bumbu), dar nu a avut copii împreună cu aceasta⁶⁷.

SCUTURICI GEORGE – s-a născut la 20.03.1877; era fiul lui Scuturici Zaharie și Scuturici Ileana (născută Lacatiș); a aparținut contingentului 1902. La 10.06.1905 s-a căsătorit cu Mutu Saveta, născută la 03.04.1887, fiica lui Mutu Grigore și Mutu Ana (născută Năsăudean). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Victoria – născută la 11.04.1908 și Iacob – născut la 02.02.1910. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front, iar ulterior a fost avansat. În timpul luptelor din anul 1916 a dispărut. Rămasă văduvă, soția lui, Scuturici Saveta, s-a recăsătorit la 20.01.1919 cu Scuturici Pavel, născut la 27.06.1898, fiul lui Scuturici Niculae și Scuturici Gaftona⁶⁸.

SCUTURICI IOAN – s-a născut la 25.08.1881; era fiul lui Scuturici Niculai și Scuturici Nastasia (născută Murgu); a aparținut contingentului 1902. La 26.05.1904 s-a căsătorit cu Bondane Rodovica, născută la 07.04.1882, fiica lui Bondane Dumitru și Bondane Firoana (născută Beclenari). Împreună cu aceasta a avut cinci copii: Maria – născută la 12.02.1905, Dumitru – născut la 26.10.1909, Ilie – născut la 19.07.1912, George – născut la 25.03.1915 și Niculai – născut la 10.11.1920. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 35 artilerie din Cluj și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu cicatrice aderentă asupra umărului stâng, cu reducerea mobilității în articulația umărului. Totodată, piciorul drept era plat, din cauza rănirii tarsului⁶⁹.

SCUTURICI IOAN – s-a născut la 07.03.1882; era fiul lui Scuturici Dumitru și Scuturici Palagia (născută Leuca). La 28.02.1910 s-a căsătorit cu Doce Saveta, născută la 26.03.1893, fiica lui Doce Gavrilă și Doce Gaftona (născută Zeduch), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front, de unde a dispărut⁷⁰.

SCUTURICI PAVEL – s-a născut la 16.07.1895; era fiul lui Scuturici Ioan și Scuturici Ana (născută Pop Bichigean). La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, Secția mitraliere și trimis pe front. Ulterior a fost avansat, ajungând la gradul de plutonier. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu anchiloza completă a cotului stâng.

⁶⁷ *Ibidem*, d. 4734, ff. 15–17, 22–25

⁶⁸ *Ibidem*, d. 4897, ff. 3–8, 16.

⁶⁹ *Ibidem*, d. 5085, ff. 5, 7, 11, 13–19, 21.

⁷⁰ *Ibidem*, d. 4930, ff. 1–4, 10.

Ca urmare, în anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. La 09.07.1926 s-a căsătorit cu Tompa Raveca, născută la 03.04.1909, fiica lui Tompa George și Tompa Maria (născută Simion). Împreună cu aceasta a avut șapte copii: Pavel – născut la 09.05.1927, Zamfira – născută la 24.12.1928, Ioan – născut la 19.02.1931, Leontina – născută la 02.05.1933, Maria – născută la 28.08.1940, Gheorghe – născut la 08.02.1943 și Ana – născută la 05.05.1945⁷¹.

SIMION PAVEL – s-a născut la 20.07.1875; era fiul lui Simion Nicolai și Simion Ioana (născută Gilici); a aparținut contingentului 1896. La 27.02.1900 s-a căsătorit cu Pupeză Maria, născută la 04.09.1882, fiica lui Pupeză Nicolai și Pupeză Paraschiva (născută Pop). Împreună cu aceasta a avut nouă copii: Onița – născută la 27.01.1901, Nicolai – născut la 05.10.1902, Paraschiva – născută la 06.05.1906, Ana – născută la 31.10.1908, Pavel – născut la 10.06.1911, Ioan – născut la 07.02.1914, Vasile – născut la 08.01.1917, Maria – născută la 08.06.1919 și Nastasia – născută la 27.08.1925. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Ulterior a fost avansat la gradul de caporal. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu paralizia nervului cubital drept, contracția a două degete de la mâna dreaptă, atrofie musculară la braț și antebraț. Ca urmare, a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război⁷².

SUCIU ILIE – s-a născut la 01.02.1887; era fiul lui Suciu Tănase și Suciu Paraschiva (născută Cosmulei); a aparținut contingentului 1908. La 07.07.1909 s-a căsătorit cu Danciu Ana, născută la 16.08.1891, fiica lui Danciu Dumitru și Danciu Paraschiva (născută Covaci). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Maria – născută la 30.08.1911, Dochia – născută la 26.01.1914 și Paraschiva – născută la 10.02.1916. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front, de unde a dispărut anul 1915. Rămasă văduvă, soția sa, Suciu Ana, s-a recăsătorit la 09.08.1924 cu Arman Ilie, născut la 24.07.1897, fiul lui Arman Maxim⁷³.

SUCIU IOAN – s-a născut la 09.10.1894; era fiul lui Suciu Palagia a lui Dumitru. La 15.09.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe frontul rusec. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu anchiloză în extensie radio-carpiană a mâinii drepte cu atrofie a mâinii drepte. Ca urmare, a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. La 01.02.1919 s-a căsătorit cu Năsăudean Ana, născută la 18.03.1899, fiica lui Năsăudean Sevestean și Năsăudean Palagia (născută Doce). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Anchidim – născut la 26.08.1923, Nicolai – născut la 01.12.1925 și Ana – născută la 31.12.1927⁷⁴.

⁷¹ *Ibidem*, d. 5126, ff. 19–26, 43, 51, 71, 77, 83.

⁷² *Ibidem*, d. 4961, ff. 4, 8, 13, 23–28, 32, 33.

⁷³ *Ibidem*, d. 5241, ff. 3–8, 15, 16.

⁷⁴ *Ibidem*, d. 4911, ff. 2, 3, 12, 13, 20–22.

SUCIU TEODOR – s-a născut la 08.08.1878; era fiul lui Suciu Ion și Suciu Paraschiva (născută Hovrea); a aparținut contingentului 1899. La 12.02.1903 s-a căsătorit cu Scuturici Raveca, născută la 02.08.1883, fiica lui Scuturici Niculai și Scuturici Ana (născută Frizan). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Ioan – născut la 05.10.1905, Teodor – născut la 28.06.1908, Maria – născută la 04.10.1911 și Saveta – născută la 26.02.1914. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În anul 1915 a dispărut în timpul luptelor. La 23.07.1922, soția sa, Suciu Raveca, a încetat din viață, la cauza decesului figurând mențiunea „maladie organică a inimii”, cei patru copii rămânând orfani de ambii părinți⁷⁵.

SUCIU VASILE – s-a născut în anul 1895; era fiul lui Suciu Istrate și Suciu Floarea (născută Tătar). Nu a fost căsătorit. În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat în cadrul armatei austro-ungare și trimis pe frontul rusec, unde a dispărut⁷⁶.

ȘTEFĂNUȚI DUMITRU – s-a născut la 15.05.1885; era fiul lui Ștefănuți Niculai și Ștefănuți Nastasia (născută Bondane); a aparținut contingentului 1907. La 10.11.1909 s-a căsătorit cu Tătar Maria, născută la 14.06.1891, fiica lui Tătar Ion și Tătar Palagia (născută Ganea). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Vasile – născut la 29.09.1910, Saveta – născută la 24.12.1911, Nastasia – născută la 01.03.1913 și Ana – născută la 06.08.1914. La 03.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 16.03.1916 a încetat din viață, la cauza decesului fiind menționată boala „bubat negru”⁷⁷. Rămasă văduvă, soția sa, Ștefănuți Maria, s-a recăsătorit la 31.08.1922 cu Nosodean Niculai, născut la 02.11.1867, fiul lui Nosodean Ioan și Nosodean Ioana (născută Hordoan)⁷⁸.

TĂMAȘ GEORGE – s-a născut la 14.02.1893; era fiul lui Tămaș Grigore și Tămaș Ioana. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 12 honvezi din Satu Mare și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit, fiind diagnosticat cu fractura femurului stâng în 1/4 inferioară cu calus și scurtarea membrului inferior stâng cu 5 cm. Ca urmare, în anul 1917 a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război. La 24.02.1918 s-a căsătorit cu Burnar Aurica, născută la 07.08.1892, fiica lui Burnar Niculai și Burnar Maria (născută Simion). Împreună cu aceasta a avut doi copii⁷⁹.

TODERICI VICTOR – s-a născut în anul 1888; era fiul lui Toderici Toma și Toderici Paraschiva. A fost căsătorit și a avut împreună cu soția cinci copii: Sofronia – născută la 23.05.1912, Pavel – născut la 14.06.1914, Maria

⁷⁵ *Ibidem*, d. 4801, ff. 4, 6-11, 17.

⁷⁶ *Ibidem*, d. 5268, ff. 7, 18.

⁷⁷ Vărsat negru.

⁷⁸ ANBN, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, inv. 618, d. 4935, ff. 1, 3-9, 17.

⁷⁹ *Ibidem*, d. 5479, ff. 1, 6, 9, 10, 16.

– născută la 07.04.1917, Victor – născut la 29.03.1921 și Ironim – născut la 08.08.1924. La 01.10.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor a fost rănit la piciorul, mâna și urechea dreaptă, fiind diagnosticat cu calus vicios al coapsei drepte cu scurtarea membrului inferior drept cu 3 cm. Ca urmare, a fost demobilizat și lăsat la vatră ca invalid de război⁸⁰.

TOMOROGA NICULAI – s-a născut la 27.09.1882; era fiul lui Tomoroga Ion și Tomoroga Ana (născută Gilici); a aparținut contingentului 1903. La 12.03.1907 s-a căsătorit cu Gangar Ana, născută la 20.06.1887, fiica lui Gangar Ion și Gangar Maria (născută Lacatiș). Împreună cu aceasta a avut un copil, Ioana – născută la 07.01.1908. La 01.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. În timpul luptelor din anul 1915 a dispărut. Fiica sa, Tomoroga Ioana, a încetat din viață la 08.11.1924, din cauza unei aprinderi de plămâni⁸¹.

TOMPA IOAN – s-a născut în anul 1887; era fiul lui Tompa Login și Tompa Raveca. La 01.10.1912 a fost mobilizat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița, iar în timpul Primului Război Mondial a fost trimis pe front. În anul 1918 a fost rănit, fiind diagnosticat cu lipsa unei falange din police, lipsa indicatorului și deformarea mediului și impotența funcțională a mâinii drepte. A fost căsătorit și a avut împreună cu soția cinci copii: Tănase – născut la 06.10.1920, Palagea – născută la 01.04.1923, Firoana – născută la 08.11.1924, Login – născut la 21.05.1926 și Ioan – născut la 06.07.1928⁸².

TOMPA VASILE – s-a născut la 08.12.1889; era fiul lui Tompa Ion și Tompa Paraschiva (născută Ciocan). La 19.02.1910 s-a căsătorit cu Ilieș Victoria, născută la 29.03.1891, fiica lui Ilieș Nicolai și Ilieș Floarea (născută Ordace). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Ilie – născut la 14.07.1912 și Ana – născută la 25.07.1914. La 27.06.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În timpul luptelor din anul 1917 a dispărut. Rămasă văduvă, soția sa, Tompa Victoria, s-a recăsătorit la 08.05.1926 cu Cira George, născut la 13.05.1900, fiul lui Cira Ioan și Cira Ana (născută Bârta)⁸³.

ȚUȚURUGA IOAN – s-a născut la 20.12.1882; era fiul lui Țuțuruga Olisim și Țuțuruga Maria (născută Doce); a aparținut contingentului 1904. La 05.03.1910 s-a căsătorit cu Lușcan Nastasia, născută la 20.05.1888, fiica lui Lușcan Gavrilă și Lușcan Floarea (născută Bodea). Împreună cu aceasta a avut un copil, Ana – născută la 14.07.1910. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front,

⁸⁰ *Ibidem*, d. 5563, ff. 4–7.

⁸¹ *Ibidem*, d. 5472, ff. 3, 6–9.

⁸² *Ibidem*, d. 5591, ff. 3–6.

⁸³ *Ibidem*, d. 5583, ff. 4–8, 16.

de unde a dispărut în anul 1915. Rămasă văduvă, soția sa, Țuțuruga Nastasia, s-a recăsătorit la 04.02.1919 cu Lacatăș George, născut la 14.04.1890, fiul lui Lacatăș Vasile și Lacatăș Maria (născută Scuturici)⁸⁴.

THE INHABITANTS OF TELCIU - PARTICIPANTS IN THE FIRST WORLD WAR

- Summary -

During the First World War 583 inhabitants of Telciu were mobilized in the Austro-Hungarian infantry regiments: the 63 Bistrița regiment, the 85 Sighet regiment, the 64 Orăștie regiment, the 32 Honved Dej regiment, the 4 Oradea regiment, the 12 Satu Mare regiment and in the 35 Cluj artillery regiment. 51 of them lost their lives, 32 became disabled persons, 64 have been reported missing and 11 were injured or became ill. After the war, 37 women became widowed and 73 children became fatherless.

LES HABITANTS DE TELCIU PARTICIPANTS A LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

- Résumé -

Pendant la Première Guerre Mondiale 583 habitants de Telciu ont été mobilisés dans les régiments d'infanterie austro-hongroise numéro 63 de Bistrița, numéro 85 de Sighet, numéro 64 de Orăștie, numéro 32 Honved de Dej, numéro 4 de Oradea, numéro 12 de Satu Mare et le régiment d'artillerie numéro 35 de Cluj. 51 d'entre eux ont perdu la vie, 32 habitants sont devenus invalides, 64 habitants ont été portés disparus et 11 habitants ont été blessés ou ils sont tombés malades. Après la guerre, 37 femmes sont devenues veuves et 73 enfants sont devenus orphelins de père.

DIE EINWOHNER VON TELCIU-TEILNEHMER AM ERSTEN WELTKRIEG

- Zusammenfassung -

Während des Ersten Weltkrieges hatten 583 Einwohner von Telciu in die Österreich-Ungarn Infanterieregimenter mobilisiert: das 63 Bistriz Regiment, das 85 Marmaroshsiget Regiment, das 64 Broos Regiment, das 32 Honved Deesch Regiment, das 4 Großwardein Regiment, das 12 Sathmar Regiment und auch in das 35 Klausenburg Artillerieregiment. Von ihnen hatten 51 ihr Leben verloren, 32 wurden erwerbsunfähig, 64 wurden als vermißt gemeldet und 11 wurden verletzt oder krank. Nach dem Krieg wurden 37 Frauen Witwen und 73 Kinder wurden vaterlos.

⁸⁴ *Ibidem*, d. 5477, ff. 3-7, 12.

Foto 1. Soldatul Pupeză Dumitru, născut în anul 1875 în comuna Telciu. A participat la luptele duse de Regimentul 63 infanterie austro-ungară din Bistrița pe frontul din Serbia, la Pancevo. Era înrudit cu poetul George Coșbuc fiind strănepot al preotului Luca Avacum (tatăl mamei lui George Coșbuc). Pe plăcuța din fața scaunului se vede numărul matricol 1579, din ordinea de bătaie a regimentului. (Fotografia a fost obținută prin grija col(r.) Gaftone Ioan, strănepot al soldatului din imagine.

Foto 2-3. Defecțiune auto la Telciu în Primul Război Mondial

Foto 4. Telciu – Monumentul Eroilor din cele Două Războaie Mondiale

ASTRA NĂSĂUDEANĂ - MANIFESTĂRI DEDICATE CENTENARULUI MARII UNIRI (1918-2018)

Ioan SENI

Despărțământul Astra Năsăud a acumulat o bogată experiență în perioada Astei tradiționale (1861-1948), concretizată prin prelegeri, conferințe și expuneri, prin care se promova limba și creația literară românească, se promova istoria neamului românesc și valorile sale, evidențiindu-se în toate aceste fapte și împliniri dascălii și preoții satelor, elita românească ce a realizat și împlinit Marea Unire în urmă cu 100 de ani. Despărțământul s-a refăcut după anul 1989, devenind funcțional prin cercuri și secțiuni, dar mai ales prin oameni deosebiți, aleși în fruntea acestuia, aștrști care se impun prin fapte și reușite evidente. Așa se face că unele acțiuni au devenit tradiționale, numărând peste 20 de ediții în evoluția lor actuală, cum ar fi: cele 29 de adunări anuale, cu conferințele lor; Ziua Drapelului; Ziua Imnului Național; Ziua Culturii Naționale; Zilele orașului Năsăud etc - zile care se organizează în fiecare an cu contribuția membrilor statornici ai Astei și în colaborare deosebită cu autoritățile locale și județene. Avem numeroși parteneri pe care contăm în activitățile noastre: Societatea Cultul Eroilor Bistrița-Năsăud, Societatea Virtus Romana Rediviva (VRR) Cluj-Napoca, Societatea Filatelică Bistrița-Năsăud, Liga Scriitorilor Cluj și Năsăud, Societatea Scriitorilor „Conexiuni”, Societatea învățătorilor „AMmA”, Asociația Profesorilor de Istorie din România (APIR) Bistrița-Năsăud, iar mai nou - Societatea „Mereu împreună”. Și mai mult de atât, există relații deosebite cu Astra Centrală, cu despărțămintele din țară și cu cele de peste Prut. Relațiile Astei Năsăudene se bazează pe respect, stimă și prețuire sinceră, și, de asemenea, pe sprijinul câtorva sponsori.

Câteva dintre acțiunile dedicate Centenarului Marii Uniri (1918-2018) ar fi:

15 Ianuarie 2018. Depuneri de coroane la busturile Mihai Eminescu și Veronica Micle din Năsăud, în colaborare cu Primăria orașului, Casa de Cultură „Liviu Rebreanu”, Clubul Copiilor, Școala Gimnazială. Au susținut cuvântări adecvate prof. Ioan Seni (președ. al Despărțământului Astra), primarul Mircea Romocea; Mircea Daroși (președ. Secțiunea Literară Astra), prelegeri urmate de un colaj de cântece și versuri susținute de Floarea Pleș, Dorina

Buia, Maria Rus, Lucreția Mititean, Rodica Fercana, Cornelia Horobeț, Leon Catarig, Romulus Berceni, Ioan Mititean, Ana Vaida etc.

24 Ianuarie 2018. Astriștii năsăudeni participă la dezbaterea Unirea, națiunea a făcut-o, acțiune organizată la Sediul Astrei, de Secțiunea Istorică, cu intervenții din partea prof. Ioan Seni, col. (r.) Ioan Boțan (președ. Secțiunii), Floarea Pleș, Ana Filip, Romulus Berceni, Ioan și Lucreția Mititean. În aceeași

zi, după masă, astriștii năsăudeni participă la simpozionul dedicat Unirii Principatelor organizat de Biblioteca Județeană „George Coșbuc” Bistrița-Năsăud (dir. Ioan Pinte), având colaboratori Consiliul Județean Bistrița-Năsăud și Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Au avut intervenții concludente și participare activă Vasile Puica (vicepreșed. Consiliul Județean Bistrița-Năsăud), Cornelia Vlașin (dir. Arhivele Bistrița-Năsăud), Ioan Seni, Mircea Daroși, dr. Pleș Gheorghe, Menuț Maximilian, Nicolae Vărășmaș, Ioan Someșan, Alexandru Gavrițaș, Icu Crăciun, Macavei al Macavei, Olimpiu Nușfelean, Gavril Țărmure, Claudiu Șulăr, Vasile Duda.

25 ianuarie 2018. Astriștii năsăudeni sunt prezenți la expoziția *Cărți poștale din Primul Război Mondial*, organizată la Muzeul Grăniceresc Năsăudean. Conținutul cărților poștale a reflectat starea de spirit de pe front, iar dramatismul războiului, resimțit de toți românii, a fost evidențiat și de către astriștii Floarea Pleș, Ioan Seni, Mircea Daroși, Ioan și Lucreția Mititean, Romulus Berceni, Floarea Vaida, Daniel Suci. Expoziția a fost precedată de lansarea cărții *Luptele românilor din actualul areal al județului BN pentru identitate națională în timpul revoluției și războiului civil din anii 1848-1849*, (autori col. (r.) Vasile Măgerușan și col. (r.) Ioan Cordovan), la care au participat zeci de pasionați pentru literatura istorică. Au vorbit autorii și Vasile Puica (vicepreșed. Cons. Jud. Bistrița-Năsăud), Nicolae Pop, Gheorghe Tanco, Ioan Gaftone, Ioan Marian Cristorean, primarul Ioan Bob, Ioan Seni. Acțiunea a fost găzduită de Centrul Militar Bistrița, fiind organizată de Asociația Județeană „Cultul Eroilor”, parteneri statornici ai Despăr

10 februarie 2018. Președintele Despărțământului ASTRA Năsăud – prof. Ioan Seni și membrii Comitetului organizează Adunarea Anuală, precedată de conferințe dedicate în totalitate Centenarului Marii Uniri. Astfel, Academicianul Ioan Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca a susținut prelegerea „Marea Unire și vecinii României – semnificația internațională a actului de la 1918”; prof. univ. dr. Ioan Bolovan, prorector al UBB Cluj-Napoca

a prezentat „ASTRA și spiritul democratic al Marii Uniri”; cercetătorul Mircea Gheorghe Abrudan a oferit date despre „Andrei baron de Șaguna – cofondator și prim președinte al Astreii”. Moderatorul conferințelor și mediatorul cu universitarii clujeni a fost prof. univ. dr.

Mircea Gelu Buta din Bistrița. Adunarea și conferințele au fost găzduite în Sala festivă a Primăriei Năsăud, prin grija edilului Mircea Romocea.

Totodată, la Casa de Cultură „Liviu Rebreanu” din Năsăud (manager Silviu Rus), au fost organizate trei expoziții dedicate Centenarului Marii Uniri: a) expoziția filatelică „Personalități ale Marii Uniri” (autor Mircea Calu, președ. Asociației Filatelice Bistrița-Năsăud; b) expoziția fotografică „ASTRA în slujba interesului național” (Ioan Seni și Ovidiu Maghiar); c) expoziția etnografică „Cultura populară la nivelul satului Feldru” (colecția particulară George Nechiti). Evenimentul s-a bucurat de prezența președ. Asociațiunii ASTRA, prof. univ. dr. Dumitru Acu, a vicepreșed. Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, Vasile Puica și Ioan Țintean, a prefectului Ovidiu Frenț, a senatorului Ioan Simionca, a dir. Bibliotecii Județene, Pr. Ioan Pinteș, a scriitorilor și oamenilor de cultură bistrițeni: Dorel Cosma, Elena Câmpan, Menuț Maximilian, Zorin Diaconescu, Cornelia Vlașin, Adrian Onofreiu, Ioan Dâmbu (Protopopul Năsăudului), Ioan Cordovan și Vasile Măgerușan (președinți ai Societății „Cultul Eroilor” Bistrița-Năsăud), Marius Chiuzan etc. Imnul Național și al ASTREI au fost interpretate de Corul „Laudașio” al Bisericii nr. 2 Năsăud (preot paroh dr. George Celsie, dirijori prof. arhidiacon Cornel Pop și diac Dumitru Buhai).

Adunarea s-a bucurat și de mesajele transmise de aștrii din țară: Dej, Șomcuta Mare, Iași, Cluj, Reghin, Tg. Lăpuș, Beclean sau de cei din Bistrița, Valea Bârgăului, Romuli, Bichigiu, Rebrîșoara, Salva, Zagra, Chiuza, Cristești Ciceului, Valea Ilvelor, orașul Năsăud. Au fost bine apreciate și aprobate rapoartele prezentate de președ. Ioan Seni, secretarul financiar – Vica Istrate, președ. Comisiei de Cenzori – Mariana Dâmbu, proiectul de acțiuni – Ioan Mititean, rezoluția adunării – Romulus Berceni, precum și celelalte propuneri, îndemnuri sau observații. Gazda bună a adunării a fost Cercul ASTRA oraș Năsăud (președ ec. Floarea Pleș și vicepreșed. al Despărțământului ASTRA Năsăud).

8 martie 2018. Peste 70 de aștriști participă la *Ziua dedicată femeii*, cu exemplificări privind contribuția femeilor la Primul Război Mondial și la evenimentul Marii Uniri. Au fost audiate prelegeri și prezentate momente lirice în sala festivă a Restaurantului „Someșul” din Năsăud, acolo unde aștriștii și

copiii de la Clubul Elevilor Năsăud au dedicat femeii onorul bine cuvenit în an Centenar.

27 martie 2018. Despărțământul Năsăud, Cercul ASTRA oraș Năsăud, Societatea Cultul Eroilor BN și Liga Scriitorilor Năsăud, susținuți de Primăria orașului și de Casa de Cultură, în colaborare cu Școala Gimnazială „Mihai Eminescu” au organizat la sediul ASTREI dezbaterea „*Basarabia – un destin ingrat*”. Au opinat Ioan Seni, Vasile Măgerușan, Ioan Cordovan, Ioan Catone, Ioan Boțan, Mircea Daroși, Floarea Pleș, Ioan și Lucreția Mititean, Romulus Berceni, Ana Vaida, Leon Catarig.

17 aprilie 2018. Astriștii năsăudeni trăiesc din plin emoția organizării expoziției „Cămășile țărănești” de către Muzeul Grăniceresc Năsăudean (dir. dr. Lucian Vaida). A fost lansată cartea astristei Cornelia Horobeț, „Imagini din inima mea”, autoarea prezentând și un program de romane. Au

opinat: Alexandru Gavrilăș, Lucian Vaida, Carmen Rontea, Floarea Pleș, Ioan Seni, Ioan și Lucreția Mititean, Romulus Berceni.

27 aprilie 2018. Astriștii năsăudeni Floarea Pleș, Smaranda și Nicolae Lup și Leon Catarig au participat la *Adunarea anuală a Despărțământului ASTRA Reghin*, reușind un veritabil schimb de experiență cu astriștii locali în perspectiva omagierii Centenarului Marii Uniri. La Dej, în aceeași zi, avea loc un regal științific dedicat Centenarului Marii Uniri, sub egida Academiei Române, pe tema „*Fundamente economice și istorico-sociale ale Marii Uniri*”, cu academicieni și universitari clujeni. Din zona năsăudeană au participat drd. Marius-Iuliu

Morariu, dr. Gheorghe Pleș și dr. Adrian Onofreiu.

4 mai 2018. Astriști năsăudeni participă la *Maialul VRR-iștilor Clujeni*, manifestare dedicată Centenarului. Cu lansare de carte a fost prezentă Rodica Fercana, membră a Cercului ASTRA oraș Năsăud. „Schimbul de

experiență a fost benefic și util tuturor”, s-a exprimat la Casa Universitarilor din Cluj-Napoca, președ. Societății Virtus Romana Rediviva, col. Ioan Cârțu, organizator și partener statornic al ASTREI năsăudene.

17–18 mai 2018. Aștrii năsăudeni participă la Zilele Năsăudului, cu depuneri de coroane. Primarul orașului, Mircea Romocea, a întâmpinat mulțimea cu un discurs dedicat Centenarului Marii Uniri. În continuare: Sesiune de comunicări a ASTREI organizată la Casa de Cultură „Liviu Rebreanu” năsăud (dir. Ionuț Nistor), cu elevi de la Colegiul Național „George Coșbuc” și Colegiul Economic, amfitrioni fiind prof. Ioan Seni, ec. Floarea Pleș, col. Vasile Măgerușan, col. Ioan Boțan; expoziție filatelică, ediția a XI-a – autor Mircea Calu, Bistrița; expoziție de pictură, autor Viorica-Rodica Bălan, cu lucrări donate Muzeului Grăniceresc Năsăudean de către prof. univ. dr. Alisa Donose de la Iași și lansare de carte a astristei Rodica Fercana. La aceste evenimente au participat și ec. dr. Radu Gavrilă (președ. Desp. ASTRA Dej), ing. Maria Simion (Iași), Cornelia Horobeț, Alexandru Bar și Ioan Târziu din Bistrița.

24 mai 2018. Aștrii năsăudeni Ioan Seni, Floarea Pleș, Romulus Berceni și Ovidiu Maghiar participă la vernisarea expoziției „Făuritorii Marii Uniri”, la Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, expoziție organizată de dir. Alexandru Gavrilaș, dr. Alexandru C-tin Chituță (Muzeul Brukenthal Sibiu) și dr. Cornelia Vlașin (Arhivele Statului Bistrița-Năsăud).

29 mai 2018. Aștrii năsăudeni participă la Muzeul Grăniceresc Năsăudean la întâlnirea semestrială a profesorilor de istorie din zona Năsăudului, întâlnire dedicată Centenarului Marii Uniri. Cu această ocazie s-a luat în discuție și reeditarea cărții prof. Ioan Seni – „Năsăudenii și Marea Unire” (2008), un volum care răspunde, potrivit celor prezenți, multor întrebări pe care și le pun profesorii de specialitate și tinerii liceeni studioși.

7 iunie 2018. Consiliul Județean Bistrița-Năsăud a finanțat volumul „Anul 1918 în județul Bistrița-Năsăud” (coord. Adrian Onofreiu, Ioan Pinte, Cornelia Vlașin). Volumul dedicat Centenarului Marii Uniri a fost lansat la Biblioteca Județeană „George Coșbuc” Bistrița. Au elogiat valorosul volum: prefectul Ovidiu Frenț; vicepreșed. CJB, Vasile Puica; IPS Mitropolitul Andrei Andreicuț; prof. univ. dr. Ioan Chirilă, dir. Ioan Pinte, dir. Cornelia Vlașin, prof. univ. dr. Vasile Dobrescu, conf. dr. Ioan Cârjă; dir. Gavril Țarmure; dir. Alexandru Gavrilaș; Menuț Maximilian, Protop Ioan Dâmbu; pr. Georgică

Cira; col. Vasile Măgerușan; col. Ioan Cordovan; prof. Liviu Păiuș; Olimpiu și Ionela Nușfelean; Ioan Seni etc.

9 iunie 2018.

În an Centenar, aștriști din țară și din ținutul Năsăudului sărbătoresc la Salva pe profesoara Ana Filip – președ. Cercului ASTRA Salva, căreia i-a fost dedicat volumul monografic „Istoria ca mod de viață - In honorem prof. Ana Filip” (volum coordonat de Iuliu Marius

Morariu, Mihai-Octavean Groze și Romana Fetti). Ana Filip a fost apreciată de delegații ASTREI din: Blaj (președ. Silvia Pop); Harghita-Covasna (președ. prof. dr. Luminița Cornea); Iași (președ. Areta Moșu și Lica Șelaru); Gherla (președ. Pr. Ioan Morariu); Brașov-Codlea (președ. Mircea Dragoși); Sebeș (președ. Mihai Groze) dar și de numeroși aștriști din ținutul năsăudean. Cu această ocazie sărbătoritei i-a fost acordat titlul și diploma de Cetățean de onoare al comunei Salva. Un laudațio consistent i-au adus Protopop Ioan Dâmbu, Pr. Ioan Pinte, Menuț Maximinian, Ioan Seni, primarii Gheorghe Onul (Salva) și Alexandru Anca (Ilva Mare), Ioan Morar, Pavel Berengea, Floarea Pleș, Gheorghe Pleș și Romana Fetti. Un program artistic adecvat i-a dedicat Școala

Gimnazială din localitate (Valer Fodorca, Amalia Țuțuruga, Călușarii Salvei). Ana Filip – președ. Cerc Astra Salva, reprezintă un model de aștrist greu de egalat la nivelul unei comunități umane pentru că s-a dedicat, cu totul, voluntariatului promovat de ASTRA, fără să piardă cât de puțin pe plan familial,

profesional sau material, dimpotrivă, prin ASTRA i-au fost cunoscute meritele, talentul, capacitățile, atitudinea.

26 iunie 2018. Ziua drapelului național a fost organizată de Cercul ASTRA oraș Năsăud (președ. ec. Floarea Pleș) și angajatele de la Biblioteca „Veronica Micle” Năsăud, Crina Ceuca și Doina Lonhardt. A conferențiat col. Ioan Boțan (președ. Secțiunii de istorie a Despărțământului ASTRA Năsăud). Mesaje au transmis: primarul Mircea Romocea, Pr. Ioan Pinteș, Ioan Seni, Floarea Pleș, iar prin vers și cântec s-au exprimat Rodica Fercana, Cornelia Horobeț, Ana Filip, Floarea Pleș, eleva Amalia Țuțuruga, Ioan Lazăr, Romulus Berceni, Leon Catarig. A fost lansată revista „Astra Năsăudeană”, nr. 11, despre care au vorbit Mircea Daroși (redactor șef și președ. al Secțiunii literare), Ioan Seni (director fondator) și Ioan Pinteș (dir. Bibliotecii Județene „George Coșbuc” Bistrița), care sprijină editarea revistei. Au mai participat col. Ioan Cordovan, col. Vasile Măgerușan, Marius Chiuzan, jurn. Ioan Lazăr, prof. Adrian Pavelea (dir. adj. al Colegiul Național „George Coșbuc”), jr. Pavel Știrbu (președ. ASTREI Bârgău), aștrști din Bistrița, Rebrșoara, Nepos, Salva, Romuli, Năsăud.

30 iunie 2018. Cercul ASTRA Josenii Bârgăului (președ. Pavel Știrbu

și secretar Mihai Beltag) a organizat în cadrul *Zilelor comunei* un Simpozion dedicat Centenarului Marii Uniri. Au avut expuneri: Ioan Seni, primarul Nicolae Vrânceanu, Felicia Măjeri, Pavel Știrbu, Lidia Purghel, preoții satului, Leon Scridon, Ioan Lazăr, Romulus Berceni, Leon

Catarig, Mihai Beltag etc. Acțiunea a fost găzduită exemplar de Școala Gimnazială din Josenii Bârgăului (dir. prof. Felicia Măjeri).

15 iulie 2018. Lansarea cărții „Acasă”, autor Guzu Silviu Grigore. Evenimentul a avut loc după Liturghia de la Biserica din Poiana Ilvei (Pr. Leon Pop, membru al ASTREI) și a fost dedicat Marelui Centenar. Acțiunea s-a derulat la Căminul Cultural din comună, unde primarul Ioan Scridonesi a avut oaspeți de seamă: Corneliu Bucur (Sibiu), prof. dr. Radu Rei, Emil Iugan, Ioan Seni, Ioan Mititean, Dan Popescu, Floarea Pleș, Mircea Daroși și Nechita Bumbu, ultimul oferind din colecția sa personală, un tablou pentru sărbătoritul Silviu Guzu și un tablou pentru patronul Emil Iugan. Au mai opinat: Dumitru Munteanu, Ofilat Varvari, Liviu Păiuș, Icu Crăciun, dr. Avram Fițiu, poetul Mitrofan Lupșan (care a recitat din poezia lui Adrian Păunescu), Viorica Cătuneanu (care a cântat la fluier și muzicuță) și Grigore Guzu (care a recitat din poezia tradițională). Moderatorii Ioan Seni și Leon Pop au adus calde mulțumiri tuturor participanților și în mod deosebit sărbătoritului Silviu Guzu, un păstrător convins al portului popular.

17-24 iulie 2018. Copii din Criuleni, Basarabia (președ. ASTRA Elena Frumosu), cu prof. Petru Chetrușca, Ion Chircu, Petru Păunița, dir. Vera Negura, Mariana Popescu, Dumitru Palade și Cristina Bejenariu din Iași, găzduiți la Mănăstirea Parva-Rebra, au fost primiți în punctele turistice ale Văii Someșului, inclusiv la sediul ASTREI năsăudene, unde au fost așteptați de Ioan Seni, Floarea Pleș și Ionuț Nistor (dir. Casa de Cultură din Năsăud) pentru discuții legate de Centenar.

29 iulie 2018. De Ziua *Imnului național*, ASTRA a organizat un **simpozion** cu următoarele prezentări: col.(r.) Ioan Boțan, „*Imnul național – însoțind istoria poporului roman*”; Ana Filip, „*Alte cântece patriotice care au însoțit armata română în conflagrația primului război mondial*”; Ioan Neagoș, „*Model de implicare și reușită*”. Evenimentul a fost urmat de un moment artistic susținut de Sorin Găzdac și colaboratorii Cercului literar al Clubului Copiilor Năsăud (dir. Dorina Buia, prof. Maria Rus). Casa de Cultură a fost o gazdă bună a manifestărilor organizate de ASTRA și partenerii ei.

31 iulie - 6 august 2018. A XXII-a ediție a Taberei internaționale „Acasă la noi”, cu copii din orașul Reni (Ucraina). Deschidere festivă la Biblioteca Jud. „G. Coșbuc” (dir. Ioan Pinteș); cazarea la Școala Profesională „Sfânta Maria” din Bistrița (dir. Lacrima Ivan). Grupul a vizitat punctele turistice din Bistrița: Biblioteca Județeană, Muzeul Județean, Biserica Evanghelică și a urmărit festivalul „Nunta Zamferei”, fiind condus de Antonina Marian, Ioan Seni, Ioan

Neagoș, Luiza Iliescu. În județ s-a mai vizitat Casele Memoriale Liviu Rebreanu și George Coșbuc, Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Sediul ASTREI, Mănăstirea de la Salva, Muzeul de Artă Comparată Sângeorz Băi, Muzeul Cuibul Visurilor, Muzeul Mineritului Rodna, Casa Nechiti din Feldru,

Casa „Pictorului Verde” din Nepos, Nechita Bumbu, care le-a oferit și un tablou pentru Centrul Cultural din Reni. La Beclean și Valea Șieului au fost conduși de prof. Ioan Neagoș, Luiza Iliescu și Necula Cristian. La Consiliul Județean Bistrița-Năsăud au fost primiți de secretara Mica Oprea și Gheorghe Ivan. Tinerii oaspeți au cântat și au recitat din folclorul și poezia românească ce se promovează în zona lor.

21 august 2018. S-a desfășurat Slujba de pomenire a Eroilor care au primit ordinul „Mihai Viteazul”: coloneii Liviu Rusu, Romulus Sîrca, Ioan Eitl, Gheorghe Mareș și generalul Grigore Bălan. Monumentul acestor eroi este plasat în Ferma Cavalerilor din Dealul Târgului – Bistrița, fiind finanțat de Gheorghe Șanta și conducerea Societății „Cultul Eroilor” (col.(r). Ioan Cordovan, col.(r.) Vasile Măgerușan). Moderatorul acțiunii a fost prof. univ. dr. Mircea Gelu Buta. A fost lansat volumul: prof. univ. dr. Alexandru Moraru, „Domnitorul Mihai Viteazul (1593- 1601) Erou al Natiunii Romane si Martir al Bisericii Strabune, prezentat de Pr. Ioan Pinteș și de către autor. Au fost prezenți: Emil Radu Moldovan (președ. CJB), prefectul Ovidiu Frenț, dir. Cornelia Vlașin (ANSJB); iar din partea ASTREI năsăudene: Ioan Seni, Floarea Pleș, Ioan și Lucreția Mititean, Ioan Boțan, Rodica Fercana, Leon Catarig, aștrști bâr-găuani – Pavel Știrbu, Adrian Mănarcă, aștrști bistrițeni, membri ai Societății „Cultul Eroilor”.

24 august 2018. A fost vernisată a XXV-a ediție a Expoziție Filatelice „Virtus Romana Rediviva”, dedicată Centenarului Marii Uniri, organizată de Asociația filateliștilor bistrițeni (președ. Mircea Calu) în colaborare cu alți filateliști din țară: Timișoara, Sibiu, Botoșani, Caraș Severin, Reșița dar și din Chișinău. Au opinat: Mircea Calu, Dan Prahase, Ioan Seni, Floarea Pleș, Lucreția Mititean și oaspeții din Timișoara și Reșița. Muzeul Grăniceresc Năsădean a fost o gazdă bună pentru acțiunea organizată de filateliștii bistrițeni și aștrști năsăudeni.

1 septembrie 2018. Aștrștii năsăudeni și bistrițeni și membrii Societății Cultul Eroilor

Bistrița au participat la lansarea cărții preotului Nicolae Feier: „Casina română din Bistrița „Catedrala Coroanei” și „Casina Română” în lupta pentru unitatea spirituală și națională a românilor bistrițeni” (Ed. Nosa Nostra) și la dezvelirea plăcii comemorative de la Casina Română din Bistrița (locul de unde au pornit spre Alba Iulia delegații bistrițeni). Au făcut deplasarea aștristii Floarea Pleș, Ioan și Lucretia Mititean, Mircea Daroși etc.

Andreicuț, Episcopul Florentin Crihălmeanu, universitari clujeni, scriitori și cei doi amfitrionii, prof. univ. dr. Mircea Gelu Buta și dir. Ioan Pinte. După ora 12 s-a participat, în localitatea Milaș, la dezvelirea bustului Episcopului Iuliu Hossu.

14 septembrie 2018. Sărbătoare dedicată Generalului Grigore Bălan, la Blăjenii de Sus, organizată de Societatea Cultul Eroilor și Primăria Șintereag. În sesiunea dedicată *Mitropolitului Nicolae Bălan și Generalului Grigore Bălan* au fost prezentate comunicări, susținute de: col.(r.) Gheorghe Tanco, col. (r.) Vasile Măgerușan și ec. Mihai Moldovan din Sibiu. S-au bucurat de succesul acestei manifestări aștristii năsăudeni: Ioan Seni, Floarea Pleș, Ioan Boțan, Ioan și Lucreția Mititean, Rodica Fercana, Mihai Beltag, Pavel Știrbu și ceilalți aștristi din Societatea Cultul Eroilor.

11 septembrie 2018. Sesiune dedicată cardinalului Iuliu Hossu, la Biblioteca Județeană „George Coșbuc” Bistrița, fiind pusă în aplicare o mai veche idee aștristă, prin care cele două Biserici „surori”, ortodoxă și greco-catolică, sunt împreună, sărbătorind pe un artizan important al Marii Uniri. Au fost ascultate cu mare atenție prezentările făcute de ÎPS Mitropolitul Andrei

17-19 septembrie 2018. La simpozionul dedicat Centenarului, găzduit de Universitatea din Alba Iulia, aștristii năsăudeni s-au prezentat cu următoarele comunicări: Ioan Seni, „Implicarea ASTREI în reușita Marii Uniri”; Floarea Pleș, „Rolul Cercurilor, Secțiunilor și Despărțămintelor în cinstirea eroilor Marii Uniri”; Mircea Daroși, „Scrisori de pe front,

vechi de peste 100 de ani”. Printre cei care au luat cuvântul s-au aflat și Ion Dumitrel, președ. Cons. Jud. Alba și acad. Emil Burzo, care a oferit distincția „Meritul academic”, din partea Academiei, președintelui Asociațiunii, prof. univ. dr. Dumitru Acu, pentru activitatea desfășurată în fruntea ASTREI în anii de după 1989. De admirat colaborarea dintre Universitatea 1 Dec. 1918 din Alba Iulia, ASTRA Centrală, și astriștii din Alba Iulia.

28 septembrie

2018. Adunarea ASTREI de la Reghin s-a deschis cu două expuneri dedicate Centenarului Marii Uniri: dr. Ioan Bengean, „Locul și rolul ASTREI reghinene în făurirea Marii Uniri” și dr. Liviu Boar (Târgu Mureș), „Personalitatea reghineanului Vasile Ladislau Pop – președinte al ASTREI (1867–1875). Despre activitatea de astăzi a membrilor ASTREI a vorbit

președintele Despărțământului Năsăud, prof. Ioan Seni, care i-a felicitat pe cei care se dedică interesului național prin fapte și atitudine. Din delegația năsăudeană au mai făcut parte Floarea Pleș, Gabriela Herța și Ovidiu Maghiar.

4 octombrie

2018. Ziua Liceului „George Coșbuc” Năsăud (azi Colegiul Național „George Coșbuc”), sărbătoare care, în fiecare an, produce mari emoții tuturor celor prezenți. Au încântat asistența: primirea caldă a dir. Anca Mariana Cârțu; un documentar powerpoint, prezentat de prof.

Floare Vaida; secvențe de film, prezentate de foști absolvenți; un recital de poezie, cântec și dans popular pregătit de dir. educativ al Colegiului prof. Sofia Hărăpașcu și colegii ei. Prof. Ioan Seni a vorbit auditoriului despre tradiția ASTREI în această școală năsăudeană și importanța Centenarului.

5–7 octombrie 2018. *Simpozionul Național*, organizat de Fundația Culturală „Traian Tr. Cepoiu” din Cerașu, jud. Prahova (președ. prof. dr. Traian Cepoiu) a fost onorat de istorici veritabili din: București, Constanța, Ploiești, Pitești, Târgu Mureș, Iași, Bacău, Brăila, Târgoviște, Sfântu Gheorghe.

De la Desp. ASTRA Năsăud au participat profesorii Ioan Seni și Reghina și Ilie Mare din Ilva Mică.

23 octombrie 2018. Societatea „Virtus Romana Rediviva” din Cluj-Napoca a avut ședința de toamnă, cu discursuri legate de Centenarul Marii Uniri. Președ. executiv col.(r.) Ioan Cârcu și vicepreșed. col.(r.) dr. Vasile Tutula au dezvoltat

subiecte legate de această temă. S-a distribuit revista Societății: Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”, nr. 20, dedicat în mare parte Centenarului. ASTRA Năsăudeană a fost reprezentată de Floarea Pleș, Rodica Fercana, Ioan Boțan, Romulus Berceni și Ioan Seni.

9 noiembrie 2018. Asociația Județeană a Învățătorilor AMmA (președ. prof. Elena Berende din Maieru) a organizat, la Casa de Cultură din Năsăud, *Sesiunea anuală*, dedicată Centenarului. Au fost premiați și onorați prin cântec și poezie toți învățătorii prezenți. Inspectorul general Camelia Tabără le-a apreciat frumoasele împliniri. Președ. ASTREI – prof. Ioan Seni a insistat pe importanța *Centenarului* și relațiile viitoare de parteneriat cu Asociația AMmA.

9 noiembrie 2018. La Bistrița, distinsa d-nă Virginia Brănescu (membru ASTRA Năsăud), și-a organizat *lansarea de carte și expoziția proprie de pictură*, la care au participat și aștriștii năsăudeni Floarea Pleș, Berceni Romulus, Ioan și Lucreția Mititean. Întorși la Năsăud, au participat și la vernisarea Expoziției de la Muzeul Grăniceresc Năsăudean, dedicată Centenarului.

27 noiembrie 2018. A avut loc lansarea cărții Ioan Seni, „*Centenar 1918–2018. Năsăudeni pe coordonatele Primului Război Mondial și ale Marii Uniri*” (Ed. Napoca Star), în Aula Colegiului Național „George Coșbuc” (moderator dir. Anca Mariana Cârcu). Au opinat: Alexandru Dorel Coc, Ioan Mititean, Floarea Pleș, Mircea Daroși, Floarea Vaida, Macavei al Macavei, Ioan Boțan și autorul. Au asistat elevi din clasele a XII-a, profil filologie și pedagogic; aștriști din Dej (fam. Vlașin și Toderici); din Bistrița: col.(r.) Ioan Cordovan, col.(r.) Vasile Măgerușan și col.(r.) Gheorghe Tanco, Ioan Neagoș și Luiza Ilescu; din Rebrîșoara: Leon Catarig, Călin Ciuta; aștriști din oraș: Floarea Pleș, Ovidiu Maghiar, Puiu Cleja, Ioan Magdea, Elisabeta Albu, Mioara Buta, Florica Sermeșan, Pr. Leon Pop din Poiana Ilvei, prof. Ilie Mare din Ilva Mică, Pavel Știrbu din Josenii Bârgăului, Matei Fetti din Mocod.

28 noiembrie 2018. Lansare de carte la Muzeul Grăniceresc, precedată de conferința acad. Ioan Bolovan, „*Democrație, demnitate și diplomatie în procesul formării României Mari*”. Alte cărți lansate: Adrian Onofreiu, Claudia Sabău,

„Despre împlinirea celor neîmplinite în districtul Năsăud”; Luca Mircea Chira, Dana Văran „Județul Bistrița-Năsăud – începuturi, continuități și actualități”; Ioan Cordovan, Vasile Măgerușan, Gavrilă Rus, Gheorghe Șanta, Dan Lucian Vaida, „Din amintirile unui participant la Marea Unire – col. Liviu Rusu”; Ioan Seni, „Centenar 1918–2018. Năsăudeni pe coordonatele Primului Război Mondial și ale Marii Uniri”, lansare la care au participat și universitarii Simion Retegan, Mircea Gelu Buta și numeroși aștrști năsăudeni.

29 noiembrie 2018. Cercul ASTRA Josenii Bârgăului (președ. Pavel Știrbu și secretar Mihai Beltag) a găzduit o bogată activitate dedicată Centenarului Marii Uniri. Au conferențiat: Ioan Seni, Ioan Mititean, Ioan Cordovan, Ioan Știrbu, Romulus Berceni, primarul Nicolae Vrânceanu, Lidia Burghel, Ioan Lazăr. Cadrele didactice și directoarea Școlii au organizat programe artistice dedicate Marii Uniri. Cartea prof. Ioan Seni a fost donată Bibliotecii școlare din localitate.

30 noiembrie 2018. A VII-a ediție a sărbătorii dedicate Sfântului Andrei, organizată de Cercul ASTRA oraș Năsăud, de către președ. ec. Floarea Pleș care, în raportul său, prezenta acțiunile anului 2018, noii membrii înscrisi, viitoarele acțiuni. Ediția a debutat cu un paos la Biserică și a continuat cu expunerea Pr. dr. George Celsie *despre Sfântul Andrei și Mitropolitul Andrei Șaguna*. Prof. Ioan Seni și-a prezentat cartea „Centenar 1918–2018.” insistând pe rolul ASTREI în înfăptuirea Marii Uniri și fericita inspirație a lui Andrei Șaguna de a întemeia Asociațiunea, unde puteau acționa toți românii împreună. Programul s-a încheiat cu recitări de poezii, interpretări de cântece și colinde (Alexandru Bar, Luminița Cincea, Iulia Dragu, Raveca Vlașin, Zamfira Toderici, Ștefan Ghioc, Ioana Lăpușeanu, Mircea Daroși, Leon Catarig, Romulus Berceni, Ioan Mititean, Floarea Pleș, Luminița Cotu).

1 Decembrie 2018.

Centenar Marea Unire 1918–2018, cu paradă în marș de fanfară. Paos religios cu toți preoții ortodocși și greco-catolici din oraș, sub ascultarea protopopului Ioan Dâmbu, cu discursul primarului Mircea Romocea, cu depuneri de coroane la Monumentul Eroilor din partea autorităților locale și județene, a școlilor din oraș și a Desp. ASTRA Năsăud.

Moderatorul manifestării – Ionuț Nistor, dir. Casa de Cultură „Liviu Rebreanu” Năsăud. Calitatea de Cetățean de Onoare al orașului a fost primită și de Protopopul Ioan Dâmbu.

4 decembrie 2018. La Bistrița a avut loc lansarea Anuarului APIR, coord. prof. Claudiu Șular, în care prof. Ioan Seni – președ. Desp. ASTRA Năsăud a publicat materialul: „Centenar Marea Unire (1918–2018) Implicarea năsăudenilor

în reușita *Marii Uniri din 1918*” (ANUAR APIR, nr. 5/2018, Ed. Nosa Nostra, Bistrița, p. 128–141).

5 decembrie 2018. În Brașov, la Centrul Educativ „Learnex” (dir. Silvia Daniela Pohrib), aștriiștii nășăudeni Ioan Seni, Eliza Iliescu, Ioan Neagoș și Alexandra Ichim au susținut dezbaterea „*Românii basarabeni, bucovineni și transilvăneni în anul astral 1918*”. Participanții s-au implicat activ în discuțiile moderate de prof. Ioan Neagoș. Grupul a fost primit în schimb de experiență și de președ. Desp. ASTRA Codlea – ing. Mircea Dragoș.

8 decembrie 2018. La Bistrița, în Centrul „Matricea Tinereții” a avut loc lansarea de carte: prof. Ioan Seni, „*Centenar 1918–2018. Nășăudeni pe coordonatele Primului Război Mondial și ale Marii Uniri* (Ed. Napoca Star) și Ioan Neagoș, „*Etaple de trecere la români. Nașterea, Căsătoria și Moartea*” (Ed. Ecou Transilvan), eveniment moderat de Luiza Iliescu. Au opinat: Ioan Neagoș, Ioan Seni, Nadia Baciu (dir. editurii), Ioan și Lucreția Mititean, Pavel Știrbu, George Enescu (Pitești), Alexandru D. Bar (Bistrița).

14 decembrie 2018. La Biblioteca „Veronica Micle” Nășăud s-a desfășurat lansarea cărților: Laura Goia, „*Veronica Micle Bibliografie*” (Ed. Școala Ardeleană), prezentată de Ioan Pinte, Floarea Pleș și Ioan Lazăr și „*Poemele reUnirii*” (Ed. Solon), despre care a vorbit Mircea Daroși și Ioan Seni.

20 decembrie 2018. A avut loc la Nășăud, în fața Bisericii ortodoxe nr. 2 (Pr. dr. George Celsie), *dezvelirea bustului primului patriarh al României Miron Cristea* – născut la Toplița, jud. Harghita, dar cu studiile liceale absolvite la Nășăud (1883–1887). Bustul a fost finanțat de Ministerul Culturii și Identității Naționale (secretar de stat Alexandru Pugna, membru de onoare ASTRA), prin Cons. Jud. Bistrița-Nășăud (președ. Emil Radu Moldovan), Mircea Mocanu (sculptor, autorul bustului). Dezvelirea a fost efectuată de ÎPS Mitropolitul Andrei Andreicuț, președ. Cons. Jud. Bistrița-Nășăud, Emil Radu Moldovan și primarul Mircea Romocea, care au prezentat publicului scurte alocuțiuni. Pe lângă numărul mare de nășăudeni și aștriiștii (Miron Cristea a fost unul dintre marii lideri ai ASTREI) au fost prezenți și Alexandru Pugna, prefectul Ovidiu Frenț, dr. Mircea Gelu Buta, dir. Alexandru Gavrilaş, dir. Ioan Pinte, vicepreșed. Cons. Jud., Vasile Puica, suprefectul Ciprian Ceclan, col. Marian

Ioan Cristurean, Ioan Dâmbu (Protopop de Năsăud) și Alexandru Vidican (Protopop de Bistrița), mulți preoți năsăudeni și bistrițeni, consilieri locali și județeni, primari și viceprimari.

27 decembrie

2018. Festivalul ilvean de colinde și obiceiuri de iarnă a debutat în 1995 și a atins cea de-a XXIII-a ediție în anul Centenarului – 2018, ediție găzduită de Primăria, Consiliul Local, Școala și Biserica Ortodoxă Ilva Mică. Au participat cu grupuri de colindători toate cele șase localități: Lunca Ilvei: „Cetina” și „Belciugarii” (instr. Cristina Oniga și

Ioan Berengea); Ilva Mare: „Cununița” și „Belciugarii” (instr. Pavel Berengea); Măgura Ilvei: „Cetinița” și solista Violeta Cozonac (instr. Daniela Șușcă); Poiana Ilvei: „Poienița” și „Irozii” (instr. Mărioara Buta și Alexandru Pop); Leșu 2: Colinde (instr. Mărioara Pop și Măriuca Avram); Leșu 1: Colinde (instr. Elena și Nicolae Lupșan); Ilva Mică: „Șezătoarea” (instr. Reghina Mare), „Steluțe ilvene” (instr. Gabriel Gaveniuc), „Dansuri someșene” (instr. Simion Buia), „Plugușorul” (instr. Sevastița Chitu). Desp. ASTRA Năsăud (președ. prof. Ioan Seni) a oferit, ca și la edițiile precedente, diplome de merit și recunoștință tuturor instructorilor, directorilor de școli și primarilor celor șase localități, inclusiv prezentatorilor Marian Gruștor și Florin Ciliță de la „Radio Balada” Bistrița și invitatei Oana Matei de la „Dor românesc” Bistrița. Felicitări gazdelor: Aurel Horea – primar, Octavean Prangate – director, Ilie Mușină – viceprimar.

Fiecare Cerc sau Secțiune ASTRA a avut un proiect propriu dedicat Centenarului Marii Uniri, prin care a reușit să mobilizeze energiile locale. Alte cercuri și secțiuni n-au avut nimic, preferând anonimatul, sau sperând să facă alții ceea ce ar fi putut să inițieze și să împlinescă ei. Susținerea de către Primărie și Consiliile locale, de către Casele de Cultură, Căminele Culturale, Bibliotecile orașenești sau sătești a proiectului ASTREI privind Centenarul a creat o imagine benefică și corectă despre toate energiile locale, multe dintre ele împlinite de voluntarii aștrști, susținuți cu fonduri oficiale sau oportune.

ASTRA năsăudeană aduce mulțumiri tuturor autorităților locale, județene și naționale care i-au înțeles problemele, aduce mulțumiri partenerilor cu care a reușit activități comune, sponsorilor pentru susținere, membrilor activi ai ASTREI pentru menținerea Asociațiunii prin activități consistente și cotizații, fără de care ASTRA n-ar exista, ASTREI Centrale; Urări de bine, stimă și prețuire tuturor!

**MANIFESTATIONS DEDICATED TO THE GREAT
UNION CENTENNIAL (1918-2018)**

- Summary -

In the present pages, the author synthesizes the main cultural manifestations carried out throughout the year 2018, dedicated to celebrate one century since the unification of Transylvania with Romania, and to which the members of the Năsăud ASTRA Department have contributed by organising conferences, book launches, exhibitions, unveiling ceremonies, artistic performances, etc.

**MANIFESTATIONS DÉDIÉES AU CENTENAIRE
DE LA GRANDE UNION (1918-2018)**

- Résumé -

Dans les pages suivantes, l'auteur fait une synthèse sur les principales manifestations culturelles déroulées au fil de l'année 2018, des manifestations dédiées à la célébration d'un siècle d'union entre la Transylvanie et la Roumanie, auxquelles les membres du Département de Năsăud de l'Astra ont apporté leur contribution en organisant des conférences, des sorties des livres, des expositions, des dévoilements des monuments, des spectacles artistiques, etc.

**AUSDRUCK ZUM HUNDERTSTEN JAHRESTAG
DER GROSSEN UNION (1918-2018)**

- Zusammenfassung -

Auf den folgenden Seiten verwirklicht der Autor eine Synthese der wichtigsten kulturellen Ausdruck, die im Jahr 2018 durchgeführt wurden und der Verwirklichung eines Jahrhunderts seit der Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien gewidmet sind, zu dem die Mitglieder des Năsăudean Departements von Astra beigetragen haben: Konferenzen, Buchvorstellungen, Ausstellungen, Enthüllung von Denkmälern, künstlerische Aufführungen, und so weiter.

PREOCUPĂRI DE ISTORIE LOCALĂ ÎN PAGINILE REVISTEI ASTRA SALVENSIS (2013–2016)

Maxim (Iuliu-Marius) MORARIU

În anul 2013, când a apărut primul număr al revistei *Astra Salvensis*, nici cei care au avut ideea fondării periodicului, nici cei care au contribuit, entuziaști, la apariția ei, nu au bănuit amplitudinea pe care urma să o ia fenomenul pe care îl va genera aceasta. Ne-am propus, desigur, atunci, înființarea unui periodic de cultură care să facă cinste localității și „Astrei”, o revistă ce, la un moment dat, să poată să stea față în față cu cele editate de către diferite centre culturale sau universități. Dar asta făcea parte atunci mai degrabă dintre dezi-deratele înalte cu valoare motivațională, decât dintre planurile a căror finalitate putea să se întrevadă la orizont.

Nimeni nu bănuia așadar că, la doar trei ani de la apariția primului număr al periodicului ce se dorea a fi semestrial, acesta va fi indexat în impor-tante baze de date internaționale recunoscute de către Consiliul Național de Cercetare Științifică din spațiul românesc precum Ebsco, CEEOL¹, Ulrichsweb, SCOPUS, Erih², Repec sau IndexCopernicus³, sau că se va regăsi în cataloa-gele unor biblioteci precum cea națională a Republicii Moldova⁴, cea națio-nală a Lichensteinului, cea a Serbiei⁵, a Austriei, cea regală a Danemarcei⁶, sau în bibliotecile unor prestigioase universități precum cea de la Harvard⁷. Nu bănuiam atunci nici că vom fi citați, citați și căutați de colaboratori din România,

¹ <https://ceeol.com/search/journal-detail?id=657>, accesat 30. 01. 2017.

² <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?sessionId=Viswhl-eRu8xYyQ08czp8RNe.undefi?id=486297>, accesat 30. 01. 2017.

³ <http://journals.indexcopernicus.com/Astra+Salvensis+revista+de+istorie+si+cultur+a,p5395,3.html>, accesat 30. 01. 2017.

⁴ http://catalog.bnrm.md/opac/bibliographic_view/759144?pn=opac%2FSearch&q=astra+s+alvensis#level=all&location=0&ob=asc&q=astra+salvensis&sb=relevance&start=0&view=CONTENT, accesat 31. 01. 2017.

⁵ <http://www.vbs.rs/scripts/cobiss>, accesat 30. 01. 2017.

⁶ https://rex.kb.dk/primo-explore/fulldisplay?docid=KGL01008981056&context=L&vid=NUI&lang=da_DK&search_scope=KGL&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,astra%20salvensis&sortby=rank, accesat 30. 01. 2017.

⁷ http://sfx.hul.harvard.edu/hvd?url_ver=Z39.88-2004&ctx_ver=Z39.88-2004&ctx_enc=info:ofi/enc:UTF-8&rft_id=info:sid/sfxit.com:opac_856&url_ctx_fmt=info:ofi/fmt:kev:mtx:ctx&sfx.ignore_date_threshold=1&rft.object_id=2670000000590954&svc_val_fmt=info:ofi/fmt:kev:mtx:sch_svc&svc.fulltext=yes&disable_directlink=true&sfx.directlink=off, accesat 30. 01. 2017.

Republica Moldova, Statele Unite ale Americii, Grecia, Serbia, Slovacia, Rusia, Ucraina, Franța, Germania, Polonia, dar și din multe alte locuri. Toate acestea s-au întâmplat într-un timp atât de scurt, ne-a fost greu să ne dăm seama în legătură cu ceea ce se petrecea de fapt. Modul în care a crescut, calitativ și cantitativ revista, poate fi văzut și în numărul de articole și recenzii publicate în fiecare număr. Astfel, dacă cel dintâi debuta timid cu 9 materiale, dintre care unul îl constituiau gândurile la început de drum adresate de către domnul profesor Ioan Seni, președintele Despărțământului Năsăud al „Astrei”⁸, sub ale cărei auspicii apărea periodicul, cel de-al doilea va cuprinde 15 articole și 4 recenzii, cel de-al treilea, 28 de studii, articole și cronici și 10 recenzii, numărul 4, 21 și șapte recenzii, numărul 5, 20 și 7 recenzii, iar cel de-al șaselea, 20 și 10 recenzii. Începând cu numărul 4, revista va fi deschisă de un editorial, semnat de către Mihai-Octavian Groza, redactorul ei șef, și va cunoaște o diversificare pe secțiuni precum *Istorie, Teologie, Filosofie, Filologie* sau *Științele educației*. Începând cu cel de-al doilea număr, va conține de asemenea și materiale în limbile engleză, franceză sau germană. În plus, începând cu numărul 7, dat fiind aflulul de articole teologice, care ne-a forțat la un moment dat să edităm un supliment de teologie, care a reunit cercetările unor autori din spațiul românesc, cel ucrainean, cel slovac sau cel francez⁹, din spațiul confesional ortodox

⁸ Seni, Ioan, „Gânduri la început de drum”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 3-5.

⁹ Iată titlurile ce s-au regăsit atunci în paginile revistei: Mihaela Bleoancă, „Femeia în primele secole creștine”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 7-45; Emanuel Cășvean, „Nichifor Crainic and the Romanian Orthodox Mystique”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 46-53; Silviu-Marcel Costin, „Biserica Ortodoxă Română (1885-2015) – 130 de ani de la recunoașterea autocefaliei. Demersuri și realizare”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 54-72; Sebastien-Jean, Cross, „Et du travail des hommes... Le Père Teilhard de Chardin et la liturgie”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 73-78; Petro Darmoris, „The concept of the human being in God’s design in accordance with views of Gregory of Nyssa”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 79-96; Jean-Jacques Dupont, „Bible, lectio divina, littérature et romans font-ils bon ménage?”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 97-102; Emil Floare, „Toleranță și identitate – conflictul „lumiilor” din sânul sincretismului și al multiculturalismului”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 103-112; Ionuț Hens, „Suferința asumată și modelul ei scripturistic, reflectat în viața lui Iov”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 113-132; Nicolae Dragoș Kerekes, „Pamfil și Apologia lui Origen – scurte considerații”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 133-145; Victor Constantin Măruțoiu, „Sfinții îngeri în tradiția evanghelică marcană”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 146-165; Iuliu-Marius Morariu, „Editorial”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 5-6 (translated in English by Zoltan Petre); Idem, „The Spiritual Autobiography in the Eastern space in the second half of the XIXth and XXth century”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 166-174; Olha Soroka, „Tertullian’s conception of Christian Marriage”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 175-190; Inocent-Măria V. OP, Szaniszló, „Die Ethik des Seins oder Was für ein Mensch sollte zum Objekt der Ethik,

sau cel catolic, am decis ca, an de an, să oferim cititorilor un număr de teologie, și unul de istorie, împărțind astfel sarcinile editoriale între Mihai-Groza, care a dus greul redacției începând cu numărul 3, și subsemnatul.

Cu toate acestea, în ciuda diversificării tematicii, a creșterii numărului de colaboratori, *Astra Salvensis* nu și-a renegat originile și nu a uitat că este o revistă a Salvei, a zonei Năsăudului, dar și a Sebeșului, începând cu numărul 4, de când ea apare în perteneriat cu Despărțământul astrist de aici. Acest fapt este dovedit de numărul mare al materialelor privitoare la zona Bistriței și a Năsăudului, 24 la număr, ce se încadrează în rândul celor 148 de titluri care au apărut în primele șase numere ale ei. Istorie locală, editoriale, cronici sau alte aspecte de acest fel, toate reliefează interesul pentru zona în care se originesc revista, pe care îl manifestă *Astra Salvensis*.

Ce-i drept, primul număr a conținut recolta cea mai bogată a materialelor de acest fel, în paginile lui, atât domnul profesor Ioan Seni vorbind despre tradiția năsăudeană¹⁰, cât și doamna Ana Filip, care a reliefat legăturile Salvei cu „Astra”¹¹, subsemnatul, care am evidențiat principalele atestări documentare ale localității din secolele XIII-XVIII¹², sau părintele Ovidiu Halas, care a vorbit despre istoria monahismului din județul nostru¹³, materialul său fiind continuat și în numărul următor¹⁴. Chiar dacă celelalte numere nu vor mai cunoaște aceeași densitate a materialelor de istorie locală, totuși, subiecte din acest areal nu vor lipsi în niciunul dintre numere. Astfel, în numărul 2, teologul Alexandru Dărăban va vorbi despre *Revenirea la Ortodoxie în zona Năsăudului*¹⁵, doamna Vasilica Găzdac va prezenta un rit agrar local¹⁶, iar subsemnatul va vorbi despre opresiunea comunistă și formele ei de manifestare din localitatea Salva¹⁷, în numărul 3, doamna profesoară Ana Filip va realiza o cronică amplă a participării năsăudene

Philosophie und der Theologie werden?”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 191–219; Cătălin Varga, „Două expresii Trinitare în cartea Facerii”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 220–232; Silviu-Cristian Rad, „Jean-Pierre Denis, *De ce scandalizează creștinismul*”, trad. din limba franceză și prefață Eduard Florin Tudor, Nemira, 2012, 403 p.”, în *Astra Salvensis – Supplement No. 1/2015 – „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 233–235.

¹⁰ Ioan Seni, „Gânduri la început de drum”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 3–5.

¹¹ Ana Filip, „Salva-prima comună membră a Astei din 1861”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 6–12.

¹² Iuliu-Marius, „Pagini din istoria Salvei. Partea I – Salva în documentele vremii în secolele XIII-XVIII”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 13–24.

¹³ Ovidiu Halas, „Mănăstirile din Județul Bistrița-Năsăud”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 25–30.

¹⁴ Idem, „Istoria monahismului din județul Bistrița-Năsăud. Partea a II-a – vetre monahale din secolele XV-XVIII”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 15–22.

¹⁵ Alexandru Dărăban, „„Revenirea” la Ortodoxie în zona Năsăudului», în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 10–14.

¹⁶ Vasilica-Augusta Găzdac, „Rituri agrare la Salva- cununa grâului”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 4–9.

¹⁷ Iuliu-Marius Morariu, „Elemente ale opresiunii comuniste în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 54–59. Numărul conține de asemenea și o recenzie a subsemnatului la volumul dânei: Iuliu-Marius Morariu, „Vasilica-Augusta

la *Deniile Eminescu*¹⁸, doamna Găzdac va realiza un amplu studiu demografic în care va evidenția modul în care s-a modificat densitatea populației și repartiția ei confesională sau etnică în localitatea Salva¹⁹, iar subsemnatul va analiza situația școlară a elevilor sălăuani care au făcut parte din primele promoții ale Gimnaziului Grăniceresc Năsăudean²⁰. De asemenea, doctorandul Andrei Păvălean de la Cluj va vorbi aici despre modul în care s-a desfășurat Revoluția din anul 1848 pe Valea Bărgăului²¹, domnul dr. Vlad Popovici, cercetător la Centrul pentru studierea populației va analiza posibilitățile *de reconstrucție nominală a populației Țării Năsăudului în epoca modernă pornind de la registrele parohiale de stare civilă*²², iar domnul profesor Ioan Seni, președintele Despărțământului Năsăud al „Astrei”, va dedica un amplu medalion profesorului Grigore Marțian, membru activ al instituției pomenite, plecat dintre cei vii²³.

Numărul 4 va conține și el un medalion, dedicat de către Alexandru Dărăban maestrului Filimon Siminic, originar din localitatea Cormaia, județul nostru²⁴, un studiu amplu și bine documentat despre studenții medicinisti năsăudeni, semnat de dr. Oana Habor, de la Muzeul Universității clujene²⁵, un articol privitor la văduvele și orfanii de război din localitatea Salva²⁶, și o recenzie la volumul Aureliei Dan cu privire la școlile grănicerești ale zonei²⁷, ambele purtând semnătura subsemnatului. În paginile celui de-al cincilea, se va remarca apoi materialul cercetătoarei Sabine Jesner de la Viena, cu privire la Regimentul Grăniceresc năsăudean²⁸, o cronică a lui Mihai-Octavian

Găzdac, *Salva – monografie istorică, demografică și antropologică*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2012, 74 p.”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 107–108.

- ¹⁸ Ana Filip, „Deniile Eminescu 1995–2014”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 199–210.
- ¹⁹ Vasilica-Augusta Găzdac, „Localitatea Salva (județ Bistrița-Năsăud) între anii 1869–2002. Studiu demografic”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 76–81.
- ²⁰ Iuliu-Marius Morariu, „Elevi sălăuani în primele promoții ale Gimnaziului Grăniceresc Năsăudean”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 60–63.
- ²¹ Andrei Păvălean, „Aspecte ale Revoluției de la 1848/1849 pe Valea Bărgăului”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 55–59.
- ²² Vlad Popovici, „Posibilități de reconstrucție nominală a populației Țării Năsăudului în epoca modernă pornind de la registrele parohiale de stare civilă”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 64–75.
- ²³ Ioan Seni, „Astrist năsăudean printre aștrii celești: profesorul Grigore Marțian”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 194–196.
- ²⁴ Alexandru Dărăban, „Maestrul Filimon Siminic. „A avut această străduință și această dorință: ca numele său să fie scris în ceruri”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 191–193.
- ²⁵ Oana Habor, „Studenți români din ținutul Năsăudului înscriși pe listele facultăților de medicină din monarhia austro-ungară. Corespondența acestora cu administrația Fondurilor Grănicerești”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 63–71.
- ²⁶ Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud: orfani și văduve de război”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 81–84.
- ²⁷ Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Aurelia Dan, Școlile grănicerești năsăudene (1815–1918), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2014, 449 p.”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 201–203.
- ²⁸ Sabine Jesner, „Privileges and Duties. Reflections on the Circumstances of Life of the Năsăud Border Regiment during the 18th Century”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 5, pp. 20–30.

Groza cu privire la Aniversarea unui sfert de veac de la reactivare, de către Despărțământul astrist năsăudean²⁹, și un material al subsemnatului cu privire la activitatea academicianului sălăuan Leon Daniello³⁰.

Ultimul număr avut în vedere, va conține o amplă cronică, dedicată de către doamna profesoară Ana Filip, directorul și fondatorul periodicului, Adunării generale a Despărțământului năsăudean al „Astrei”³¹, dar și un material al subsemnatului, în paginile căruia am vorbit despre preotul sălăuan Vasile Dumbravă, evidențiind activitatea lui din parohiile Bichigiu și Salva³².

După cum se poate așadar observa, *Astra Salvensis* și-a făcut cu prisosință, în paginile fiecărui număr, datoria față de localitatea Salva și zona Năsăudului, valorificând aspecte privitoare la istoria lui culturală, trecută sau prezentă, căci, în paginile ei se regăsesc atât serioase articole și studii ce investighează aspecte importante ale trecutului zonei, cât și cronici ale unor evenimente culturale contemporane, care reliefează faptul că, la Năsăud și în localitățile limitrofe, personalitățile culturale nu sunt doar un aspect al trecutului, iar moștenirea culturală este continuată prin silința unor oameni sărguincioși și vrednici, care știu ce înseamnă să fi urmaș al grănicerilor și al academicienilor năsăudeni, și se străduiesc să nu le dezamăgească memoria. În plus, faptul că am reușit să motivăm cercetători serioși din spațiul clujean dar și din alte spații, precum cel austriac, să scrie despre tradițiile și istoria noastră culturală, se constituie într-o contribuție importantă și interesantă, care va contribui, în mod cert, la promovarea valorilor năsăudene genuine și în alte spații.

Anexă

Studii și articole privitoare la zona Năsăudului și cea a județului Bistrița-Năsăud în paginile revistei *Astra Salvensis* (2013–2016), ordonate alfabetic:

1. Dărăban, Alexandru, „Maestrul Filimon Siminic. A avut această străduință și această dorință: ca numele său să fie scris în ceruri”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 191–193.
2. Dărăban, Alexandru, «„Revenirea” la Ortodoxie în zona Năsăudului», în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 10–14.
3. Filip, Ana, „Adunarea Generală a Despărțământului Năsăud al ASTREI (13 februarie 2016)”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 6, pp. 196–200.
4. Filip Ana, „Deniile Eminescu 1995–2014”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp.199–210.

²⁹ Mihai-Octavian Groza, „ASTRA Năsăudeană Rediviva la 25 de ani de activitate sau despre activitatea unui organism viu”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 5, pp. 186–187.

³⁰ Iuliu-Marius, „Preocupările medicale ale lui Leon Daniello, reflectate în paginile „Buletinului Eugenic și Biopolitic” (1927–1947)”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 5, pp. 116–123.

³¹ Ana Filip, „Adunarea Generală a Despărțământului Năsăud al ASTREI (13 februarie 2016)”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 6, pp. 196–200.

³² Iuliu-Marius Morariu, „Preotul Vasile Dumbravă (1854–1907) și activitatea lui pastorală în localitățile Bichigiu și Salva”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 6, pp. 180–186.

5. Filip, Ana, „Salva-prima comună membră a Astei din 1861”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 6-12.
6. Găzdac, Vasilica-Augusta, „Localitatea Salva (județ Bistrița-Năsăud) între anii 1869- 2002. Studiu demografic”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 76-81.
7. Găzdac, Vasilica, „Rituri agrare la Salva- cununa grâului”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 4-9.
8. Groza, Mihai-Octavian, „ASTRA Năsăudeană Rediviva la 25 de ani de activitate sau despre activitatea unui organism viu”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 5, pp. 186-187.
9. Habor, Oana, „Studenti români din ținutul Năsăudului înscriși pe listele facultăților de medicină din monarhia austro-ungară. Corespondența acestora cu administrația Fondurilor Grănicerești”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 63-71.
10. Halas, Ovidiu, „Istoria monahismului din județul Bistrița-Năsăud. Partea a II-a - vetre monahale din secolele XV-XVIII”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 15-22.
11. Halas, Ovidiu, „Mănăstirile din Județul Bistrița-Năsăud”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 25-30.
12. Jesner, Sabine, „Privileges and Duties. Reflections on the Circumstances of Life of the Năsăud Border Regiment during the 18th Century”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 5, pp. 20-30.
13. Morariu, Iuliu-Marius, „Elemente ale opresiunii comuniste in localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 54-59.
14. Morariu, Iuliu-Marius, „Elevi sălăuani în primele promoții ale Gimnaziului Grăniceresc Năsăudean”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 60-63.
15. Morariu, Iuliu-Marius, „Pagini din istoria Salvei. Partea I - Salva în documentele vremii în secolele XIII-XVIII”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 13-24.
16. Morariu, Iuliu-Marius, „Preocupările medicale ale lui Leon Daniello, reflectate în paginile „Buletinului Eugenic și Biopolitic” (1927-1947)”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 5, pp. 116-123.
17. Morariu, Iuliu-Marius, „Preotul Vasile Dumbravă (1854-1907) și activitatea lui pastorală în localitățile Bichigiu și Salva”, în *Astra Salvensis*, III (2015), nr. 6, pp. 180-186.
18. Morariu, Iuliu-Marius, „Vasilica-Augusta Găzdac, *Salva - monografie istorică, demografică și antropologică*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2012, 74 p.”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 2, pp. 107-108.
19. Morariu Maxim, „Aurelia Dan, *Școlile grănicerești năsăudene (1815-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2014, 449 p.”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 201-203.
20. Morariu, Maxim, „Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud: orfani și văduve de război”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 4, pp. 81-84.

21. Păvălean, Andrei, „Aspecte ale Revoluției de la 1848/1849 pe Valea Bârgăului”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 55–59.
22. Popovici, Vlad, „Posibilități de reconstrucție nominală a populației Țării Năsăudului în epoca modernă pornind de la registrele parohiale de stare civilă”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 64–75.
23. Seni, Ioan, „Astrist năsăudean printre aștrii celești: profesorul Grigore Marțian”, în *Astra Salvensis*, II (2014), nr. 3, pp. 194–196.
24. Seni, Ioan, „Gânduri la început de drum”, în *Astra Salvensis*, I (2013), nr. 1, pp. 3–5.

ABOUT THE LOCAL HISTORY IN ASTRA SALVENSIS JOURNAL (2013–2016)

- Summary -

In this research the author presents how the local history of Bistrița-Năsăud County is promoted in the *Astra Salvensis* journal, edited by the Transylvanian Association for Romanian Literature and the Culture of the Romanian People – Năsăud Department – Salva Department and “Vasile Moga” Department of Sebeș, between 2013 and 2016. There are highlighted the most important thematic points and some historical researches, but also different chronicles from nowadays events, that are linked to the topic presented. The aim of the presentation is to show the contribution of the journal to the promotion of the local history, of the local values and of the traditions throw the articles, the studies and the chronicles.

L’HISTOIRE LOCALE PRÉSENTÉE DANS LE JOURNAL ASTRA SALVENSIS (2013–2016)

- Résumé -

Dans cette recherche, l’auteur montre comment l’histoire locale du comté de Bistrița-Năsăud est mise en évidence dans le journal *Astra Salvensis*, édité par l’Association Transylvanienne pour Littérature Roumaine et Culture du Peuple Roumain – Département de Năsăud – Département de Salva et le Département « Vasile Moga » de Sebeș, entre 2013 et 2016. On y présente les points thématiques les plus importants et des recherches historiques, mais aussi les chroniques des événements contemporains, liés au sujet thématique présenté.

Le but de la présentation est de montrer le rôle du journal dans la promotion de l’histoire locale, des valeurs locales et des traditions à l’aide des articles, des études et des chroniques.

**ÜBER DIE ÖRTLICHE GESCHICHTE IN DER ASTRA
SALVENSIS ZEITSCHRIFT (2013–2016)**

- Zusammenfassung -

In die Forschung stellt der Verfasser vor, wie die örtliche Geschichte des Landkreises Bistrița-Năsăud in der *Astra Salvensis* Zeitschrift befördert wird. Es wird von der Siebenbürgische Verein für rumänische Literatur und Kultur des Rumänischen Volkes bearbeitet – eine Abteilung der Năsăud – die SalvaAbteilung und „die Vasile Moga“ Abteilung von Sebeș, zwischen 2013 und 2016. Die wichtigsten thematischen Schwerpunkte und einige historische Forschung werden dort hervorgehoben, aber auch verschiedene Berichte aus heutzutage Ereignissen, die in direktem Zusammenhang mit dem vorgestellten Thema sind. Das Ziel der Darstellung ist es, den Beitrag der Zeitschrift zur Förderung der Heimatkunde, der örtlichen Stellenwerte und der Sitten zu zeigen, und die Beiträge, die Studien und die Berichten zu betreffen.

II. STRUCTURI DE CIVILIZAȚIE TRADIȚIONALĂ

„ÎNSTRUȚATUL BOULUI” LA CAILA. ASEMĂNĂRI ȘI DEOSEBIRI REFERITOARE LA PRACTICAREA ACESTUI OBICEI ÎN ALTE LOCALITĂȚI DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD.

Ioan SIGMIREAN

„Cândva, viața țăranului a curs printre malurile sigure ale tradițiilor și obiceiurilor, ale miturilor și poveștilor, ale doinelor și bocetelor, fiecare om având locul său precis în societate” – spunea Mircea Prahase, unul din învățații actuali ai județului Bistrița-Năsăud. Așa a fost și la Caila și pretutindenea în satele românești. Obiceiul „Boului înstruțat” s-a practicat în NV județului nostru, în localitățile: Cristur-Șieu, Caila, Tăure, Figa, Căianu Mic, Căianu Mare și poate și în alte localități pe care nu le știm. La Caila, „Înstruțatul boului” a fost cel mai important și mai spectaculos obicei, care antrena întreaga suflare umană a satului și a „lăturenilor” veniți din alte localități vecine. Desfășurarea obiceiului menționat la Caila este prezentat în acest studiu din memoria autorului, originar din Caila și participant în copilărie și adolescență la acest obicei.

La Caila, Tăure și Căianu Mic obiceiul se desfășura în ziua a doua a sărbătorii creștine a Rusaliilor, când de fapt se sărbătorea Sfânta Treime. La Figa obiceiul se petrecea în prima zi de Rusalii, când se sărbătorea Pogorârea Duhului Sfânt peste Apostoli. Relația ce există între obiceiul „Boului înstruțat” și sărbătoarea creștină a Rusaliilor va fi explicată în partea a doua a studiului.

Deoarece obiceiul a fost comparat de etnografi cu un teatru popular, prezentăm, pentru început, personajele spectacolului și rolul lor.

a) *Animalul înstruțat.* La Caila animalul înstruțat a fost taurul comunal, iar în celelalte localități din județ, unde se practica obiceiul, se înstruța boul (mascul castrat, folosit la munca câmpului). Precizăm că în satul Căianu Mic obiceiul se numește „Boul împănat”.

b) *Fetele.* La Caila copilele intrau în ceata fetelor după absolvirea Școlii elementare de 4 clase, singura existentă în sat, deci la vârsta de 11-12 ani. Vârsta măritişului a fost la Caila la 16-18 ani, foarte rar mai târziu. Rolul lor era de a culege flori de pe câmp în dimineața când se desfășura obiceiul. Florile preferate au fost Ochiul boului (margaretele), din care împleteau o cunună rotundă. Cununa era așezată pe un schelet de lemn ce avea forma de cruce. Buchețele de flori de câmp erau prinse în cunună cu ajutorul „petelelor”

(panglici multicolore). Pe parcursul deplasării alaiului fetele mergeau în urma animalului în coloană, fetele de măritat în față, urmate de cele mai tinerele.

c) *Feciorii* ce dirijau taurul. Un grup de cinci feciori se ocupau de taurul comunal ce urma a fi înstruțat. De dimineață se deplasau la grajdul comunal și verificau dacă animalul a fost hrănit, adăpat și curățat de către îngrijitor. Plecau apoi în pădurea din apropiere (Pădurice) de unde aduceau scoarță de mesteacăn sau cireș sălbatic. Fâșiile de scoarță erau așezate pe spinarea animalului. În scoarță se scobeau orificii în care erau prinse buchețele de flori de câmp. Cununa era prinsă de coarnele animalului. Pentru a fi strunit, taurul primea pipă în nas și funii prinse în coarne. Un fecior era la pipă și câte doi de fiecare parte, struneau animalul cu ajutorul funiilor. În celelalte localități, unde se înstruța boul, acesta fiind mai blând, era dirijat de doi flăcăi ce-l prindeau de coarne.

d) *Călușarii*. 13 flăcăi erau costumați după tradiția din Ardeal a călușarilor. La bază era costumele naționale de sărbătoare (cămașă cusută cu flori și motive populare, izmene sau pantaloni albi ce erau introduși în cizme cu tureac înalt, curea lată din piele înflorată, căciulă neagră pe cap). Deasupra cizmelor erau prinși zurgălăi, iar peste umăr o panglică având culorile naționale. În mâini aveau toiege din lemn, sculptate, pe care erau prinse panglici multicolore. Călușarii circulau prin sat, fiind călare pe cai împodobiți (cănaci și zurgălăi).

e) *Gazda*. Deoarece la Caila era înstruțat taurul comunal, gazda era primarul satului și viceprimarul. După constituirea comunelor alcătuite din mai multe sate, gazda a fost unul din reprezentanții satului în Sfatul Popular al comunei Blăjenii de Jos, unde era arondat satul Caila. În celelalte comune, în care se desfășura obiceiul „Boului înstruțat”, gazda era proprietarul animalului înstruțat. Alaiul „Boului înstruțat” era așteptat la Caila în centrul satului, în fața bisericii, școlii și primăriei. În mijlocul pieței era așezată o masă împodobită, pe care se aflau o găleată cu apă, o cană și o farfurie, în care se aflau boabe de grâu. Lângă masă așteptau gazdele – primarul și viceprimarul. Alaiul înconjura de trei ori masa, timp în care gazdele aruncau peste acesta cu boabe de grâu și apă. În Tăure și Căianu Mic alaiul mergea, în final, la proprietarul animalului, unde se desfășura înconjurul mesei împodobite, așezate în mijlocul ocolului. Proprietarul – gazdă arunca apă și grâu peste alaiul respectiv. La Figa, Alin Cordoș informează că în anul 2019 alaiul a fost întâmpinat la Căminul cultural de către primarul Becleanului, Nicolae Moldovan, și de către Ministrul Apelor și Pădurilor, Ioan Deneș. Sigur în trecut, când localitatea Figa avea conducere proprie, alaiul era primit de primar sau de proprietarul animalului.

f) *Mascații*. La Caila mascații se numeau *hâzi*. Erau costumați cu haine zdrențuite, aveau obrăzări și coif confecționate din scoarță de mesteacăn sau cireș sălbatic. La brâu aveau talângi, iar în mâini purtau bice sau nuiete. În localitățile Căianu Mic și Căianu Mare personajele mascate se numeau *draci*. Erau echipați asemănător cu mascații din Caila. Același echipament îl aveau și mascații din Tăure, unde se numeau *ghiduși*. Alin Cordoș informează că la Figa mascații erau „doi flăcăi cu păpărușă la brâu și cu fețele acoperite aproape în totalitate

sunt stropiți cu găleți pline de apă de oamenii care urmăreau obiceiul de pe margine, pentru ca anul să fie mănos”. Etnologul Alexandru Popescu, descriind desfășurarea obiceiului „Boului înstruțat” pe „Valea Țibleșului” (localitate neprecizată), pomenește de un „copil îmbrăcat în frunze de stejar și fag”, care însoțește alaiul animalului înstruțat. De la Ioan Lăpușneanu, profesor la Liceul „George Coșbuc” din Năsăud, aflăm ca în localitatea Cristur-Șieu mascații erau denumiți *moșcei*.

g) *Spectatorii*. La Caila la „Boul înstruțat” asista întreaga populație a satului, împreună cu „lăturenii” lor (rude venite din alte localități). Cei mai mulți au participat la Liturgia care s-a desfășurat în locașul de cult ortodox din localitate. După terminarea slujbei religioase așteptau alaiul în centrul satului. Cei foarte bătrâni, femeile cu copil mic, sau bolnavii, priveau trecerea alaiului din fața casei sau de la geam. Și în celelalte localități pomenite, obiceiul „Boului înstruțat” antrena mari mulțimi de oameni.

După ce au fost prezentate personajele obiceiului „Boului înstruțat” din Caila, urmează să prezentăm, pe scurt, desfășurarea obiceiului în această localitate, cu referiri și la desfășurarea obiceiului în celelalte localități amintite;

- În dimineața celei de a doua zi de Rusalii un grup de cinci flăcăi vâjnoși se deplasau la grajdurile taurilor comunale pentru a controla modul cum este pregătit animalul, ce urmează a fi înstruțat, de către îngrijitorul responsabil (hrănit, adăpat, curățat). După acest moment, feciorii plecau în pădurea din apropiere (Pădurice) pentru a procura scoarță de cireș sau mesteacăn.

- În același timp, ceata fetelor pleca în câmp pentru a aduna Ochiul bouului (margarete) și alte flori necesare înstruțării taurului.

- Taurul comunal era preluat de către cei cinci flăcăi vâjnoși și era dus în marginea din jos a satului. Taurul era stăpânit cu ajutorul unei pipe (inel metalic) prinsă în nasul animalului și de două funii prinse în coarnele animalului, de care țineau patru flăcăi, câte doi de fiecare parte a animalului.

- Urma înstruțatul taurului. Pe cap i se fixa o cunună rotundă, confecționată de fete, pe un schelet de lemn sub formă de cruce. Florile erau fixate în cunună sub formă de buchetele, legate cu ajutorul „petelelor” (panglici colorate divers). Feciorii făceau orificii în fâșiile de coajă pentru ca fetele să fixeze în acestea buchete de flori de câmp. Apoi scoarța de copac împodobită era așezată pe spatele animalului. Și în celelalte localități amintite, boul era scos la marginea satului și înstruțat cu flori de câmp. Cunună era confecționată de fete ca la Caila, pe un suport de lemn în formă de cruce, apoi cunună era fixată pe capul animalului. Pentru manevrarea bouului era nevoie de doi feciori vâjnoși, care îl dirijau, ținându-l de coarne cu brațele. În unele localități, buchetele de flori de pe spinarea animalului erau fixate în covoare, care înlocuiau scoarța de copac.

- În jurul orei 12, când se termina slujba de la biserică, alaiul se punea în mișcare la Caila. În față erau hâzii, care încercau să se apropie de taurul înstruțat pentru a încerca să-l atace. De asemenea, se răsteau și la spectatorii de pe marginea uliței. În urma hâzilor mergea taurul înstruțat, strunit de cei cinci flăcăi și apărat de către călușeri. Urmau fetele, în față cele de măritat și în spate

cele mai tinerele. Ele purtau în mâini buchete de flori de câmp, cântau și chiuiau („chiuiau”). Alaiul era urmat de spectatorii care au stat la marginea uliței și care se îndreptau spre piața centrală a localității.

- În centrul satului alaiul înconjura masa de trei ori, timp în care primarul și ajutorul aruncau grâu și apă asupra animalului și a întregului alai. În continuare, primarul și ajutorul său închinau un pahar de țuică cu feciorii care au condus taurul. În final se turna puțină țuică și în gura animalului. Taurul și caii erau conduși la casa lor de către îngrijitor și membrii din familiile călușarilor.

- Urma momentul final al spectacolului, cel mai așteptat de săteni, jocul *Călușarii*. Din cei 13 călușari, unul era vătaf și conducea jocul. Ceilalți 12 călușari se așezau pe două rânduri a câte 6 călușari. Momentul artistic se desfășura pe o „bină” (scenă) amenajată în ajunul Rusaliilor. Acest joc avea figuri specifice, era de fapt un dans ritual în varianta cunoscută în Ardeal. Jocul degaja disciplină și forță. Se lovea atât de ritmic și tare în bina amenajată încât, uneori, se rupeau scândurile din care era alcătuită. Tot jocul călușarilor se desfășura pe o melodie specifică, interpretată de taraf.

- După terminarea jocului, obiceiul „Boului înstruțat” se încheia. Căilenii, împreună cu lăturenii lor, plecau spre case, unde se ospătau cu cozonac, pâine de casă, sarmale și friptură din carne de miel cu salată. Se consuma, cu măsură, țuică sau vin.

- La ora 16 avea loc Vecernia, la care luau parte mulți săteni, urmată la ora 17 de horă sau joc popular, în care se prindeau perechi, perechi. În trecut mai îndepărtat, hora se desfășura într-o șură curățată și împodobită cu covoare. În a doua jumătate a secolului XX hora s-a mutat la căminul cultural. (La Caila clădirea Primăriei desființată a fost transformată în cămin cultural). De organizarea jocului se ocupau „cizășii”, care erau foști călușari. Aceștia angajau taraful, adunau taxa necesară pentru masa și serviciul membrilor din taraf.

În celelalte localități din județul nostru în care se desfășoară obiceiul „Boului înstruțat” există asemănări dar și deosebiri față de modul cum s-a practicat obiceiul la Caila. Alexandru Popescu spune că în satul, ce nu a fost nominalizat, din „Valea Țibleșului” *„alaiul trecea pe la casele oamenilor, executând anumite jocuri și gesturi pantomimice, unele asemănătoare Călușului”*. Boul înstruțat era plimbat pe la casele oamenilor la Căianu Mic și la Tăure, fiind primit în final de proprietar. La Tăure cununa era prinsă lângă ușă, urma petrecerea la casa gazdei, la care participau cei care au avut un rol în desfășurarea obiceiului. Cei doi băieți care au condus boul de coarne erau numiți „cizăși”, iar cele două fete de măritat admise în preajma animalului se numeau „drușce”. Cizășii și drușcele aveau datoria să presteze o zi de muncă pentru gazdă.

La Figa, după informațiile lui Alin Cordoș, alaiul străbătea satul de la Biserică până în vârful unui deal. Pe timpul coborârii, pe la jumătatea drumului, *„boul este lăsat liber pentru ca fetele să-l poată atinge (...). Cea care reușește să prindă unul din coarnele boului se va mărita prima, în anul respectiv”*.

Trebuie să precizăm că la Caila drumul urmat de „Boul înstruțat” a fost,

în timpuri îndepărtate, parcurgerea satului de la un capăt la altul. Dezvoltarea satului spre Hrube s-a produs în secolele XVIII-XIX.

În partea a doua a acestui studiu se va prezenta situația obiceiului în zilele noastre, precum și aprecieri ale specialiștilor asupra semnificațiilor acestui obicei în trecut.

Transformările produse în agricultură în ultimele decenii ale secolului XX și la începutul secolului XXI, mecanizarea agriculturii, au reprezentat condiții obiective pentru slăbirea practicării acestui obicei, iar în unele localități la dispariția lui. Aceasta, în primul rând, datorită faptului că s-a renunțat în majoritatea localităților la creșterea boilor pentru muncă, iar în al doilea rând datorită procesului firesc de schimbare a mentalităților. Spre exemplu, la Căianu Mic, în anul acesta, a fost împrumutat un animal din altă localitate de munte pentru a se practica obiceiul. La Caila obiceiul a fost abandonat în deceniul șase al secolului trecut, în anii ce au urmat colectivizării. În 1990, când adunam date pentru monografia localității, întrebând din ce cauză s-a renunțat la acest obicei, mi s-a răspuns că pământurile nu mai erau ale lor și că în Caila nu mai existau tauri comunali, deoarece s-a trecut la monta artificială. Știm sigur că în acest an 2019 obiceiul s-a desfășurat la Figa, Căianu Mic și Tăure. În satele unde obiceiul se mai practică este meritul autorităților locale. Cu acel prilej se adună mulți fii ai satului ce vin din alte localități, sau chiar din străinătate. La Figa obiceiul „Boului înstruțat” are șansa de a dăinui mult timp, datorită atracției băilor de acolo. La Caila nu sunt speranțe ca obiceiul să fie reluat, deoarece localitatea s-a înjumătățit ca număr de locuitori, tineret există puțin în sat. S-a ajuns ca școala elementară de 4 clase să fie desființată, puținii copii fiind transportați la școala din Șintereag, unde este centrul de comună. Tocmai din acest motiv s-a realizat acest articol, pentru a se ști cum s-a desfășurat în trecut acest obicei la Caila, unde a avut particularități interesante.

În vremea noastră obiceiul „Boului înstruțat” este perceput ca un spectacol popular, dispărind cu totul semnificațiile magice din trecutul îndepărtat. Acest aspect era sesizat de județeanul nostru Ioan Lăpușneanu, care preciza: *„Acest rit, investit cândva cu puteri magice, se pare a fi urmărit asigurarea fertilității lanurilor de grâu, a pășunilor și fânațelor, obținerea unor recolte bogate, prin provocarea ploii atunci când este mai mare nevoie de ea”*. Mihai Coman, referindu-se la rolul animalului ce stă în centrul obiceiului, nota: *„Această datină agrară, cu scop fertilizator, are în centrul său animalul care, prin truda lui, asigură dobândirea unor recolte bogate”*. Același autor considera că aducerea în sat a bouului înstruțat *„viza transferul de puteri de la animalul sacru către colectivitatea umană”*. Romulus Vulcănescu afirma: *„Simbolismul taurului (boului, bourului) ține de o mitologie indo-mediteraneană care a pătruns și în Dacia preistorică”*. Afirmatia învățatului sus amintit se referă, în primul rând, la populațiile indo-europene care au ocupat și asimilat populațiile neolitice de pe meleagurile țării noastre și a întregii Europe Centrale și Apusene. Această populație indo-europeană, ce provenea din stepile Europei Răsăritene și din vestul Siberiei, a avut ca ocupație principală creșterea animalelor. Migrația indo-europenilor s-a produs în Eneolitic (Epoca Aramei), aproximativ în perioada 4500–2000 î.Hr. Vasile Pârvan spunea că:

„Indo-europenii stabiliți în regiunea Carpaților peste aborigeni (agricultori neolitici n.n.) au primit firește numeroase credințe și superstiții de la aceștia. Treptat, ca și în Grecia, aborigenii au fost deznaționalizați (asimilați n.n.). Dar cultul lor principal pentru Marea Zeiță Htoniană a rodirii, a vegetației și a morții a fost păstrat cu tenacitate și de către noii veniți”. La greci **Htonic** înseamnă Pământ, socotit în timpuri străvechi Marea Zeiță. Același mare istoric și arheolog Vasile Pârvan arăta: „Fertilitatea pământului este solidară cu fecunditatea feminină; prin urmare femeile devin responsabile de belșugul recoltelor, căci ele cunosc „**misterele creației**””. Așa se explică rolul important pe care îl au fetele de măritat în obiceiul „Boului înstruțat”. Deci în trecutul îndepărtat oamenii preistorici asimilau existența umană cu misterul vegetației, „Mister care reclamă „**moartea seminței**” spre a-i asigura o nouă naștere, cu atât mai miraculoasă cu cât se manifestă printr-o uimitoare multiplicare” – afirma același Vasile Pârvan. Așa cum prin moartea bobului de grâu se naște o nouă plantă care se multiplică prin boabele din spic, așa și în viața umană a apărut ideea religioasă a vieții de după moarte.

Aceste credințe apărute în societatea umană la populațiile agricole încă în Neolitic, la aborigeni cum denumea Pârvan populațiile neolitice, au fost sesizate și de Mircea Eliade, care considera că agricultura primitivă a început să apară la sfârșitul Peleoliticului: „Domesticirea plantelor a prilejuit o situație existențială până acum inaccesibilă; ea a provocat creări și răsturnări de valori care au modificat radical universul spiritual al omului pre-neolitic”. Un rol foarte important în rodirea pământului, în dezvoltarea plantelor, chiar în apariția vieții l-a avut apa. Mircea Eliade i-a subliniat semnificațiile ei benefice când afirmă că „Apa reprezintă totalitatea virtualităților, matricea tuturor posibilităților existenței, (...) substanța primordială din care iau ființă toate formele (...). Încorporând în ea toate virtualitățile, apa devine un simbol al vieții. Bogată în germeni, ea fecundează pământul, animalele, femeia”. Plecând de la aceste afirmații legate de plante (în principal grâul) și apă putem înțelege rolul pe care-l au boabele de grâu și apa în ceremonialul „Boului înstruțat”, al nunților și a altor obiceiuri populare românești.

Întâlnirea și suprapunerea cultelor vegetației cu cele ale taurului (boului) s-a produs atunci când boul a fost necesar pentru practicarea agriculturii. Acest lucru s-a petrecut când a fost inventată și răspândită pe teritoriul țării noastre unealta necesară lucrării solului, unealtă care în perioada stăpânirii romane se va numi **aratru**, iar mai târziu, în timpul migrațiilor, va fi denumită **plug** (cuvânt slav). Acel timp al suprapunerilor amintitelor culte a avut teren de manifestare începând cu Epoca bronzului și s-a dezvoltat în Epoca fierului, adică la traci și geto-daci, transmitându-se apoi la români. Acest aspect este subliniat de Mircea Eliade, care arată că „moștenirea religioasă a tracilor s-a conservat, cu inevitabile modificări, în obiceiurile populare și folclorul popoarelor balcanice și ale românilor”. Deci, obiceiul „Boului înstruțat” s-a format în epocile traco-dacice, cu rădăcini în cultele vegetației din neoliticul spațiului românesc (socotit de unii învățați prima civilizație europeană, vezi înfloritoarea cultură Cucuteni) și în cultul taurului (boului) cu origini mediteraneene, mergând până la cultul egiptean al Boului Apis.

După ce am precizat rolul vegetației (florilor de câmp), a grâului, apei, taurului (bouului), al fetelor de măritat, să vedem care a fost rolul **hâzilor** (dracilor) în cadrul acestei obicei. Am văzut în prima parte a studiului că la Caila, Figa, Căianu Mic aceste personaje sunt percepute ca fiind unele malefice, care fac rău oamenilor, vegetației și animalului înstruțat. Împotriva lor se ridică tineretul, în special călușarii cu toiegele lor. Acest aspect este subliniat de Alexandru Popescu, care spune că „*dracii sunt o personificare a forțelor malefice a căror anihilare o viza, între altele, obiceiul*”. La Tăure „ghidușii” (dracii) au fost socotiți de către Ovidiu Petre ca reprezentând elemente pozitive, care apără bouul pentru ca nimeni să nu se atingă de el. Chiar dacă bătrânii chestionați de Ovidiu Petre această interpretare au dat-o pentru rolul ghidușilor, ni se pare o interpretare greșită care nu este confirmată de literatura de specialitate și nici de înțelesul dat de bătrânii din celelalte sate ale județului nostru în care se practică obiceiul „Bouului înstruțat”. Chiar în prezentarea recentă realizată de Alin Cordoș se afirmă că prezența dracilor în desfășurarea obiceiului „*simbolizează duhul răului*”.

După cele relatate mai sus, în care am încercat să lămurim cum a apărut la traco-daci obiceiul „Bouului înstruțat” și ce simbolizează personajele sale, în continuare urmează să vedem cum s-a suprapus acest obicei cu sărbătoarea creștină a Rusaliilor. Acest sincretism religios nu s-a putut produce până când religia creștină nu s-a impus în Dacia. Primii creștini au pătruns în Dacia sudică (Sciția minor - Dobrogea) încă din secolul I al erei noastre, prin predicarea Evangheliei de către Apostolul Andrei. După cucerirea provinciei Dacia, elemente de creștinism au pătruns prin intermediul unor coloniști veniți din provinciile orientale ale Imperiului roman. Însă impunerea acestei religii s-a înfăptuit începând cu secolul IV și următoarele, așa cum susțin toți specialiștii. Învățațul I.I. Russu arată că în perioada migrațiilor, ce a urmat retragerii administrației romane din provincia Dacia, în anii 271/275, „*populația românească (românofonă) a conservat, pe cât se poate aprecia și determina azi, două elemente principale: 1) idiomul latin în forma romanică - românească (...) și 2) numele Romanus (rumân, român; pierdut la alte popoare neolatine); s-au adăugat apoi în secolele IV-V credința creștină de nuanță (cu terminologia) occidentală latinească*”. În acel timp, sau ceva mai târziu, s-au putut suprapune obiceiul traco-dacic al „Bouului înstruțat” cu sărbătoarea romană **Rosalia**, care a pătruns în Dacia în timpul stăpânirii romane (106-271), în Dobrogea ceva mai devreme, după întemeierea provinciei Moesia.

Sărbătoarea romană Rosalia, a trandafirilor înfloriți ce se depuneau peste morminte, are două elemente: bogăția sau abundența florilor de trandafir și depunerea acestor flori pe morminte. Depunerea trandafirilor înfloriți peste morminte a fost preluată de la romani de către daco-romani, străromâni, români și a ajuns până în timpurile noastre ca o practică în unele zone din țară. Mihai Pop, într-un articol din Magazin istoric Nr 3/1980 descrie desfășurarea acestui obicei în Țara Lăpușului, la care a participat personal, ce a avut loc cu ocazia sărbătorii creștine a Rusaliilor: „*Mi-a fost dat să văd cum la mormintele împodobite cu flori se adună neamurile, cu lumânări și tămâie, dar și cu mâncare și*

băutură, ca la orice praznic, pentru a-și pomeni – la început, cu sacră ritualitate, apoi cu ceremonialitate sărbătorească – pe cei ce-i evocau”.

În studiul de față interesează primul aspect al sărbătorii romane Rosalia, cel al abundenței florilor de trandafir. Pe baza acestui criteriu al abundenței s-au suprapus trei sărbători: sărbătoarea traco-dacică a „Boului înstruțat” – care se referă la abundența vegetației, florilor de primăvară; sărbătoarea romană Rosalia – care preaslăvește abundența și frumusețea florilor de trandafir, ce se întâmplă spre sfârșitul primăverii; respectiv sărbătoarea creștină Pogorârea Sfântului Duh peste Apostoli, care reflectă abundența spirituală. Creștinismul a păstrat denumirea romană Rosalia, transformată în română în Rusalii. Asemănarea sărbătorii creștine cu cea traco-dacică este chiar mai profundă. Sărbătoarea „Boului înstruțat” se referă la bogăția lanurilor de grâu, aflate în faza de înspicare la finele primăverii, la bogăția vegetației în general, care are nevoie stringentă de ploaie și de apărare împotriva dăunătorilor. Tocmai la acest aspect al combaterii dăunătorilor se referă și blestemul ce se citește în prima zi de Rusalii, cu prilejul ieșirii în câmp a credincioșilor, împreună cu icoanele. Dăunătorii ogoarelor sunt atenționați să plece în „munții cei înalți”, în cazul refuzului sunt blestemați prin cuvintele citite de preoții ortodocși.

Referindu-se la acest sincretism dintre creștinism și obiceiurile daco-romane, Alexandru Popescu afirmă că „religia (creștină n.n.) nu a putut determina restructurări de fond în obiceiurile populare, între altele și datorită faptului că, în momentul în care ea a început să-și exercite influența, fondul de bază al datinilor era deja structurat în linii mari, urmându-și și pe mai departe o cale de evoluție proprie. Bisericii creștine nu i-a mai rămas decât să încerce să introducă elemente proprii în textura obiceiurilor (...) sau să determine unele apropieri între ceremonialul bisericesc și cel tradițional de muncă”.

Schimbările aduse calendarului au determinat modificări și la nivelul obiceiurilor populare. În acest context, **hâzii** din Caila și Chintelnic (sate vecine) acționează la sărbători creștine diferite, dar care au în comun Sfântul Duh. La Caila se manifestă la Rusalii, când Sfântul Duh coboară peste Apostoli; iar la Chintelnic **hâzii** acționează într-un obicei din ajunul Bobotezei, când este sărbătoarea coborârii Sfântului Duh peste Iisus, cu prilejul botezului cu apă de la râul Iordan, unde boteza proorocul Ioan Botezătorul.

În concluzie, se poate afirma că în trecutul mai îndepărtat, obiceiul „Boului înstruțat” a avut un rol magic de apărare a culturilor de cereale, a pomilor fructiferi, fânațelor și pășunilor de pericolele ce pândeau la sfârșitul primăverii, într-o etapă hotărâtoare pentru dezvoltarea vegetației. Este vorba de secete, inundații, bolile plantelor și atacul insectelor. Aceste pericole amenințau implicit viața oamenilor. În acele timpuri îndepărtate boul era perceput ca un animal sacru, prin rolul său în practicarea agriculturii. El era adus în comunitate ca un simbol al puterii fizice și divine, de la care să primească întărire oamenii și culturile lor, în lupta cu puterile potrivnice ale naturii. Obiceiul „Boului înstruțat” era un rit de fecunditate și fertilitate al țăranilor români din timpurile trecute. Înlocuirea boului cu taurul, în practicarea obiceiului la Caila, întărea mai mult rolul său din trecut.

În timpurile noastre, rolul magic al obiceiului a dispărut treptat, în condițiile modernizării societății, a schimbărilor produse în mentalitatea oamenilor, a rămas spectacolul fascinant, care s-a menținut atâta timp cât agricultura s-a practicat după metode tradiționale. Mecanizarea agriculturii, înlocuirea taurilor cu monta artificială, depopularea satului au dus la dispariția acestui obicei la Caila. În celelalte localități din județul Bistrița-Năsăud obiceiul se menține încă, cu unele modificări, datorită faptului că depopularea localităților este mai puțin profundă, iar autoritățile locale depun eforturi pentru continuarea lui.

Am început acest mic studiu cu un fragment dintr-o lucrare a lui Mircea Prahase, referitor la situația din trecut a satului și țăranului român. Încheiem, citând în continuare din acest autor, care prezintă situația țăranului din zilele noastre, și implicit la soarta obiceiurilor și tradițiilor în viitor: „În ultimele decenii (...) se desparte de toate și de tot ce înseamnă tradiție cu o grabă ce pare să recupereze o întârziere de secole, încercând să devină părtaș la viața „domnilor”. Ca un adolescent își dezbracă hainele parcă prea strâmte, sau poate prea lungi, și își leapădă copilăria. Degeaba îi ții calea și încerci să-i explici că acea copilărie înseamnă Paradisul. Lui nu-i mai trebuie și, dacă nu-i trebuie, probabil că are dreptate. Țăranul a fost atins de suflarea Necunoscutului care-l atrage ca un magnet. Chiar dacă a rămas în sat, a lăsat, sufletește, deja în urmă, satul etern, privit cu atâta nostalgie de poeți și filozofi”. Oare de ce noi europenii, noi românii, nu putem pași pe drumul modernizării, păstrând obiceiurile și tradițiile strămoșilor, așa cum o fac japonezii?

Bibliografie:

I. Volume:

- Bărbulescu, Mihai: *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984.
- Eliade, Mircea: *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- Iorga, Nicolae: *Istoria românilor. Strămoșii înainte de romani*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
- Iorga, Nicolae: *Istoria românilor. Sigiliul Romei*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
- Pârvan, Vasile: *Dacia. Civilizațiile antice din Țările Carpato-Danubiene*, Ediția a V-a, Ed. Științifică, București, 1972.
- Popescu, Alexandru: *Tradiții de muncă românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Russu, I.I.: *Etnogeneza românilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- Sigmirean, Ioan: *Monografia localității Caila, Depresiunea Dumitra, Comuna Șintereag*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2015.
- Vulcănescu, Romulus: *Mitologia română*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1987.

II. Articole, studii:

- Cordoș, Alin: *Împănatul bouului de Rusalii în comuna Căianu Mic*, în „Mesagerul”, anul XXIII, nr. 6458, 20 iunie 2019.

- Cordoș, Alin: *Înstruțatul bouului la Băile Figa*, în „Mesagerul”, anul XXIII, nr. 6457, 19 iunie 2019.
- Lupușneanu, Ion: *Moșceii – o specie necunoscută a teatrului folcloric*, în „Tribuna”, an XVII, nr. 41, 1973.
- Lupușneanu, Ion: *Semnificațiile unui obicei popular*, în „Ecolul”, nr. 1971, 8.IV.1974.
- Petri, Ovidiu: *Înstruțatul bouului la Tăure*, în „Arhiva Someșană”, seria a II-a, Nr. 3, 1975.
- Pop, Mihai: *Sărbători țărănești de primăvară cu substrat geto-dacic*, în „Magazin istoric”, anul XIV, nr 3, 1980; Apud, *Strămoșii poporului român. Geto-dacii și epoca lor*, Culegere de articole publicate, în „Magazin istoric”, 1967–1980, coordonator Dr. Cristian Plopișteanu, Ed. Politică, București, 1980.
- Prahase, Mircea: *Satul românesc încotro?*, în „Studii și cercetări etniculturale”, Bistrița, XII, 2007.

**THE CUSTOM OF THE EMBELLISHED OX IN CAILA.
SIMILARITIES AND DIFFERENCES RELATED TO THIS CUSTOM
IN OTHER VILLAGES OF BISTRIȚA-NĂSĂUD COUNTY**

- Summary -

In the first part, the article depicts the development of the custom of embellishing an ox with flowers in the village of Caila („*Boul înstruțat*”), located in Bistrița-Năsăud County, with references to the display of this custom in other villages of the county. In the second part, it is presented the history of the development of this custom, as well as the specialists' judgments in history, ethnology and ethnography, with reference to the embellished ox custom („*Boul înstruțat*”).

**PARER LE BOEUF À CAILA. SIMILITUDES ET DIFFÉRENCES
SUR LA PRATIQUE DE LA TRADITION DANS DIFFÉRENTES
VILLES DU COMTÉ BISTRIȚA-NĂSĂUD**

- Résumé -

Dans la première partie, l'article décrit le déroulement de la tradition «Le bœuf paré»- du village Caila („*Boul înstruțat*”), comté Bistrița-Năsăud, se rapportant au déroulement de la tradition dans différentes villes du comté. Dans la deuxième partie, l'historique de la formation de cette tradition ainsi que les opinions avisées sur la tradition « Parer le bœuf » („*Boul înstruțat*”) des experts en histoire, ethnologie et ethnographie sont présentées.

**DAS SCHMÜCKEN DES OCHSEN IN CAILA. GEMEINSAMKEITEN UND
UNTERSCHIEDE IN BEZUG AUF DIE AUSÜBUNG DIESES BRAUCHES
IN ANDEREN ORTSCHAFTEN DES KREISES BISTRIȚA-NĂȘĂUD**

- Zusammenfassung -

Im ersten Teil des Artikels wurde den Verlauf des Brauches -„Der geschmückte Ochse” - aus dem Dorf Caila, Kreis Bistrița-Năsăud beschreibt, im Hinblick auf den Verlauf des Brauches in anderen Ortschaften des Kreises. Im zweiten Teil wurde die Geschichte des Brauches dargestellt und es wurden auch Anerkennungen der Fachleuten für Geschichte, Ethnologie, Ethnografie bezüglich des Brauches -„Der geschmückte Ochse” erwähnt.

CĂMAȘA TRADIȚIONALĂ DIN ZONA NĂSĂUDULUI

Carmen RONTEA

Zona Năsăudului, situată în valea superioară a Someșului Mare, înconjurată de munți înalți, cu o climă aspră, dar și cu ocupații în strânsă legătură cu mediul geografic (creșterea animalelor și prelucrarea lemnului), păstrează până astăzi elementele de bază ale portului popular tradițional.

Pe lângă modul de viață specific, un factor important care a contribuit la formarea și consacrarea portului popular năsăudean l-a reprezentat Granița Militară, existentă aici timp de aproape 90 de ani (1762–1851). Regimul militar grăniceresc „a uniformizat portul bărbătesc și a simplificat portul femeiesc”¹.

Toate piesele de port popular, atât cele femeiești cât și cele bărbătești, erau lucrate la început în casă, de femei, iar mai târziu de meșteri și croitori locali.

O componentă de bază a portului popular o constituie cămașa, asupra căreia ne vom opri. Ea a fost purtată atât în zilele de lucru cât și în zilele de sărbătoare, din cele mai vechi timpuri, de moșii și strămoșii noștri, dovadă fiind imaginile de pe Columna lui Traian, unde personajele sunt redată îmbrăcate în cămăși asemănătoare celor perpetuate până în zilele noastre.

Cămașa populară din zona Năsăudului, indiferent dacă este destinată femeilor sau bărbaților, se distinge prin simplitate și eleganță dar și prin bogăția și rafinamentul ornamentelor.

I. Cămașa bărbătească

Era confecționată din pânză de cânepă (pânzoaica din cânepă) dar și din bumbac. Era lungă până la genunchi și era „cămașa de purtat” (cămașă pentru zilele de lucru) și „cămașa de sărbătoare” (cămașă pentru duminici și alte sărbători). Croiala veche era simplă, croită din 3 lați, „cu gura în față, legată în ceteri (ațe) având croiul vechilor cămăși românești cu pieptul și spatelul dintr-o singură bucată. Mânecele erau prinse de umărul cămășii fără a fi încrețite, păstrând în partea de jos lărgimea”².

După apariția mașinii de cusut (prima jumătate a secolului XIX), croiala

¹ Florica Pop, *Portul popular din Năsăud*, în „Studii și cercetări etniculturale”, vol. X, Bistrița, 2005, p. 101.

² „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965–1967”, Cluj, 1969, p. 199.

cămășilor se modifică: pe piept gura cămășii se încheie cu nasturi (2-3) și are mai multe îndoituri cusute cu mașina, așa numitele „îndoieli”. Sub aceste îndoituri, care sunt mai numeroase la feciori și mai puține la bărbații căsătoriți, se aplică o pânză îngustă orizontală, numită „puntea cămășii”. Gulerul lat se încheie în față cu 2-3 nasturi. Mânecele sunt largi de un lat de pânză (56 cm), cu „pajă” la subsuori, și sunt prinse încrețite pe umăr (cu creți). Mai târziu mâneca se va prinde cu „pocneți” (manșete) și se va reveni la lărgimea inițială în partea de jos.

Cămașa de sărbătoare se ornamenta cu diferite modele decorative, prin diferite tehnici: „1. pene cusute pe dos; 2. pășitura peste fire; 3. crucițe 4. jumățați de crucițe”³. Se mai putea adăuga „broderia de mărgel colorate în motive de miț de șit (șire micuțe), frunzulița și rujuța”⁴.

Cusătura principală se făcea pe marginea gulerului, pe umăr, mânecă și poale. Poala cămășii putea fi împodobită cu „cipcă” (dantelă), croșetată de femei.

În localitatea Rebra cămașa de sărbătoare era ornamentată cu „mărgel sau șire de crucițe”⁵. Cusătura principală se făcea pe umăr și se aplicau „struțuri mărunte” (flori mărunte cusute), pe când în localitatea Salva cămașa era împodobită cu „șăre de mărgel sau șăre de crucițe”. În Nepos, cămașa era cusută la guler cu „pene”⁶.

Ciobanii și păcurarii foloseau cămașă din pânză de cânepă, iar pentru a deveni impermeabilă și rezistentă o înnegreau („o negreau”) în fierțură de coajă de arin negru și „galascău” (sulfat de cupru), apoi o fierbeau în zer și o ungeau cu unt și seu de oaie. Băieții și fetițele purtau cămăși lungi, până la glezne, cu mâneci largi, asemănătoare cu cămășile bărbățești.

II. Cămașa femeiască sau „ia”

Este o piesă vestimentară pe care o poartă femeile indiferent de vârstă. Stilul iei, culorile, modelul, cusăturile ne indică vârsta celei care o poartă, locul de unde provine.

La fel ca și cămașa bărbătească, ia era realizată din pânză de casă (cânepă, in, bumbac) și era atât pentru zilele de lucru cât și pentru zilele de sărbătoare.

Cămașa femeiască a suferit în timp unele modificări. Cămașa veche, numită în zona Năsăud „cept”, era lungă și făcea corp comun cu poalele (în localitatea Sîngeorz Băi se numea „cămașă întruna”). În timp va deveni o piesă separată. Cămașa veche era croită din 5 lați, avea guler îngust, cusut, deschisă în față și încheiată în „cetori”. Mâneca era largă, pornită de la gât, terminată cu un „fodor” (volan) care este încrețit „în trăsuri”. La subsuori se pun bucăți de

³ *Ibidem*, p. 199.

⁴ *Ibidem*, p. 199.

⁵ Ștefan Bachis, Viorel Rus, *Rebra-repere monografice*, Cluj-Napoca, 2016, p. 405.

⁶ Mircea Daroși, *Nepos – Vatră de legendă. Repere monografice*, Bistrița, p. 129.

pânză pătrată, pentru a înlesni mișcarea brațelor, numite „paje”. Extremitatea inferioară a mânecii avea o bandă lată de cipcă.

După ce ceptul s-a despărțit de poale, cămașa femeiască purtată de bunicele și străbunicele noastre va fi așa-numita „cămașă cu ciupag” sau „cămașă cu cept”, cămașă pe care o mai regăsim și pe Valea Arieșului. Treptat, această cămașă va fi înlocuită cu cămașa actuală, pe care o cunoaștem noi.

Vechea cămașă avea ca element decorativ un mic model pe bențița ce alcătuia gulerul, pe mânecă și peste cot și ajur în partea de jos, unde se strângea pentru a-i fixa stabilitatea pe braț. La extremitatea inferioară era aplicată cipca, lucrată cel mai adesea manual, deasă, de regulă cu colțuri, numită „cipcă din bătrâni”. Decorul era geometric, floral, cu o policromie bogată. Cămașa care este încrețită la gât are gulerul cusut cu tehnica de „pui pe dos” și întărit la margine cu un „brânel”. Sub guler crețurile sunt susținute cu „trăsură”, „lânceț” (o cusătură peste crețuri). Mâneca largă se termină în „fodor” (volan) care este încrețit cu „trăsură” sau „lânceț”. Ornamentația mânecii se reduce la șirul sau „penele peste cot”, un rând orizontal la nivelul cotului și la șirele pe fodor o bordură a volanului⁷.

O caracteristică a cămășii din zona Sîngeorz Băi este și împodobirea acesteia. Partea superioară a mânecii cămășii se transformă de la un simplu ornament cusut peste cot la împodobirea întregii mâneci, cu mai multe tipuri de realizare: „cu pană pe umăr”, „cu struț” (bucchet mare de flori), „cu vâzdoguțe” (buchete mici florale, repetate, legate între ele), „cu motive” (repetarea unui motiv geometric de șase ori pe două rânduri). Poate apărea și încadrat „pană cu îngrădeală” și cu „rând pe umăr”⁸.

Un alt mod de împodobire este acela tip „tablă” (toată mâneca este cusută cu motive geometrice), „cu rânduri” (3 rânduri de motive verticale, modelul repetându-se deasupra dantelei cu rânduri orizontale) și „rânduri costise” (modelul geometric cusut în benzi oblice).

Aceste tipuri de împodobire a mânecii cămășii le putem găsi și în zona Rodnei și a Maierului. În zona Năsăudului, în special la Salva, cusăturile se făceau în tehnici diferite: „printre fire”, „pe crucițe”, „pe scrisoare” sau „pe dos”. „Ceptul cu fodori, cu șâre peste cot era format din patru lați, ... era bogat ornamentat pe umăr, peste cot și la fodori. Mânecele erau lungi și largi și se ridicau cu o încrețitură; ... la gât gulerul se termina cu un nasture mic, alb, care se „îmbumba” (încheia) într-o „cetoare”. Mânecele se terminau cu cipcă”⁹. Este de remarcat faptul că mai nou ornamentația cuprinde toată suprafața mânecilor, fiind excesiv de încărcată.

Zona Rebrei păstrează, în mare, aceleași caracteristici ale cămășilor din zona Năsăudului, și era de mai multe tipuri: din trei lați, cu spate, cu fodori și cu motive. „Ceptul” (cămașa) avea deschizătura până la jumătatea bustului și se încheia cu un nasture. Cusăturile aplicate se făceau peste cot, peste fodori

⁷ Elena Secoșan, Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, p. 145.

⁸ Lucia Mărcuș, *Cămașa femeiască din zona Sîngeorz Băi*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, 1974, p. 452.

⁹ Prof. Ana Filip, prof. Ioan Moraru, *Salva – repere monografice*, Bistrița, 2005, pp. 348–349.

sau peste umăr. Cămașa sau ceptul cu fodori avea mânecile încrețite și largi; încrețitura se făcea la aproximativ 20 cm. de marginea de jos. Cămeșile de sărbătoare au ornamentație foarte bogată, cu multe șire peste cot, pe umăr. Șirele erau realizate prin cusătură „pe dos”, „cu crucițe” și cu mărgelile. Ornamentația cămășilor era realizată atât prin motive florale (șire) sau pe toată mâneca, motive geometrice, iar culorile ornamentației variau de la roșu la fetițe și fete tinere, la galben, maro, muștar la femei și până la culoarea neagră la femeile în vârstă.

Zona Ilvelor, cămașa este cusută de mână cu bumbac roșu, mânecile fiind împodobite cu „pene”(flori), dar aceste „pene” le întâlnim cusute și pe piept.

Aflată pe Sălăuța, localitatea Telciu se remarcă prin ornamentația plină, încărcată a cămășilor. Mânecile și partea din față sunt pline de cusături cu motive geometrice sau florale.

Zona Bârgăului se remarcă prin ornamentația cămășii cu „pană pe umăr”, dar și pe toată mâneca și pe piept. Pe mânecă pot porni „râuri” (modele) în lungime sau oblic.

Elementele decorative întâlnite în toate subzonele Țării Năsăudului sunt un mijloc pentru diferențierea grupelor de populație după sex, vârstă și ocupație. Cromatica este domeniul cel mai în măsură să sublinieze diferențele de vârstă. Stilul, culorile, modelul, cusăturile ne indică vârsta celui care o poartă, locul de unde provine.

Predominanța albului inului, a cânepii sau a bumbacului este însuflețită de culori vii cum este roșul, portocaliul, albastrul, culori întâlnite la femei și fete tinere. La femeile vârstnice cămașa este mai sobră, culorile sunt mai sobre, cromatica este cu culori închise; predomină negrul, maro, albastru. Fetițele poartă cămăși în culori vii, de preferință roșul aprins (roșu nou).

Cămașa populară din subzona satelor de pe Valea Țibleșului se remarcă prin decorația și cromatica specifică. Este frumos brodată, cu bumbac și cu mărgelile, pe toată suprafața. Culorile folosite sunt culori vii, care izbesc privitorul prin nuanțele lor. Mâneca este strânsă jos, are fodori, „cipcă” (dantelă) atât făcută în casă cât și cumpărată. La unele cămăși remarcăm prezența dantelei și la guler.

Ca o caracteristică a zonei Năsăudului, ne rețin atenția mărgelile. Atât motivele florale, dar și cele geometrice sunt completate sau umplute cu mărgelile mici, colorate sau sunt realizate toate numai din mărgelile.

Ca urmare cămașa năsăudeană se distinge prin eleganță, dar și prin bogăția ornamentației, ceea ce dovedește starea materială mai bună a oamenilor din aceste locuri, urmași de foști grăniceri, care s-au bucurat de anumite libertăți față de alți țărani care au fost iobași, și subliniază încă o dată gustul pentru frumos, armonie, pentru păstrarea vie a tradițiilor. În prezent, această parte componentă a costumului popular inspiră și duce peste hotare faima acestei zone de o frumusețe unică dar și încărcată de istorie.

THE TRADITIONAL SHIRT OF NĂSĂUD AREA

- Summary -

The present study attempts to reveal the value and the variety of the traditional shirt ornaments of Năsăud area, including both men and women shirt, by noticing the elegance and the unique beauty of these items of clothing that are part of the Romanian traditional costume.

LA CHEMISE TRADITIONNELLE DE NĂSĂUD

- Résumé -

L'étude essaie de surprendre la richesse et la variété de l'ornement des chemises traditionnelles de Năsăud, autant pour les hommes que pour les femmes, en remarquant l'élégance et la beauté uniques des pièces qui composent le costume traditionnel roumain.

DAS TRADITIONELLE HEMD AUS DEM KREIS NĂSĂUD

- Zusammenfassung -

Die vorliegende Studie versucht, den Reichtum und die Vielfalt der Ausschmückung des traditionellen Hemdes aus Năsăud, sowohl für Damen, als auch für Männer, zu veranschaulichen, wobei die Eleganz und Schönheit dieser Stücke hervorgehoben wird.

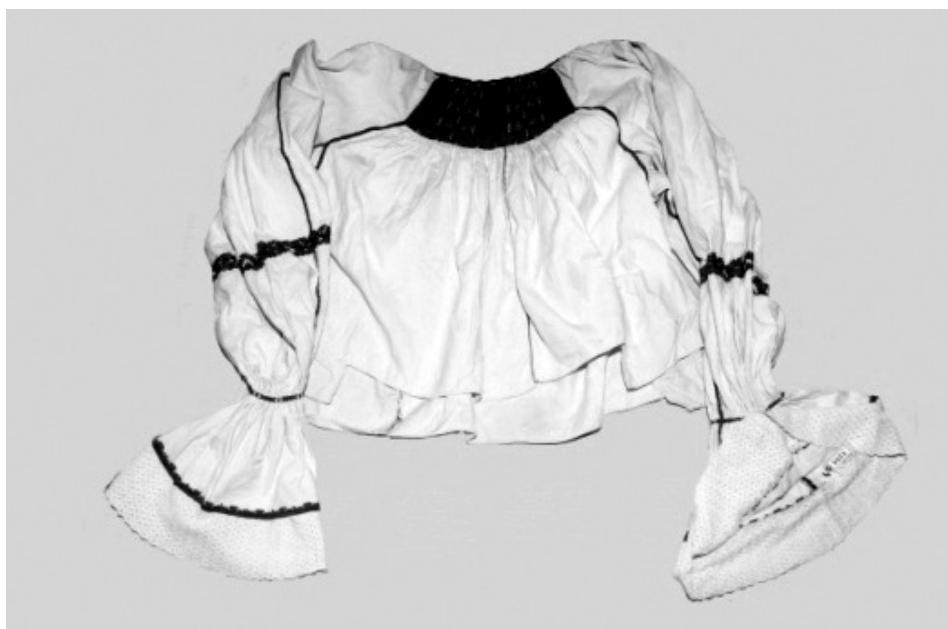
Foto. 1 - Cămăși bărbățești din Colecția Muzeului Grăniceresc Năsăudean

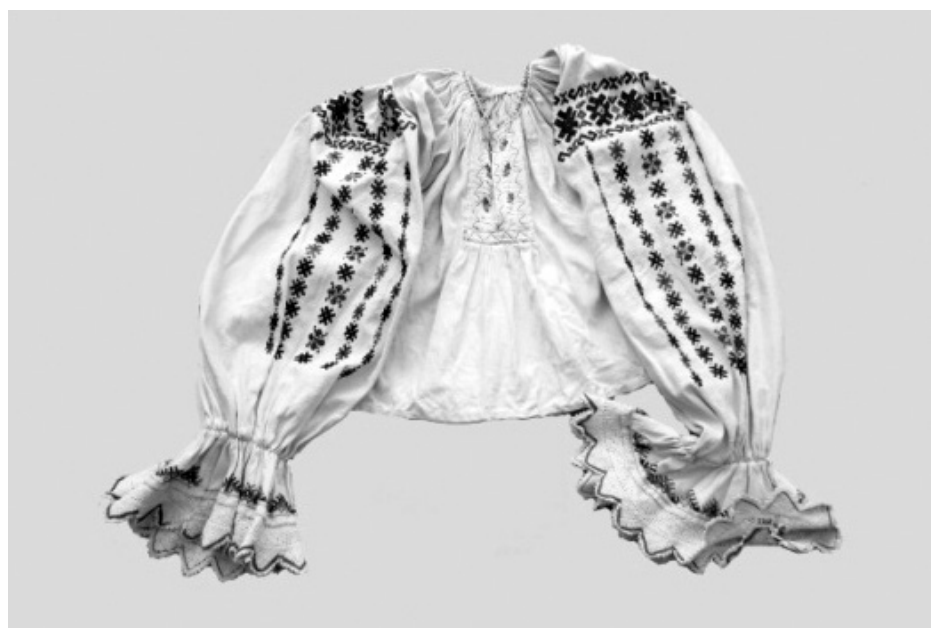
Foto. 2 - Cămăși femeiești din Colecția Muzeului Grăniceresc Năsăudean

III. VARIA

DIN ORORILE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Mircea Gelu BUTA¹

În ziua de 4 februarie 1920, deputatul doctor Aurel Morariu ține o cuvântare în ședința Camerei Deputaților din Parlamentul României în legătură cu jertfele pe care Bucovina a fost silită și forțată să le ducă în timpul Primului Război Mondial. Discursul este remarcabil nu numai prin onestitatea abordării acestei grave „chestiuni” a Bucovinei, ci și prin apelul la autoritățile românești de a face dreptate urmașilor celor trimiși la moarte de maiorul Eduard Fischer, un militar abuziv și fără onoare, „...De la începutul războiului mondial, din vara anului 1914, Austria, care pornise un război extrem împotriva statului rus și a celorlalți aliați ai noștri, a inaugurat și un război intern împotriva populațiunii civile de diferite naționalități, după provinciile în care acele naționalități locuiau. În Bucovina, războiul intern se ducea mai cu deosebire și cu mai multă strășnicie împotriva poporului românesc și a celui ucrainean”².

În acest registru, printre faptele și întâmplările memorialistice petrecute în orașul Bistrița în Primul Război Mondial, o reprezintă existența unui „lagăr al morții”, în care au fost internați și executați între anii 1914–1918 numeroși românii bucovineni.

1. Bucovina

Se știe că în anul 1775, frumoasa Bucovina, cu mulțimea țăranilor români, fusese smulsă prin viclene uneltiri străine de Țara Moldovei și alipită Imperiului Austriac. Nicolae Iorga a publicat chiar un articol intitulat „Cum a luat Austria, Bucovina”, în care spunea „La începutul veacului trăia un foarte însemnat istoric, Schoell, de naștere alsacian, dar consilier de legație și de regență al regelui Prusiei și om expert în ale diplomației, care a și scris o «Istorie a tratatelor». În acesta el are următorul rând: Austria achiziționează în umbra unei negocieri misterioase un ținut de 178 mile pătrate geografice și o populație de 132.000 de suflete...”, după care continuă „Consiliul de regență din Berlin știa cum se îndeplinesc în politică lucrurile mizerabile și el dovedește că știa și cum se înfiează”³.

Bucovina, devenită Ducatul Bucovinei în Imperiul Austriac, cuprindea

¹ Mircea Gelu Buta, Prof. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca, e-mail: buta-mircea@yahoo.com

² Aurel Morariu, *Chestiunea Fischer*, în Revista „Crai Nou”, 26 octombrie 2018.

³ Nicolae Iorga, *Cum a luat Austria, Bucovina*, Ziarul „Neamul Românesc”, 5 aprilie 1915.

un teritoriu ce acoperea zona adiacentă orașelor Rădăuți, Suceava, Gura Humorului, Câmpulung Moldovenesc, Vatra Dornei, Siret și Vicovu de Sus, precum și Cernăuți, Cosmeni, Zastavna, Vășcăuți pe Ceremuș, Vijnița, Sadagura și Storojineț (din Ucraina de astăzi).

La 4 martie 1849, românii bucovineni obțin un statut de oarecare autonomie a Bucovinei în Imperiul Austriac, iar la titlurile imperiale ale împăratului Franz Joseph se adaugă și acela de Mare Duce al Bucovinei. Va fi creată Dieta Ducatului Bukovina, în care românii dețineau majoritatea și care se va întruni pentru prima oară la 6 aprilie 1861. În plus, ținutul primește dreptul de a avea drapel propriu, în culorile albastru și roșu, dispuse vertical, și având în mijloc stema, reprezentând capul de bour.

Situația Bucovinei era complicată, și din cauza rivalității austro-rusești. Referindu-se la consecințele pe care cele două influențe le aveau asupra românilor, Mihai Eminescu constată, pe drept, că deosebirea dintre ele este de sistem și nu de esență: Austria îi strivește, în timp ce Rusia îi macină⁴.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, în Bucovina conviețuiau doisprezece naționalități și zece confesiuni. Aici, „se vorbeau cele mai multe limbi decât în întreaga bătrână Austrie”, după expresia unui contemporan⁵.

Deși Austria lansase ideea statului ucrainean, și încerca să facă din Galiția orientală și Bucovina două citadele de unde să pornească propaganda ucraineană, în ideea creării unui stat ucrainean, în subconștientul lor, românii din Bucovina au fost întotdeauna susținătorii ideii de stat românesc: „*Ei erau cu toții naționaliști iredenți... Numai un singur politician român, Aurel Onciul, adera la ideea austrofilă... Așadar afirmațiile politice făcute la 1914 de șefii partidelor politice românești nu concordau cu situația reală. Ele erau simple afirmații rostite în fața oficialității. Poporul credea și dorea altfel*”⁶.

2. Bucovina, în timpul Marelui Război

În noaptea de 30 spre 31 iulie 1914, s-a decretat mobilizarea generală a bucovinenilor. Au fost încorporați în acele zile aproape 30.000 de bucovineni. Deoarece numeroși tineri au preferat trecerea în România, pe cărările ascunse din munți, pentru a scăpa de încorporare, autoritățile au recurs la măsuri de extremă duritate.

În toți anii războiului luptele au fost crâncene, iar teritoriul a fost stăpânit pe rând de armatele rusești și austriece. Ea a fost invadată, ocupată vremelnic de către ruși în trei rânduri: septembrie – octombrie 1914, între noiembrie 1914 – ianuarie 1915 și în iunie 1916⁷.

Atât armata austriacă, cât și cea rusească au devastat și rechiziționat

⁴ M. Eminescu, Opere, 9, București, 1980, pp. 331-332.

⁵ Erich Prokopowitsch, *Die Rumänische Nationalbewegung in der Bukovina und der Daco-Romanismus*, Graz – Köln, 1965, pp. 51-52.

⁶ Teodor Bălan, *Bucovina în Războiul Mondial*, Editura „Cernăuți”, 1929, p. 15.

⁷ Academia Română, *Istoria Românilor Vol. VII, Tom II*, Editura „Enciclopedică”, București, 2003, p. 366.

întreg teritoriul bucovinean, astfel încât situația materială a populației a devenit rea.

În timpul celei de-a treia ocupații, guvernul rus a desemnat un guvernator al Bucovinei, a numit prefect și primar, precum și un arhiereu rus în fruntea Mitropoliei bucovinene.

Pe de altă parte, administrația imperială austriacă a chemat sub arme un corp de voluntari ucraineni și un altul de legionari români și a rechiziționat aproximativ 70.000 de vite pentru aprovizionarea armatei, precum și numeroase alte bunuri. De asemenea, a fost dezlănțuit un val de persecuții asupra celor bănuți de sentimente ostile, instituindu-se tribunale militare⁸.

În august 1917, partea de nord a Bucovinei a fost evacuată de ruși, iar în martie 1918, în urma păcii preliminare de la Buftea, a trebuit să fie evacuată de români și partea de sud. „Țara a fost împănată de jandarmii lui Fischer⁹, cuprinsă într-o vastă rețea de spionaj. Toți suspectii de rusofilie erau arestați, acuzați de spionaj, de fraternitate cu dușmanul și de trădare de patrie. Pentru eficiență, Curțile Marțiale se deplasau dintr-o localitate în alta, iar în intervalele ocupațiilor rusești ele funcționau în localitățile vecine din Galiția, Maramureș și Transilvania. Și pentru că acțiunea judiciară nu părea destul de expeditivă, s-a recurs la execuțiuni sumare. Ordinele erau venite fie de la generalul Josef Freiherr Kövess, comandantul frontului bucovinean, sau de la subalternii săi, fie de la colonelul Eduard Fischer, și îndemneau pe jandarmi să nu-și mai piardă timpul cu trimiterea vinovaților înaintea Curților Marțiale, ci să se facă doar un scurt interogatoriu, să se alcătuiască un scurt proces-verbal și să fie împușcați pe loc, dându-se astfel un exemplu populației civile”¹⁰. Mai mult, un ordin al contelui Meran, guvernatorul Bucovinei, face cunoscut populației că, „comandanții militari au ordin strict să împuște pe loc pe oricine care se face chiar suspicios de trădare sau de altă purtare dușmănoasă statului”¹¹. S-a ajuns astfel, ca pe baza unei simple bănuieli, sau a unui denunț nefondat, oamenii să fie încarcerați cu lunile sau cu anii, în care timp „gospodăriile se iroseau, bătăi barbare, internări în lagărul de la Thalerhof, în Stiria, cuiabar de dezinterie și tifos exantematic, în care mureau până la 30 de oameni pe zi, spânzurătoarea, pe simplu ordin al câte unui ofițer sau chiar jandarm, monștri degenerați, care își făceau o plăcere sadică din a vedea legănându-se cadavrele agățate de copacii din păduri, de felinarele de

⁸ *Ibidem*.

⁹ Eduard Fischer (1862 - 1935). S-a născut în familia unui mic arendaș de origine evreiască din Carapciu pe Ceremuș, din Ucraina. A fost comandantul jandarmeriei din Ducatul Bucovinei. În timpul Primului Război Mondial s-a remarcat deseori prin cruzime și atitudine ostilă față de români. Înaintat la gradul de general în Armata Imperială începând din anul 1916, a fost considerat ca inamic de război al României. La începutul anului 1919, autoritățile române l-au internat, împreună cu soția sa, într-un lagăr de prizonieri de lângă Iași. Generalul Fischer a fost eliberat în 1920 și trimis în Austria, în anul 1927 este numit Cavaler al Ordinului Maria Terezia, pentru întreaga activitate pe care a desfășurat-o în Bucovina. În ultimii ani ai vieții s-a convertit la catolicism. Ultima sa publicație a fost cartea de memorii „Krieg ohne Heer, meine Verteidigung der Bukowina gegen die Russen” („Război fără armată, apărarea Bucovinei de către mine împotriva rușilor”). Moare la Viena în anul 1935.

¹⁰ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, Ed. II, Vol. 3, Editura „Cartea Românească”, pp. 345-348.

¹¹ *Ibidem*.

pe străzi, sau de pe stâlpii de telegraf¹². În piața Austria din Cernăuți funcționau două spânzurători; la unele dintre ele călăul Joseph al Bulkacz „nu făcea față comenzilor”¹³.

Maiorul Eduard Fischer s-a remarcat deseori prin cruzime, și o atitudine ostilă față de români, fiind mânat de ideea că „în Bucovina eu nu cunosc numai trei națiuni: nemți, jidani și trădători”¹⁴. Acestea sunt efectele zvârcolirilor care au creat colonelului Eduard Fischer o tristă celebritate, dându-i supranumele de Tatăl Spânzurătorilor, și care au mânjit cu sânge și noroi ultimii ani ai regimului austriac în Bucovina¹⁵.

3. Curtea Marțială de la Bistrița

Dintr-un studiu al profesorului Ștefan Lupu¹⁶, aflat în arhiva personală, aflăm că în timpul Primului Război Mondial, la Bistrița a existat o Curte Marțială pentru judecarea și executarea românilor bucovineni, învinuiți, pe drept sau pe nedrept, de simpatie față de soldații ruși, în timpul cât aceștia au ținut sub ocupație Bucovina¹⁷.

Curtea Marțială a fost instalată în Cazinoul Ofițerilor de pe strada Michaelis (Alexandru Odobescu). Pentru amenajarea închisorii, au fost rechiționate sălile de clasă de la parterul școlii civile maghiare de băieți, aflată în apropiere, și la care fuseseră elevi cu ani urmă frații Liviu și Emil Rebreanu.

Numeroși intelectuali și țărani, bărbați și femei, tineri și bătrâni, au fost aduși din Bucovina și înghesuiți în camerele acestei închisori improvizate, cu santinele și zăbrele de fier la ferestre. Înainte să fie azvârliți în celule, deținuților li se făcea o percheziție corporală, de către comandantul închisorii, un plutonier major, bucovinean de origine, cu o înfățișare și apucături de călău, și de către ceilalți paznici ai sinistrului lăcaș, care-i despuiau pe bieții oameni de obiectele mai de preț, și pe care și le însușeau, așa cum relata profesorul pensionat Iuliu Oprea, fost elev al școlii în acele vremuri. Până la judecarea, care se sfârșea cu condamnarea la moarte și apoi cu executarea, deținuții erau lăsați fără hrană și apă, încât urletele lor străbăteau până în stradă¹⁸.

Iată scrisoarea avocatului pensionar Mircea Costinean Beuca din

¹² *Ibidem*, pp. 348–349.

¹³ Paul Brașcanu, *Tunuri la porțile Bucovinei (1914–1918)*, Editura „Ștef”, Iași, 2015, p. 534.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Constantin Kirițescu, op. cit., pp. 348–349.

¹⁶ Ștefan Lupu (1897–1973), s-a născut în cătunul Gersa – Rebrîșoara, din județul Năsăud. A urmat clasele primare în comuna Rebrîșoara, iar apoi liceul la Năsăud. După doi ani de studenție bucureșteană (1918–1920), avându-i profesori pe Ovid Densușeanu, Mihail Dragomirescu, Ioan Bianu și Nicolae Iorga, se transferă la Universitatea din Iași, pe care o absolvă în anul 1922, având specialitatea limba română și latină. În toamna anului 1924, a fost numit profesor la liceul de băieți „Alexandru Odobescu” din Bistrița. A publicat numeroase studii de istorie a literaturii, și istorie locală.

¹⁷ Ștefan Lupu, *Un lagăr al morții la Bistrița, între anii 1914–1918*, Arhiva personală Profesor Vasile Rațiu, Bistrița.

¹⁸ *Ibidem*, p. 4.

Câmpulung Moldovenesc adresată profesorului Ștefan Lupu, și în care scrie despre tatăl său, fost deținut o perioadă de timp în această închisoare:

„Tatăl meu, s-a născut în comuna Ropcea, județul Storogineț, la 2 februarie 1865, și a murit la 2 septembrie 1943, la Câmpulung Moldovenesc. A fost învățător în comuna Straja din județul Rădăuți, apoi în comuna Noua Sulița, din județul Cernăuți, timp de 26 de ani, când s-a declanșat Primul Război Mondial... Deoarece comuna Noua Sulița era situată la trei hotare între: România, Rusia și Austro-Ungaria, tatăl meu, în calitate de director școlar la o școală cu opt clase, care a fost ridicată prin străduințele lui, a desfășurat o activitate școlară și culturală apreciată de autoritățile superioare. Limbile de predare au fost româna și germana. El fiind bun român, pe lângă cântecele oficiale, a cântat cu copiii și cântece patriotice românești: „Pe-al nostru steag”; „Trei culori”; „Scumpă țară și frumoasă”; „O, Moldova, țara mea”; „Drum bun, drum bun, toba bate” etc., etc...

În vacanță, ba chiar și în timpul anului veneau în excursie la noi din România, în special de la Iași, profesori universitari, învățători, scriitori și poeți, care găseau în casa părinților mei o primire caldă și frățască. Această atitudine românească, nu i-a fost obiectată niciodată, fiindcă el își făcea pe deplin datoria față de țară și de școală, fiind un om drept și cinstit.

În luna august 1914, când s-a declanșat războiul, părinții mei și noi, doi copii (un frate de 10 ani și cu mine, de 7 ani) ne-am refugiat la Cernăuți, după ce au predat cheile școlii primarului, lăsând absolut toată averea noastră în voia soartei, luând cu noi strictul necesar din îmbrăcăminte și lenjerie.

Neavând în Cernăuți locuință, după scurt timp ne-am refugiat în comuna Arbore din județul Suceava, la un frate de-al mamei, care era director școlar în acea comună.

În timp ce a fost director școlar la Noua Suliță, tata avea interese de serviciu la Cernăuți și totdeauna când pleca la Cernăuți, trecând prin comuna Jucica-Veche, făcea semn cu batista la o soră de-a lui, care locuia în apropierea gării. Atunci când ne-am refugiat, tatăl meu, ca de obicei, a făcut semn cu batista surorii sale din Jucica-Veche. După ce războiul începuse, desigur cineva l-a denunțat pe tatăl meu că a făcut semne la ruși (ori până la granița rusească erau 40 km).

În ziua de 28 septembrie 1914, pe când eram la Arbore, doi jandarmi din Gura-Humorului, din ordinul colonelului Fischer, l-au arestat pe tata și l-au dus la închisoarea din orașul Gura-Humorului, unde a stat închis peste noapte, iar dimineața l-au încolonat cu alți intelectuali, în majoritate români (preoți, învățători și funcționari) și i-au expediat legați în Vatra-Dornei.

Printre cei arestați au fost și doi preoți ruteni, îmbrăcați în haine preotești, pe nume Chibidevici și Iavorschi. Pe tot drumul, deținuții au fost scuipați, ghionțiți, bătuti și palmuiți de jandarmii austrieci și acuzați ca trădători de țară.

De la Vatra-Dornei până la Prundu-Bârgăului – se mai spune în scrisoare – au fost aduși pe jos, iar apoi cu trenul până la Bistrița, de unde, fiind închiși, numai foarte puțini au fost eliberați, ceilalți au fost spânzurați, după ce în prealabil au fost bătuti, jefuiți de ceea ce mai aveau asupra lor și chinuiți.

Mama, imediat după arestarea tatei, l-a urmărit, și numai datorită ajutorului

unor buni români, ca protopopul Eliseu Dan¹⁹ și familia Dumbravă, tatăl meu a fost eliberat. La Tribunalul militar din Bistrița erau și doi români, un căpitan, Beudaș, și un locotenent, Mătăsar, datorită cărora tatăl meu, fiind găsit nevinovat, a fost pus în libertate imediat după sosirea mamei la Bistrița”²⁰.

În arhiva profesorului Ștefan Lupu există și alte informații despre eliberarea din închisoare a învățătorului bucovinean Vasile Costineanu Beuca. Iată o scrisoare a profesorului pensionat Traian Dumbravă, de loc din Bistrița, însă domiciliat în Câmpulung-Moldovenesc, trimisă în data de 5 decembrie 1970: „Într-o dimineață a sosit la noi d-na Costineanu într-o stare sufletească deplorabilă, trimisă de fostul protopop Elisei Dan, unchiul mamei mele, care i-a spus că mama este în stare să facă totul pentru eliberarea d-lui Costineanu, căci tatăl meu era pe front. Imediat, după ce a servit-o cu mâncare, mama s-a dus la „făispân-ul”, adică la prefectul județului”.

Cu toate contrazicerile din afirmațiile cu privire la persoanele care l-au sprijinit să scape din închisoare, realitatea este limpede: învățătorul Vasile Costineanu Beuca din Bucovina a fost arestat în mod abuziv, din ordinul colonelului de jandarmi Eduard Fischer, escortat la Bistrița, cu lanțuri la mâini și la picioare, împreună cu alți deținuți politici, ridicați de la casele lor, ca și el, fără vreun motiv legal, și dat pe mâna Curții marțiale din acest oraș, care avea să-i pună sentința de moarte, într-un timp cât se poate de scurt.

Medicul Octavian Budușan din Bistrița, pe atunci elev la liceul german, își amintește că printre cei aduși la închisoarea din Bistrița se afla un preot dintr-o comună din apropierea orașului Câmpulung Moldovenesc, denunțat de un localnic, că după retragerea armatelor rusești, s-ar fi urcat într-o seară în turnul bisericii și de acolo ar fi făcut, cu o lanternă, semnale rușilor că austriecii se apropie de sat²¹.

În cercetările sale, profesorul Ștefan Lupu reușește să culeagă informații cu privire la execuțiile din lagărul de la Bistrița, relatate de doi localnici,

¹⁹ Eliseu Dan (1859-1927) - s-a născut la Susenii Bărgăului, județul Bistrița-Năsăud. După terminarea școlii primare în comuna natală, urmează cursurile școlii triviale din Prundu-Bărgăului, iar apoi în perioada 1876-1878, la Gimnaziul Grăniceresc de la Năsăud. La absolvire, se înscrie la școala „Andreiană” din Sibiu, a căror cursuri le-a frecventat între anii 1878-1881. Obține calificarea de învățător, și ocupă diverse posturi de funcționar în mai multe instituții civile și bisericești. În toamna anului 1884, s-a angajat ca învățător la Școala normală din Prundu Bărgăului, unde va funcționa până în septembrie 1897. În anul 1893, este suspendat din serviciu pentru atitudinea de susținere a *Replicii* redactată de Aurel C. Popovici. S-a căsătorit în anul 1899 cu Maria, fiica preotului ortodox Ioan Branea din Măierău, județul Mureș. Din anul 1897, devine păstor sufletesc al credincioșilor din Susenii Bărgăului, păstorie pe care o va onora timp de 30 de ani, până în aprilie 1927. Participă alături de alți fruntași de pe Valea Bărgăului la Marea Adunare de la Alba Iulia. A trecut la cele veșnice la 27 aprilie 1927, fiind înmormântat în curtea bisericii din Susenii Bărgăului (Cosmin Cosmuța, Andreea Dăncilă - Ineoan, Emanuil Ineoan, Bogdan Ivanov, *Prezențe clericale transilvănene la Marea Unire de la Alba Iulia*, Ed. Renașterea, 2018, pp. 247-250).

²⁰ Arhiva personală profesor Vasile Rațiu, Bistrița, Scrisoare trimisă de Mircea Costineanu Beuca din Câmpulung Moldovenesc, profesorului Ștefan Lupu, Bistrița.

²¹ Ștefan Lupu, *Un lagăr al morții...*, op. cit., p. 4.

Ion Irimie, fost elev la Școala Civilă de băieți în timpul Războiului Mondial, iar celălalt un om în vârstă, de origine bucovineană, pe nume Nicorovici. Aducându-și aminte de execuțiile ce au avut loc în anul 1916, aceștia relatau că la intersecția dintre strada Paielor și strada Toamnei, într-o sală de la parterul școlii, erau îngrămădiți cei condamnați la moarte, și ținuți timp de 24 de ore până la executare. În curtea școlii era un zid, în fața căruia erau înșirați câțiva stâlpi, de care cei condamnați erau legați pentru a fi împușcați. Acest ritual sinistru era executat de către un pluton de jandarmi, conduși de un subofițer. După ce așezau patul armei pe pământ, li se comanda „*stânga împrejur*”, și apoi „*încărcați armele*”. La comanda „*ochiți și trageți*”, soldații le duceau la ochi și descărcau puștile în condamnați.

Cei doi își amintesc că printre cei executați au fost și o adolescentă în vârstă de 16 ani „*foarte frumoasă, cu părul blond și bogat*”, pe nume Maricica Ivasciuc, și era originară din județul Storojineț. Motivele pentru care a fost condamnată la moarte erau neclare, iar în mulțimea care asista la execuție se zvonea că ar fi tras clopotele de la biserica din sat, pentru a vesti pe locuitori de apropierea trupelor austriece. După ce plutonul de execuție a tras, o parte din craniu, cu un smoc de păr, a sărit pe unul din pereții școlii și s-a agățat de un geam. După câteva zile, elevul Irimie Ion a desprins bucata de craniu și a îngropat-o între florile din grădina avocatului Gavril Tripon, care își avea locuința în apropierea școlii²².

În zilele în care aveau loc execuții, cursurile școlii erau suspendate, iar elevii curioși, urmăreau execuțiile din podurile caselor din vecini. După afirmațiile profesorului Traian Dumbrovă, pe atunci elev al acestei școli, se pare că au fost executați peste șaptezeci de români bucovineni. Cadavrele celor executați erau îngrămădite în lăzi de scânduri și transportate cu căruțele militare în cimitirul românesc, fără nici un ceremonial și semn la groapă.

Cei condamnați la moarte prin ștreang erau duși, sub escortă militară, la „*poligonul de tragere*”, amenajat în afara orașului, în pădurea Schullerwald. Bistrițenii vor denumi acel loc „*Valea Acăstăilor*”²³. Uneori condamnații erau puși să-și sape singuri gropile, în care erau aruncați după executare.

Într-o însemnare a procurorului pensionat Nicolae Cosma, fost elev în anul 1917 a școlii din Bistrița, se evocă o scenă care românilor le-a provocat multă satisfacție. Într-o zi, din celula închisorii a fost scos un deținut cu o statură impozantă, care, văzându-se ușurat de lanțurile de picioare, a izbit cu pumnul capul soldatului care îl păzea, a sărit gardul, în stradă, și de acolo, prin grădinile și ulițele din cartier, a ajuns la râul Bistrița, pe care l-a trecut prin ploaia de gloanțe trase de urmăritori și a dispărut în pădurea Schiftenberg, fără a mai fi putut prins.

²² *Ibidem*, p. 7.

²³ În limba veche românească, „*acăstăie*” folosit mai des la plural „*acăstăi*”, înseamnă spânzurătoare. Există și un blestem: „*mâncate-ar acăstăile*”, adică spânzurătorile. Termenul se găsește și în limba maghiară, sub forma *akasztás* (spânzurătoare). În ambele limbi cuvântul pare a fi intrat din limba turcă.

Epilog

Pentru o vreme, Bucovina își va găsi locul firesc în cadrul statului național unitar român, după ce „o sută patruzeci și patru de ani a îndurat suferințele unei ocârmuiri străine, care ne-a nesocotit drepturile de popor băștinaș”²⁴.

Începând din anul 1916, generalul Eduard Fischer a fost considerat inamic de război al României. La începutul anului 1919, acesta este luat prizonier de către autoritățile române, și internat, împreună cu soția, într-un lagăr de lângă Iași. Prin decret regal, Generalul Eduard Fischer a fost eliberat în anul 1920²⁵ și trimis în Austria, unde la 25 octombrie 1927 a fost decorat pentru „faptele sale de vitejie, pe frontul din Bucovina”, primind titlul de Cavaler al Ordinului Maria Terezia²⁶. A fost înmormântat în anul 1935 cu onoruri militare, în cimitirul Hietzing de lângă Viena.

Iată cum, fără a cerceta, devii foarte ușor purtător de vorbe frumoase despre realități pe care nu le-ai cunoscut, dar, „știitor”, îți dai cu părerea. Când puținii care știu adevărul vorbesc despre cruzimea autorităților austriece ocupante, despre adevărate atrocități comise de jandarmii imperiali asupra românilor îndeosebi, mulți dintre noi ne declarăm uluiți, total neîncrezători.

FROM THE ATROCITIES OF THE FIRST WORLD WAR

- Summary -

Unlike the Old Kingdom, which entered the war only in 1916, people from Transylvania, Bessarabia and Bukovina had supported the burden of the front since the beginning of the conflict. Whether we are talking about the internal or the external front, the years of the First World War were marked by great danger and restrictions, as well as refuge, restlessness and pain and, last but not least, great losses. The civil society was the most affected, losing human and material values which cannot be quantified and the war changed the attitudes and the behaviour of this society, crushing its ideals and dreams.

Like the people from Ardeal, the people from Bukovina experienced, during the Great War, the tragedy of the Romanian whose conscience was torn between the oath of loyalty to the Austrian emperor and the belonging to a nation against which he was forced to fight. The paper presents the story of an individual drama, with a symbolic value for the national tragedy, to which it became a victim of, namely Bukovina.

²⁴ Ion Nistor, *Unirea*, în „Glasul Bucovinei”, anul II, nr. 10, Cernăuți, 1918, p. 1.

²⁵ Neue Freie Presse nr. 24188, Viena, 20 ianuarie 1932, p. 7.

²⁶ Arhiva Maria Terezia, FISCHER Dr. Eduard RK Gendarmerie-Oberstleutnant 193. Promotion vom 25.10.1927.

PARMI LES HORREURS DE LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

- Résumé -

Pas comme le Vieux Royaume, qui n'est entré dans la guerre qu'en 1916, la population de Transylvanie, Bessarabie et Bucovine a porté le fardeau du front dès le début du conflit. Qu'il s'agissait du front extérieur ou intérieur, les années de la Première Guerre Mondiale ont représenté des années tourmentées, restrictives, de refuge, des inquiétudes et de chagrin et, plus important, de nombreuses pertes s'y sont produites. La société civile a souffert le plus, vu les pertes humaines et matérielles, des valeurs qui ne peuvent pas être quantifiées, et à qui la guerre a changé des attitudes et comportements et a écrasé, tout de même, des idéaux et des rêves.

Tout comme les habitants d'Ardeal, ceux de Bucovine ont vécu pendant la Première Guerre Mondiale le drame du Roumain dont la conscience a été dépecée entre le serment d'allégeance envers l'empereur autrichien et l'appartenance à un peuple contre lequel il devait se battre. L'article présente l'histoire d'un drame individuel qui porte la valeur d'un symbole pour la tragédie nationale, à qui Bucovine est tombée la proie.

IE GRAUSAMEN GESCHICHTEN DES ERSTEN WELTKRIEG

- Zusammenfassung -

Im Gegensatz zu dem Altreich, das trat nur im 1916 Jahr in den Krieg ein, erlebte die Einwohner des Siebenbürgen, Bessarabien und Bukowina die Härten des Krieges von Anfang an. Der Erste Weltkrieg bedeutete jahrelang Schwierigkeit und Entbehrung, Zuflucht, Unruhe, Schmerz und nicht letztendlich großen Verluste, an die Heimatfront ebneso wie an der Kampf. Die Zivilgesellschaft war am stärksten betrafen und hat unschätzbare menschliche und materielle Werte verloren. Der Krieg bedeutete für die Zivilgesellschaft einen Wandel der Haltung und dem Betragen, es hat seine Träume und Ideale vernichtet.

Wie Siebenbürger, haben auch die Einwohner Bukowinas während der Erste Weltkrieg das rumänische Drama gelebt. Sie waren zwischen den Treueeid auf den österreichischer Kaiser und der Kampf gegen ihre eigenes Volk. Die vorliegende Arbeit beschreibt eine individuelle Geschichte mit einer symbolischer Werte für die nationale Tragödie in Bukowina.

Stema Bucovinei

Stema Regatului României

Aurel Morariu - Deputat bucovinean
în Parlamentul României, 1920.

Cazinoul ofițerilor – str. Michaelis (Alexandru Odobescu), Bistrița.

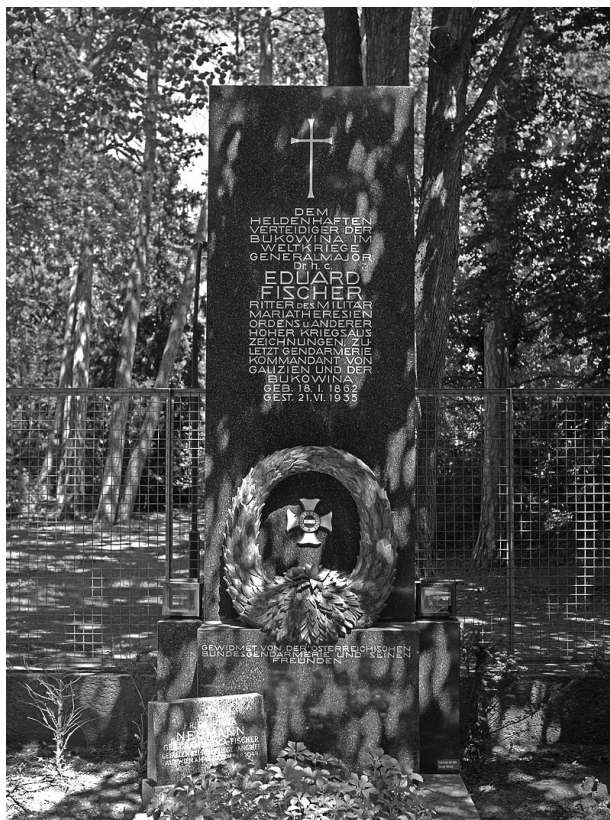
Liceul „Alexandru Odobescu” – Bistrița, str. Michaelis (str. Alexandru Odobescu), Bistrița.

Execuție publică de bucovineni - 1915.

Eduard Fischer (1862 - 1935).

Cavoul lui Eduard Fischer, cimitirul Hietzig, Viena.

ROMÂNII DIN ARMATA AUSTRO-UNGARĂ ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Marius-Nicolae POP

Românii din Transilvania, Banat și Bucovina au trăit probabil unul dintre cele mai reprobabile paradoxuri ale Primului Război Mondial și anume, acela de a lupta împotriva românilor de dincolo de Carpați. Indignare sau nefericire, supărare sau înverșunare, refuz sau dezertare sunt doar câteva dintre situațiile de care s-au lovit capetele militare ale monarhiei bicefale atunci când situația dată i-a pus în fața acestei probleme. Românii au fost nevoiți să aleagă între loialitatea dinastică și loialitate națională, dedicată fraților de peste Carpați, alături de care vor lupta pentru eliberarea Transilvaniei¹. Vestea privind atentatul a căzut foarte greu pentru românii din Transilvania, nevrând parcă să creadă că Franz-Ferdinand și soția sa au fost asasinați la Sarajevo, deoarece în el își puseseră speranțele în ideea unui federalizări a imperiului și a reducerii puterii maghiarilor. Contrar credințelor, numărul celor care au răspuns mobilizării a fost foarte mare, peste așteptările autorităților, în principal datorită a două probleme: pentru a răzbuna moartea arhiducelui, dar și pentru a răspunde apelului făcut de capii celor două biserici românești, care îndemneau poporul la dovada loialității. Cert este că încă mitul „bunului împărat” funcționa, însă începea oarecum să se risipească având în vedere situația internațională, iar după intrarea României în război și de idealul unității naționale.

Românii mobilizați în Armata imperială – faimosul k.u.k. – îi regăsim în ambele tabere, Landwehr-ul – partea austriacă a Armatei și Honvédség-ul – partea maghiară a acesteia, la care se mai adăugau și „glotașii”², deși armata imperială era declarată unitară, iar forțele armate erau supranaționale, datorând credință și supunere împăratului. Honvezii depuneau jurământul față de regele Ungariei. Toate aveau ca scop apărarea statutului de eventualele agresiuni. Fiind un imperiu multinațional, majoritatea națiunilor trebuiau să mobilizeze proporțional un număr de soldați, iar în aceste situații apar mai multe rapoarte ale unor generali care atrag atenția asupra faptului că problema națională se face simțită cu putere în Armată și că fiecare recrut, indiferent de naționalitate, are drepturi egale în Armată. Chiar și unii miniștri cer drepturi mai multe pentru națiunile conlocuitoare, în vederea unui randament militar și a

¹ Vasile Bozga, *Românii din Austro-Ungaria și dinastia de Habsburg (1867-1918)*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2012, p. 10.

² Alexiu Hamat, *Noua lege militară*, Orăștie, Editura Librăriei Naționale, S. Bornemisa, 1913, p. 7.

unui atașament față de monarhia cezaro-crăiască mai ridicată, propunându-se chiar și votul universal³. Referitor la prezența românilor în Armată, se poate remarca faptul că într-o statistică din 1910 ei ocupă abia 7% din totalul gradelor, 0,9% din numărul ofițerilor activi și 0,6 % din cel al ofițerilor de rezervă, cifre foarte reduse în comparație cu cele germane sau maghiare, ce se dovedeau a fi foarte mari. Conform unei alte statistici din 1915, românii aveau un număr de ofițeri mai mare decât al slovacilor, slovenilor sau italienilor, aceștia făcând parte din corpul ofițerilor inferiori (sublocotenenți, locotenenți, căpitani). Conform mărturiilor lui V. Barbu, ajuns ulterior până la gradul de general de brigadă în Armata Română, pe parcursul Primului Război Mondial, în Armata monarhiei bicefale ar fi funcționat 3 generali, 15 colonei și 12 locotenenți-colonei și maiori de origine română⁴.

Deși elitele românești se opuneau dualismului austro-ungar, unii trecând prin stigmatul memorandumului, marea majoritatea a populației țărănești erau încă fidelă și loială Curții de la Viena, acceptând înrolarea în război, începând totuși să apară și sentimentele față de națiunea română. Dorința de răzbunare a morții arhiducelui se risipește rapid, frontul și greutățile adiacente acestuia, cenzura publicațiilor, împrumuturile și rechizițiile pentru susținerea frontului, introducerea pedepselor corporale și a celor cu moartea, îi fac pe oameni să intre într-o criză de loialitate față de monarhia dualistă. Frunțașii români s-au împărțit în două tabere, o tabără adoptând poziția loialității și îndemnând la urmarea monarhiei austro-ungare, pe când cealaltă tabără considera că e momentul propice pentru înfăptuirea idealului național, iar treptat se formează o loialitate națională în defavoarea loialității dinastice⁵. Unul dintre momentele importante a fost moartea împăratului Franz Joseph, de care românii se simțeau legați prin jurământ, astfel că în urma morții sale, foarte mulți români vor dezerta din Armată, vor trece munții și se vor înrola voluntari în cadrul Armatei Române. Din momentul în care România declară război Austro-Ungariei, situația românilor din Transilvania se înrăutățește, având loc destituiri de funcții, arestări, deportări în lagăre, deplasări silite de populație sau trimiteri la muncă forțată, chiar și adoptarea unor decrete care priveau deznaționalizarea românilor. Teodor Mihali atrăgea atenția, în Gazeta

³ Ion I. Șerban, „Românii în armata austro-ungară în anii primului război mondial”, în *Annales Universitatis Apulensis*, Nr. 2-3, Alba Iulia, 1998-1999, pp. 201-202.

⁴ *Ibidem*, pp. 202-203; vezi și Liviu Maior, *Români în armata habsburgică: soldați și ofițeri uitați*, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 147-148; vezi și N. Stone, „Army and Society in the Habsburg Monarchy (1900-1914)”, în *Past and Present*, nr. 33, aprilie, 1966, p. 98. Ion I. Șerban dă numele acestor generali și ofițeri din V. Barbu, *Din istoria militară a poporului din Transilvania*, mss. nereînregistrat: generali (Ioan Boieriu, Gheorghe Domășneanu, Dănilă Papp), colonei (Hânzu, Șandru, Ienachie, Băcilă, Bihoi, Cena, Iovescu, Lugojanu, Lupu, Mătărăngă, Muică, Memeșoiu, Bunaciu, dr. Moga din Sibiu, dr. Moga din Arad), locotenenți-colonei și maiori (Iacobici, Ileușiu, Hidu, Bordan, M. Șerb, T. Șerb, Păcală, Vlad, Ivașcu, Savu, Stroia, Barbu). Este omis colonelul Victor Rusu, al cărui destin este amintit în cartea: Adrian Onofreiu, *Victor Rusu (1872-1918) destinul unui ofițer uitat*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2017, cel care a făcut parte din armata Honvédség-ului.

⁵ V. Bozga, *op. cit.*, p. 11.

Transilvaniei, în special celor veniți din mediul rural să „se abțină de la beutură și de la orice excese, cari ar atrage intervenția organelor de siguranță, ca nu cumva acele organe, fie din exces de zel, fie din eventuală reavoință, să caute prilej de persecuții și de șicanări nepotrivite. Poporul român a fost treaz și iubitor de ordine, loial și credincios. De aceste virtuți și însușiri înnăscute să dea dovadă acum”⁶.

Momentul psihologic, care a deschis calea războiului, a fost asasinarea arhiducelui Francisc Ferdinand și a soției sale Sofia de Hohenberg, viitorii moștenitori ai coroanei dualiste, în care românii transilvăneni își puneau mare încredere în vederea conceptelor federaliste propuse de aceștia. Imaginea morții a fost marcată printr-o circulară la 16/29 iunie 1914 a arhiepiscopului Ioan Meșianu către preoțimea din Transilvania, prin care li se aduce acestora la cunoștință vestea, având datoria de a o transmite mai departe enoriașilor și de a-i pune în gardă în vederea unui viitor război:

„1914, iunie, 16/29, Sibiu

Prea onoraților Protopresbiteri și Onorată Preoțime din arhidieceza noastră Transilvania!

Cu mare compătimire și durere venim a Vă aduce la cunoștință un eveniment foarte trist și dureros, care a adus nespus de mare jale asupra augustei case domnitoare, asupra Majestății Sale, Preainălțatului împărat și rege al nostru Francisc Iosif I, asupra țării și a popoarelor ei credincioase, și care a zguduit și în inimile noastre speranța pentru un viitor mai fericit.

După o telegramă oficială, primită astăzi, Alteța Sa, Arhiducele Francisc Ferdinand, moștenitorul tronului nostru, sprijinul cel mai puternic al Majestății Sale, dimpreună cu soția sa, Principesa Sofia de Hohenberg, la care cu încredere, mândrie și cu speranță priveau toate popoarele monarhiei, nu mai sunt între cei vii.

În săptămâna trecută călătorind în părțile Bosniei, să participe la manevrele mari de acolo, Duminică, în 15/28 a lunii curente după ieșirea din biserica catedrală din Sarajevo au căzut jertfă unui atentat păcătos, josnic și crudel, cauzat de o mână sacrilegă, curmându-le astfel zilele vieții lor.

Aducându-vă și vouă la cunoștință această știre prea tristă și dureroasă prin voi și la cunoștința tuturor fiilor noștri sufletești, gândul nostru în prima linie se îndreaptă către Majestatea Sa împăratul și regele nostru, care abia a scăpat din o boală grea și periculoasă, a trebuit să fie prea dureros surprins de acea înfiorătoare știre.

Dorind din suflet a contribui și noi după putință la alinarea acelei grave dureri, adânc mișcați de simțămintele noastre de loialitate și fidelitate, ne asociem și noi toți la acea mare durere, rugând pe bunul Dumnezeu să o ușureze și să o aline, iar pe cei adormiți în Domnul să-i învrednicească de vecinica fericire.

Pentru a ne putea manifesta însă și prin fapte durerea, compătimirea și rugăciunile noastre către Dumnezeu, Vă invităm iubitorilor, ca atunci când veți primi știre despre ziua înmormântării, chiar și organe din publicitate, în acea zi, în orele de dimineață să dispuneți a se trage clopotele la toate bisericile noastre, timp de o jumătate de

⁶ „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, Nr. 158, Anul LXXII, 19 iulie 1914, p. 1.

oră; iar în duminica, care va urma după înmormântare, în fiecare biserică după sfânta liturghie, să se facă parastas explicându-se poporului, că parastasul se face pentru odihna sufletului răposatului arhiduce Francisc Ferdinand și a soției sale, principesa Sofia.

După care împărtășindu-Vă binecuvântarea arhierescă, am rămas al vostru al tuturor,

Sibiu, 16/29 iunie 1914.

*De binevoitor, Ioan Mețianu, m. p., arhiepiscop și mitropolit*⁷.

Același arhiepiscop este preocupat de vina Serbiei și de situația la care a dus atentatul de la Sarajevo, și ca urmare, o nouă circulară este trimisă preoților din arhidieceza sa prin care îi avertizează că începe războiul, că legăturile diplomatice cu Serbia s-au rupt, luându-se măsuri extreme de apărare și o parte din oștire fiind mobilizată contra acesteia. Oamenii sunt atenționați să ia aminte că pe timp de război funcționează legi excepționale, care pot fi aplicate cu o duritate exemplară dacă nu sunt respectate, la cea mai mică abatere. Este reamintită credința și loialitatea către tron și patrie, care există de atâtea veacuri, iar dacă războiul va începe, preoții să se roage pentru succesul oștirii.

„1914, iulie 15/28, Sibiu.

Prea-onoraților Protopresbiteri și Onorată preoțime din arhidieceza noastră Transilvania

Precum vă este cunoscut din jurnale, din cauza înfricoșătorului atentat de la Sarajevo, săvârșit de mâinile sacrilege ale unor studenți sârbi, asupra fericitului arhiduce moștenitor de tron Francisc Ferdinand, și a soției sale principesa Sofia de Hohenberg, monarhia noastră a rupt cu statul vecin Serbia legăturile diplomatice, și pentru asigurarea ordinii legale în stat și evitarea astor-fel de fapte sacrilege în viitor, a luat cele mai extreme măsuri de apărare, mobilizând o parte din oștirea noastră, în contra Serbiei.

În asemenea timpuri grele de război, intră în viață legi excepționale, legi marțiale, care cu mare asprime pedepsesc orice neprecugetare, orice abatere, contrare patriei și legilor ei.

Fiindcă în asemenea timpuri se fac multe vorbe, de multe ori, și cu intențiuni răutăcioase, de aceea, când Onorata preoțime va auzi și va observa asemenea porniri periculoase, la poporul nostru, să se silească a-l feri de acelea.

Deși credința și unitatea noastră către tron și patrie este de veacuri recunoscută, totuși, în momentele acestea de grea cumpănă, a zilelor noastre vin a vă atrage atențiunea și la acea mare datorință a chemării voastre, de a sfătui poporul încredințat conducerii voastre, să se ferească de orice vorbe și orice fapte, care ar putea arunca umbră asupra bunului Dumnezeu, în îngrijirea pământească a bunului nostru monarh și a înaltei stăpâniri; și așa, a face tot ceea ce pretinde interesul iubitei noastre patrii,

⁷ Adrian Onofreiu, Cornelia Vlașin, *Războiul din spatele tranșeelor – contribuții referitoare la județul Bistrița-Năsăud*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2017, p. 46, doc. 1, 1914, iunie 16/29, Sibiu, Circulara arhiepiscopului Ioan Mețianu referitoare la asasinatul de la Sarajevo, extras din A.N.B.-N., fond *Oficiul parohial ortodox Dobricel*, d. 3/1914-1920, f. 31.

pentru că așa, cu drept cuvânt să putem aștepta și noi de la ea foloasele ce ni se cuvin după meritele noastre.

De altă parte, vă invităm ca în cazul începerii războiului să înălțați cu toții fierbinți rugăciuni către prea-bunul Dumnezeu pentru succesul armelor oștirilor noastre, și pentru cât mai curând, restabilire a păcii de toți mult dorite.

Cu ocaziunea aceasta vă aducem la cunoștință, că pentru timpul cât vor dura stările de azi excepționale, să nu folosiți telefonul pentru lucrări oficioase, afară de cauze extrem de urgente, care nu pot fi rezolvate prin poștă sau prin telegraf, fără vădite pagube materiale și morale.

Drept care, cu binecuvântare, am rămas,

Al vostru cu binele voitor,

Sibiu, 15/28 iulie 1914.

Ioan Mețianu, m. p., arhiepiscop și mitropolit⁸.

În ajunul izbucnirii războiului, preoții din Transilvania primesc o circulară a episcopului Vasile Mangra, care justifică declanșarea conflictului de către monarhia Austro-Ungară, de către împăratul acesteia, față de care românii din Transilvania încă erau legați, iar mitul „bunului împărat” încă mai exista „Bunul și înduratul nostru Stăpân, Majestatea Sa Preainălțatul Nostru Rege Apostolic, a tot răbdat, a tot nădăduit, că doar-doar, își vor veni la minte și judecată vecinii noștri Sârbi și nu-l vor sili, ca cu arma în mână să fie aduși la simțiri și gândiri mai bune și că la adâncile Sale bătrânețe, îi va fi dat de la Domnul, să lase popoarelor Sale iubite cel mai scump dar, care este pacea”⁹. În concepția loialismului dinastic vina trebuia să fie a Serbiei pentru situația la care s-a ajuns și aceasta trebuia pedepsită, deoarece „... a rămas neînduplecată. N-a vrut să tocmească ceea ce a stricat”, neacceptând ultimatumul emis de monarhia bicefală.

Circulara aceluiași arhieru solicita imperios implicarea populației românești din Transilvania în susținerea efortului de război, fie prin participarea la conflict, fie prin cele de trebuință uzurii unei armate într-un conflict, deși părerea generală era aceea că războiul se va încheia până în toamna anului, „la căderea frunzei”¹⁰. Conflictul militar ce a debutat în august 1914 trebuia să fie unul de scurtă durată, pentru a pedepsi Serbia, după cum ar fi dorit autoritățile austro-ungare, însă sistemul complicat de alianțe politico-militare a atras în război rând pe rând majoritatea statelor europene și un număr impresionant de soldați. „Prima datorie ce aveți așadar a plini este, ca îndată, cu dragă voie și cu mândrie să alergați sub steagul datoriei și al gloriei, la care veți fi chemați, și acolo cu virtutea voastră neîntrecută, neînfricați să dați față cu ori ce vrășmaș. Însă nu mai puține datorii au de împlinit și aceia care rămân acasă, să păzească vetrele lor. Tăria unei țări se arată și se judecă nu numai după vitejia oastei

⁸ *Ibidem*, p. 47, doc. 2 extras din A.N.B-N., fond *Oficiul Parohial ortodox Dobricel*, d. 3/1914–1920, f. 142.

⁹ *Ibidem*, pp. 48–49, doc. 3 extras din A.N.B-N., fond *Oficiul Parohial greco-catolic Feldru*, d. 5/1912–1926, ff. 130–131.

¹⁰ *Ibidem*, p. 11.

pe câmpul de luptă, ci și după felul cum cetățenii poartă urmele războiului. Dacă în țară pe timpul războiului, până când oastea luptă pe câmpul datoriei, domnește liniște și bună rânduială; dacă cetățenii se întrec întru păzirea legilor și tuturor rânduielilor de obște; dacă orice înțelegeri ce ar fi fost alocurea între cetățeni, pe timpul războiului amuțesc și se dau uitării; dacă dările se plătesc regulat; dacă cetățenii se întrec în a sări în ajutor Armatei, ca aceia să nu cunoască nici o lipsă; dacă toți cetățenii cu Domnitorul alcătuiesc un singur trup și o singură suflare; dacă nici pomenire nu se ivește de ceva ciocniri și nerânduieli; dacă mulțimea își păstrează cumpătul și sângele rece; dacă nu se lasă seduși și amăgiți de rău voitori, care seamănă neghină, ură și pizmă; dacă toți se întrec întru a împlini poruncile diregătorilor; atunci învingerea e îndoită și lumea cu uimire va privi la noi. Pentru că mare și strălucită este învingerea ce o câștigăm asupra patimilor și pornirilor rele din lăuntru, decât chiar asupra dușmanului din afară”¹¹.

Începutul războiului este consemnat și într-un document unicat, cartea de aur a bisericii din Șieu, unde preotul David Rusu a reușit să sintetizeze și să valorifice informațiile precum într-un jurnal:

Cronica parohiei Șieu

„După asasinarea prințului de coroană și a soției sale, Ferdinand și Sofia la Saraeva, din partea unor ucigași sârbi, Monarhia noastră a fost silită să declare război Serbiei. În urma unor bătălii cu sârbii, Rusia, dară, se vede că, ca să apere pe sârbi a declarat războiul la ceștia, după care a urmat războiul european.

În anul domnului 1914 și anume, în luna lui august, s-a început mobilizarea, iar în septembrie s-a declarat un mare război asupra împărăției noastre Austro-Ungaria și a Germaniei, ca aliată, din Partea Rusiei, Franciei și a Angliei, iar ca aliata, între ele.

Acest război a durat tot anul 1914, căci rușii, în 2 septembrie au intrat în Bucovina, să cuprindă Cernăuțiul, unde a fost o bătălie foarte cruntă, iar în 4 septembrie au cuprins orașul Lemberg, unde iar au fost lupte grele din partea a-lor noștri, până i-a putut scoate din Cernăuți și din Lembergul Galiției.

Galiția a fost teatrul cel mai crâncen de război. Câți feciori de ai noștri și-au vărsat sângele pe câmpiile Galiției și Bucovinei, numai Dumnezeu știe!

Și așa au intrat rușii până în Carpații noștri din Maramureș. În Carpați s-a continuat războiul toată iarna și până la finea anului 1914”¹².

În acest context, autoritățile au făcut dese apeluri la cruțarea resurselor de hrană, la lucrul pământului, sacrificarea pregătirii școlare a elevilor, implicarea femeilor și a bătrânilor, asigurarea și păstrarea proviziilor alimentare și căutarea de variante alternative pentru acestea, sacrificarea animalelor numai pentru necesitățile stricte de alimentație. Fiecare membru al comunității

¹¹ *Ibidem*, pp. 50–51, doc. 3 extras din A.N.B-N., fond Oficiul Parohial greco-catolic Feldru, d. 5/1912–1926, ff. 130–131.

¹² *Ibidem*, p. 283, doc. 258 extras din Parohia ortodoxă Șieu, *Condica sau Cartea de pomenire a bisericii greco-catolice din Șieul-mare*, 1899, Tip. C. Csallner, Bistrița, ff. 20–40, 54–55.

sătești era chemat a fi alături de conducători și Armată, în efortul de zdrobire a inamicului și a obținerii unei victorii reclamate de veacurile de măreție ale monarhiei, iar pentru realizarea acestui scop, nici un efort nu era prea modest. Oamenii trebuiau să se supună destinului, să creadă în forța Armatei imperiale, să fie convinși de justetea cauzei și de succesul deplin, la sfârșitul războiului. Parteneri în tot acest efort al administrației de a convinge oamenii au fost biserica și școala, prin puterea de persuasiune și întărire în credința idealului monarhiei, suferințele și jertfele îndurate¹³. Eugenia Bârlea consemnează astfel că „... războiul a schimbat radical viața oamenilor, a celor de pe front și a celor de acasă. Celor din urmă le-a modificat rosturile și ritmul muncii”¹⁴.

Clerul transilvănean, atât greco-catolic, cât și ortodox, a avut o atitudine de supunere, de loialitate, deoarece toți dintre aceștia își luau salariul de la stat, astfel putând să intervină o frică în acest context. Atitudinea de frondă, chiar dacă exista, nu se putea manifesta public, frica fiind mai puternică decât sentimentul jertfei pentru cauza națională. De foarte multe ori preoții cereau, mai marilor arhieriei, dispensarea de serviciul militar, pentru a putea rămâne în mijlocul enoriașilor, susținând că au de împlinit necesitățile sufletești ale acestora. Școala a susținut și ea puternic efectivele de război, având rândurile din ce în ce mai restrânse în urma mobilizării. Chiar dacă de foarte multe ori, școlile au devenit locuri de cazare pentru trupe, dascălii au înfruntat asprimea condiției școlarilor, chemați de multe ori să suplinească munca părinților plecați la război¹⁵.

Contribuțiile istoriografice¹⁶ și lucrările dedicate ofițerilor și soldaților din Armata habsburgică¹⁷, dar și transferului operat în conștiința și mentalitatea colectivă a românilor din Transilvania, aflați sub stăpânirea împăratului-rege de Habsburg, abordează rolul instituției militare a imperiului în raport cu naționalitățile. Liviu Maior „avansează ideea abandonării unei perspective mult prea îndelung bătătorite, conform căreia Imperiul dunărean a reprezentat o închisoare a popoarelor, un loc al eternei asupririi sociale și naționale, o perspectivă marcată de o viziune naționalistă impusă de memorialistica românească de după 1918, care a atras după sine diabolizarea sistemului militar austriac, într-o istoriografie care a făcut epocă la noi. Elementul de noutate propus de profesorul Maior constă în recuperarea și reconsiderarea loialismului/

¹³ *Ibidem*, p. 11.

¹⁴ Eugenia Bârlea, *Perspectiva lumii rurale asupra Primului Război Mondial*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2004, p. 126.

¹⁵ A. Onofreiu, C. Vlașin, *op. cit.*, p. 12.

¹⁶ Ion Cârja, „Români în armata austro-ungară 1914–1918: contribuții ale istoriografiei românești postcomuniste”, în *Analele Aradului*, Anul 2, Nr. 2, Arad, 2016, pp. 123–138.

¹⁷ Liviu Maior, *Români în armata habsburgică...: Liviu Maior, Habsburgi și români. De la loialitatea dinastică la identitate națională*, București, Editura Enciclopedică, 2006; Liviu Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900–1914*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986; Liviu Maior, *Doi ani mai devreme: ardeleni, bucovineni și basarabeni în război: 1914–1916*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016; Liviu Maior, „Soldați români în armata austro-ungară 1914–1918”, în Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor (coord.), *Civilizație medievală și modernă românească*, Cluj Napoca, Dacia Editrice, 1985, pp. 355–367.

patriotismului dinastic, ca un liant ce asigură coeziunea și echilibrul unui imperiu cu o componentă etnico-națională atât de pestriță. Centrat pe figura împăratului, patriotismul dinastic a reprezentat o ideologie și o convingere nutrită și de românii ardeleni până la sfârșitul primei conflagrații mondiale, asemeni altor naționalități din Imperiu, în propaganda și consolidarea căreia Armata a reprezentat un laborator deosebit de eficient, un set de valori care se vor deteriora progresiv, în anii războiului cu deosebire, în favoarea atașamentului pentru identitatea națională”¹⁸.

Elitele românești au primit cu bucurie vestea războiului, punând mai presus sentimentul datoriei și al iubirii față de Înaltul tron, în detrimentul sentimentului național. Sextil Pușcariu și Petre Nemoianu sunt doar doi dintre cei care credeau în realizarea României Mari și au pus sentimentul datoriei și loialismul dinastic pe plan principal. Reacția lor a fost completată și de alți intelectuali de marcă, însoțiți la rândul lor de clerul românesc, plătit de stat, după cum aminteam în rândurile de mai sus, ceea ce a produs un sentiment de bucurie în tabăra maghiară, văzând această mobilizare ca pe o victorie a unui front intern. Urmărind reacția intelectualilor, a preoților sau a celor din administrație și politică, nu e greu de dedus numărul mare de țărani înrolați sau care au susținut Armata din spatele frontului, încă strănși legați de împăratul lor, Franz Iosif și de Casa de Habsburg, datorită mitului „bunului împărat”. Moartea împăratului din 1916 îi eliberează pe aceștia de jurământul depus și foarte mulți vor dezerta, alăturându-se Armatei Române. Totuși, în primii ani de război peste 50.000 de români au fost distinși cu ordine și medalii¹⁹.

Aproape 72.000 de români au fost chemați la diferitele arme, iar mobilizarea s-a făcut fără probleme, împotriviți sau accidente majore, deși atașamentul față de națiune începea să-și facă simțită prezența. Ca și celelalte națiuni conlocuitoare ale Transilvaniei, românii credeau că războiul va fi scurt și în preajma sărbătorilor vor fi întorși acasă. Era greu de crezut că o țară ca Serbia le va rezista atât și că războiul va deveni unul de mare amploare. Încă de la mobilizare, iar mai apoi la plecare, românii le-a fost permis să poarte cocarde tricolore, cântecul *Deșteaptă-te române!* era cântat inclusiv de fanfarele regimentului, iar ordinele de mobilizare, apelurile și decretele guvernamentale au fost publicate și în limba română. În satele și orașele transilvănene puteau fi arborate steagurile tricolore românești, iar entuziasmul se simțea în rândurile soldaților, deși cu oarecare reținere, știind că vor merge să răzbune asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand. Imediat după sărbătorile de iarnă soldații încep să remarce o oarecare acalmie și are loc transformarea entuziasmului în decepție și amărăciune²⁰.

Mobilizarea a stârnit fiori în rândul unora dintre cei care urmau să plece pe front, entuziasmul general fiind combătut de particularitățile și situația de incertitudine creată de chemarea la oaste. Ce se va alege de familia lor, dacă se

¹⁸ I. Cârja, *op. cit.*, pp. 135-136.

¹⁹ Liviu Maior, *Habsburgi și români. De la loialitatea dinastică la identitate națională*, București Editura Enciclopedică, 2006, p. 127; vezi Liviu Maior, *Români în armata habsburgică...*, p. 172.

²⁰ *Ibidem*, pp. 128-129.

vor mai întoarce, cine le vor munci pământurile? Imaginea groaznică a războiului și a morții începea să îi îngrozească. Descrierile momentelor de plecare pe front sunt adevărate drame pentru unii dintre cei mobilizați: „Era o duminică după amiazi, în toamna anului 1914. Tot satul era la horă înaintea bisericii și-și petrecea minunat când sosi poruncă de mobilizare, dată prin baterea tobei. Se zvonise că are să fie război, unii mai citiseră prin gazete, alții auziseră prin alte părți că se vrăjbiseră popoarele din Europa, dar așa curând să vorbească tunurile nimeni nu se aștepta... Rândurile sătenilor se răreau. Jalea cuprinse satul...”²¹. O altă mărturisire arată drama prin care trecea o familie „îmi este nespus de greu să descriu simțămintele și de nesiguranță ce ne stăpâneau pe mine și pe soție în momentul despărțirii, când eu trebuia să mă încorporez și să plec pe câmpul de luptă, de unde cine ar mai fi putut prevedea dacă mă mai întorc... Trenurile erau toate încărcate, deși era a treia zi de mobilizare”²².

La starea intelectualilor români a contribuit din plin faptul că românii de dincolo de Carpați au decis neutralitatea, iar o alianță cu Rusia nu era pe placul acestora, din pricina Basarabiei, ce trebuia să facă parte din România Mare. Nici perspectiva câștigării războiului de către Puterile Centrale, unde Ungaria avea un aport deosebit în cadrul Imperiului, nu era văzută cu ochi buni, deoarece acest lucru îndeparta și mai mult obiectivul unui stat național român. Abia spre sfârșitul războiului românii conștientizează faptul că Imperiul decade și că ar putea să dispară de pe scena istoriei. Aceste lucruri au fost alimentate și de situația de pe front, unde veștile erau relativ bune până spre finalul războiului. Toate aceste frământări se puteau vedea la elita intelectuală, administrativă sau clericală, ce puteau să schimbe oricând mentalitatea țăranilor mobilizați. Era greu să duci o politică deschisă față de România, atâta timp cât situația era una favorabilă Dublei Monarhii²³.

Pentru cei mai mulți dintre mobilizați, și anume țăranimea, era greu de gândit și anticipat care va fi soarta războiului. Chiar dacă știau că Austria mai pierduse războaie, de la înaintașii lor, era greu de imaginat că Imperiul se va destrăma. Cei de pe front luptau, iar cei de acasă trebuiau să alimenteze cu tot ceea ce ținea de nevoile frontului. Anul 1916, aduce două mari schimbări în fața acestei categorii sociale, moartea „bunului împărat” Franz Joseph, de care se simțeau legați și intrarea României în război, care va produce mutații la nivelul mentalităților colective. Soldații români încep să înțeleagă mai bine realitățile de pe front și are loc fenomenul trecerii la inamic, dezertarea sau prizonieratul. Începeau să intre în vigoare legile excepționale, legile de război, prin care puteai fi acuzat foarte ușor de trădare sau „agitațiuni”, iar mai apoi judecat de curțile marțiale și condamnat la moarte. Conflictul etnic dintre români și maghiari le-a atras primilor destule reclamații, cum că ar pregăti revoluții,

²¹ Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica "măruntă" sau istoria ignorată (1914-1918)*, Editura Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin Reșița, 1995, p. 25.

²² Rodica Băluțiu, „Atitudinea soldaților români față de Primul Război Mondial”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, XLVI, 1-2, 2001, p. 108; apud Vasile Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, Timișoara, Editura Augusta, 1996, p. 46.

²³ *Ibidem*, pp. 130.

răscoale sau comploturi. Autoritățile au început o supraveghere polițienească asupra intelectualilor, cei care puteau face mutații la nivelul mentalității colective a țaranilor. Începând cu anul 1915 se cer rapoarte despre starea de spirit a regimentelor în care se aflau români, bănuți că aceștia distrug buna dispoziție și au gânduri de dezertare. De frica dezertării, atunci când intrau în cazarmă recruții depuneau jurământul de credință față de împărat, iar la plecarea spre front îl mai repetau în fața capelanilor militari. De obicei erau mobilizați în zone aflate departe de casele lor, tocmai pentru a nu avea gând de dezertare²⁴.

Pentru mentalul soldaților a contat foarte mult și atitudinea ofițerimii maghiare, care nu a fost una dintre cele mai plăcute, aplicându-le acestora un tratament umilitor sau chiar inuman. Acest tip de comportament oscila în funcție de activitatea Armatei, în timpul unei retrageri ofițerii erau mai prietenoși și înțelegători, decorau și avansau în grad. După ce situațiile se mai domoleau, aceștia deveneau niște fanatici ai regulamentelor și se comportau insolent și brutal, înjurând și pedepsind, precum legatul la stâlp, foamea, sau serviciul permanent de santinelă. Concesiile permise erau anulate, portul cocardei, întonarea cântecelor naționale și folosirea limbii române fiind interzise. Violențele s-au manifestat și asupra populației civile din Transilvania, foarte mulți civili fiind trimiși în mine și fabrici, la Szolnok sau în lagărele de la Taplosülye și Ostffyajsnyfaja. De asemenea, după intrarea României în război, a fost creată „zona culturală”, în apropierea României, fapt ce a dus la desființarea a 311 școli românești, cu 477 de învățători, urmând ca în locul lor să apară școli de stat cu limba de predare maghiară²⁵.

Raportat la populația Transilvaniei, de 5.598.996 locuitori, conform recensământului din 1910, au fost mobilizați un număr de 926.500 de ofițeri și soldați, români, unguri, germani, evrei, țigani, iar 16,5 % dintre aceștia participă direct la operațiunile militare. Cosmopolitismul putea fi văzut în repartiția pe naționalități: români – 484.924 (52,27%), maghiari – 257.110 (27,75 %), germani – 87.500 (9,44%), alții (evrei, ruteni, slovaci, țigani) 10,52%²⁶. Aceștia au fost încadrați în 624 de batalioane din K. u. K., iar în Armata de honvezi, în 288 de batalioane. Cei mai mulți dintre aceștia făceau parte din regimentele de infanterie și au fost trimiși în prima linie. La celelalte s-au înregistrat un număr mai redus de mobilizați, precum la Marină, doar 2000 de ostași.

Soldații români din Armata austro-ungară au fost repartizați în 12 regimente de linie, numerotate astfel: 2 Brașov, 31 Sibiu, 33 Arad, 37 Oradea, 5 Satu Mare, 43 Caransebeș, 50 Alba Iulia, 51 Cluj, 61 Timișoara, 62 Târgu Mureș, 63 Bistrița și 64 Orăștie și în 6 regimente de: 21 Cluj, 22 Târgu Mureș, 23 Sibiu, 32 Dej, 4 Oradea și 12 Satu Mare. O parte a soldaților au fost încorporați și în regimentele de linie 85 Sighet și 82 Oradea, regimentul secuiesc de honvezi 24

²⁴ Liviu Maior, *Habsburgi și români...*, p. 131; vezi și Liviu Maior, *Români în armata habsburgică...*, p. 176.

²⁵ I. I. Șerban, *op. cit.*, p. 211-212.

²⁶ Constantin Enea, „Aspecte ale descompunerii armatei austro-ungare”, în *Acta Musei Napocensis*, V, 1968, p. 276, apud Liviu Maior, *Soldați și români...*, p. 131; vezi și Liviu Maior, *Români în armata habsburgică...*, p. 180.

din Braşov și batalionul 23 de vânători de munte. Românii din Bucovina au fost repartizați în trupele Landwehr-ului, unde se afla și regimentul românesc 41 Cernăuți. Regimentele din Transilvania făceau parte din Corpul XII Armată din Sibiu și Corpul VII Armată din Timișoara, formate din 3 și respectiv 2 divizii, organizate după următoarea structură: Corpul XII Armată era format din Divizia 16 Infanterie Sibiu, compusă din Brigada 32 Infanterie Sibiu; Divizia 35 Infanterie Cluj, compusă din Brigada 69 Infanterie Cluj și Brigada 70 Infanterie Târgu Mureș; Divizia 38 Infanterie honvezi Cluj, compusă din Brigada 75 Infanterie honvezi Cluj și Brigada 76 honvezi Sibiu și Corpul VII Armată, care era format din Divizia 17 Infanterie Oradea, compusă din Brigada 31 Infanterie Oradea și Brigada 34 Infanterie Arad; Divizia 34 Infanterie Timișoara, compusă din Brigada 67 Infanterie Timișoara și Brigada 68 Infanterie Seghedin. Fiecare regiment de linie austro-ungar era compus din 4 batalioane, iar regimentele de honvezi din 3 batalioane, fiecare batalion încorporea 1.000 soldați. Corpul XII Armată Sibiu dispunea de 7 cercuri de recrutare românești și unul secuiesc, iar Corpul VII Armată din Timișoara dispunea de 5 cercuri de recrutare românești, 3 mixte și 3 de honvezi²⁷.

Semnarea la 4 august 1916 a Tratatului și a Convenției militare cu Antanta de către România, a făcut ca într-un timp foarte scurt aceasta să declare război Austro-Ungariei, iar Armata Română să treacă Carpații. Atât în rândul populației civile, cât și al soldaților se simte un entuziasm, în pofida vigilențelor autorităților maghiare, care încep să ancheteze ofițeri și soldați români, iar printr-un ordin special, dezertorii și cei care refuzau să se supună ordinelor erau judecați de curțile marțiale, condamnați la moarte prin împușcare sau spânzurătoare. În adresa de fidelitate față de tron, destinată celor care conduceau comitatele transilvănene, se precizează faptul că România a declarat război Austro-Ungariei, spulberând speranțele Duplei Monarhii de a intra în război alături de aceasta, lucru care a provocat multă durere conaționalilor români din patrie: „...Așa am sperat și noi, să clădim viitorul mai bun al naționalității noastre cu bună înțelegere împrumutată între hotarele patriei comune. Stadiul nou al războiului mondial, declararea de război din partea României a venit pe neașteptate și a surprins dureros românimea din patrie, fiindcă noi speram, că va conlucra cu noi. Dar această întorsătură nu ne-a clădit sentimentele patriotice, nici ținuta noastră de până aici. În situația nouă s-au agravat jertfele cerute de războiul mondial, a crescut mai mare dorința patriotică ce e de împlinit și înaintea românimii din patrie acum apare și mai mare obligământul solidarității tuturor, a sprijinirii împrumutate și păstrarea, deprinderea sentimentelor frățești împrumutate”²⁸.

Trecerea Carpaților de către armatele române a adus momente de panică în rândul populației maghiare, dar și a celei săsești. Maghiarii erau îngroziți datorită amintirilor de la 1848–1849, crezând că românii se vor răzbuna pe ei. Autoritățile maghiare erau cufundate într-un haos și o totală nesiguranță legată

²⁷ I. I. Șerban, *op. cit.*, pp. 206–207.

²⁸ A. Onofreiu, C. Vlașin, *op. cit.*, p. 131, doc. 101 extras din A-N.B-N., fond *Oficiul Parohial ortodox român Mijlocenii Bârgăului*, d. 6/1880–1945, f. 17.

de venirea Armatei Române, iar colonelul Moșoiu a considerat că este necesar să îi asigure pe sași că românii veniți la Cislădie nu o să îi ucidă sau jefuiască. Venirea Armatei Române a însemnat și un exod al populației civile, în special din zona de graniță, împreună cu vitele sau o mică parte a avutului fiecăruia. Foarte mulți păstori au mânăat vitele în păduri spre România „ca să nu le ia ungurii”. S-a dovedit că în cele din urmă trecerile sub dominație românească aveau să se facă pașnic, iar temerile maghiarilor nu s-au adevărit, deși autoritățile principale părăseau înainte de venirea românilor posturile, iar cei care rămăneau predau localitățile autorităților române. Funcționarii străini au fost rapid înlocuiți de cei români, limba română a luat locul celei maghiare ca limbă oficială, simbolurile imperiale au fost rapid înlocuite de simbolurile românești, iar portretele împăratului sunt înlocuite cu cele ale Regelui Ferdinand I²⁹.

Mulțimea românilor transilvăneni a fost extrem de bucuroasă și de încântată de venirea trupelor românești, iar comandantul Armatei care a sosit la Brașov a fost întâmpinat cu „lacrimi, flori și urale puternice”. De asemenea, a luat parte la ceremoniile religioase de la biserică, discursuri și intonarea imnului național. Soldații români erau numiți „frații eliberatori”, iar venirea lor a provocat cânt și voie bună, oamenii îmbrăcându-se în costume de sărbătoare. Preoții i-au așteptat cu crucea și Evanghelia, iar bărbați și femei jucau hora împreună cu ofițeri. Ranițele soldaților erau umplute cu pâine și slănină de către femei, iar bărbații și-au oferit serviciile să execute acțiuni de spionaj³⁰.

Odată cu intrarea României în război, autoritățile maghiare intensifică cenzura, comandanții de companii primesc ordin de a controla scrisorile combatanților și de a le opri pe cele cu știri din Vechiul Regat, mai ales pe cele care puteau afecta starea de spirit a soldaților, aflați între basarabeni și români. Imaginea simbol a lui Apostol Bologa este invocată indirect prin această dramă a soldatului român neputincios în fața situației de a lupta împotriva neamului său, de a alege între a-și respecta jurământul și haina militară sau de a-l încălca prin dezertare și a-și găsi adevăratul loc în Armata Română. Considerați de autorități trădători, faptele lor ajungeau consemnate în ziare, fiind judecați și condamnați de Curtea Marțială. Au fost aduse în fața Curții Marțiale și cazurile celor care făceau propagandă în rândurile soldaților, îndemnându-i să dezerteze, sau din motive minore cum ar fi atașarea unei panglici tricolore la uniformă³¹.

Pe lângă pericolele de pe front, soldatul român a trecut și prin pericolul deznaționalizării sau al înstrăinării, lucru reieșit din corespondența cu Astra din Sibiu, atât cât a permis cenzura. Astra va orienta soldații români din Armata Austro-Ungară de pe front, combatanți, bolnavi sau răniți. Această orientare are dublu caracter, umanitar și politic, în condițiile în care oficialitățile interziceau manifestările naționale ale națiunilor oprimate din imperiu. Astra se adresează soldaților români aflați într-o armată străină care luptă pentru

²⁹ G. E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, traducere Dan Criste, București, Editura Meteor Publishing, 2014, pp. 73-74.

³⁰ *Ibidem*, pp. 75-76.

³¹ R. Băluțiu, *op. cit.*, p. 110.

o cauză străină, în rândul cărora își prelungește activitatea de propagandă pentru a-i menține în sfera ideologiei naționale, realizând astfel o rezistență nemărturisită față de dualism. Legătura Astei cu soldații români este perpetuată prin corespondența regulată cu știutorii de carte aflați pe front, care se adresează Astei deoarece văd în ea instituția centrală ce simboliza naționalitatea și garanția conservării ei, ilustrând rolul câștigat în conștiința colectivă românească³².

Astra va face câteva acțiuni filantropice în vederea combaterii acestui fenomen, precum constituirea de noi societăți de Crucea Roșie cu comitetul de caritate din Viena, organizează cursuri de alfabetizare pentru neștiutorii de carte³³, inițiindu-i în tainele scrisului și cititului, lucru oglindit în scrisori, rapoarte parohiale și se adresează persoanelor particulare din Transilvania. Eforturile Astei sunt susținute de către intelectualii din Transilvania nemobilizați, care au o mare compasiune pentru românii din spitale. Își fac apariția, de asemenea, societăți cu caracter de întrajutorare, religioase sau de femei, care se implică activ și organizează cursuri de alfabetizare. La soldații de pe front vor ajunge și cărți sau ziare și reviste românești, unele interzise, organe de presă ale mișcării naționale din Transilvania, care completeau și prezentau ideile spiritului național, dar și ideea de unitate a românilor. Aflați pe fronturi îndepărtate, primesc cărțile în limba română ca pe un dar care aduce alinare, „dorința de a primi cărți frumoase, ce exprimă realități românești și sentimente naționale reprezintă expresia trăirilor sufletești ale soldaților români țărani sau intelectuali, legați și aceștia din urmă de țărănimea din care descinde majoritatea”. Cărțile primite erau laice sau religioase, trebuiau citite ușor și să diminueze obsesia dorului de casă³⁴.

Printr-o circulară a vicarului foraneu al Rodnei, Alexandru Haliță, acesta îi anunță pe preoții din vicariat despre modul de comportament al enoriașilor față de evenimentele determinate de intrarea României în război. Constrâns de autorități că nu-și face treaba suficient de bine, el trimite preoților următoarele cuvinte:

*„1916, septembrie 4, Năsăud
Circular către toți preoții din Vicariat.
Onorate în Hristos Frate
Nr. 347/1916*

În noua fază a războiului, prin faptul că încă o putere a declarat război Monarhiei noastre, în înțelegere și cu alți factori competenți, aflăm de lipsă a atractivei atențiunii Frăției Tale, ca conducător al poporului, ca în biserică și în orice loc să atragi atențiunea poporului la următoarele:

³² *Ibidem*, p. 110.

³³ Cursurile de alfabetizare erau ținute și de către preoți, vezi în A. Onofreiu, C. Vlașin, *op. cit.*, p. 141, doc. 114 extras din A.N.B-N., fond *Oficiul parohial ortodox român Dobricel*, d.c21/1902-1945.

³⁴ R. Băluțiu, *op. cit.*, p. 111-112.

a). În tot restul războiului poporul să se poarte liniștit, tăcut, muncitor și răbdător.

b). Dacă s-ar întâmpla invazia unei armate din altă țară, oricare ar fi, să se poarte ca cetățeni, ai țării în care au trăit și trăiesc, cu credință către Țară și Înaltul Tron.

c). Să se țină minte că invazii pot veni și se pot duce, dar poporul nostru e legat de satul lui, de glia lui, și dacă ar greși în contra datorințelor cetățenești, cu vorba ori cu fapta, pedeapsa nu poate rămânea.

d). Se recomandă tăcerea cea mai strictă și a nu se aduna în grupuri și, cu deosebire, să se ferească de crășme

e). Întrucât cineva și-ar uita de sine și, prin vorbe sau fapte care ar călca sau ar atinge credința obligată față de patria noastră, ceilalți, care aud și observă, imediat să-l facă băgător de seamă și, eventual, transportat și internat.

f). Să se facă poporul atent că preoții și intelighenția din comitat au luat răspunderea pentru purtarea lor corectă cetățenească și, în caz, contra greșelilor știute, ei înșiși sunt datori a le arăta.

Năsăud, în 4 septembrie 1916

Alexandru Haliță, vicar for.

Feldru³⁵.

Pentru prima dată apare acuzația de „lèse Majesté”³⁶, fapt nemaiîntâlnit până atunci în Armata austro-ungară, referitor la prezența românească. Autoritățile imperiale găsesc o soluție rapidă și hotărâsc mutarea regimentelor de români de pe frontul din Galiția, pe cel din Italia. Intrarea României în război a făcut să crească numărul dezertorilor și al celor care se predau la ruși, iar mai apoi cereau să fie înrolați în Armata Română, care era aliata acestora. Datorită schimbului deficitar de prizonieri dintre armatele ruse și române, s-a realizat un număr destul de mic de înrolări ale românilor din Transilvania căzuți prizonieri la ruși. Dezertorii au fost îndemnați să facă acest lucru, mai ales de intelectualii rezerviști, mânați și de un manifest al Marelui Stat Major al Armatei Române, prin care îi îndeamnă pe soldații și ofițerii români să lupte pentru națiunea română: „De astăzi locul vostru nu este în Armata austro-ungară, părăsiți rândurile sale, veniți sub steagul nostru fără rezerve, să luptați împreună pentru fericirea noastră și a voastră. Veniți să înfăptuim România Mare”³⁷. Erodarea loialismului dinastic se poate vedea și prin numărul dezertorilor, care a crescut de la an la an, 1914 – 6.700; 1915 – 26.200; 1916 – 38.000; 1917 – 81.000, 1918 – 44.000 (doar în primele trei luni ale anului)³⁸.

Între rândurile soldaților români mobilizați a prins foarte bine ideea prizonieratului, unii văzând-o ca o salvare față de prima linie a frontului. Nu toți cei care devin prizonieri sunt de acord că prizonieratul era ceva bun,

³⁵ *Ibidem*, pp. 132-133, doc. 102 extras din A.N.B-N., fond *Oficiul parohial greco-catolic Feldru*, d. 5/1912-1916, f. 278.

³⁶ Liviu Maior, *Habsburgi și români...*, p. 133.

³⁷ *Ibidem*, p. 133

³⁸ Liviu Maior, *Români în armata habsburgică...*, p. 183.

constatările și scrierile lor arătând contrariul „dus de baionetele din spate pășeam acum pe drumul captivității, purtam în suflet o noapte mai neagră decât aceea care învăluia pe cei căzuți și uitați”³⁹. Prizonieratul apare ca o nouă ipostază pentru soldatul român din Armata austro-ungară, descrisă în cuvinte nu tocmai plăcute „legarea de stâlp, foamea, serviciul permanent de santinele, erau pedepsele cele mai ușoare. Iată viața românilor și a mea ca soldați ai Armatei ungurești”⁴⁰. Având o credință deosebită, reușesc să treacă peste problemele legate de aceste lucruri.

Retragerea Armatei Române din Transilvania, forțată de contraatacul de la sudul Dunării, a făcut ca cei rămăși în urmă, care au simpatizat cu cauza română să sufere grave repercusiuni, fiind acuzați de felurite lucruri. Comitatele au fost avertizate de astfel de situații, anume că, aceia care se vor împotrivi autorităților vor fi pedepsiți după legile excepționale aflate în vigoare „suntem ferm și tare convinși, că poporul nostru din comitat rămas acasă se va purta pașnic, se va abține de la ori ce excese față de ori și cine, că se vor sprijini toți împreună, spre a suporta greutățile războiului, se vor feri de beții și de orice fapte rele și de acte de necredință și în vorbe, și în fapte, căci altcum ar atrage asupra lor pedepse grele și ar îngreuna soarta lor și a noastră, luând noi răspundere pentru purtarea lor corectă”⁴¹. Abaterile considerate grave au fost pedepsite de autorități, precum cazul învățătorului Dumitru Bocșa din Maieru, pentru atitudine ostilă împotriva operațiunilor militare: „l-a internat la Sopron pentru că ar fi lucrat împotriva bunului mers al operațiunilor noastre militare (s.n.)”⁴². Un alt caz este cel al învățătorului Teodor Bogdan din Bistrița, care „pentru ținuta politică de neîncredere – a fost internat și dus de pe teritoriul orașului Bistrița”. La acest lucru considerat grav de autorități i se mai adaugă și altele precum „beție și neglijență în serviciul său docențial, cercetare disciplinară pentru beție și neglijență în serviciu”⁴³.

După anul 1916, Imperiul trece printr-o dublă presiune, atât din interior, cât și din exterior, iar coeziunea monarhiei era tot mai șubredă. Revoluția bolșevică a dus la ieșirea Rusiei din război, iar un număr de peste 680.000 de prizonieri s-au întors acasă, unii chiar preluând o parte din ideile bolșevicilor. Autoritățile imperiale încearcă reintegrarea lor în Armată, dar se lovesc fie de refuzul acestora, fie de fenomenul dezertării, deoarece nevoia de oameni era indispensabilă, monarhia pierduse mulți până la acea dată. Dezertările au început să fie din ce în ce mai dese, atât din permisi, cât și de pe front, ceea ce va duce la o subminare a loialității tradiționale în rândul populației civile și în Armată. La această subminare contribuiseră din plin moartea împăratului din

³⁹ R. Băluțiu, *op. cit.*, p. 109, apud G. Caracaș, *Din zbuciumul captivității*, București, 1920, p. 9.

⁴⁰ Octavian Tăzlaşoanu, *Trei luni pe câmpul de război*, București, 1916, p. 267.

⁴¹ A. Onofreiu, C. Vlașin, *op. cit.*, p. 132, extras din A.N.B-N., fond *Oficiul Parohial ortodox român Mijlocenii Bărgăului*, d. 6/1880-1945, f. 17.

⁴² *Ibidem*, p. 136, doc. 106 extras din A.N.B-N., fond *Oficiul parohial greco-catolic Maieru*, d. 30/1867/1948, f. 199.

⁴³ *Ibidem*, pp. 151-152 doc. 126 extras din A.N.B-N., fond *Protopopiatul greco-catolic Bistrița*, d. 366/1917, f. 5; vezi și L. Maior, *Români în armata habsburgică...*, p. 191.

1916, dar și intrarea României în război. Au fost create grupuri de jandarmi care să se ocupe cu prinderea dezertorilor, iar cei prinși erau executați sau chiar împușcați pe loc. Dezertările au început să fie din ce în ce mai numeroase, iar cei care făceau acest lucru au început să se organizeze în detașamente numite *cadrele verzi*, iar motto-ul lor era acela că e mai ușor să lupti împotriva jandarmilor, decât pe front. Pentru a reduce acest fenomen au fost create *Companii disciplinare* și *Organizații pentru Combaterea Propagandei Ostile*, ce aveau ca prioritate restabilirea loialismului și a patriotismului dinastic, astfel cei prinși erau puși să muncească trei luni sub pază militară⁴⁴.

Spre sfârșitul anului 1918, regimentele românești, precum cel de la Bistrița, încep să se manifeste împotriva războiului și refuză executarea ordinelor. Soldații din alte regimente distribuie manifeste cu caracter antiimperialist, dar și cu manifeste pacifiste. Preoții militari duc o activitate fantastică, zilnică, de eliberare de sub jurământul depus față de împărat, vechea loialitate tradițională fiind tot mai îndepărtată. Regimentele române își păstrează coeziunea și reușesc să mențină ordinea acolo unde existau mari probleme, precum în Cehia, care se separă de monarhie, iar românii contribuie la asta. Soldații din regimentele românești vor contribui la restabilirea ordinii și la Viena, unde li se aprobă anumite solicitări, stopând chiar o manifestare bolșevică; Iuliu Maniu, aflat în capitala imperiului, având o mare contribuție la acest eveniment. Se pregătea treptat terenul pentru sosirea Armatei Române și alăturarea pe lângă aceasta⁴⁵.

Eliberarea Transilvaniei face ca regimentele românești să se alăture Armatei Române, iar în acest sens este trimisă o circulară de către Consistoriul arhidiecezan, preoților, cărora li se solicită ajutor în vederea înrolării ca voluntari la chemarea Consiliului Dirigent prezidat de dr. Iuliu Maniu: „Consiliul Dirigent a aflat de bine a chema la arme Corpul Voluntarilor români în întregime, și pe toți tinerii noștri născuți în anii 1896,1897 și 1898”⁴⁶. Referitor la tinerii acestor generații trebuie amintit un lucru remarcabil. Gimnaziul superior greco-catolic de la Năsăud a avut un număr de opt elevi care au fost înrolați în anul 1915 în lunile februarie și martie, pe baza ordinului ministerial 913 și care au primit testimoniile de maturitate fără a mai fi susținut examenul. Notele urmau a fi stabilite de conducerea gimnaziului împreună cu corpul profesoral, prin stabilirea rezultatelor acestor elevi în ultimul an școlar, precum și în ceilalți ani școlari anteriori. Pe baza unui nou ordin ministerial în 1916, alți cinci elevi din clasa a VIII-a (clasa a XII-a), născuți în anul 1898 și înrolați cu ocazia recrutărilor din aprilie-mai, au primit testimoniul de maturitate fără a mai fi supuși examenului⁴⁷.

Printre rândurile circularei trimisă preoților se regăseau cuvintele lui

⁴⁴ L. Maior, *Habsburgi și români...*, pp. 137-140.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 141-143.

⁴⁶ A. Onofreiu, C. Vlașin, *op. cit.*, p. 179, doc. 150 extras din A.N.B-N., fond *Oficiul parohial ortodox Dobricel*, d. 3/1914-1920, f. 160.

⁴⁷ „Rapoartele Gimnaziului superior greco-catolic din Năsăud pe anii 1914/1915-1915/1916”; vezi și Aurelia Pop, *Școlile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2011, pp. 252-254.

Maniu, care se adresează în ordinul de chemare: „Că nu frica de pedeapsă să Vă aducă la împlinirea acestui ordin, ci mândria conștiință, că îndepliniți o sfântă datorie față de pământul liberat, față cu frații, care nu se pot bucura încă de libertate și față de patria noastră română. Este ceasul sfânt, când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moștenit de la strămoși, când trebuie să ne punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri. Aveți să răspundeți chemării, pentru a dovedi lumii întregi, că ne iubim țara și moșia și că știm să o stăpânim cu vrednicie, ducând cu noi liniște, libertate și stăpânirea dreaptă în toate colțurile țării”⁴⁸. Era un moment prielnic ca românii din Transilvania să treacă de partea Armatei Române, deși unii dintre ei o făcuseră de ceva vreme. Era nevoie de un imbold și de o încurajare, ce a venit ca de fiecare dată, chiar dacă în acest caz într-un alt context, dinspre elitele intelectuale, spre preoțime, iar de aici mai departe, diseminată spre marea masă a țăranilor.

Intrarea trupelor de ocupație românești în Transilvania vine cu o serie de *Instrucțiuni*, primite din partea Marelui Cartier General. Aceste instrucțiuni se împart în dispoziții generale și normele privind modul în care se va proceda la ocuparea unei localități, precum și părăsirea acesteia. Instrucțiunile au fost respectate în cea mai mare parte a lor, dar vremea de război, starea conflictuală și faptul că războiul se încheiase în alte părți ale Europei, îi fac pe soldați să mai uite de unele criterii de rang militar. Este interesant de văzut cum se pune un preț extraordinar pe respectul adresat tuturor, dar în același timp, pe o vigilență ieșită din comun, care putea duce oricând la Curtea Marțială.

„1918, decembrie 1,

Divizia II Vânători/Confidențial

Supliment la anexa nr. 3 a Marelui Cartier General

Instrucțiuni pentru trupele de ocupație din Transilvania

I). Dispozițiuni generale. Ofițerii și soldații Div. II Vânători să nu uite un singur minut, că intră în Transilvania ca liberatori, iar nu ca cuceritori.

În consecință, purtarea lor față de populația românească trebuie să fie frățească, iar de cea străină, dreaptă și corectă.

Respectul datorat avutului cetățenilor. Este oprit cu desăvârșire ofițerilor și trupelor de a se atinge de avutul populațiunii transilvănene, sub orice formă..

Pentru a înlătura reclamațiunile, precum și abuzurile, opresc cu desăvârșire cumpărăturile de obiecte casnice, îmbrăcăminte, etc., de la particulari. Ele se pot procura cu plată, numai de la magazine, și numai pentru strictul necesar cumpărătorului. Nu este îngăduit cumpărarea acestor obiecte spre a fi trimise familiei.

De asemenea, opresc cumpărarea animalelor de orice spețe pentru interesul personal al ofițerilor și soldaților. Ofițerii pot cumpăra cai, pentru a-și completa numărul regulamentar, însă numai prin comisiunea formată din comandantul regimentului, ajutorul său și un medic veterinar.

⁴⁸ A. Onofreiu, C. Vlașin, *op. cit.*, pp. 179–180, doc. 150 extras din A.N.B-N., fond *Oficiul parohial ortodox Dobricel*, d. 3/1914–1920, f. 160.

Pretorul Diviziei va organiza un serviciu de control asupra trenurilor care trec spre interiorul țării și va descărca imediat obiectele găsite, raportând Diviziei numele expeditorului și va întocmi actele pentru trimiterea vinovaților înaintea Curților Marțiale.

Comandanții de unități nu vor tolera transportul unor asemenea obiecte, sau animale, cu trenul regimentar, sau cu cirezile de vite.

Cazurile de furtuni se vor cerceta cu cea mai mare silință spre a afla vinovați, care vor fi trimiși înaintea Curții Marțiale.

Comandanții fiind personal răspunzători pentru fiecare caz în parte, vor lua măsuri ca ele să nu se producă, sau în caz de înfăptuire, vor fi fără cruțare față de cei vinovați.

Respectul datorat femeilor. Ofițerii și soldații Diviziei II Vânători, nu numai că se vor feri de a necinsti femeile și fetele, din contră, le va da sprijin și ocrotire, oricând acestea le vor cere. Femeile au dreptul la respectul omului civilizat. Violurile și siluirea femeilor sunt considerate ca crime și pedepsite aspru de legile noastre.

Respectul datorat bisericilor de altă religie. Datori suntem a respecta credința popoarelor de altă religie decât a noastră. Este mare păcat a pângări bisericele și locașurile religioase de orice altă religie ar fi ele, de a turubura slujba religioasă, sau a batjocorii pe preoții care slujesc în ele.

Voi considera ca nelegiuire orice abatere, și voi pedepsi aspru pe vinovat.

Ascultare datorată autorităților însărcinate cu menținerea ordinii și paza depozitelor, etc. Ofițerii și trupa sunt datori a respecta dispozițiunile autorităților însărcinate cu menținerea ordinii și a le da ajutor la cerere. De asemenea, ei vor fi cei dintâi care vor executa ordonanțele polițienești și se vor feri de a participa la manifestațiuni zgomotoase. Cum în general paza și ordinea publice se face de gărzile naționale locale, ofițerii și trupa sunt datori a respecta consemnele date.

Comandantul Diviziei II Vânători

General Dabija

Șef de Stat-Major, Lt.-colonel Bălăcescu.

1 decembrie 1918⁴⁹.

Instrucțiunile prevăd și procedura privind ocuparea unei localități precum și părăsirea acesteia. Trebuiau ocupate astfel toate localitățile de către regimente, iar dacă nu era posibil acest lucru, trebuiau ocupate localitățile cele mai importante, iar efectivele împărțite în sectoare de batalion sau sub-sectoare de companii. „Comandantul trupeii hotărât să ocupe o localitate, înainte de a pleca, va chema la sine Sfatul Național al comunei, format din locuitorii români cei mai de seamă din localitate, precum și pe comandantul gărzii naționale locale. Ei vor hotărâ de comun acord asupra primirii trupelor în localitate⁵⁰. Trebuia văzut în continuare ce fel de gardă se afla în localitatea ce urma a fi ocupată, națională sau străină, ce efective are, ce fel de armament, dacă există depozite ale Armatei, dacă acestea sunt păzite, care este atitudinea autorităților

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 168–169, doc. 139 extras din A.N.B-N., fond *personal Nacu Dumitru*, d. 15/2, ff. 4–5.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 164.

față de actul unirii, date despre funcționarii poștei, telegrafului și băncilor. Toate punctele importante din localitate și din jurul acesteia trebuiau ocupate cu posturi și păzite, iar în interiorul localității se va forma o „gardă mare”. Toți locuitorii unei localități ocupate trebuiau să depună armele și munițiile, lucru publicat printr-o ordonanță de către comandantul gărzii naționale, fiind interzis portul acestora, iar cei care se abăteau de la acest lucru urmau a fi aspru pedepsiți. Schimbarea de gardă urma să aibă loc în cea mai mare ordine și cu muzică sau corniști, mersul patrulelor trebuia să fie cadențat, iar santinelele nu aveau voie să vorbească cu patrule străine sau să se depărteze mai mult de 15 pași de gheretele lor⁵¹.

După ce o unitate s-a instalat într-o localitate, „cea dintâi grije a unității este de a se pune în legătură cu unitatea imediat superioară, cărei aparține, precum și cu unitățile din localitățile vecine”. În fiecare zi unitatea era obligată să raporteze evenimentele petrecute, unității superioare. Ofițerilor și trupeii le era interzis să adopte o atitudine provocatoare sau batjocoritoare față de populația transilvăneană, acestora li se recomanda să aibă o atitudine „demnă, corectă și afabilă”. Ofițerii aveau obligația de a frecventa doar localurile cele mai de seamă, de a se feri de conflicte cu persoane străine și de a nu aduce femei de moravuri ușoare. Nu aveau voie nici să dea petreceri zgomotoase, care „le-ar putea scădea prestigiul”, trebuiau să aibă ținuta cea mai „corectă și mai îngrijită posibil și vor purta întotdeauna revolverul încărcat și cu cartușe suficiente, precum și baioneta sau sabia”, fiind considerați în serviciu permanent. Părăsirea unei localități urma să se facă în „sunetul muzicii, corniștilor, ori cântând cântece patriotice”⁵².

Chiar dacă războiul a provocat numeroase pierderi umane și materiale, greutățile au fost prezente și la cei care erau rămași acasă, iar preotul David Rusu din parohia Șieu, vorbește despre faptul că „țara mai are încă un război, din-lăuntru. Căci așa este o scumpete, de numai, poate în foamețile cele mai mari a mai fost, după cum spun bătrânii că ar mai fi fost”⁵³. Cerințele frontului s-au reflectat în greutățile celor de acasă și în contribuțiile acestora față de monarhie, de împărat și de confrății din Armată. Cerințele autorităților, transmise prin intermediul preoților de obicei, s-au reflectat și în creșterile extraordinare de preț începând cu 1914 și continuând până în 1919. La acestea se adaugă și alte fenomene naturale, precum seceta din 1915 sau zăpada de Paște, din 8-10 aprilie 1919, cu un „omăt gros de o palmă”. În fiecare scriere anuală sau ocazională a preotului este invocată pacea și sunt specificate greutățile sătenilor în raport cu cerințele monarhice. De asemenea, este interesant de văzut cum prețurile cresc exacerbat în anul 1914, mult peste nivelul de trai al populației și se dublează în anul 1919⁵⁴.

Pentru anul 1914, există o listă de prețuri detaliată descrisă de preotul

⁵¹ *Ibidem*, pp. 165-166.

⁵² *Ibidem*, pp. 1167-168.

⁵³ *Ibidem*, p. 283, doc. 258 extras din Parohia ortodoxă Șieu, *Condica sau Cartea de pomenire a bisericii greco-orientale din Șieul-mare*, 1899, Tip. C. Csallner, Bistrița, ff. 20-40, 54-55.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 284-294.

David Rusu, astfel că aflăm următoarele: „pe sate, de exemplu, aicea, la noi, în Șieul-mare, un chilo, carne de vită, 1 florin și 20 sau 2 coroane 40 de fileri; carne de miel, 1 florin sau 2 coroane; făină de cucuruz, 44 de fileri; făină de grâu, 68 de fileri; brânză de oi, 3 coroane; urdă, 2 coroane; o litră de mălai, dară nu se prea capătă în târg, fără, foarte rar, 14 coroane; o litră de fasole, 16 coroane; ouăle se vând, dăraba, câte cu 10 fileri; o pereche de boi, de 5–6 ani grași, 2.200 de coroane; o pereche de junci de 2–3 ani, 800 de coroane; o vacă stearpă, numai ceva grasă, 650 coroane; o vacă cu vițel, bună 800 până la 900 de coroane; un vițel de un an, bine ținut, 400–450 coroane; perechea de oi, de la 80 de coroane până la 100–160 de coroane; caii, iarăși ca boii, toți de la 2.000 de coroane, așa că la târg, e ca și la licitație publică”⁵⁵.

Războiul era sfârșit în Europa de aproximativ o jumătate de an, dar Ungaria și România nu își rezolvaseră problemele în privința Transilvaniei, astfel că războiul continua, iar prețurile în anul 1919 erau încă foarte mari: „Scumpetea nici în anul acesta nu mai vrea să înceteze. O vacă, numai ceva să fie de 3 ani, se vinde de la 4.000 de coroane în sus, iar una cu lapte, de la 5.000–6.000 de coroane, în sus; un purcel de sub scroafă, de la 300 de coroane în sus; o oaie, 500 de coroane; un miel, 70–80–100 coroane; litra de mălai, 70 de coroane; litra de grâu, 80 de coroane; de ovăz, de la 20–24 de coroane; litra de vin, de la 16–18 coroane; un picior de carne de miel, e cel puțin 30 de coroane și mai mult; un kilogram de brânză, de la 20 de coroane, în sus; urdă, 14 coroane; o pereche de boi, de la 2.000–3.000–4.000 de florini, în sus, ba s-au vândut la Târgul Cucului/ în Bistrița, boi cu câte 6.000 de florini sau 12.000 de coroane”⁵⁶.

Armata Austro-Ungară pierde în timpul Primului Război Mondial foarte mulți soldați români, deoarece aceștia dezertează sau se lasă foarte ușor prinși de inamic, fără a opune rezistență. Transilvănenii și bucovinenii ajung prizonieri ai rușilor, fiind capturați pe frontul din Galiția, iar mai apoi se înrolează ca voluntari în Armata Română. Din această zonă numărul captivilor a fost foarte mare, comparativ cu alte zone de luptă din Europa, la care se adăugă și faptul că voluntarii români din Rusia aveau ca scop intrarea în Armata Română pentru realizarea Statului național unitar român. Primul Corp al Voluntarilor Români din Rusia a fost, în perioada de început, planul unor intelectuali transilvăneni și bucovineni, ce doreau implicarea în lupta de eliberare națională, dar și unirea tuturor românilor într-un singur stat. Primele reacții din partea autorităților românești au întârziat să apară, iar figurile românilor din fostul Imperiul Dualist nu erau pe placul rușilor, care priveau voluntarii cu răceală. Un grup de ofițeri români a înființat la 9 decembrie 1916, un Comitet Executiv cu scopul de a întreprinde demersurile necesare pentru ca voluntarii să fie mobilizați. Sediul acestui Comitet a fost stabilit la Darnița (cartier al Kievului), unde își avea locul un mare lagăr format din prizonierii Puterilor Centrale, printre care și câteva mii de români. Scopul Guvernului român era acela de a spori efectivele Armatei, astfel că în 5 ianuarie s-au prezentat la Darnița,

⁵⁵ *Ibidem*, p. 284.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 293.

locotenent-colonelul Constantin Pietraru și locotenent colonelul Predescu, însărcinați să se informeze cu privire la voluntari⁵⁷.

Reîntors la Iași, Pietraru a înaintat Marelui Stat Major un raport în care lauda starea de spirit patriotică a ardelenilor și bucovinenilor aflați în Rusia și insista ca aceștia să fie primiți în Armata Română. Înfrângerile din anul 1916 au produs confuzie în România, dar în cele din urmă, după unele ezitări, Ministerul de Război de la Iași a emis în 23 februarie 1917 Ordinul nr. 1191, prin care se consfințea constituirea Corpului de Voluntari ardeleni și bucovineni din Rusia. Locotenent-colonelul Pietraru a fost persoana aleasă pentru a se ocupa de recrutarea și înscrierea voluntarilor, de asemenea primind și funcția de Șef de Stat Major al Corpului, la comandă fiind numit, cu titlu onorific, generalul Constantin Coandă, atașatul român pe lângă Marele Cartier General al Armatei ruse de la Moghilev. Voluntarii aflați la Darnița au fost cei care constituit nucleul de bază al Corpului. Urmau să înceapă discuții cu Rusia, unde izbucniseră revoluția bolșevică, astfel că Pietraru și Ion I. C. Brătianu au efectuat mai multe vizite în Rusia pentru aprobarea de recrutare a prizonierilor. Deși au obținut inițial o aprobare verbală de eliberare a 30.000 de prizonieri, noul ministru de război de la Petrograd a aprobat eliberarea a doar 5.000 de oameni, motivând că restul au fost opriți pentru munca în agricultură și industrie⁵⁸.

Pe data de 18 martie 1917, voluntarii au semnat un angajament prin care se puneau în slujba patriei pe care ei o considerau cea adevărată, iar la o întrunire a corpului ofițeresc din data de 24 aprilie, medicul brașovean Pompiliu Nistor a prezentat ceea ce urma să fie conduita voluntarilor și prizonierilor români din Rusia. La finalul întrunirii s-a luat decizia trimiterii unui *Memoriu-Manifest* Guvernului Provizoriu de la Petrograd, Guvernului român, statelor occidentale aliate, organizațiilor reprezentative ale celorlalte popoare dominate din Austro-Ungaria, fiind desemnată și o comisie de redactare a documentului formată din Pompiliu Nistor, Victor Deleu, Octavian Vasu, Nicolae Nedelcu, Gavrilă Iuga, Vasile Chiroiu, Trifon Ghilezan, Simion Gocan și Emanoil Isopescu. Fiind la curent cu cele hotărâte, voluntarii concentrați în lagărul de la Darnița convoacă o Adunare Națională, căreia i-a fost supus spre aprobare documentul elaborat de români. *Memoriul-Manifest*, cunoscut și sub numele de *Declarația de la Darnița*, a fost adoptat în unanimitate, fiind un prim pas al românilor spre autodeterminare, deoarece fiecare națiune, considerau ei, este capabilă să-și hotărască singură soarta și să aleagă Statul din care să facă parte.

Documentul de la Darnița Kievului concluziona că „Sângele nostru nu se va vărsa în zadar. Credem ferm că între viitoarele state fericite, naționale și democratice, va fi și România tuturor românilor”. De asemenea a fost tradus

⁵⁷ I. I. Șerban, *Semnificația Memoriului-Manifest al voluntarilor români de la Darnița Kievului (13/26 aprilie 1917)*, p. 1 apud http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_4_5/18.pdf, accesat în data de 20.04.2018.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 2; vezi și Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timișoara 1922, p. 36.

în limbile rusă și franceză și semnat de 250 de ofițeri și 250 de subofițeri și soldați, în numele tuturor voluntarilor români și trimis prin curieri Guvernului Provizoriu al Rusiei, sovietelor deputaților din Petrograd, Moscova și Kiev, Guvernului român, ziarelor și partidelor politice românești, reprezentanțelor militare și diplomatice din Rusia, presei rusești, franceze, engleze sau italiene. Vasile Lucaciu, Vasile Stoica și Ioan Moța au fost însărcinați cu ducerea unui exemplar către SUA, textul fiind prezentat și în presa americană. Onisifor Ghibu a fost cel care a predat un exemplar generalului Prezan, cel care a dus mai departe documentul la Ministerul de Război, miniștrilor aliați acreditați și presei din capitala Moldovei⁵⁹.

Memoriul de la Darnița a avut un puternic impact emoțional în Vechiul Regat, opinia publică neavând practic nici o informație despre voluntari până în acel moment. Este un act premergător celor care intră în hora întregirii naționale. Este momentul în care voluntariatul românesc din Rusia capătă o amploare deosebită, pentru următorul Corp ce urma să se realizeze. În mai 1917, sediul Corpului Voluntarilor a fost stabilit la Kiev. Ulterior, sub comanda unor ofițeri ai Armatei Române, au început pregătirile pentru plecarea în România, pe data de 7 iunie sosind la Iași 116 ofițeri și 1290 de subofițeri și soldați⁶⁰, unde depun jurământul ca ostași ai Armatei Române. La jurământ, pe Dealul Șorogarilor, asistența este una de gală, întreaga familie regală, Guvernul, în frunte cu I.I.C. Brătianu, generalii Prezan, Petala, Șcerbacev, Berthelot, ofițeri români, francezi, englezi, ruși, precum și membrii misiunilor diplomatice străine. A urmat o scurtă perioadă de instrucție, iar apoi au fost încadrați în Armata Română, unde vor participa la sângeroasele bătălii de la Mărăști, Mărășești⁶¹ și Oituz. Înțelegerile greoaie cu Guvernul Provizoriu rus și desfășurarea evenimentelor din această țară, sub egida revoluției bolșevice, a făcut ca până la începutul anului 1918 în unitățile Armatei Române să ajungă un număr de 10.000 de voluntari⁶².

La două zile de la sosirea voluntarilor la Iași s-a format, pe lângă Ministerul de Război al României, o comisie consultativă formată din Octavian Goga, Ion Nistor și Leonte Moldovan, iar cu aprobarea Guvernului și a Regelui s-a format, pe lângă Marele Cartier General, „Biroul A.B.” (ardelean-bucovinean)

⁵⁹ Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917–1918). Amintiri*, m.s., p. 142; vezi și Octavian Goga, *Ne așteaptă Mărășeștii*, Iași, 1983, p. 96–97.

⁶⁰ I. I. Șerban, *Din activitatea desfășurată în Vechiul Regat de voluntarii și refugiații ardeleni și bucovineni în slujba idealului național (iunie 1917-ianuarie 1918)*, p. 2, apud http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_1/10.pdf, accesat în data de 22.04.2018.

⁶¹ Corina Sporea-Bărăgan, „Nicolae Drăgan, dezertor din armata austro-ungară și apoi voluntar în armata română”, în *Țara Bârsei – Revistă de cultură*, Anul XIII, Nr. 13, Brașov, 2014, p. 170, în Scrisoarea-jurnal a lui Nicolae Drăgan poate fi observată părerea unui voluntar înrolat în Armata Română despre luptele din vara anului 1917 „... pe 4–5–6 august au fost lupte aprige, nu a fost război ci foc din cer, iadul nu poate fi mai rău. Nu se mai auzeau armele de vaiete și urlate de durere, ale răniților, călcai pe morți, pe mâini sau picioare sfărțecate, iar sângele în unele locuri era și până la glezne în focul luptelor, că și încălțările s-au muiau și au plesnit că am rămas desculți. Credeam că am ajuns chiar în iad. Doamne ce măcel a fost, nu știu dacă am rămas cu mîntea teafără”.

⁶² *Ibidem*, p. 3.

ce trebuiau să aducă neîntârziat în țară voluntarii mobilizați de Corpul de la Kiev, precum și recrutarea unor noi voluntari și concentrarea lor în lagăre speciale, pentru a ajunge și aceștia în Moldova. De asemenea, este creat și „Serviciul voluntarilor de origine română din Rusia”, pe lângă comandamentul Corpului. Biroul A.B. era format din sublocotenenții Victor Deleu, Grigore Silion și Vasile Osvada și întregit de „personalul inferior necesar”, la conducere fiind maiorul A. Romalo. Printre atribuțiile acestui organism se numărau alăturarea unor noi recruți deportați și ostatici, clarificarea stării civile și a tuturor, înlesnirea corespondenței celor de pe front cu familiile acestora, să întocmească tabele cu ardelenii și bucovinenii înrolați în Armata Română, să se îngrijească de echiparea și aprovizionarea lor. Printre cei sosiți la Iași se regăsea o serie remarcabilă de intelectuali români, Victor Deleu, Voicu Nițescu, Ion Agârbiceanu, Vasile Osvadă, Elie Bufnea, Octavian Tăslăuanu, Mihai Popovici, Ion Vescan, Laurian Gabor, Octavian Furlugeanu, Nicolae Poparadu și alții⁶³.

Deoarece nu erau străini de război și aveau pregătire militară în cadrul Armatei dualiste, instrucția voluntarilor se va finaliza în aproximativ trei săptămâni, în special pentru cunoașterea regulamentelor și mânăuirea armamentului din dotare. Nevoia acută de ofițeri și subofițeri a Armatei Române a făcut ca tinerii intelectuali să fie trimiși la școala de ofițeri de rezervă din Botoșani, ceilalți fiind trimiși la unitățile de Infanterie din cadrul Diviziei 11, de lângă Iași. Marele Stat Major a luat inițial hotărârea ca acești voluntari să fie instruiți în Rusia pentru cunoașterea regulamentelor și a înzestrării Armatei Române, deoarece aceștia își doreau să se organizeze în unități de sine stătătoare și să lupte împotriva Ungariei. Evenimentele din Rusia și apropierea bătăliilor din vara anului 1917 a făcut ca voluntarii să fie doar recrutați și echipați, instruirea urmând a se face în țară. Deși au fost unele voci care au cerut că voluntarii să fie înrolați sub nume false pentru a evita spânzurătoarea dacă ar cădea prizonieri la unități austro-ungare, majoritatea refuză categoric, cel mai vehement fiind Victor Deleu, dorința fiind aceea de a lupta pentru eliberarea Ardealului și lumea să cunoască intențiile lor⁶⁴.

În septembrie 1917 voluntarii înaintează un memoriu Regelui Ferdinand I, în care se accentuează faptul ca *Manifestul de Darnița* este cel care trebuie pus în aplicare și nu trebuie uitat subliniind următorul lucru: „Foștii cetățeni ai monarhiei dualiste, îndată ce au scăpat de tirania și forța unor minorități care i-au stăpânit și exploatat veacuri de-a rândul, se constituie în oștiri și se ridică, cu armele în mâini pentru a o dărâma și a o desființa. Prin aceste legiuni conștiință liberă a foștilor cetățeni oprimați ar exprima voința colectivă, nu s-ar înrola indivizi izolați în armatele care luptă împotriva monarhiei habsburgice, ci s-ar aduna un popor liberat de jugul ei, s-ar organiza militărește în legiuni înche-gate, în deplină cunoștință, ar porni un război împotriva ei și s-ar vărsa sângele pentru libertatea lui națională...Orice sfârșit ar avea războiul, această luptă a

⁶³ I.I. Șerban, *Semnificația Memoriului-Manifest al voluntarilor români de la Darnița Kievului (13/26 aprilie 1917)*, pp. 4-5 apud http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_4_5/18.pdf, accesat în data de 20.04.2018.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 3.

cetățenilor austro-ungari împotriva statului austro-ungar va însemna negarea acestui stat și va rămânea pentru dezvoltarea în viitor a popoarelor cu valoare fundamentală, peste care nici istoria și nici diplomația nu va putea trece neclintită de a scăpa de sub dominația Habsburgilor și de a se uni într-un stat liber cu frații lor din România. Se vor înrola și vor lupta în toate oștirile care îi vor sprijini în această năzuință sfântă”⁶⁵. Deși își doreau să fie organizați în unități distincte, acest lucru nu a fost posibil, deoarece conducerea Armatei Române considera că ar fi necesitat timp și cadre ofițerești corespunzătoare, iar lipsa acestora era una acută. Cererile voluntarilor au fost reluate și după bătăliile din vara anului 1917, însă nu au fost aprobate de rege, acesta permițându-le doar formarea unor regimente încadrate în diviziile Armatei Române.

Primele regimente care au ajuns la Iași au plecat spre front la 1 august, Primăria Iași oferind acestora un ajutor material format din alimente, obiecte de îmbrăcăminte și o sumă consistentă de bani⁶⁶. Aceștia au luat parte la lupte încă din prima zi, la Zăbrăuți și Fitionești, din sectorul Mărășești. Înainte ca luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz să fie terminate, a ajuns pe front și al treilea detașament de voluntari, format din 32 de ofițeri și 658 de soldați. Din totalul voluntarilor ardeleni și bucovineni prezenți pe frontul românesc din Moldova în vara anului 1917, au căzut în luptă 31 de militari, 453 fiind răniți, 129 fiind distinși cu ordine și medalii. La 20 august 1917 începe recrutarea mai intensă a celorlalte regimente de voluntari, ele sosind în Moldova până la începutul anului 1918, nemaiparticipând la acțiuni până în noiembrie 1918 la noua mobilizare. În toamna anului 1917, ca urmare a unei decizii a Marelui Cartier General, i-a ființat la Iași, Serviciul Central al Voluntarilor Ardeleni Bucovineni, care a preluat atribuțiile „Biroului A.B.”, subordonat direct Ministerului de Război. La 28 noiembrie s-a constituit la Hârlău Corpul Voluntarilor Români⁶⁷, sub comanda colonelului Marcel Olteanu, fiind structurat după normele regulamentare, care prevedeau înființarea unei Divizii de Infanterie românești, urmând a face parte din aceasta toți voluntarii ardeleni și bucovineni veniți din Rusia sau refugiați. În cadrul Corpului au luat ființă regimentele 1 Turda, 2 Alba Iulia și 3 Avram Iancu, toate însumând la începutul anului 1918: 206 ofițeri, 244 aspiranți, 8.063 soldați. La sfârșitul anului 1917 se aflau în România 29.000 de soldați și 1.816 ofițeri ardeleni și bucovineni mobilizați din rândurile prizonierilor din Rusia și a celor ce ajunseseră acolo în timpul războiului⁶⁸.

Voluntarii care au fost forțați de împrejurări să rămână în Siberia au refuzat să depună armele și au jurat să continue lupta după Pacea de la

⁶⁵ *Ibidem*, p. 4 apud P. Nemoianu, *op. cit.*, pp. 71-72.

⁶⁶ Petru Talpeș, *Amintiri*, text îngrijit de Vasile Corduneanu, Timișoara, Editura Mirton, 2008, p. 81. După ce a fost numit sublocotenent în Armata Română și a cerut să fie trimis la Regimentul 17 Mehedinți din Turnu Severin, a primit de la minister suma de 900 de lei ca „primă de echipare și avans de leafă”.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 82; Dumitru Miron, *Corpul voluntarilor ardeleni la Hârlău 1917-1918*, Iași, Editura PIM, 2014, p. 18.

⁶⁸ Petru Talpeș, *op. cit.*, p. 5; Lucian Drăghici, „1917. Voluntari ardeleni pe frontul din Moldova - aspecte inedite”, în *Document: Buletinul Arhivelor Militare*, București, Anul II, nr. 1 (39), 2008, pp. 37-41.

Brest-Litovsk. A început o organizare din punctul de vedere al subzistenței și aprovizionării, fiind stabilite în această privință chiar și regimente numite *Horia, Alba Iulia sau Mărășești*. A urmat o colaborare cu corpul cehoslovac, care era mai bine organizat și mai numeros datorită demersurilor lui Masaryk și a trecerii acestuia pe lângă autoritățile rusești antibolșevice din regiune. Voluntarii români din Siberia aveau lipsă de personal ofițeresc, astfel că se vor pune sub comanda colonelului ceh Kadletz, iar în luptele contra bolșevicilor au rămas unii dintre cei mai disciplinați soldați. Au reușit în cele din urmă să respingă două divizii bolșevice, care au cerut armistițiul, iar la 26 mai 1920, 3.000 de români erau îmbarcați pe două transatlantice „Tras-os-Montes” și „Huntsgreen”. La sosirea în portul Constanța se spune că au sărutat pământul sfânt al patriei pentru care au luptat⁶⁹.

Reînceperea ostilităților și înaintarea Armatei Române spre Budapesta, reprezintă un nou moment pentru ca voluntarii ardeleni să-și ofere serviciile acesteia, în momentul în care Regele Ferdinand I decretează remobilizarea. Acesta le permite voluntarilor să facă parte din unitățile militare care vor intra în Bucureștiul eliberat, intrarea trupelor având loc la 1 decembrie 1918. Pe data de 3 decembrie voluntarii sunt transportați cu trenurile în Transilvania. Cei mai mulți erau grupați în Corpul Voluntarilor, dar mai existau și alți voluntari încadrați în alte unități ale Armatei Române. În Ardeal li se acordă tuturor o permisie limitată de timp, ei devin subordonați Consiliului Dirigent, iar lor li se vor alătura voluntarii români din Italia, precum și Voluntarii Gărzii Naționale Române din Transilvania⁷⁰. În februarie 1919 apăruseră și primele trei regimente de jandarmi ardeleni, nou înființate, și încă două regimente de voluntari ardeleni, denumite „Avram Iancu” și „Alba Iulia”. Aceștia aveau misiunea de a menține ordinea, paza căilor ferate și comunicațiilor în adâncimea Armatei din Transilvania. În martie 1919 teritoriul Transilvaniei a fost împărțit în două zone de supraveghere ocupate de regimentele de voluntari, care făceau parte din Divizia 1 Vânători. La data de 10 aprilie 1919, patru regimente ale voluntarilor ardeleni trec în subordinea Grupului de Nord, comandat de generalul Traian Moșoiu. Din acest Grup făcea parte și „Detășamentul Mixt General Olteanu” fostul comandant al voluntarilor ardeleni de la Hârlău, ce acționa în Maramureș, trebuind să facă legătura cu Armata cehoslovacă. Tot în aprilie, în zona Munților Apuseni se formează un nou regiment de voluntari, format exclusiv din oameni ai Țării Moșilor, care primește numele „Horea”, iar după eliberarea orașului Beiuș, se alege oficial cu numele localității.

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, prezidat de Iuliu Maniu, a elaborat

⁶⁹ Ionel Sigarteu, „Legiunea Română de Vânători Transilvăneni și Bucovineni în Războiul Civil din Rusia (1918–1920)”, în *Astra Salvensis – Revistă de Istorie și Cultură*, an III, nr. 6, 2015, pp. 61–72; *Primul Război Mondial – Legiunile de voluntari ardeleni și bucovineni din Rusia*, apud <https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2015/04/28/primul-razboi-mondial-legiunile-de-voluntari-ardeleni-si-bucovineni-din-rusia/> accesat în data de 22.04.2018; Simion Ghișa, *Luptele românilor în Siberia 1918–1920*, Editura Marist, 2009, pp. 173–207.

⁷⁰ Corpul Voluntarilor Ardeleni apud http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Corpul_Voluntarilor_Ardeleni, accesat în data de 22.04.2018.

un *Ordin de chemare*⁷¹, care a fost dat publicității pentru a face cunoscută dorința încorporării Corpului voluntarilor români în întregime, alături de toți tinerii născuți în 1896, 1897 și 1898, „cu excepția maghiarilor”⁷². Ofițerii aveau termen de prezentare 48 de ore de la data publicării, iar gradele inferioare și trupa aveau timp să se prezinte până la data de 7 februarie 1919. Cei înrolați în Corp trebuiau să se prezinte individual. Cei care nu răspundeau ordinului urmau să nu fie părtași la pământurile ce se vor împărți. Maniu dorea să scoată în evidență latura patriotică a chemării sale sub arme, prin mândria îndeplinirii conștiinței naționale și o datorie sfântă față de pământul eliberat, deoarece locuitorii Transilvaniei nu se pot bucura încă de libertatea oferită pe deplin de Armata Română. Voluntarii urmau să fie concentrați la Alba Iulia – ofițeri, grade inferioare și trupă, care au aparținut Regimentului Nr. 1 Turda și Vânătorii de Munte și la Cluj – cei care au aparținut Regimentului Nr. 2 Alba Iulia, Nr. 3 Avram Iancu și Batalionului Nr. 6 Etape. Erau scutiți de recrutare „toți lucrătorii minelor de cărbuni, sare și fier, cei aplicați definitiv la căile ferate, la poștă, la telegraf și la administrația română, studenții de teologie (...), întreținători de orfani, de mame văduve, de părinți săraci trecuți de 70 de ani”⁷³. Primarii aveau obligația să facă tot ceea ce ține de ei pentru ca oamenii să se prezinte în uniforme în stare bună cu cel puțin două schimburi, trebuind să prezinte comandamentului cercului de recrutare numărul uniformelor⁷⁴.

Chemarea sub ordin a avut rezultatele scontate, mii de români au luat calea înrolării în cele două Divizii de Infanterie, a XVI-a și a XVII-a, înființate de Marele Cartier General pentru înrolarea românilor ardeleni. Diviziile erau împărțite în regimente de Infanterie, Artilerie și un Batalion de Vânători de munte, cele două unități ajungând la un număr de 35.796 ostași. La 16 aprilie 1919 începe acțiunea ofensivă militară cu sprijinul și acordul Franței, ce dispunea de unele forțe armate în zonă. S-au format cinci divizii, una a fost trimisă în Bucovina, iar patru se îndreptau spre Ardeal, generalul Moșoiu afirmă că „armata română pășește încrezătoare în Ardealul frățesc”⁷⁵. Generalul Moșoiu a fost însărcinat cu ofensiva către Budapesta, fiind adus de la București din fruntea Diviziei a VII-a. Cele patru divizii comandate de acesta au ajuns până la linia trasată de armistițiul impus de învingători la Paris. Gărzile naționale erau desființate, aprovizionarea trupelor se făcea regulat, iar în spatele liniei diviziilor începe să se creeze o armată ardelenască „cu flăcăi depe Mureș, depe Olt și depe Someș, cu ofițeri români ce slujiseră sub steag străin, sau ce fuseseră chemați de dincolo de munți”⁷⁶. Înaintea declanșării ofensivei spre Ungaria, diviziile sunt inspectate de Prințul Moștenitor Carol. Diviziile românești câștigă teren, ajungând la Tisa, unde înainte de trecerea râului este ținută o slujbă de pomenire în memoria celor căzuți și se face sfințirea apei. La trecerea Tisei

⁷¹ *Românul*, nr. 20 din 7 februarie 1919, p. 3.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*, pp. 3–4.

⁷⁵ Neculai Cîbin, *Războiul nostru*, București, Pax, 1923, p. 111.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 115.

de către diviziile Grupului de Manevră condus de generalul Traian Moșoiu, au luat parte Regele Ferdinand I și Regina Maria, alături de Ion I. C. Brătianu⁷⁷. La 1 august Bela Kun prezintă demisia cabinetului său și pleacă la Viena⁷⁸. Demobilizarea Armatei a avut loc în prezența unor oficialități marcante din istoria Transilvaniei, precum Iuliu Maniu, Octavian Goga, generalul Cristescu sau generalul Petala⁷⁹. În anul 1936, medalia Ferdinand I cu spade pe panglică a fost oferită în semn de recunoaștere militarilor din Corpul Voluntarilor Români Ardeleni-Bucovineni și a celor din Legiuni⁸⁰.

Relațiile internaționale de la începutul secolului al XX-lea au pus față în față marile puteri prin prisma jocului alianțelor. Românii din Transilvania au avut de ales între loialismul dinastic și loialismul față de națiunea română. Numărul mare de mobilizați a arătat că națiunea română a fost una importantă în cadrul monarhiei bicefale, iar prezența celor mobilizați a fost peste așteptări. Totuși, situația începe să se schimbe o dată cu înaintarea în volbura războiului, crescând numărul dezertorilor. Intrarea României în război și moartea kaiserului din noiembrie 1916, duce la o acutizare a acestui fenomen, iar autoritățile, disperate, încearcă prin orice mijloace să oprească dezertarea. Trecerea Carpaților de către armatele române, iar mai apoi înfrângerea lor, duce la schimbare de optică în cadrul românilor din monarhie dualistă. Bucuria lor este de scurtă durată și are repercusiuni la nivel local. Oamenii suferă, la fel cum suferă întreaga populație din cauza lipsei alimentelor, creșterii prețurilor, inflației sau susținerii războiului. Câștigarea războiului de către Puterile Antantei aduce bucurie în cadrul societății transilvănene, atât în rândul elitelor, cât și în rândul țăranimii. Elitele au reușit să treacă peste barierele loialității, lucru peste care vor trece și țăranii mobilizați, dezlegați de jurământul față de împărat, dar probabil mai bucuroși că se întorc acasă după un război crâncen, un război așa cum nu mai fusese până atunci, *Marele Război*.

ROMANIANS FROM THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY DURING THE FIRST WORLD WAR

- Summary -

The First World War has brought face to face Romanian people fighting against one another, this being one of the most reprobable paradoxes offered by the great

⁷⁷ Constantin I. Stan, „Trecerea Tisei de către armata română (30 iulie 1919) în conștiința contemporanilor”, în *Străjer în calea furtunilor*, anul V, nr. 9, Buzău, iunie 2011, pp. 46–51; C. I. Stan, *Generalul Traian Moșoiu, ostașul și omul politic (1868–1932)*, Ed a II-a, Buzău, Editura Alpha M.D.N., 2009, pp. 169–171; General Traian Moșoiu, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiile din Ardeal 1918–1919*, Șimleul Silvaniei, Atelierele Cartea Românească, 1919.

⁷⁸ *Românul*, Arad, nr. 78 din 5 august 1919, p. 4.

⁷⁹ Dumitru Miron, *Corpul voluntarilor ardeleni la Hârlău 1917–1918*, Iași, Editura PIM, 2014; Corpul Voluntarilor Ardeleni la Hârlău apud <https://harlau625.wordpress.com/2017/08/26/corpus-voluntarilor-ardeleni-la-harlau-cronologie/> accesat în data de 22.04.2018.

⁸⁰ „Monitorul Oficial”, Partea 1, nr. 144 din 24 iunie 1936, p. 2.

conflagration. The dual monarchy will face many problems because of this situation, but the dynastic loyalty will render these problems less grave, up to a certain extent. Many soldiers and officers deserted and formed troops of military volunteers in the Old Kingdom, which will enroll in the Romanian Army and will contribute decisively to the liberation of Transylvania.

**LES ROUMAINS DE L'ARMÉE AUSTRO-HONGROISE
PENDANT LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE**

- Résumé -

La Première Guerre Mondiale a mis face à face des Roumains contre d'autres Roumains, ce qui a probablement été l'une des paradoxes les plus répréhensibles que la grande guerre ait connu. La monarchie bicéphale allait se heurter à plusieurs problèmes à cause de cette situation, mais le loyalisme dynastique allait les affaiblir en quelque mesure. Beaucoup de soldats et officiers ont déserté et ont formé des troupes de volontaires dans le Vieux Royaume qui allaient s'enrôler dans l'armée roumaine et qui allaient contribuer décisivement à l'élibération de la Transylvanie.

**DIE RUMÄNEN IN DIE ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE
ARMEE WÄHREND DER ERSTE WELTKRIEG**

- Zusammenfassung -

Der Erste Weltkrieg brachte Kämpfen zwischen Rumänen und Rumänen, einen des schrecklichen Paradox des Großen Kriegs. Deshalb, hatte die kaiserlich und königlich Doppelmonarchie viele Schwierigkeiten, aber die dynastische Treue war eigentlich hilfreich. Vielen Soldaten und Leutnants hatten desertierten und hatten im Altreich freiwillige Truppen geformt. Sie hatten zu die Befreiung des Siebenbürgen wesentlich beigetragen.

PRINCIPESA ILEANA ȘI IEROMONAHUL ARSENIE BOCA. O PRIETENIE ÎN ZORII INSTALĂRII REGIMULUI COMUNIST

Paul-Ersilian ROȘCA

Istoria anilor '40 ai secolului trecut, în România, este una complicată, tulburătoare și plină de semnificații, ea însumând dramele războiului, transformarea unei lumi după noi criterii și direcții, schimbarea mentalității colective, dispariția unui sistem politic multisecular (monarhia) și înlocuirea lui cu o republică după model sovietic etc. În toată această avalanșă de evenimente, personaje și contexte, o pagină de istorie se poate foarte ușor pierde în curentul general. Aceasta a fost, pentru mult timp, și povestea unei prietenii născute chiar în acei ani tulburi, legătură de suflet care, prin jocul unor factori externi celor doi „actori”, a fost în aparență definitiv ruptă. Spunem aceasta deoarece, roadele prieteniei au fost culese mult timp după ce ea, în mod formal, s-a încheiat. Cei doi prieteni au fost principesa Ileana a României, Arhiducesă de Austria și ieromonahul Arsenie Boca, personalități atât de diferite, până la un punct, în ceea ce privește originea, statutul, cursul și sfârșitul vieții. Istoria, în cursul ei sinuos, a făcut ca drumurile lor să se intersecteze la un moment dat, lăsând în urmă o pagină de istorie prea puțin cunoscută și analizată.

A scrie despre principesa Ileana, asemenea și despre părintele Arsenie Boca, poate părea, la o primă vedere, ușor, aceasta în contextul unei bogate literaturi istorice, pseudo-istorice și chiar fanteziste. Dacă în cazul principesei Ileana lucrurile sunt ceva mai temperate, fără a exclude micile istorioare romanțate, în cazul ieromonahului Arsenie Boca lucrurile au ieșit, din păcate, din făgașul unei normalități de dorit, în ultimii ani dezvoltându-se o întregă „industrie” a scrisului despre acesta. Nu de puține ori, după cum bine observă și Vasile Manea¹, unul dintre autorii care s-au aplecat asupra „subiectului” Arsenie Boca, mediatizarea excesivă, căutarea senzaționalului, uriașa literatură apocrifă asociată Părintelui, povestioarele naive care însoțesc adeseori evocarea cunoscutului duhovnic au făcut, odată cu trecerea timpului, ca istoriografia serioasă și mulți istorici consacrați să ocolească cu „delicatețe” subiectul. În loc să ajute la o mai bună cunoaștere a biografiei unui vrednic mărturisitor al lui

¹ *Părintele Arsenie Boca, obiectivul „Bratu”*, Studiu introductiv de Vasile Manea, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2009, pp. 9-10.

Hristos, toată literatura mistificată i-a adus doar deservicii imaginii Părintelui, mulți devenind reticenți în a mai crede orice informație despre Arsenie Boca.

Studiul nostru, pornind de la izvoare de primă mână (în special arhive), își propune să evidențieze principalele elemente ale prieteniei dintre principesa Ileana și Arsenie Boca, această pagină de istorie fiind una aparte și cu multiple ramificații în viața celor doi. Pentru a înțelege mai bine contextul în care a avut loc întâlnirea celor doi și modul în care legătura dintre ei s-a dezvoltat, este necesar a evidenția câteva elemente preliminare. Astfel, referindu-ne la principesa Ileana a României, cea mai mică dintre fiicele cuplului regal Ferdinand și Maria, născută la 28 decembrie 1908², putem observa că, încă de mică, aceasta s-a dovedit a fi cea mai religioasă dintre copiii regali. De la episodul vederii îngerilor³, la momentele petrecute alături de mama sa în spitalele de campanie ale Primului Război Mondial⁴, la dese vizite făcute în mănăstirile românești sau în principalele centre ortodoxe ale lumii, Ileana a dovedit o aplecare spre cele duhovnicești, fără a bănuși măcar faptul că, peste ani, avea să-și dedice întru totul viața bisericii.

Căsătoria ei cu arhiducele Anton de Habsburg, deși venea cu fericirea întemeierii unui cămin, a fost asociată și cu tristețea obligației de a se converti oficial la catolicism⁵. Din păcate, la scurt timp după acest fericit eveniment, regele Carol al II-lea a obligat-o să plece din țară, nedorindu-și ca „urmașii Habsburgilor” să se nască în România. În pofida tuturor acestor vicisitudini, departe de țară, Ileana a rămas pe mai departe ortodoxă în adâncul sufletului ei⁶, acest fapt creând nu doar auspiciile întoarcerii de mai târziu la Biserica Ortodoxă, ci permanentul contact cu spiritualitatea ortodoxă.

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond *Principesa Ileana*, Vol. I-1, fila 1.

³ Principesa Ileana afirmă că, la 7 ani, a văzut îngeri, episod petrecut în intimitatea camerei ei și a fratelui mai mic, principele Mircea. Maica Alexandra: *Principesa Ileana a României, Sfinții îngeri*, (traducere de Irineu Pop Bistrișeanul), Ed. Anastasia, București, 1992, pp. 301–302.

⁴ Acei ani dificili, departe de a o speria pe mica prințesă, au făcut-o să înțeleagă care este rolul ei în societatea românească și, deloc pușin, ce reprezintă România pentru ea. S-a dovedit, peste ani, că ceea ce simțea atunci nu s-a pierdut. „Când colonelul Anderson a plecat din Iași, mi-a lăsat o mică sumă pe care să o administrez cum credeam eu mai bine și îmi amintesc cât de mândră și responsabilă m-am simțit când mi s-a încredințat acest mic fond, pe care îl puteam folosi ca să-i ajut pe alții. Probabil pe vremea aceea s-a născut interesul meu de mai târziu pentru munca în spital, ca infirmieră, pentru că îmi fusese întipărită în inimă nevoia unui asemenea ajutor pentru oamenii de lângă mine. (...) Am crescut trup și suflet pentru patria mea: aspirațiile și împlinirile ei au făcut parte din însăși ființa mea. România a fost și este dragostea vieții mele, motivul pentru care exist”. Ileana, *Principesa de România, Arhiducesă de Austria, Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, pp. 38–39.

⁵ Ion Mamina, *Regalitatea în România. 1866–1947: instituția monarhică, Familia regală, domniile, contribuții la dezvoltarea instituțiilor culturale, monumentele de for public, cronologie*, Ed. Compania, București, 2004, p. 97.

⁶ În Austria la Sonnberg, „Castelul primise binecuvântarea potrivit tradiției ortodoxe, adică i se făcuse o sfeșanie de către un preot, iar rugăciunile zilnice nu erau niciodată neglijate. Ileana avea colțul ei plin de icoane unde se ruga. Uneori, stătea în grădină și visa: «*Visul meu este să construiesc o mănăstire într-un loc minunat din munți, unde să mă retrag mai târziu*». Bev

Perioada în care a locuit în Austria alături de soțul ei a coincis, pe lângă etapele fericite ale nașterii copiilor, și cu tranziția spre cel de-al Doilea Război Mondial, primii ani ai conflagrației mondiale petrecându-i la Sonnberg, domiciliul ei de lângă Viena. Aici a organizat, într-o primă fază, un sistem de asistență medicală pentru localnici, ea fiind în prima linie (avea toate atestările necesare poziției de soră medicală, asistentă). La începutul anului 1942, găsindu-se la Viena pentru un control medical de rutină, a auzit la spital de prezența unor ofițeri și soldați români răniți, internați la diverse spitale. Din acel moment, folosindu-se de toată puterea de convingere și de relațiile pe care le avea, a demarat un amplu program de ajutorare a soldaților români răniți, aflați în întreaga Austrie, scopul ei fiind acela de a-i transfera în țară pe cei valizi pentru drum și a-i mângâia pe cei grav răniți sau aflați în pragul morții. Nu în puține cazuri a făcut și oficiile de preot ortodox pentru cei morți departe de casă și de biserica strămoșească⁷.

Abdicarea regelui Carol al II-lea și urcarea pe tron a nepotului ei Mihai, a creat cadrul întoarcerii principesei Ileana în România, reședința ei urmând a fi la Bran, castel lăsat de regina Maria, prin testament, fiicei sale. Chiar dacă întoarcerea s-a făcut abia în anul 1944, cu acel prilej munca de caritate a Principesei nu s-a încheiat, dimpotrivă, ea a continuat cu o și mai mare intensitate, domnița Ileana punând bazele unui spital ridicat în memoria și onoarea mamei sale, spitalul „Inima Reginei”.

„Asistența medicală a însemnat pentru mine împlinirea unei nevoi profunde. Dragostea mea de oameni și dorința de a-L sluji pe Dumnezeu ajutând ființele umane și-au găsit expresia în îngrijirea bolnavilor. Fiica mea Sandi mi-a zis mai demult, când a renunțat la facultate pentru cariera de asistentă medicală: «Nu e vorba de ploști urinare, e vorba de a salva vieți. Trebuie s-o faci cineva – e ca un fel de religie». Exact asta a fost și pentru mine și a devenit chiar mai mult decât atât, pentru că așa am avut șansa să-i cunosc și să-i iubesc pe țărani noștri români mai bine decât aș fi avut vreodată ocazia, iar înțelegându-i pe ei cred că am ajuns să înțeleg puțin mai bine umanitatea.

Aceasta este povestea Spitalului „Inima Reginei” (...) Este o poveste a Branului – într-o vale strâmtă dintre munți, pierdută departe, în spatele Cortinei de Fier – și a țărănilor cărora le-a aparținut acest spital. Este povestea vieții la Bran, o poveste de muncă și ajutorare, de dragoste și echitate. Este o poveste ce nu se va sfârși niciodată, pentru că nu vom înceta niciodată să ne-o amintim. Ileana, noiembrie 1953”⁸.

Cooke, *Principesă și monahie: Domnița Ileana – Maica Alexandra*, (traducere de Luminița Irina Niculescu), Ed. Humanitas, București, 2011, p. 101.

⁷ „Nu vedeam de ce mi-ar fi fost frică. Mai văsussem moartea: acooperisem fețe încremenite făcând semnul crucii în timp ce mă rugam, așa cum se face în Biserica Ortodoxă: «Dumnezeul duhurilor și a tot trupul, care au călcat moartea și pe diavol l-ai surpat și ai dăruit viață lumii tale, odihnește sufletul adormitului robului tău...». Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, p. 74.

⁸ Ileana, Principesă de România, *Spitalul „Inima Reginei”*, (traducere de Florin Sandu), Ed. Humanitas, București, 2018, pp. 10-11.

În timp ce războiul își arăta colții și la orizont se prefigura întoarcerea principesei Ileana în țară, la poalele Munților Făgăraș, un tânăr, proaspăt întors din Grecia, era tuns în monahism la Mănăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus. În acea zi de 3 mai 1940, diaconul celib Zian Boca primea numele de călugărie Arsenie. Un nume pe care, după ani și ani, milioane de credincioși îl au pe buze și în inimă. În același an, noul monah era numit, prin purtarea de grijă a mitropolitului Nicolae Bălan, stareț al Mănăstirii de la Sâmbăta de Sus⁹.

Pe lângă dimensiunea administrativă a activității sale, concretizată prin demararea unui amplu proces de restaurare și înfrumusețare a așezământului monahal, părintele Arsenie a pus temelie unui veritabil fenomen: „Mișcarea de reînviere duhovnicească de la Sâmbăta”. Acesta, având la bază principiile isihasmului, ale reînțoarcerii la valorile creștine perene (într-o perioadă în care lumea trăia dramele celui de-al Doilea Război Mondial), ale îmbunătățirii sufletești etc., a produs o efervescență duhovnicească deosebită în rândul multor credincioși din ținuturile Brașovului, Sibiului, Covasnei ș.a., care, după cum bine sublinia Nichifor Crainic¹⁰, se îndreptau într-un număr foarte mare spre Sâmbăta de Sus, căutând să participe la slujbele, predicile și cuvintele de învățătură ale părintelui Arsenie Boca. Toată această activitate intensă a atras

⁹ Din mărturiile părintelui Teofil Părăian, la momentul 1940, Mănăstirea Brâncoveanu avea doar trei viețuitori (Arsenie Boca, Nicolae Mladin - viitor mitropolit și Serafim Popescu), niciunul călugăr dar având studii teologice și experiență duhovnicească (Arsenie Boca și Serafim Popescu fuseseră trimiși trei luni la Muntele Athos). Bucurându-se de încrederea și sprijinul mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, proaspătul monah Arsenie (abia din 1942 ieromonah) a fost numit stareț. În anii care au urmat, obștii s-a alăturat și un frate de mănăstire pe nume Ioan (tânăr originar din părțile Năsăudului). Teofil Părăian, *Amintiri despre duhovnicii pe care i-am cunoscut*, Ed. Teognost, Cluj-Napoca, 2003, pp. 130-131.

¹⁰ După eliberarea din închisoare (1962) și „convertirea” la noua ideologie a epocii, Nichifor Crainic nu a uitat însă vechile sale preocupări teologice și filosofice (și nici pe aceia cu care, în anii precedenți instalării regimului comunist, a împărțit idei și timp). Aflat deja la o vârstă venerabilă și asumându-și eventualele neplăceri provocate de o astfel de acțiune, în toamna anului 1971 Nichifor Crainic l-a vizitat pe ieromonahul Arsenie Boca, fostul său ucenic. Acesta, în continuare oprit de la slujire și pensionat între timp, se găsea pe șantierul bisericii de la Drăgănescu, acolo unde realiza pictura sfântului lăcaș. Întâlnirea a durat doar câteva ceasuri, la despărțire, Nichifor Crainic înmânându-i părintelui Arsenie o emoționantă scrisoare. În preambulul ei, rememorând anii efervescentei misiuni desfășurate de Arsenie Boca la mănăstirea Sâmbăta de Sus, Nichifor Crainic scria: „Iubite părinte Arsenie. A fost o vreme când te-am știut pictor de suflete după modelul Domnului nostru Iisus Hristos. Ce vreme înălțătoare când toată țara lui Avram Iancu se mișca în pelerinaj, cântând cu zăpada până la piept, spre Sâmbăta de Sus, ctitoria voievodului martir”. Nichifor Crainic, „Scrisoare către Părintele Arsenie Boca”, în *Gândirea* (seria nouă), An II (1993), Nr. 1, p. 19. Același Nichifor Crainic declara, în timpul anchetelor de la Securitate (1955), că Arsenie Boca, după întoarcerea din Grecia „s-a stabilit din ordinul Mitropolitului Nicolae Bălan la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Județul Făgăraș, unde a dezvoltat o mare activitate pastorală, de răsunset adânc, atât în rândurile țărănimii, cât și ale intelectualilor. În scurtă vreme Mănăstirea Sâmbăta de Sus a devenit un loc de pelerinaje religioase, sute și mii de oameni venind să-l asculte pe părintele Arsenie. Până în anul 1945, dată după care nu mai știu nimic, mișcarea de la Sâmbăta de Sus avea un caracter pur religios, fără nici un fel de amestec politic”. Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950-1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, p. 436.

nu doar mulțimi de oameni, mulți dintre ei devenind ulterior ucenici și fii duhovnicești ai Părintelui, ci și atenția organelor de Siguranță a Statului și, mai târziu, a Securității. Astfel, un exemplu relevant îl constituie notele din 21 iulie 1946/26 august 1946 alcătuite de Poliția din Făgăraș, respectiv de cea din Brașov, cu privire la afluența de credincioși spre și dinspre Mănăstirea Brâncoveanu, element care suscita o atenție deosebită structurilor de forță ale statului, intrate puternic sub influența elementului comunist. La 21 iulie 1946, erau consemnate următoarele:

„în comuna Sâmbăta de Sus, jud. Făgăraș, vin în pelerinaj săteni și orașeni de prin județul Ciuc și Trei Scaune, în afară de cei din împrejurimi, ca să asculte cuvântul starețului sau preotului Arsenie. În acest fel, preotul Arsenie le spune, printre altele, ca să nu voteze guvernul actual, deoarece toți sunt comuniști; și astfel se duce propaganda de la om la om... Acest lucru se întâmplă de aproape trei săptămâni. Această propagandă o face pe motivul că el susține că comuniștii sunt contra Bisericii, pe care vor să o distrugă. Mai suntem informați că susnumitul preot este în strâns contact cu elementele reacționare maniste de la care primește indicațiuni și directive după care se conduce în propaganda sa”¹¹.

Informațiile cuprinse în această notă erau unele destul de generale, nefundamentate pe dovezi certe, „acuzațiile” de *manism* și *anticomunism* fiind rezultatul unor denunțuri venite de la persoane care, cel mai probabil, au fost la Sâmbăta de Sus. Într-un context politic complicat, marcat de miza alegerilor parlamentare (cruciale atât pentru partidele istorice cât și pentru comuniști) și începerea, chiar dacă nu cu maximă forță și vizibilitate, a epurării scenei politice și a administrației publice românești, orice partizanat politic (altul decât cel procomunist) era atent monitorizat. Astfel, cineva care prin puterea cuvântului putea mișca și influența mase mari de oameni, trebuia supravegheat îndeaproape. Așa se face că, la următorul raport, cel din 26 august 1946, analiza a fost una mult mai amănunțită, ea fiind rezultatul unei investigații directe, realizată de agenți specializați¹². Aceștia au eliminat rapid tema „manismului”

¹¹ Arhiva Ministerului Justiției - Direcția Instanțelor Militare (în continuare AMJMDIM), Fond Penal, Dosar 21342, f. 41, apud Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, (e-book), Ed. Curtea Veche, București, 2005/2013.

¹² La 26 august 1946, Poliția din Brașov nota următoarele: „a militat în Mișcarea Legionară, lucrurile se poate confirma că imediat după sosirea sa la mănăstirea din Sâmbăta de Sus a luat contact cu toți cunoscuții legionari din jur și anume: preotul Cocan din Sâmbăta de Sus, ing. silvic Popescu Gheorghe din Arpașu de Jos, Făgăraș etc. (...) După aceasta a fost semnalat Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, care i-a și atras atenția a nu mai lucra cu elemente rămase credincioase Mișcării Legionare, dată de la care numitul se știe supravegheat de organele de siguranță. Până în prezent acesta nu a fost dovedit a face propagandă antiguvernamentală de la om la om și nici că ar fi în strânsă legătură cu elemente reacționare maniste. Face însă intensă propagandă religioasă la mănăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus, unde este vizitat de foarte multă lume, în majoritate însă de foarte multe persoane suferinde, zvonindu-se că preotul Arsenie are darul de a vindeca și a preciza viitorul celor credincioși. În predicile sale către populație întrebuițează expresii cu subînțeles religios, care ar putea fi interpretat și în sens politic, așa de exemplu expresia «lupii vor fi sfâșiiați de către oile atacate», care ar fi explicată

lui Arsenie Boca, chiar și atitudinea sa anticomunistă fiind greu de probat. În pofida acestei stări de fapt, din momentul respectiv ieromonahul de la Sâmbăta de Sus a intrat definitiv în atenția organelor de stat, acuzațiile de apartenență la Mișcarea Legionară devenind elementul recurent oricărei anchete care avea să-l vizeze pe acesta.

O personalitate atât de carismatică și cunoscută precum era cea a părintelui Arsenie Boca, care se bucura de o reală apreciere și dragoste din partea unui mare număr de credincioși transilvăneni, nu putea trece neobservată nici de către principesa Ileana, cu atât mai mult cu cât, Branul nu se găsea la o distanță prea mare de Sâmbăta de Sus. În spitalul „Inima Reginei” au fost internați, cu siguranță, și bolnavi care și-au căutat alinarea suferințelor la Mănăstirea Brâncoveanu, acest fapt făcând ca, mai devreme sau mai târziu, Arsenie Boca și principesa Ileana să ajungă să se întâlnească și să lege o sinceră prietenie. Este greu să determinăm cu exactitate momentul în care a avut loc primul contact dintre cei doi, cert este că acesta nu putea avea loc înainte de 1944¹³, deoarece în primăvara aceluși an, principesa Ileana, alături de arhiducele Anton și de copiii, a revenit în România și s-a instalat la Bran¹⁴.

Din acest punct, strict cronologic și factual, întâlnirea putea avea loc în orice moment, cu toate acestea, în pofida unui număr destul de mare de mărturii, este greu să determinăm cu exactitate data la care aceasta a avut loc. Principalul motiv este cel legat de inexactitatea, voită în unele cazuri, a plasării temporale a primei întrevederi. Astfel, cea mai timpurie „datare” (exceptând-o pe cea făcută de Dan Lucinescu) îi aparține lui Nichifor Crainic, acesta declarând, în timpul interogatoriului făcut de Securitate la 11 octombrie 1955, că prima întâlnire dintre Arsenie Boca și principesa Ileana a avut loc în toamna lui 1944 sau în iarna dintre 1944–1945. Nichifor Crainic susține că deține această informație chiar de la Arsenie Boca, la acea dată el (Nichifor Crainic) aflându-se adăpostit la Mănăstirea Brâncoveanu.

în felul următor: «credincioșii deși mai puțini la număr, nu vor fi suprimați de puterea numerică a celor lepădați de credință, atâta timp cât vor fi strânși în jurul Bisericii». (...) Nu s-a referit la actualul regim sau la URSS. (...) Este ținut însă în supraveghere de agenți revizuiți și bine pregătiți, care pot analiza și da adevăratul înțeles artițiilor de cuvinte întrebuințate”. AMJDIM, Fond Penal, Dosar 21342, ff. 145 r.-v., apud Cristian Vasile, Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist, (e-book), Ed. Curtea Veche, București, 2005/2013.

¹³ Dan Lucinescu afirmă că o primă întrevedere ar fi avut loc încă din anul 1942: „în perioada duhovnicească de la Sâmbăta, părintele Arsenie Boca a primit aprobarea în 1942, din partea mitropolitului Nicolae Bălan, de a se duce la castelul Bran, unde se afla principesa Ileana, sora regelui de tristă amintire, Carol al II-lea”. Dan Lucinescu, *Părintele Arsenie Boca, un sfânt al zilelor noastre*, Ed. SIAJ, București, 2009, p. 29. Acest fapt este greu de crezut ținând cont că principesa Ileana și-a petrecut anii 1942–1943 organizând la Viena și Sonnberg o veritabilă rețea (și un spital) de ajutorare a soldaților români răniți aflați pe teritoriul Austriei. Ea amintește doar de scurte vizite la Bran și București, în 1941–1943, ocazie cu care, concentrată pe dramele războiului și conectată permanent la datoriiile sale din Austria, nu amintește despre vreo acțiune cu caracter spiritual desfășurată la Bran. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, pp. 87–101.

¹⁴ Bev Cooke, *Principesă și monahie: Domnița Ileana – Maica Alexandra*, (traducere de Luminița Irina Niculescu), Ed. Humanitas, București, 2011, p. 133.

„**Întrebare:** Precizați anchetele cu ce persoane avea Arsenie Boca Legături?

Răspuns: Știu că avea legături cu toți preoții și profesorii de teologie din Sibiu și în special cu Profesorul Dumitru Stăniloae cu care traducea împreună o voluminoasă colecție de cărți de teologie ce poartă numele generic de „Filocalia”. Știu că relațiile ce le avea cu cei de mai sus erau numai spirituale sau cunoștințe de natură obișnuită.

Știu de la el că a fost invitat în toamna 1944 sau iarna 1944–1945 de Arhiducesa Ileana la Castelul familiei regale de la Bran, unde ea conducea un spital. Scopul acestei invitații a fost ca ea să se informeze mai îndeaproape de mișcarea spirituală de la mănăstire și să cunoască personal pe Arsenie despre care se vorbea așa de mult în acea vreme.

Întrebare: În ce împrejurări v-a spus Arsenie cele de mai sus?

Răspuns: Acest lucru mi l-a spus ca o informație obișnuită¹⁵.

În declarația dată în fața anchetatorilor, Nichifor Crainic nu precizează însă și contextul acestei posibile prime întâlniri, vizitele pe care Arsenie Boca le-a făcut la Bran fiind doar o consecință a momentului respectiv. Singura mărturie care surprinde se pare exact momentul, deși este una imposibil de plasat temporal, îi aparține preotului Nicolae Streza. Acesta, în lucrarea sa „*Mărturii despre Arsenie Boca*” susține că a aflat de la un anume Ioan¹⁶, tânăr originar din ținutul Năsăudului (numit de mitropolitul Nicolae Bălan ca administrator al Mănăstirii Brâncoveanu) și colaborator apropiat al starețului Arsenie Boca (după cum menționez, la acea dată erau doar trei viețuitori la Sâmbăta de Sus), cum s-a petrecut întâlnirea dintre Părinte și principesa Ileana. Conform acestei mărturii¹⁷, totul s-a întâmplat într-o vară (nu se precizează care: 1944,

¹⁵ Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, p. 438.

¹⁶ Existența lui Ioan este confirmată din multiple surse, chiar și Nichifor Crainic, în interogatoriile de la Securitate (interogatoriul din 14 octombrie 1955), confirmând prezența lui la Mănăstirea Brâncoveanu în 1945, Ioan fiind la acea dată chiar frate de mănăstire. „**Întrebare:** Ce persoane ați cunoscut cât timp ați stat la mănăstire? **Răspuns:** N-am cunoscut decât oamenii mănăstirii: călugărul Serafim Popescu, Diaconul Vasile Șortan student în medicină, un candidat la călugărie al căru nume nu-l știu decât ca „fratele Ioan”. Cei de mai sus, în afară de Ioan, știau cine sunt”. Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, pp. 440–441.

¹⁷ Părintele Streza relatează cele povestite de Ioan cu privire la momentul întâlnirii dintre Arsenie Boca și Casa Regală a României: „Într-o zi de vară, pe când lucrau împreună cu Părintele Arsenie la grădina de zarzavaturi, în haine de lucru, au auzit dinspre mănăstire, mai multe împușcături (...) – Ce o fi?, s-au întrebat. Apoi, Părintele îl trimite pe Ioan să vadă ce se întâmplă. Acesta s-a dus către mănăstire și a auzit din nou împușcături, care veneau din zona celor două lacuri, existente pe atunci și în care se găseau pești. S-a apropiat și a văzut un grup de militari, care împușcau pe deasupra lacurilor în peștii care săreau din apă, fiind o zi caldă, și prindeau musculițe. (...) Ioan s-a întors și a spus Părintelui ce se petrece la lacuri, dar nu știa cine sunt acei oameni. Atunci, Părintele Arsenie, care era îmbrăcat într-o rasă de pânză albă, puțin murdară, cum lucra în grădina de zarzavaturi, s-a dus, personal, să vadă ce se întâmplă. A ajuns la lacuri și la primul, care avea la colțul dinșpre vest, spre mănăstire, o terasă zidită, frumos amenajată cu o masă mare de lemn și bănci, tot

1945, 1946?), atunci când regele Mihai, însoțit de o suită formată din ofițeri și câteva doamne, s-a nimerit să vâneze în apropiere de Mănăstirea Brâncoveanu. Venind să vadă care era sursa focurilor de armă, Arsenie Boca a intrat în dialog cu grupul de doamne, fără a le cunoaște pe acestea și fără ca ele, la rândul lor, să-l cunoască. Conform mărturiei lui Ioan, printre doamne se regăseau principesa Ileana și regina-mamă Elena. Ca urmare a dialogului purtat în franceză, fapt care a dovedit erudiția părintelui Arsenie Boca, principesa Ileana ar fi fost curioasă să afle mai multe despre monah și mănăstirea pe care acesta o păstora, din acel moment devenind cunoscută legătura dintre Părinte și Principesă.

Dacă asupra intervalului 1944–1945 planează încă semne de întrebare, anul 1946 este cert în ceea ce privește existența unei prietenii și chiar colaborări între Arsenie Boca și principesa Ileana. În acest sens avem câteva elemente concrete care vin în sprijinul acestui fapt.

Astfel, un prim exemplu îl reprezintă vizita făcută de principesa Ileana mamei mareșalului Ion Antonescu¹⁸ și întâlnirea, dificil de realizat, cu Maria Antonescu¹⁹, văduva fostului Conducător. Știm din însemnările principesei

de lemn, împrejur, vede un grup de doamne, stând la umbra salciei pletoase, cunoscută de atâția, iar pe lângă lacuri, mai sus, un grup de ofițeri care încercau să puște peștii ce săreau din apă. După ce a salutat grupul de doamne, a întrebat: – Cine sunteți doamnelor și ce se petrece aici? Atunci una dintre doamne, puțin înțepată, a zis către celelalte, în limba franceză: „Cine este călugărașul acesta?” – Acesta care vorbește cu dumneavoastră este Starețul Mănăstirii Brâncoveanu, dar tot în franceză a răspuns Părintele. Auzind răspunsul Părintelui, tot în franceză, una dintre doamne a răspuns: – Suntem un grup, care a venit aici să vedem Mănăstirea Brâncoveanu – în frunte cu Regele Mihai; și vă cerem scuze pentru cele ce se întâmplă. Și a trimis pe careva să cheme pe cei care pușcau cu pistoalele. Doamna care luase cuvântul s-a dovedit a fi Principesa Ileana, sora Regelui Carol al II-lea, ce abdicase în favoarea fiului său, Regele Mihai. Cum a făcut cunoștință Părintele, atunci, cu Regele Mihai și cu cei care-l însoțeau – probabil era și mama lui, Regina Elena, (...) și ce vorbiseră, Ioan nu știa”. Nicolae Streza, Mărturii despre Părintele Arsenie, Ed. Imago, Sibiu, 2003, pp. 365–366.

¹⁸ Principesa Ileana amintește în însemnările sale de două vizite făcute mamei Mareșalului, una înainte de ziua de 1 iunie 1946 și alta îndată după executarea lui Ion Antonescu. „Eram încă în București și deodată am simțit că trebuie să încerc să o văd pe bătrâna mamă a lui Antonescu. Așa am și făcut, lăsându-mi mașina pe o stradă laterală și pornind pe jos, din casa unei prietene. Bătrâna doamnă Antonescu era aproape oarbă, dar extraordinar de activă și de vioaie. Era încurajator să-i vezi stăpânirea de sine și mândria pentru fiul ei. Am povestit despre multe lucruri și mi-a arătat pachetele pe care se pregătea să le ducă fiului său chiar în după-amiaza aceea. – Căci, spune bucuroasă, în sfârșit mă lasă să-l văd! I se permitea să-l vadă, și el nu îi spusese că nu va mai avea nevoie de darurile ei dragi, pentru că nu mai avea decât câteva ore de trăit. (...) Când i s-a dat oestea, a suportat-o cu calm și demnitate. Ultima dată când am văzut-o a fost la câteva zile după moartea fiului său. Stătea pe balconul casei sale, îmbrăcată în negru, cu lacrimile curgându-i încet din ochii fără lumină”. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, pp. 310–311.

¹⁹ Întrevederea cu Maria Antonescu s-a făcut mult mai greu, dată fiind poziția delicată a acesteia și consecințele pe care văduva le putea avea în urma unor întâlniri desfășurate fără acordul autorităților. „Nu ar fi prudent să vă spun cum am reușit să o văd pe văduva mareșalului Antonescu, care fusese deținută în Rusia, căci a fost un aranjament dificil, care a implicat mai mulți oameni, și a fost periculos pentru noi toți. Am găsit o femeie tristă, cu părul alb și cu fața aproape tot atât de albă ca și părul, îmbrăcată într-o rochie simplă, curată, neagră, care se tocise la coate și prin alte locuri, unde deja începea să se vadă urzeala. Era aproape de nesuportat să vezi cât se schimbese. Am luat-o în brațe și ea a început să suspine cu neajutorarea îngrozitoare a unui copil disperat. (...) Fusese separată de soțul ei în 23 august 1944. I se permisesse să îl vadă doar o dată înainte să fie ucis. (...) Ea

Ileana că întredederea cu cele două a avut loc în preajma zilei de 1 iunie 1946, zi în care Ion Antonescu a fost executat, această vizită fiind chiar ultima în care Principesa a întâlnit-o pe mama Mareșalului. Această informație, în aparență lipsită de importanță pentru subiectul studiului nostru, se dovedește a fi relevantă dacă o coroborăm cu declarația dată de Arsenie Boca în timpul interogatoriului din 5 octombrie 1955. Printre răspunsurile date în fața anchetatorilor Securității, cu privire la subiectul relației sale cu principesa Ileana, Părintele menționează și episodul unei vizite, în calitate de însoțitor al principesei Ileana, la mama Mareșalului. Ori, acest eveniment nu a putut avea loc decât în vara lui 1946, conform celor consemnate de Principesă.

„Eu am însoțit-o pe domnița ILEANA și la București și am mers la casa ei din cartierul Băneasa. Cu prilejul unei călătorii la București, văzând fotografiile marilor dascăli ai marxismului, ea s-a exprimat cu cuvinte murdare la adresa întemeietorului P.C.U.S. Aceste expresii ale ei le-am susținut numai din punct de vedere plastic al chipului – referindu-mă la buza inferioară, socotind-o disproporțională. La casa ei din cartierul Băneasa nu mi-a prezentat pe nimeni. Știu că avea vizite, însă acei vizitatori nu mi-au fost prezenți. În timpul cât am însoțit-o la București, îmi amintesc că am fost în vizită împreună cu ea la o bolnavă absolventă de liceu pe care nu știu cum o chema, locuia înspre calea Rahovei și care respira cu ajutorul unui aparat mecanic. Am stat cca. o jumătate de oră. În afară de noi nu mai era nimeni decât mama bolnavei.

O altă vizită tot împreună cu domnița ILEANA am făcut-o la domiciliul mamei lui ION ANTONESCU, care era bătrână, bolnavă și care era foarte tulburată de moartea fiului ei ION ANTONESCU.

Acolo am cunoscut pe MARIA ANTONESCU soția lui ION ANTONESCU. În discuțiile care s-au creat acolo, știu că MARIA se plângea că o duce greu, că este părăsită de toți cunoscuții ei și nu are cu ce se întreține, iar mama lui ION ANTONESCU spunea că nu se poate împăca în conștiința ei: „cum Dumnezeu a dat posibilități acestora (se referea la conducerea actuală a R.P.R.) să-i omoare fiul”.

I-am recomandat să nu se răzvrătească împotriva lui D-zeu, pentru că el știe ce face și i-am indicat ca duhovnic pe preotul GALA GALACTION, despre care nu știu însă dacă a fost acolo sau nu. Aici cred că am stat cam o oră.

În altă parte nu am mai fost cu domnița ILEANA²⁰.

Deplasările la București făcute de Arsenie Boca alături de principesa Ileana au trecut neobservate de Siguranța Statului (acaparată deja în bună parte de comuniști), aceasta deoarece, după cum am văzut în notele alcătuite de Poliția Făgăraș și Poliția Brașov, punerea sub supraveghere permanentă a Părintelui s-a făcut doar după data de 21 iulie 1946, așadar la aproape două luni de la

a fost unul din ultimii oameni pe care i-am văzut înainte să plec din București pentru ultima dată”. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, pp. 311-313.

²⁰ Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opis de documente*, Vol. II (Prislop, 1950-1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, pp. 434-435.

uciderea mareșalului Antonescu. Se explică astfel faptul că, deși evenimentele sunt plasate de către Arsenie Boca în anul 1947, în timpul anchetei, această „neconcordanță” nu a fost corectată de ofițerii care realizau interogatoriul.

Ajunși în acest punct al analizei noastre trebuie să subliniem faptul că, Arsenie Boca, de la bun început, a susținut faptul că a întâlnit-o pe principesa Ileana doar în anul 1947, în acest fel, toate evenimentele pe care el le descrie în amănunt în amplul proces verbal al interogatoriului din 5 octombrie 1955 (care avea ca subiect explicit relația sa cu Principesa) sunt plasate în anul 1947. De ce a făcut Arsenie Boca această „confuzie” temporală? Este greu de spus, cel mai probabil din dorința de a implica cât mai puține persoane în ancheta pe care Securitatea o desfășura. Reducând perioada de timp la doar câteva luni ale anului 1947, atunci când știa sigur că întâlnirile sale cu principesa Ileana erau de notorietate și cunoscute de autorități (atât prin supraveghere directă cât și prin denunțuri), credea că poate dovedi „neimportanța” subiectului pentru anchetatori și, implicit, lipsa unei mize în continuarea anchetei²¹.

„Întrebare: Relatați împrejurările în care ați cunoscut pe DOMNIȚA ILEANA și despre legăturile Dvs. cu ea?

Răspuns: În anul 1947 vara a venit la Mănăstirea „Sâmbăta de Sus” DOMNIȚA ILEANA pentru prima dată, și cu această ocazie am cunoscut-o personal. Ea venise cu scopul ca să cunoască mănăstirea, să mă cunoască pe mine și să-mi asculte predicile mele. După ce am făcut cunoștință personal cu ea, am condus-o la apartamentul mitropolitului și-mi amintesc că i-a plăcut aranjamentul de la mănăstire și peisajul. În discuțiile purtate cu ea, și-a exprimat dorința ca eu să merg în vizită la castelul Bran, unde avea locuința. I-am spus că nu pot să merg altfel decât numai cu aprobarea mitropolitului BĂLAN.

Îmi amintesc că s-a aranjat ca are să vorbească cu mitropolitul BĂLAN ca să-mi obțină învoirea. Acest angajament l-a și îndeplinit, astfel că după cca. 2 săptămâni a venit din nou la mănăstire cu mașina și cu aprobarea mitropolitului BĂLAN am fost luat de către domnița ILEANA și m-a dus la castelul Bran, unde de prima dată am stat cam o săptămână. Vreau să precizez că domnița ILEANA a fost de mai multe ori la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, cum la fel am fost și eu de mai multe ori la ea la castelul Bran, unde stăteam o săptămână, două săptămâni și chiar mai puțin de o săptămână”²².

Cu siguranță cele expuse în interogatoriu de către Arsenie Boca, referitor la modul în care s-au întâlnit pentru prima oară și cum mitropolitul Nicolae Bălan a aprobat deplasările sale la Bran, erau conforme cu realitatea, cu excepția factorului temporal. Dovezi în plus ale „minciunii/omisiunii” Părintelui, pe

²¹ Acest fapt, după cum s-a dovedit în cazul tuturor proceselor și anchetelor politice din acei ani, nu era valabil, Securitatea urmărind cu deosebită atenție fiecare pistă, oricât de insignifiantă ar fi părut la prima vedere. Înțelegem astfel de ce, în chiar aceleași zile, Nichifor Crainic era întrebat în mod special despre momentul în care Arsenie Boca a cunoscut-o pe principesa Ileana. Era evident că răspunsul său, 1944–1945, nu coincidea cu cel al Părintelui, 1947.

²² Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, p. 432.

lângă episodul vizitelor din București, prezentat anterior, sunt foarte ușor de identificat. Astfel, îl întâlnim pe Arsenie Boca la Bran, la 31 august 1946, semnând, alături de principesa Ileana și de subsecretarul de stat Gheorghe Vântu, în jurnalul de impresii al taberei organizate de principesa Ileana²³. Aceste tabere dedicate fetelor orfane din Basarabia, la care face referire și Principesa în însemnările sale, erau punctate, pe lângă activitățile cotidiene, recreative, sportive, educaționale etc. și de participarea unor invitați care țineau prelegeri pe diverse teme²⁴. O astfel de contribuție a avut și părintele Arsenie Boca, însemnarea din jurnal, descoperită și publicată pentru prima dată de Nicoleta Petcu, dovedind prezența sa la Bran încă din vara lui 1946.

„Mă declar angajat sufletește în destinul acestei tabere de tinereță încercată. Suferința, de orice fel, e crucea noastră prin care ne mântuim. Nu uitați că cele dinafară sunt p[r]e cum îngrijim să le avem înăuntru, în conștiință. Arsenie. Bran, 31. Aug. '46”²⁵.

Două săptămâni mai târziu, la 15 septembrie 1946, a avut loc resfințirea bisericii „Sfânta Treime” din Brașov, eveniment la care, pe lângă mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, au participat și principesa Ileana alături de soțul ei, arhiducele Anton de Habsburg. Șansa a făcut ca evenimentul să fie imortalizat într-o serie de fotografii de epocă. Privind cu atenție imaginile (a se vedea Foto. 1), se poate observa limpede că din soborul de preoți conslujitori a făcut parte și părintele Arsenie Boca, acest fapt dovedind încă o dată că cei doi se cunoșteau, fie și numai din vedere, încă din 1946.

Rămânând într-un registru imagistic, toamna anului 1946 ne aduce o nouă dovadă a prieteniei și colaborării dintre Arsenie Boca și principesa Ileana. Astfel, într-o fotografie care-l reprezintă pe Părinte (a se vedea Foto. 2), și care în aparență nu ne oferă foarte multe informații, distingem cadrul în care s-a realizat instantaneul: curtea interioară a castelului Bran. Fotografia, aflată în

²³ Aceste tabere, care au devenit în perioada 1945–1947 permanente la Bran, aveau ca scop protejarea și ajutorarea fetelor orfane din Basarabia. Taberele, desfășurate sub egida YWCA (Young Women’s Christian Association), organizație din care Ileana a făcut parte încă din copilărie (fiind președinta pe România), au oferit un real suport material, educațional, moral și sufletesc acestor fete aflate în permanentul pericol de a fi repatriate în Basarabia, parcursul lor fiind unul sumbru într-o astfel de situație. Ileana, Princesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, pp. 264–265.

²⁴ Dintr-o atenție deosebită față de protejarea numelor celor care au luat parte la aceste tabere, principesa Ileana s-a mărginit a-i numi generic „vizitatori”, „clerici”, „laici”, un astfel de oaspete fiind și Arsenie Boca. „Am făcut tot ce am putut să le dăm și hrană spirituală, organizând prelegeri sau discuții de grup având ca invitați clerici și laici. Ne întâlneam la mine în grădina de două ori pe săptămână pentru acest fel de lucruri, atunci când vremea ne permitea, și de multe ori ni se alătura un vizitator în vacanță, rătăcit pe acolo, ceea ce făcea și mai plăcute întâlnirile noastre”. Ileana, Princesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, p. 265.

²⁵ Nicoleta Petcu, „Principesa Ileana a României și Părintele Arsenie Boca”, în *Muzeul Național*, Nr. XXVI, 2014, p. 258.

Foto. 1. În plan central pot fi observați mitropolitul Nicolae Bălan și principesa Ileana. În partea dreaptă a imaginii este ușor de remarcat figura inconfundabilă a părintelui Arsenie Boca²⁶.

posesia nepoatei părintelui Arsenie, D-na. Zoe Daian, este chiar cea care, prin însemnarea de pe verso făcută de părintele Arsenie Boca, elimină orice semn de îndoială cu privire la locația și data la care a fost realizată: Bran 10.XI.1946. Elementele de arhitectură prezente în imagine pot fi și astăzi regăsite la Bran, mai mult decât atât, este greu (dacă nu imposibil) de imaginat că Părintele a vizitat, asemenea mulțimii de turiști contemporani, castelul, la acea dată acesta fiind reședința privată a principesei Ileana. Prin urmare, orice vizită se făcea doar pe baza unei invitații nominale.

Dacă toate aceste exemple, care ne demonstrează limpede faptul că părintele Arsenie Boca și principesa Ileana se cunoșteau încă din 1946, nu ar părea a fi suficiente, cea mai bună dovadă o constituie chiar mărturia principesei Ileana. În toți anii de după 1989, spațiul publicistic românesc a cunoscut o deosebită efervescență în alcătuirea, traducerea, identificarea și publicarea unor lucrări, volume sau jurnale având ca temă Casa Regală a României. În ceea ce o privește pe principesa Ileana, au văzut lumina tiparului o serie de volume printre care se numără: *Trăiesc din nou*²⁷; *Principesă și monahie: Domnița Ileana – Maica Alexandra* și, recent apărută, *Spitalul „Inima Reginei”*²⁸. Dintre

²⁶ Fotografia a fost publicată pentru prima oară de către istoricul Adrian Nicolae Petcu, ea fiind, deocamdată, singura imagine în care-i întâlnim împreună pe părintele Arsenie Boca și pe principesa Ileana. Adrian Nicolae Petcu, „Mitropolitul Nicolae Bălan, principesa Ileana și Arsenie Boca la începutul regimului comunist”, în *Ziarul Lumina*, (ediție electronică), 14 august 2013, <https://ziarullumina.ro/societate/historica/mitropolitul-nicolae-balan-principesa-ileana-si-arsenie-boca-la-inceputul-regimului-comunist-84036.html>, consultat la 13 sept. 2019.

²⁷ Lucrarea a apărut pentru prima dată, în limba engleză, în anul 1952: Ileana, Princess of Romania, *I Live Again*, Rinehart & Company, New York, 1952.

²⁸ Acest volum, recent tradus în limba română, a apărut pentru prima dată în anul 1954, tot în

Foto. 2. Părintele Arsenie Boca în curtea castelului Bran – 10.XI. 1946²⁹.

aceste lucrări, *Trăiesc din nou* și *Spitalul „Inima Reginei”* îi aparțin direct principesei Ileana, având caracter memorialistic. Mai mult decât atât, cele două, asemeni tuturor scrierilor sale, au un numitor comun: faptul că au fost scrise în exil, în Statele Unite ale Americii, într-o perioadă în care principesa Ileana nu avea multe informații despre ceea ce se întâmplă în România (nu de puține ori primea zvonuri false, înfricoșătoare³⁰). Prin urmare, cunoscând modul de ope-

limba engleză: Ileana, Princess of Romania, *Hospital of the Queen's Heart*, Rinehart & Company, New York, 1952.

²⁹ Anomismia, „Părintele Arsenie Boca la Castelul Bran, în 1946 și 1947”, *www.anomismia.wordpress.com*, 26 mai 2014, <https://anomismia.wordpress.com/2014/05/26/printele-arsenie-boca-la-castelul-bran-in-1946-si-1947/>, consultat la 13 sept. 2019.

³⁰ Cel mai clar exemplu îl reprezintă zvonurile privitoare la distrugerea mormintelor regale. Astfel, în 1952, principesa Ileana nota: „Am auzit că și aceste morminte ar fi fost distruse de comuniști; corpurile scoase și arse; cenușa lor împrăștiată. Dar sufletele nu pot fi distruse tot așa de ușor!” Ileana, Princesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, p. 299. Frica era una întemeiată, dat fiind faptul că, în perioada imediat anterioară plecării din țară, într-o discuție cu Emil Bodnăraș, acesta i-a expus doctrina comunistă cu privire la Familia Regală: „Dv. și clasa Dv. trebuie să dispăreți. Trecutul trebuie să dispară. Așa cum distrugem și cenușa morților, ca să nu mai rămână nimic, tot așa trebuie să distrugem toate urmele de dragoste și respect pentru memoria lor în inimile și mințile oamenilor. Ceea ce mama dv. a făcut pentru oameni, ceea ce

rare al Securității, s-a ferit permanent să dea nume acolo unde acest lucru era posibil, în scrierile sale fiind amintite cu numele real doar persoanele care au fost în mod public alături de ea (cei anturajul și serviciul ei, cunoscuți de autorități, vecini, martori etc.) sau cele care între timp au murit³¹. Această grijă față de cei pe care, involuntar, i-ar putea face să sufere prin însemnările sale, a făcut-o să omită multe nume, inclusiv pe părintele Arsenie Boca, domnița Ileana neștiind că, în pofida atenției ei, Securitatea cunoștea deja faptul că Părintele se numărase printre apropiații Principesei. Așa se face că, în toate lucrările amintite, Arsenie Boca nu apare nicăieri amintit cu numele în mod explicit, doar într-un punct, după cum vom vedea, deducem că este vorba despre el. Tocmai de aceea, mulți ani, istoriografia românească nu a identificat vreo mărturie a principesei Ileana despre Părinte, fapt care pune sub semnul întrebării însăși ideea existenței unei prietenii între cei doi.

Cu toate acestea, consemnarea părintelui Arsenie Boca există, dar nu într-un jurnal tipărit ci, în Fondul Principesa Ileana aflat la Arhivele Naționale Istorice Centrale. Astfel, în numitul fond am identificat paginile unui jurnal, scris în limba engleză și rămas în țară (*Spitalul „Inima Reginei”* a fost redactat în SUA în 1954), unde îl găsim limpede și fără echivoc amintit pe Arsenie Boca.

În data de 28 iunie 1947 (după doi ani în care nu a scris nimic în jurnal), principesa Ileana revenea cu două pagini de însemnări. Situația era una dificilă, atât în plan socio-politic cât și administrativ (existența spitalului era pusă sub semnul întrebării, cu un personal obligat să plece, la acestea adăugându-se presiunile comunistilor pentru închiderea activității), în plus, pe plan personal, principesa Ileana se confrunta cu probleme în căsnicie. Ea luase deja hotărârea de a tranșa lucrurile cu Anton și aștepta doar venirea lui în țară pentru a-l anunța. Mai avea puțini prieteni alături de ea și doar câțiva colaboratori de încredere. În acest context, însemnările acelei zile surprind următoarea afirmație:

„An other great and wonderful friend entered in may life last year, Părintele Arsenie from Mănăstirea Sâmbăta. (Încă un prieten minunat a intrat în viața mea anul trecut, Părintele Arsenie de la Mănăstirea Sâmbăta t.n.)”³².

„Părintele Arsenie” este scris în limba română, dovadă a căldurii cu care principesa Ileana îl menționa în paginile jurnalului ei intim (făcea aceasta când se referea la persoane, locuri, expresii sau cuvinte dragi ei, pe care considera că limba engleză nu le-ar putea reda așa cum trebuie). Nu putea numi

ași făcut dv. pentru ei trebuie întâi întinat și apoi șters de tot”. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, p. 29.

³¹ Așa se face că, multe personaje le regăsim cu pseudonime: Dr. X, Deasupra, Dedesubt etc. Chiar Principesa își argumenta lipsa de „precizie” în nominalizarea celor care au ajutat-o: „nu pot relata decât unele fapte, pentru că trebuie să îi protejez pe cei care sunt încă sub ocupația rușilor”. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, p. 264.

³² ANIC, Fond *Principesa Ileana*, Vol. I-8, ff. 38-39.

o persoană puțin cunoscută sau conjunctural cunoscută „great and wonderful friend”, acest fapt dovedind că pe parcursul anului care trecuse, cei doi legaseră o sinceră și puternică prietenie, poate chiar bazată pe o dimensiune duhovnicească (duhovnic – fiică duhovnicească). Nu încapă îndoială că „Părintele Arsenie” este unul și același cu părintele Arsenie Boca, cu atât mai mult cu cât nu exista altă Mănăstire Sâmbăta decât vechea ctitorie brâncovenească de la poalele Munților Făgăraș. Din aceste două rânduri putem afla și momentul în care cei doi au devenit prieteni: „anul trecut” – 1946 (însemnarea fiind făcută în 1947).

Această însemnare este dublată de o alta, scrisă în aceeași zi (28 iunie 1947), dar care consemna evenimentele din ziua de 27 iunie 1947.

„Yesterday evening in spite of rain we blessed the foundations of the copy of Stella Maris which we are building in the courtyard of the hospital. This is a miracol and thanks to a friend of good old Nae Păiș, the Ștefan Toculescu, then is so much to be grateful for. Părintele Arsenie was also there, he left this morning after 2 weeks stay with the camion and some photo I gave him, and also with half the personel of the hospital. (Aseară, în ciuda ploii, am binecuvântat fundația unei copii a capelei Stella Maris pe care o construim în curtea spitalului. Acesta e un miracol și ridicarea ei a fost posibilă mulțumită unui prieten vechi al lui Nae Păiș, pe nume Ștefan Toculescu. Părintele Arsenie a fost și el acolo, iar după o ședere de două săptămâni, a plecat în această dimineață cu camionul, luând cu el o poză pe care i-am dat-o și însoțit de jumătate din personalul spitalului. t.n.)”³³.

Ceremonia la care face referire principesa Ileana era reprezentată de sfințirea pietrei de temelie a „copiei” bisericii Stella Maris de la Balcic³⁴, capela de la Bran (replică fidelă a celei rămase în Cadrilater) fiind ridicată, dar nu finalizată, în anul 1947³⁵. Scopul acestui lăcaș de cult era acela de a adăposti inima reginei Maria, strămutată la Bran în 1940 pentru a nu rămâne în Balcicul revenit Bulgariei. Sfințirea pietrei de temelie a fost făcută de părintele Arsenie Boca și de preotul Ioan Lascu din Bran³⁶, participarea la eveniment fiind

³³ ANIC, Fond *Principesa Ileana*, Vol. I-8, ff. 38-39.

³⁴ Micuța capelă ortodoxă a fost ridicată în anul 1929 în cadrul complexului arhitectonic și peisagistic de la Balcic, regina Maria dorindu-și un spațiu de rugăciune după gustul ei. Construcția, într-un stil eminent bizantin, a fost pictată în următorii doi ani de către Anastasie Demian, Tache Papatriandafil și Dumitru Brăescu. Emanoil Bucuța, „Balcicul cu 14 figuri”, în *Boabe de grâu. Revista de cultură*, An. II, Nr. 3 (mai 1931), p. 269; Florin Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță, *Români și bulgari. Provocările unei vecinătăți*, Ed. Cartea Universitară, București, 2007, p. 250.

³⁵ După așezarea pietrei de temelie, capela a fost ridicată în doar câteva luni, pictura aparținându-i renumitului pictor Arthur Verona. Din păcate, evenimentele din decembrie 1947, declararea României ca republică socialistă și plecarea în exil a principesei Ileana au făcut ca Stella Maris de la Bran să nu fie și sfințită. Abia după 1989 lucrările au continuat, capela fiind finalizată și sfințită în anul 2005. Inima reginei Maria nu a fost însă așezată, nici până astăzi, în acest loc.

³⁶ Preotul Ioan Lascu, apropiat al principesei Ileana, a suferit și el în perioada comunistă, fiind anchetat și condamnat din pricina faptului că s-a aflat în preajma Domniței. Ștefan Iloaie,

confirmată și în interogatoriul din 5 octombrie 1955³⁷. Însemnarea principesei Ileana surprinde, la final, plecarea de la Bran în ziua următoare a monahului de la Sâmbăta, acesta primind în dar o fotografie cu dedicație. Deși despărțirea aducea cu sine și o mare doză de tristețe (odată cu Arsenie Boca plecând și o bună parte a personalului spitalului), nu știm dacă aceasta a fost și ultima întrevvedere dintre cei doi. Tindem să credem că nu, cu atât mai mult cu cât, Părintele afirma că ultima întâlnire a avut loc undeva în luna noiembrie a anului 1947. La plecarea din țară, ca și în alte dăți, principesa Ileana i-a oferit un dar, o scrisoare în rândurile căreia sintetiza ceea ce a reprezentat Arsenie Boca pentru ea: „o lumină în viața mea”.

„De prin luna noiembrie 1947, eu nu am mai fost în vizită la domnița ILEANA și nici ea nu a fost la mănăstirea „Sâmbăta de Sus”. Când ea a plecat din România, mi-a lăsat o scrisoare în care îmi scria că îmi mulțumește, întrucât am fost o lumină în viața ei. Această scrisoare mi-a fost adusă de MARIA CIOLAC. Scrisoarea poate fi găsită la mănăstirea „Sâmbăta de Sus” împreună cu mai multe cărți care sunt ascunse sub streșina casei de oaspeți a mitropolitului la locul indicat de mine în schița pe care am făcut-o. Alte legături nu am avut cu domnița ILEANA și nici cu personalul sau vizitatorii care au vizitat-o la castelul Bran, în afară de cele arătate”³⁸.

Iată deci că, dincolo de dovezile „indirecte”, imagistice sau documentare, care dovedeau faptul că prietenia dintre principesa Ileana și părintele Arsenie Boca era una reală și data cel puțin din anul 1946, avem și mărturia directă a Principesei, aceasta amintindu-l explicit, cu numele, pe ieromonahul de la Sâmbăta de Sus în jurnalul său. Din păcate, aceleași pagini nu consemnează și discuțiile purtate în numeroasele întâlniri dintre cei doi, puținele indicii în acest sens fiind cele asociate unor martori oculari³⁹ și, în special, aceleiași mărturisiri făcute de Arsenie Boca în fața organelor de anchetă. De altfel este de remarcat interesul deosebit pe care Securitatea l-a acordat aflării

Mărturisitori de după gratii: slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste, Ed. Arhiepiscopiei, Cluj-Napoca, 1995, p. 44.

³⁷ În fața anchetatorilor, Arsenie Boca amintea că: „Am făcut o dată slujbă împreună cu preotul din Bran LASCU, la așezarea pietrei fundamentale a capelei din curtea spitalului de la Bran”. Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, p. 434.

³⁸ Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, p. 435.

³⁹ Nicoleta Petcu a realizat în anul 2005 un interviu cu Anica Todor (n. 1927 – m. 12.12. 2006) din Bran Sohodol, cea care, în intervalul 1944/1045–1947 s-a aflat în serviciul principesei Ileana. Anica Todor afirma că de mai multe ori, un călugăr a vizitat-o pe domnița Ileana, aceasta, „având o înclinație spre călugărie”, discutând multe ore cu el în salonul mare, mai mult decât atât arătându-i acestuia și bijuteriile princiare (diademă, ceasuri, coliere etc). Nicoleta Petcu, „Principesa Ileana a României și Părintele Arsenie Boca”, în *Muzeul Național*, Nr. XXVI, 2014, p. 258.

conținutului discuțiilor, persoanelor pe care Părintele le-a întâlnit la Principesă acasă⁴⁰, eventualelor atitudini sau poziții prolegionare⁴¹ (motiv recurent în toate anchetele care l-au vizat pe părintele Arsenie Boca⁴²) și, după cum am văzut, obiectelor primite cadou de la domnița Ileana.

„În tot timpul cât am stat la castelul Bran, preocupările mele au fost următoarele: Țineam predici cu caracter religios în fața domniței ILEANA și a unor doamne care compuneau anturajul domniței, însă numele cărora nu le cunosc. La predicile ținute de mine mai veneau surorile din spital, medici și farmaciști, dintre care îmi amintesc de MARIANA CIOLAN, originară din orașul Stalin, în prezent nu știu unde se găsește. (...) Doctor PUȘCARIU numele celălalt nu-l mai știu (...) Dr. BĂDILĂ, nu mai rețin numele celălalt, era student în ultimii ani la facultatea de medicină din Cluj. El a întrerupt cursurile facultății și din acest lucru am dedus că el acolo este fugar, pentru faptul că el este urmărit de organele de Stat. Mi se pare că numele de BĂDILĂ l-a primit la castel, adică era un nume fals. (...) Farmacistul HERMAN, celălalt nume nu l-am cunoscut niciodată. (...) Îmi amintesc că din anturajul domniței ILEANA mai făcea parte o profesoară pensionară de la arta dramatică din București, care în acel timp ținea conferințe și ea despre „Faust”. Numele ei nu-l rețin și nici nu știu unde se găsește.

⁴⁰ În cele două interogatorii ale lui Nichifor Crainic, anchetatorii au vrut să știe de la acesta dacă are cunoștință de persoanele cu care Arsenie Boca a intrat în contact prin intermediul principesei Ileana. De asemenea se dorea a se ști de la cel anchetat dacă aflase și subiectele discutate între Principesă și Părinte. La aceste întrebări, Nichifor Crainic nu a dat multe amănunte, fie pentru că nu știa, fie pentru că nu a dorit să spună ceea ce, eventual, îi povestise Arsenie Boca. „**Întrebare:** Ce v-a vorbit Arsenie despre vizita lui la Arhiducesa Ileana? **Răspuns:** În afară de cele declarate anterior, nu mi-a mai spus decât că a primit de la ea medicamente pentru a le da la săraci și și-a exprimat dorința de a vizita mănăstirea. **Întrebare:** Ce persoane a cunoscut Arsenie Boca la Arhiducesa Ileana? **Răspuns:** Nu mi-a spus persoanele ce le-a cunoscut la Arhiducesa Ileana și dacă a cunoscut asemenea persoane”. Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, pp. 441–442. De altfel, era greu ca Nichifor Crainic să știe foarte multe amănunte, în anii 1945–1947 el ascunzându-se la diverse cunoștințe pentru a nu fi arestat și închis (la 2/4 iunie 1945 a fost condamnat în contumacie la 10 ani de temniță grea).

⁴¹ După cum am văzut deja, toate acuzațiile de manism, anticomunism etc. au fost retrase în 1946 chiar de autorități. Mi mult decât atât, același Nichifor Crainic afirma că Arsenie Boca era cu totul apolitic. „**Întrebare:** Ce politică a făcut Arsenie Boca? **Răspuns:** Era cu desăvârșire apolitic”. Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, p. 438.

⁴² Multiplele arestări ale părintelui Arsenie Boca (1945, 1946, 1948, 1955) au vizat și demonstrarea/infirmarea „legăturilor” acestuia cu legionarii. Astfel, el a fost chestionat cu privire la persoane precum: Antonie Plămădeală, Nicolae Bordașiu, Nichifor Crainic, principesa Ileana sau alți profesori de teologie, toți aceștia fiind suspectați a fi legionari sau (unii dintre ei) susținători ai acestora. Și în sens invers s-a făcut ancheta. Astfel, Zamfira Constantinescu (stareța de la Prislop), Nichifor Crainic, Pavel Nicolae, Antonie Plămădeală, Horia Drăghici etc. au fost întrebați, la rândul lor, despre eventuala apartenență sau simpatie a Părintelui față de Mișcarea Legionară. George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Ed. Partener, Galați, 2009, pp. 61–62; 95–96.

Tot la castelul Bran a mai venit și regina Elena, cred că era însoțită de doamnele de onoare. Am cunoscut și pe regina Elena personal, am avut discuții personal cu ea, însă foarte puțin, discuții care s-au rezumat la starea sănătății ei. Alte discuții nu am avut cu ea. La castelul Bran au venit și ofițerii americani. Eu îmi amintesc că am cunoscut personal pe un ofițer american bătrân însă numele lui nu-l mai rețin. (...) Alte preocupări pe care le aveam la castelul Bran, în afară de predici, tâlmăceam anumite părți din Scriptură și răspundeam la diferite întrebări care mi se puneau în legătură cu credința. (...)

În afară de preocupările duhovnicești, vizitam pe domnița ILEANA în apartamentul ei, unde am avut și discuții cu ea. Astfel îmi amintesc că am discutat despre moartea lui ZELEA CODREANU spunându-mi că în ceea ce o privește ea l-a simpatizat și că regretă moartea lui, comisă de fratele ei, CAROL al II-lea, exprimând următoarele cuvinte „România este singura țară în care succesul nu are succes”. S-a referit la succesul pe care îl avea Codreanu, însă care nu a adus nici un succes, făcându-l vinovat în acest sens pe CAROL al II-lea. Ea prevedea schimbările care au să se facă în România și îmi amintesc că se frământa cum să facă să rămână în țară. Legat de aceste discuții pentru a se documenta, eu i-am dat să citească cartea „Protocoloalele Înțelepților Sionului”, precizându-i că deși este o carte interzisă totuși se pare că ceea ce scrie cu privire la regi se va realiza”⁴³.

Conținutul discuțiilor dintre Arsenie Boca și principesa Ileana va rămâne, cel mai probabil, pentru totdeauna un mister. Și în această declarație, Părintele a omis să intre în detalii, numele oferite, temele de discuție avute cu invitații fiind unele deja cunoscute (medicii menționați de Arsenie Boca apar de nenumărate ori în însemnările Principesei, ei fiind cunoscuți de către toți pacienții spitalului). Tenta „legionară” pe care unele afirmații par a o avea, trebuie privită cu circumspecție, asemenea multor elemente constitutive din procesele verbale care finalizau un interogatoriu. Informațiile erau, nu de puține ori, rezultatul unor presiuni din partea anchetatorilor, aceștia dorindu-și să obțină confirmarea rechizitoriului, dar și anchetații știau că, oferind răspunsurile „așteptate”, chinul poate fi scurtat.

Faptul că prietenia dintre cei doi nu s-a încheiat în momentul expulzării principesei Ileana din țară, ci a continuat, în mod invizibil dar adânc imprimat în sufletul lor, poate fi ușor dedus urmărind, în special, parcursul domniței Ileana. Aceasta, după eșecul căsniciei cu Anton de Habsburg – 1954, după pierderea uneia dintre fiice (Maria Ileana) – 1959, după destrămarea celei de-a doua căsnicii – 1965, la acestea adăugând anii în care a trăit în Elveția, Argentina și Statele Unite ale Americii, a decis că adevărata ei chemare, redeșteptare a experiențelor duhovnicești din copilărie, este monahismul. Așa se face că, în 1961, la 52 de ani, principesa Ileana a intrat ca novice la o mănăstire ortodoxă de maici, în Franța, la Bussy-en-Othe. În 1967, a fost tunsă în monahism și a primit numele Alexandra. Maica Alexandra, așa cum a fost cunoscută, a pus bazele

⁴³ Florian Bichir, Romeo Petrașciuc, Raluca Toderel (Coord.), *Părintele Arsenie Boca în arhivele Securității. Anchete, Canalul și persecuția. Opus de documente*, Vol. II (Prislop, 1950–1959), Ed. Agnos, Sibiu, 2014, pp. 432–434.

mănăstirii de la Ellwood City⁴⁴, Pennsylvania, o mănăstire ortodoxă unde și-au găsit refugiul numeroși clerici și monahi români, unul dintre ei fiind și părintele Roman Braga. Aici a fost nu doar stareță, ci și mamă sufletească pentru toți aceia care au căutat sprijin și susținere morală și materială. A închis ochii la 21 ianuarie 1991, câteva luni după ce a avut bucuria de a se reîntoarce, pentru câteva zile, într-o Românie eliberată de comunism. Cu acea ocazie, dincolo de fericirea de a păși pe pământul atât de drag al țării pe care a purtat-o în suflet și în minte în toți acei ani, a putut îngenunchea și la mormintele părinților și „bunicilor” ei, care erau, din fericire, intacte.

În încheiere, ca o concluzie la cele expuse în aceste pagini, revenim la ceea ce precizam la un moment dat, faptul că există o singură mențiune, în lucrările ei publicate peste hotare⁴⁵, în care apare o referire la părintele Arsenie Boca, fără ca acesta să fie însă numit. Astfel, în seria de publicații cu caracter teologic pe care Maica Alexandra le-a alcătuit, se numără și *Introducere la Rugăciunea lui Iisus*. În preambulul paginilor acestei mici lucrări, maica Alexandra prezintă modul în care ea, personal, a intrat în contact cu această rugăciune „cu putere multă”.

„Am citit adesea Rugăciunea lui Iisus în cărți de rugăciuni și am auzit-o în biserică, dar ochii mi s-au deschis pentru întâia dată acum câțiva ani, în România. Acolo, în micuța mănăstire Sâmbăta, ascunsă în inima codrului întunecat, în bisericuța albă ce se oglindea în lacul montan ca de cleștar, am întâlnit un călugăr ce practica rugăciunea inimii. Pace și liniște profundă domneau în Sâmbăta acelor timpuri; era un loc al tihnei și al tăriei; mă rog Domnului să fi rămas așa. De când am fost ultima oară la Sâmbăta, pașii m-au purtat departe, dar, în tot acest timp, Rugăciunea lui Iisus a stat tainic în inima mea, asemenea unui dar prețios. A dăinuit acolo până acum câțiva ani, când am citit *The way of a Pilgrim*. De atunci, am căutat să o practic neîntrerupt. Uneori, rătăcesc calea; și totuși, rugăciunea mi-a deschis în inimă și suflet orizonturi neînchipuite”⁴⁶.

În aceste rânduri îl regăsim, fără doar și poate pe părintele Arsenie Boca, călugărul de la Sâmbăta care, învățând Rugăciunea Inimii în Sfântul Munte Athos, a împrăștiat-o, a practicat-o și a transmis-o mai departe celor care și-au dorit să-l cunoască mai bine pe Dumnezeu. Principesa Ileana a fost unul dintre cei care, aflându-se în preajma Părintelui nu a rămas indiferentă la ceea ce acesta i-a spus. În lungile ore de discuție, fie la Bran, fie la Sâmbăta de Sus, Arsenie Boca i-a pus în inimă domniței Ileana germele iubirii de

⁴⁴ Bev Cooke, *Principesa și monahie: Domnița Ileana – Maica Alexandra*, (traducere de Luminița Irina Niculescu), Ed. Humanitas, București, 2011, pp. 179–250.

⁴⁵ Putem menționa printre acestea: *Meditations on the Nicene Creed*, Morehouse-Gorham Co., New-York, 1958; *Introduction to the Jesus Prayer*, Forward Movement Publications, 1959; *Our Father – Meditations on the Lord’s Prayer*, The Orthodox Book Center, Miami; *The Spirit of Orthodoxy*, The Advent Papers, Boston; *The Holy Angels*, Light and Life Publishing Company, Minneapolis, 1987.

⁴⁶ Ileana, *Principesa de România, Arhiducesă de Austria, Trăiesc din nou*, (traducere de Mihaela Skultéty-Myer), Ed. Humanitas, București, 2010, p. 381.

Dumnezeu. Și acest germen a rodit, „pământul” fiind unul cu adevărat bun. Iată cum, peste ani, ceea ce părea a fi o prietenie prematur și brutal întreruptă de vitregiile istoriei, s-a metamorfozat și s-a împlinit într-un mod, pentru unii, neașteptat.

**PRINCESS ILEANA AND FATHER ARSENIE BOCA. A
FRIENDSHIP AT THE DAWN OF THE COMMUNIST REGIME**

- Summary -

Throughout history, we have records not only of unique, unrepeatabe events, but also of personalities who stand out through a series of traits that turn them into exceptional destinies. Two such examples are Princess Ileana of Romania and Father Arsenie Boca, both special figures of the twentieth century in Romania. Although their lives were completely different, given their origins and the course of their lives, they intersected at one point. Their meeting led to a special friendship, that was unique, considering the difficult years at the end of World War II and the beginning of the Communist regime in Romania. Our paper, which brings to the readers' attention a series of unprecedented information and documents, presents a unique page of Romanian and Church history. Consequently, we may gain a better understanding of the context of the closeness between Princess Ileana of Romania and Father Arsenie Boca, the controversies related to the moment of their encounter, the evolution of their friendship. We will not forget to discuss the influence Father Arsenie Boca exercised over the choice of Princess Ileana's future monastic life, who later became Mother Alexandra.

DAGGER USED BY THE IMPERIAL RUSSIAN ARMY AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY¹

Adrian SOCACI

In 2010 I received from Gh. Spelmezan from Cluj a cold-steel weapon (pl. II/a-b), namely a Russian dagger, type Kinjal M-1907². The two elements of the weapon, the dagger (pl. I/a-b) along with its scabbard (pl. I/c-d) are well preserved and did not suffer any major morphological changes throughout the years.

In the past the daggers were widely used in Persia and Caucasus area and the manner in which they were made and decorated was diverse. They were used from the end of the 17th century and will be later adopted by the Russian light cavalry as defensive and offensive weapons³. The Kinjal-type daggers were an important article of clothing and were worn diagonally on the front of the belt. Their detailed history can be found in the works signed by А. Н. Кулинский⁴ and Э. Г. Аствацатурян⁵. Two versions of these daggers were produced: one with a straight blade and another version curved. Those with the straight blade were used from 1840 until the beginning of the 20th century by the Black Sea Cossack troops⁶. A similar model, but with a longer blade, ornamented with local artistic motifs by the craftsmen, was used by the Caucasian Cossack troops in between 1904 and 1917⁷. The most elaborate versions were also adopted by officers⁸, the main characteristics being the most intricate decorum and the production process⁹. Lacking any decorations, but made out of quality steel, the straight blade daggers have been a part of the military equipment of the machine gunners during the World War I¹⁰. Lately they were exhibited by some museums in Ukraine¹¹.

¹ English translation: C. M. Coatu.

² I wish to thank Z. Markov from the Muzeul Banatului Timișoara for the preliminary information regarding this type of cold-steel weapon and for part of the bibliography.

³ Stone 1999, p. 459.

⁴ Кулинский 1994, pp. 110–111, 113–119; Кулинский 2001, vol. I, pp. 208–209.

⁵ Аствацатурян 2004; see the chapters dedicated to daggers.

⁶ Кулинский 2001, vol. I, pp. 214–215, no. 84.

⁷ Кулинский 2001, vol. I, pp. 218–219, no. 86.

⁸ Кулинский 2001, vol. I, pp. 216–217, no. 85; Аствацатурян 2004, fig. 53.

⁹ Аствацатурян 2004, fig. 48.

¹⁰ Кулинский 2001, vol. I, p. 220, 223, no. 88 (see picture at p. 222).

¹¹ Шлайфер, Волох 2012, p. 424.

With regards to the daggers with a curved blade the lower ranks of some troops from the imperial Russian army were equipped in between 1907 and 1910 with the type Kinjal M-1907, the so-called „bebout” dagger¹². The army used them however until 1917. There are Kinjal M-1907 type daggers identical to the piece presented here in the collection of Muzeul Banatului Timișoara¹³.

The elements that form this weapon have several distinguishing traits, worthy of being mentioned:

The dagger (pl. I/a-b) has a slightly curved blade, fashioned from quality steel, with a sharp double-edged blade. The blade’s width is 35 mm and the present weight is 534 grams. The blade is 43,5 centimetres long with two parallel fullers on each side. The handle is 15,5 centimetres long with wooden hilts¹⁴ (a reddish fine wood, possibly rose wood) but does not have a cross guard. The right side hilt is fixed with two brass rivets ending with semi-globular heads. The lower side rivet passes through the washers that hold the ring, a yellowish brass band 1,1 centimetres in width, designed to ensure the rigidity of the handle. The ring has on its right side (pl. II/c) the stamped mark¹⁵ and the Cyrillic letter „П”¹⁶ applied by the Zlatoust weapon factory (Chelyabinsk Province, Russian Federation)¹⁷; on the left side the ring has a stamped inscription in Russian „ЗБ2AMP 126” (pl. II/d).

The scabbard (pl. I/c-d) is 48 centimetres long and weighs 230 grams. It is made from wood and dressed in black leather. Unfortunately, time left its marks on the leather scabbard which is cracked on the left side and along the lower edge. The stitching that held together the leather along the upper edge is loose across several centimetres. At both ends the scabbard is decorated with brass fittings. A rectangular, oval-elongated in section, brass fitting is perfectly fitted on the scabbard at its upper-end. On the right, the thicker blade of the fitting is decorated with two grooves (pl. II/e) and ends with a loop through which the strap belt is passed. On its left side, the same fitting is stamped (pl. II/f) with the number 126 and the stamp mark of the producer. On its lower side the scabbard is held together with wire and protected by a triangularly-shaped, brass sheet fitting, ornamented with a semi-globular head. The brass sheet is stamped with the producer’s mark (pl. II/g).

The exact year of the manufacture of the dagger cannot be definitely

¹² Кулинский 1994, pp. 118–119; Кулинский 2001, vol. I, p. 220, no. 87 (see picture at p. 221).

¹³ Markov, Petrović 2012, pp. 60–61, no. 56–58.

¹⁴ However the left wooden hilt is missing.

¹⁵ Although minuscule it seems to represent a bow overlapped by an arrow pointing downwards (see Кулинский 1994, p. 171, fig. 202).

¹⁶ The letter indicates the abbreviation from „Пробован”, the check mark being applied between 1837–1905 (see Кулинский 1994, p. 171, fig. 198; Кулинский 2001, vol. II, p. 236, 238, no. 11); See also Markov, Petrović 2012, p. 60, no. 56.

¹⁷ The arrival of German craftsmen in the Ural area at the start of the 19th century made possible the creation of a „school” in Russia, the blade manufacturing techniques being transferred from the renowned Solingen manufactory (see Kulikovskih 2009, pp. 444–446).

stated because, unlike in other cases¹⁸, the left side of the blade is stamped only with „II” (pl. II/d) without any elements to help us date it.

References/Bibliographie

- Аствацатурян 2004 Э. Г. Аствацатурян, Оружие народов Кавказа, Санкт-Петербург, 2004.
- Kulikovskih 2009 S. N. Kulikovskih, Zlatoust armory: from „a German fabrication” to Manufacture, Journal of Siberian Federal University. Humanities&Social Science 3, 2009, 2, 443–451.
- Кулинский 1994 А. Н. Кулинский, Русское холодное оружие военных, морских и гражданских чинов 1800–1917 годов, Санкт-Петербург, 1994.
- Кулинский 2001 А. Н. Кулинский, Русское холодное оружие XVIII–XX вв., Том I–II, Санкт-Петербург, 2001/A. N. Kulinsky, Russian Edged Weapons, Polearms&Bayonets 18–20th c., Vol. I–II, St. Petersburg, 2001.
- Marcov, Petrović 2012 Z. Markov, D. Petrović, Cold Arms, Gradski muzej Vršac, 2012.
- Stone 1999 G. C. Stone, A Glossary of the Construction, Decoration and of Arms and Armour in all Countries and in all Times, Mineola (New York), 1999.
- Шлайфер, Волох 2012 В.Г. Шлайфер, А.А. Волох, Музей истории оружия. Краткий очерк, Война и оружие. Новые исследования и материалы. Труды Третьей международной научно-практической конференции, 16–18 мая 2012 года, Часть III, Санкт-Петербург, 2012, 417–430.

UN PUMNAL FOLOSIT DE ARMATA ȚARISTĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

- Rezumat -

În anul 2010, am primit de la Gh. Spelmezan din Cluj o armă albă, Kinjal M–1907 (pl. II/a-b), aflată într-o stare bună de conservare. Arma este compusă din două piese: pumnalul și teaca.

Pumnalul (pl. I/a-b) are lama din oțel, ușor încovoiată, cu tăiș dublu. Mănerul păstrează doar pe partea dreaptă plăseaua din lemn, care este fixată cu nituri și cu o bucsă de alamă (pl. II/c-d).

Teaca (pl. I/c-d) din lemn este acoperită cu piele. În partea inferioară, a fost întărită cu un manșon triunghiular din alamă care este ornamentat cu un cap semi-globular (pl. II/g). În partea superioară este prevăzută cu o brățară (pl. II/e-f) din același aliaj, cu inel de fixare pentru breteaua de la centură.

Pe elementele de alamă (pl. II/c-g) ale armei se mai află tăieturi, ștampila de

¹⁸ Markov, Petrović 2012, pp. 60–61, no. 57–58; See also Кулинский 2001, vol. II, p. 260.

marcă, semne prescurtate și inscripții în limba rusă. Piesa provine de la fabrica de arme din orașul Zlatoust (regiunea Celyabinsk, Federația Rusă).

Armata țaristă a fost dotată cu pumnale Kinjal M-1907 până în anul 1917.

DAGUE UTILISÉE PAR L'ARMÉE IMPÉRIALE RUSSE AU DÉBUT DU XXE SIÈCLE

- Résumé -

En 2012, nous avons reçu une arme blanche, Kinjal M-1907 (pl. II/a-b), en bon état de conservation, de la part de M. Gh. Spelmezan, habitant du Cluj. L'arme se compose de deux éléments: la dague et le fourreau.

La lame à double tranchant de la dague (pl. I/a-b) est en acier et elle est légèrement courbée. La manche retient la poignée en bois seulement sur la partie droite, fixée à l'aide des rivets et d'une bague en laiton (pl. II/c-d).

Le fourreau (pl. I/c-d) est en bois recouvert de cuir. La partie inférieure a été renforcée avec un manchon triangulaire en laiton, orné d'un embout hémisphérique (pl. II/g). La partie supérieure est munie d'un bracelet (pl. II/e-f) fait du même alliage, avec un anneau qui sert à attacher l'arme aux passants de ceinture.

Les éléments en laiton (pl. II/c-g) de l'arme montrent aussi des coupures, le cachet de la marque, des signes abrégés et des inscriptions en russe. La pièce a été produite à l'usine d'armes de la ville de Zlatoust (oblast de Tcheliabinsk, Fédération de Russie).

L'Armée impériale russe a été équipée de dagues Kinjal M-1907 jusqu'en 1917.

EIN DOLCH, DER ZU BEGINN DES 20. JAHRHUNDERTS, VON DER ZARISTISCHE ARMEE VERWENDET WIRD.

- Zusammenfassung -

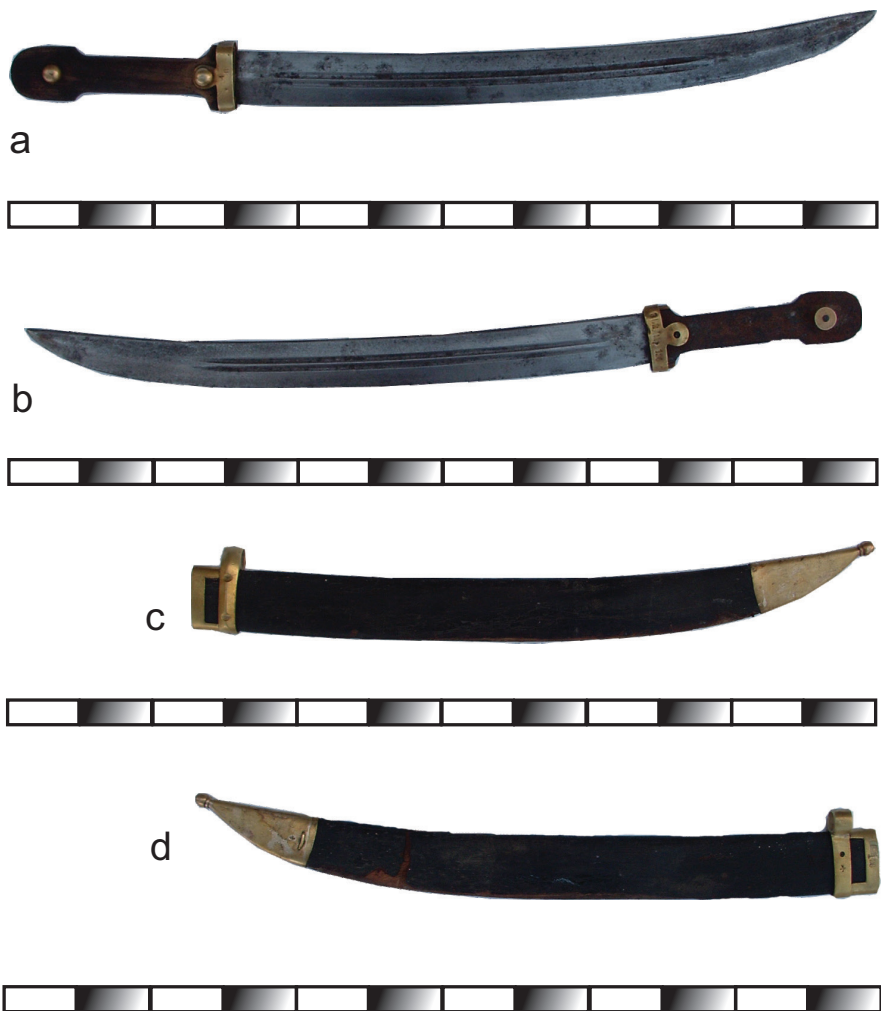
Im Jahr 2010 erhielt ich von Gh. Spelmezan aus Cluj, eine weiße Waffe, Kinjal M-1907 (pl. II/a-b), die noch gut erhalten ist. Die Waffe besteht aus zwei Teilen: der Dolch und die Scheide.

Der Dolch (pl. I/a-b) hat eine leicht angewinkelt Stahlklinge und eine Doppelkante. Der Handgriff hält den Holzgriff nur auf der rechten Seite, der mit Nieten und einer Messing Kausch befestigt ist. (pl. II/c-d).

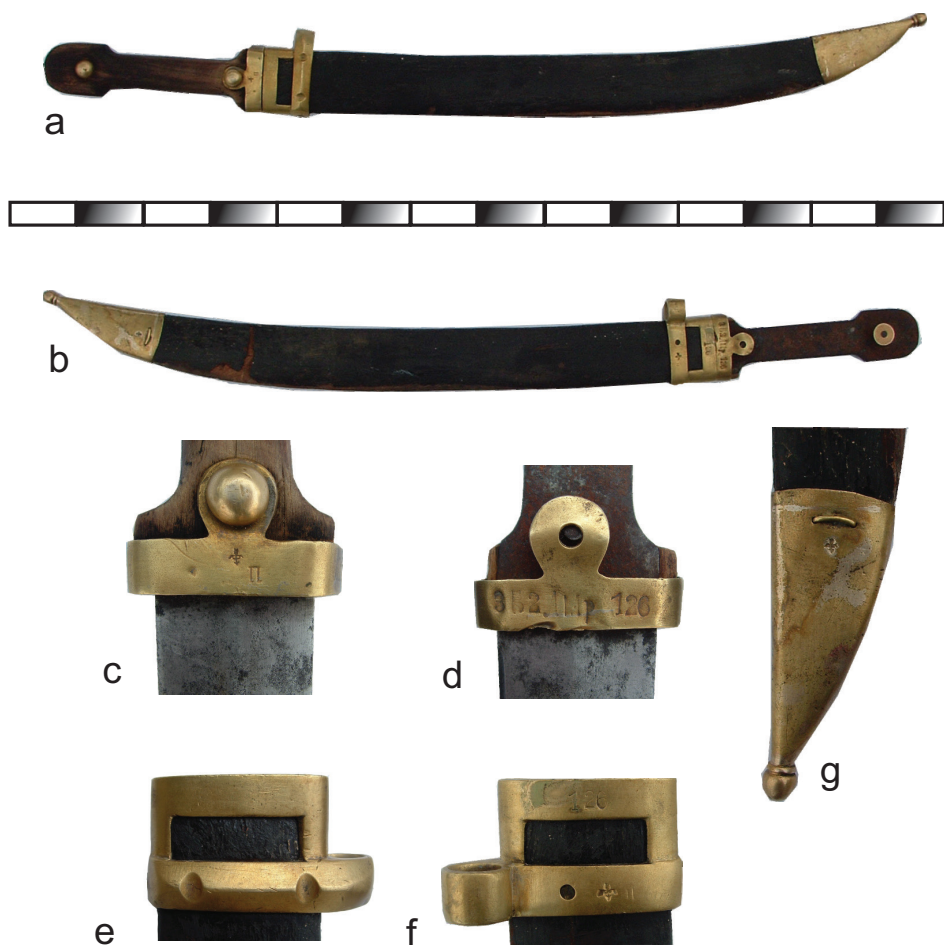
Der Holzsteckscheide (pl. I/c-d) ist mit Leder bezogen. Im unteren Teil wurde sie mit einer dreieckigen Messinghülse verstärkt, die mit einem halbglobularen Kopf verziert ist (pl. II/g). Der obere Teil ist mit einem gleichen Legierungsarmband (pl. II/e-f) versehen, mit einem Befestigungsring für das Gurtband.

Auf den Messingelementen (pl. II/c-g) der Waffe befinden sich auch Schnitte, Stempel, verkürzte Zeichen und Inschriften in russischer Sprache. Das Stück stammt aus der Waffenfabrik in der Stadt Zlatoust (die Celyabinsk Gegend, Russland).

Die zaristische Armee war bis 1917 mit Kinjal M-1907 Dolchen ausgestattet.

Pl. I. a-b/ The dagger; c-d/The scabbard.
a-b/Le poignard; c-d/Le fourreau.

PI. II. a-b/ The cold-steel weapon; c-g/brass fittings.
a-b/L'arme blanche;c-g/éléments en laiton.

FILE DIN JURNALUL UNEI ADOLESCENTE - MARIA ELENA MICȘA (1940-1941)

Dan Lucian VAIDA

Printre bunurile cu valoare documentară ajunse în ultima perioadă la Muzeul Grăniceresc Năsăudean, se numără și mai multe pagini de jurnal, scrise în anii 1940-1941, aparținând unei fete cu origini locale, și anume Maria Elena Micșa, cunoscută printre apropiați cu numele de alint Pica sau, uneori, Marilena. Manuscrisul ne-a captat atenția din prima clipă atât datorită talentului literar al posesoarei, cât și prin prisma informațiilor de natură istorică pe care ni le oferă.

Cercetările întreprinse în continuare ne-au permis stabilirea câtorva date biografice despre autoarea jurnalului. Tatăl ei, Victor Micșa, era originar din Dej, fiind absolvent, în anul 1907, al Liceului de Stat din localitate¹⁹, și ulterior, al Facultății de Drept din cadrul universității clujene. Serviciul militar l-a făcut în armata austro-ungară, luând parte ca ofițer la Primul Război Mondial, din care s-a întors, se pare, cu o anumită formă de invaliditate. La finele anului 1918 îl regăsim printre membrii Gărzii Naționale Române din Dej, iar la 1 iunie 1919, Teodor Mihali, prefectul județului Solnoc-Dăbâca, îl numește primar al orașului Gherla, funcție pe care o va deține, cu o scurtă întrerupere, până în anul 1934²⁰.

De cealaltă parte, mama Mariei E. Micșa era învățătoarea Maria Sabina Grivase, pe care o întâlnim profesând mai întâi în Lușca²¹ (Năsăud), apoi la Gherla și Constanța, dar, cu siguranță, activitatea sa didactică s-a derulat și în alte locuri. Mergând mai departe pe linie maternă, Pica Micșa l-a avut ca bunic pe învățătorul Clement Grivase (1855-1918), originar din comuna Nepos, devenit director la Școala de Fete și la Școala Normală din Năsăud, cu o bogată activitate în Reuniunea învățătorilor gr.-cat. „Mariana” și în Astra²².

¹⁹ George Mânzat, *Monografia orașului Dej, Din cele mai vechi timpuri până în zilele de azi*, Tipografia Națională „George Matheiu”, Bistrița, 1926, p. 268.

²⁰ Victor Micșa a deținut funcția de primar al orașului Gherla între 1 iunie 1919 - 5 iunie 1931 și, ulterior, între din 5 iulie 1931 - 1934 (*Toți primarii, de la 1700 la zi*, în „Gherla Info”, sâmbătă 19 ianuarie 2013, ediție on-line).

²¹ La 21 septembrie 1905 Senatul scolastic confesional greco-catolic din Parohia Lușca, având ca președinte pe Ioan Ciurdărean, o numește pe Maria Grivase învățătoare „ordinară”, pe baza concursului susținut, cu un salariu anual de 800 coroane (document păstrat în Arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean).

²² *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud* (coord. Ioan Seni), ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 166.

De asemenea, una dintre surorile mamei era nimeni alta decât dăscălița și scriitoarea Virginia Grivase, cea care l-a inspirat pe marele romancier Liviu Rebreanu în conturarea portretului învățătoarei Virginia Gherman din romanul *Ion*. Între cei doi s-a legat o strânsă prietenie pe vremea când Liviu Rebreanu era ajutor de notar la primăria din Nepos, post ocupat în primăvara anului 1909, iar Virginia Grivase era învățătoare la școala din aceeași localitate²³.

În ceea ce o privește pe Maria E. Micșa, despre aceasta știm că a avut o viață scurtă, curmată la numai 18 ani din cauza tuberculozei, o boală cu numeroase victime la vremea respectivă. Despre primii ei ani de viață cunoaștem puține lucruri, în condițiile în care nu deținem și nu am reușit să consultăm vreun act oficial de stare civilă sau religios care să-i aparțină. Datele pe care le punem la dispoziție au fost obținute din scurte însemnări pe fotografii, din mărturisirile unei descendente a familiei Grivase²⁴, sau chiar din paginile jurnalului pe care l-a scris, cu întreruperi, pe parcursul a doi ani de zile.

Din sursele amintite, reiese că Maria E. Micșa s-a născut la 24 martie 1924, la Gherla, unde mama sa era căsătorită, așa cum s-a precizat, cu Victor Micșa, primarul orașului. Probabil în anul 1928, are loc despărțirea părinților, fapt care va reprezenta pentru fiică o lovitură dură, ce îi va marca tot restul vieții. Se pare că împreună cu mama sa va mai rămâne o vreme la Gherla, acolo unde va sosi în 1929 și mătușa Virginia Grivase.

Câțiva ani mai târziu, cel mai probabil în 1932, mama și fiica se stabilesc la Constanța, sperând să găsească aici o climă favorabilă vindecării bolii de care suferea cea din urmă. Deducem însă că înainte de plecarea la Constanța au locuit o vreme la Năsăud, existând mai multe indicii în acest sens. Totodată, credem că la Năsăud și-a început Maria E. Micșa și ciclul primar de școală²⁵. Cert este că, ulterior, cele două vor păstra o strânsă legătură cu micul oraș de pe Someș, petrecându-și aici, cel puțin, vacanțele de vară. Pica își va aminti cu nostalgie de perioadele petrecute la Năsăud, pe care-l numește „orașelul meu scump, ascuns în falnicii munți ai Rodnei”.

În Constanța vor avea domiciliul la etajul doi al unui imobil, într-o locuință complexă, prevăzută cu mai multe camere. Chiar dacă, în ce ne privește, presupunem că ele erau și proprietarele spațiului respectiv, afirmația nu poate fi susținută, deocamdată, cu probe concrete. În schimb, cunoaștem că alături de ele se mai afla, așa cum reiese din paginile jurnalului, și „Tanti Mimi”, reprezentând probabil o rudă apropiată²⁶. Pe același nivel mai locuiau, în calitate de chiriași, și alte persoane pomenite pe parcurs: locotenentul Arhire cu

²³ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. II, Bistrița, 1974, pp. 280-282; *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud*, pp. 165-166; Mircea Daroși, *Învățătoarea Virginia Grivase - prototipul Virginiei Gherman din romanul „Ion”*, în „Cuibul Visurilor”, Maieru, anul XIX, nr. 5 (116), octombrie 2015, p. 5.

²⁴ Mulțumim d-nei Virginia Onigoaie din Năsăud pentru informațiile și materialele documentare puse la dispoziție.

²⁵ Se păstrează de la Maria E. Micșa o listă cu 25 de dascăli pe care i-a cunoscut la Năsăud.

²⁶ Întrucât și la adresa Virginiei Grivase, sora mamei sale, autoarea folosește uneori expresia „Tanti Virginia”, bănuim că și „Tanti Mimi” deținea, în fapt, calitatea de mătușă (din fr. „Tante”).

ordonanța sa, Memet, apoi „Madame Jerusalem”, comandorul naval Cociășu cu soția etc.

Dacă mama își va continua cariera didactică și în orașul de la malul mării, fiica va fi nevoită, la un moment dat, din cauza stării de sănătate, să renunțe la școală. Chiar și așa, instruirea ei nu va fi total abandonată, luând lecții de pian sau participând la diverse evenimente mondene. Știm că a mai existat și o încercare de întoarcere la școală, întrucât pe ultima pagină de jurnal, datată 8 noiembrie 1941, Pica notează că mama ei s-a decis să o reînscrisă la „Pension”, urmând să-și reia viața de elevă.

E greu de spus dacă Maria E. Micșa a mai apucat să meargă la școală, deoarece va înceta din viață în martie 1942, la vârsta de 18 ani, fiind înmormântată la Constanța. După dispariție, mama ei va reveni la Năsăud²⁷, aducând cu sine și o serie de amintiri legate de Pica, printre care paginile jurnalului de care ne ocupăm, dar și un set de fotografii, reproduse, de asemenea, cu această ocazie.

Tot la Constanța, Pica va începe, odată cu împlinirea vârstei de 16 ani, completarea jurnalului său intim. Însemnările pe care le redăm în continuare provin din două fascicule, respectiv un caiet dictando din epocă, imprimat pe copertă cu emblema Casei Regale a României, și un altul, cu dimensiuni mai mici, folosit inițial ca vocabular pentru învățarea limbii franceze²⁸. Nu excludem posibilitatea, dat fiind faptul că cele două surse au fost epuizate în ce privește spațiul de scriere, ca autoarea să-și fi continuat șirul gândurilor pe un alt suport, caiet sau carnet, care nu a mai ajuns la noi²⁹.

Dincolo de suferințele fizice și psihice prin care a trecut Maria E. Micșa, care se degajă pe întreg parcursul textului, și de exprimarea firească a fiorilor primelor iubiri, considerăm publicarea acestui jurnal binevenită și de interes pentru cititorii fideli ai anuarului nostru, dar și pentru cercetătorii avizați, autoarea reușind să redea într-o manieră aparte unele evenimente și elemente de viață cotidiană din perioada de început al celui de-al Doilea Război Mondial.

²⁷ Învățătoarea Maria Sabina Grivase a decedat în anul 1959, fiind înmormântată la Năsăud.

²⁸ Mulțumim și pe această cale kolegei Rodica Pop, de la Muzeul Grăniceresc Năsăudean, pentru efortul depus în descifrarea și transcrierea manuscrisului.

²⁹ Tot de la Maria E. Micșa a mai ajuns la noi, provenind de la o vârstă ceva mai fragedă, un caiet de desen, care îi dovedește măiestria și pe această direcție, dar și un caiet cu diverse consemnări: liste cu persoane cunoscute din Gherla, Năsăud și Constanța, în funcție de profesie și locul ocupat în societate; titluri de filme vizionate la cinema în Constanța, începând cu anul 1935; rețete de mâncăruri; impresii despre conducătorii diverselor țări etc.

„Jurnalul vieții mele !” Început la 16 ani

Moto:

„A fost un vis misterios
Și blând din cale afară
Și prea a fost de tot frumos
De-a trebuit să piară” !

Prima mea iubire și ... dezamăgire!

A fost odată, ca niciodată; a fost dar a luat sfârșit, cum se sfârșesc toate pe pământ și-n această dureroasă viață. Acum am în față numai amintirea depărtată, de parcă ar fi fost un vis. Un vis dureros, dar totuși gingaș și frumos, pentru că cuprinde în el prima mea iubire de copilă naivă și neștiutoare, dar totodată și prima dezamăgire, poate cea mai dureroasă, de până acum.

De aceea aș vrea să aștern pe hârtie acest basm, care face parte din amintirile mele, ca să trăiască cât voi trăi și eu, iar din ani în ani, când îmi voi răsfoi notițele de amintiri, să recitesc cu emoție aceste rânduri și să-mi pară că retrăiesc din nou clipele fericite și dureroase ale „primei mele iubiri!”.

Când am cunoscut pe tânărul V. P. eroul acestei iubiri nu aveam decât 8 ani. Dânsul avea 17 ani și urma studiile la teologia din „Năsăud-Cluj”. Vara însă venea în orașelul său natal „N”, unde, duminica și în sărbători, cânta la biserică împreună cu alți teologi. Era un tânăr brunet, cu ochii căprui-negri, catifelaji, cu statura potrivită. Avea o voce nespus de frumoasă de tenor, de aceea era și numit „asul teologiei”.

Prima dată l-am văzut în biserică. Era în amurg. Seară de „Paraclis”. Eu stăteam în banca întâia și, deodată, a răsunat în biserică vocea lui. Eu am ascultat extaziată căci, deși eram mică, aveam o înclinare spre un cântec frumos și admiram persoanele bine, care aveau calități frumoase. Până la acea vârstă nu auzisem așa o voce dulce și fermecătoare. De aceea tresării și ridicându-mi ochii de pe cartea de rugăciuni, îmi îndreptai privirile spre strană. Atunci l-am văzut prima dată. În penumbra tăcută a bisericii și-n reflectările numeroaselor lumânări, chipul lui frumos era ca o statuie de marmură. Mai ales ochii aceia, aveau o strălucire, ce întotdeauna m-au vrăjit.

*

11 martie 1940, Constanța.

Astăzi, când împlinesc 16 ani din viață, m-am hotărât ca să-mi fac un jurnal intim de zi.

De mult timp doresc să scriu un jurnal intim al vieții mele, unde să înșir bucuriile și durerile mele, care vor veni sigur, zi de zi, ca niște valuri uriașe, ca să-mi brăzdeze viața cu clipele lor de veselie sau tristețe, cu ceasuri de zâmbete și cu ceasuri de lacrimi.

După lungi meditații, m-am hotărât ca să încep scrisul „Jurnalului” în

ziua când voi împlini 16 ani. Astăzi am împlinit 16 ani, așa că pot să încep a așterne pe hârtie primele slove de începere a Jurnalului meu.

Țin întâi să închin primele rânduri spre Stăpânul nostru Isus Christos și spre ocrotitoarea mea, Sfânta Fecioară Maria, rugându-i fierbinte.

Luni, 3 iunie 1940.

Zi urâtă, de ploaie, cu cerul întunecos. Dimineața, pe la ora 10, a venit la noi d-na Ștrohmeyer, cu cumnata ei, ca s-o ia pe tanti Mimica cu ele la „Comănduirea pieței”, pentru vizele de pe „buletinurile de populație”. Tanti Mimica, fiind mai energică, să poată să răzbească prin mulțime mai repede până la colonelul cu vizele, deoarece d-na Ștrohmeyer pleacă miercuri la Cetatea Albă și orișicare clipă îi este prețioasă acum în ajunul plecării. Împachetarea lucrurilor, mobilierul „daraveră nevoie mare” etc. Toate astea se fac mai anevoios când ești o persoană singură, cu soțul plecat (la Cetatea Albă), și mai ai și doi copii mici. Îmi pare nespuse de rău că pleacă, mai ales că mă învățasem ca să mă joc cu fetița ei cea mai mare, „Trudica”, de un an și ceva. Nu era săptămână în care să nu ne rezezim pe la ei, ca să vedem pe Trudy, atât eu cât și tanti Mimica, care iubește și ea foarte mult copiii. Mergeam cu pachetele de covrigei mici, vanilați, pe care fetița lua câte trei-patru în mânuțele ei mici și grăsuțe, țipând „cudi, cudi”, adică „bun, bun”. A fost cea mai dragălașă fetiță din câte am văzut până acum. Miercuri după masă însă va pleca, cuminte, cu mămica și frățiorul ei mai mic „Paulică”, va pleca la dragul ei „papa”, pe care inimioara ei mică îl iubește mult, mult. Miercuri, la gară, mă va striga poate pentru ultima dată: „Pica, Pica”, și eu îi voi spune un ultim „rămas bun”.

Așa este viața. Aproape totdeauna te desparte de câte o ființă dragă. Am udat cu lacrimi și în trecut despărțirea care mi-a hărăzit-o destinul de multe ființe dragi, și sunt singură că și în viitor voi mai avea încă multe despărțiri de plâns.

După masă, pe la ora 2, a venit la noi Norica Roșculeț, ca să vadă ce mai facem. Scumpa de ea, e unul din puținele suflete care poate că ține cu adevărat la mine. Deși e mai tânără cu 3 ani ca mine, ne înțelegem foarte bine împreună. De ce n-am și eu o soră, un suflet cu care să mă sfătuiesc și la care să-i spun toate bucuriile și durerile pe care un om le are în fiecare zi.

După masă am stat toată ziua acasă. Am citit, am scris și am ajutat mamei la facerea situației elevilor pentru sfârșit de an.

Ordonanța sublocotenentului din camera vecină, mi-a adus iar „multe sărutări de mâini din partea d-lui cpt.”, comandantul muzicii Marinei Regale Române, cunoștința mea de la ceaiul hipic. I-am spus ca să nu-mi mai vorbească nimic de la domnul căpitan, căci nu-mi face plăcere. Am ascultat de sfatul lui tanti Mimi, care a spus că „respectivul căpitan nu face pentru mine”, fiindcă e prea în vârstă.

Seara când m-am culcat, nu știu de ce, eram pradă unei tristeți copleșitoare. Am stat multă vreme fără să pot dormi, cu ochii ațintiți în întuneric. Deodată, uitându-mă spre geamul din față, am zărit pe cer o steluță mică, care scliffea puternic în noaptea întunecoasă, trimițându-și razele drept la mine în

pat. Nu știu de ce, am simțit în sufletul întristat o mare mângâiere. Micuța și gingașa steluță, cu razele ei sclipitoare, mi-a strecurat în suflet nădejdi și visuri noi. Pe când o priveam cu dragoste și recunoștință ca pe o prietenă, care văzându-mă întristată a venit tiptil ca să mă alinte și să-mi spună „noapte bună”, gândul meu s-a îndreptat fără voie spre marele poet Mihai Eminescu, care a slăvit în poezie tot o steluță lucitoare, cum este și asta pe care o privesc acum. Poate a stat și el într-o noapte îndepărtată cu ochii la cer privind steaua care a răsărit și care va dispărea. Și poate steluța i-a mișcat sufletul atât, încât s-a decis să-i închine și ei o poezie:

„Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie
Era, pe când nu s-a zărit
Azi o vedem, și nu e”.

Marți, 4 iunie 1940.

Mă grăbesc să scriu o veste îmbucurătoare. D-na Ștrohmeyer a venit azi într-un suflet la noi, ca să ne spună că și-a amânat plecarea la Cetatea Albă, în urma unei telegrame primită de la domnul Ștrohmeyer.

Așadar, destinul a fost mai milos de data asta față de mine, prelungind încă cu câteva săptămâni plecarea micuței „Trudica”. De bucurie, am mers la pătuțul ei alb și mic, am luat-o în brațe, sărutându-i obrăjorii veșnic roșii, ca piersicile coapte, de multe, multe ori.

Seara, d-na Ștrohmeyer ne-a luat (pe mine și tanti Mimica) la cinema. Filmul a fost drăguț. O comedie veselă. Am râs cu lacrimi toate trei. „Sfântule Anton, patronul zilelor de marți, te rog din suflet ca toate zilele de marți pe care le voi mai trăi în viață, să fie la fel de fericite ca ziua asta”!

Miercuri, 5 iunie 1940.

Cum după masă am avut lecție de pian, dimineața am fost pentru a „exerța” lecțiile, acasă la Norica Roșculeț. Vorbă să fie „la exerțat”, deoarece mai mult am stat de vorbă amândouă, deoarece cam demult nu am putut să stăm de vorbă (ea fiind mereu la școală diminețile). Am mai destăinuit iarăși multe, multe lucruri din sufletul meu, dragei mele Noricel, care îmi este ca și o soră bună. După masă, pe la trei, am trecut iar pe la dânsa și am luat-o să meargă cu mine la domnișoara de pian.

La întoarcere a venit la mine, unde am jucat cărți, diferite alte jocuri sociale și am citit împreună câteva notițe din caietul meu de „amintiri”! Mai târziu a venit și mama ei, d-na Roșculeț, cu surioara ei mai mică, Lușica.

Seara eram veselă și fericită. Nu știam nici eu bine de ce. Poate pentru că mâine este Ziua Eroilor și va trece parada, va trece și muzica Marinei Regale Române, va trece și „el”, cel mai bun dansator cu care am dansat în seara frumoasă a celui de al doilea ceai dansant din viață. Îl voi vedea iarăși comandând cu adânc sentiment draga lui muzică, pe care o iubește mai mult ca orice pe lume. Va defila iarăși mândru, în ritmul fanfarei, cu privirea ațintită înainte, cu gândul departe de lume, înălțat în divinele sfere ale muzicii eterne.

Joi, 6 iunie 1940.

Ziua Sfântă a tuturor Eroilor din lumea întreagă care și-au jertfit viața pentru țările lor. Primul meu gând de astăzi îl îndrept spre acei Eroii bravi care cu sângele lor, încălzit la flacăra patriotismului, au făurit cel mai mare vis de veacuri al strămoșilor noștri: „Unirea tuturor românilor într-o singură țară”. Odihniți-vă în pace, scumpi Eroii ai neamului românesc și fiți siguri că amintirea voastră va trăi veșnic în sufletele românilor, că ei nu uită niciodată pe acei care își dau viața pe câmpul de luptă al datoriei. Numele vostru va fi slăvit acum de toate generațiile viitoare și pilda voastră înălțătoare va arde de acum ca o flăcără pentru totdeauna în mijlocul tuturor românilor, uniți într-un singur gând, acela de-a păstra, cu orice preț, în eternitate, țara întregită, scumpa moștenire pe care voi dragi Eroii ne-ați dat, cu prețul propriilor voastre vieți.

Duminică, 16 iunie 1940.

M-am trezit dimineața în sunetul dulce al muzicii Marinei Regale Române. M-am sculat repede, am îmbrăcat un capot de mătase înflorată de-al mamei și fără să vreau, cu o mișcare automată, am ieșit în balcon. Muzica era chiar în dreptul balconului, am vrut să mă retrag repede înapoi dar „el” a înălțat deodată capul sus la balcon și m-a salutat zâmbind de 3 ori, cu mâna imitând salutul cu sabia. Fără să vreau am rămas ca pironită în balcon, cu privirea în ochii lui. S-a depărtat încet-încet. L-am urmărit cu privirea, cum se legăna ușor în ritmul muzicii, soldații treceau în pas de paradă, companie după companie, însă privirea mea trecea peste ei fără ca să-i văd, alunecând mereu înainte la „el”, care cu capul întors înapoi la mine comanda cu pasiune marșul vesel. Vocea lui clară se auzea până la mine: „Forte, forte”! Încetul cu încetul parada s-a îndepărtat, încât soldații nu se mai zăreau decât ca niște puncte mici albe și albastre și un punct roșu deasupra: drapelul care fâlfâia în vântul dimineții. Doar muzica se mai auzea triumfătoare, parcă spunând: „Eu birui totdeauna și dau sufletelor cea mai înălțătoare și mai sublimă bucurie din viață, fiind câteodată chiar mai puternică decât amorul, deoarece el mai de multe ori moare, pe când eu nu mor niciodată; el de multe ori amăgește sufletele, pe când eu niciodată nu le amăgesc, el spre sfârșitul vieții, când îmbătrânesc, le părăsește, dar eu nu le părăsesc, apoi le încânt pricinuindu-le dulci bucurii până la ceasul din urmă, pe mine mă cheamă în cântece atât la tristețe cât și la bucurii. Niciodată eu nu le fac să sufere, cum le face amorul.

Eu sunt muzica, cea mai divină artă, care poate să facă pe oricine să râdă sau să plângă, muzica pe care o iubesc adolescenții și bătrânii. Muzica, răsunând pretutindeni, în coliba din munți a ciobanului și până la cel mai bogat palat regal. Eu răsun în compozițiile nemuritoare a lui Bethoveen, Mozart, Chopin”.

În ziua când am sărbătorit a 16-a aniversare a nașterii mele, am primit în dar de la mama această carte, scrisă de omul pe care îl admir încă de la o fragedă vârstă, și care a rămas și azi pentru mine cel mai uman și mai drept dintre toți conducătorii de popoare ai zilelor de azi. Benito Mussolini, Duce drag, care

ai făcut să vibreze în mine făclia primului entuziasm din copilărie pentru opera ta nemuritoare. Geniu, care ai învins toate piedicile și te-ai înălțat sus, la cea mai înaltă treaptă la care poate ajunge un muritor. Conducător neobosit, care muncești zi și noapte pentru fericirea patriei tale. Către tine se îndreaptă acum gândul întreg, când țin în mâinile mele tremurătoare de emoție această carte scrisă de tine în memoria scumpului tău frate, Arnaldo Mussolini. În această zi, când împlinește al 16-lea an din viață, o fată din România, îl roagă pe D-zeu să-ți binecuvânteze și pe mai departe opera, spre fericirea poporului italian și spre bucuria ei³⁰.

Miercuri, 7 august 1940.

Am petrecut o noapte de somn adânc fără vise, alături de tanti Mimi. Dimineața am stat până la opt în pat și am pălăvrăgit împreună. În privința meniului ne-am decis să facem o ciulama delicioasă de pui și un borșuleț grecesc cu ouă și lămâie. Masa am luat-o pe balconașul dinspre curte. După masă, două ore de odihnă. Sculându-ne, nu aveam ambele nici un chef. Oftam mereu, când una când alta. Dânsa, încă nu-și putea lua gândul de la dureroasa despărțire, care i-a răpit pe Jean al ei, cine știe pentru cât timp.

Eu? Mă gândeam la multe, multe lucruri și la nimic. Prin mintea mea treceau, una după alta, diferite întâmplări plăcute pe care le-am trăit și pe care aș vrea din suflet să le mai trăiesc încă o dată. Ah, dacă s-ar putea, ar fi „prea frumos”. Dar e în zadar totul. De ce oare mă mai gândesc la lucruri imposibile? Târziu, înspre seară, am ieșit și noi puțin. Ne-am plimbat până în jos, apoi am făcut o vizită lui madame Stavru. Acum, când scriu e aproape zece. Mama încă nu a venit de la București. E probabil semn bun, poate vine cu bani. Țanc, țanc, ușa de la antreu se deschide încet. Ridic capul, e locotenentul Arhire Vasile, vecinul meu de cameră. Îi răspund la salut, în timp ce la față simt că mă roșesc fără să vreau. Mâna îmi tremură. Emoție și iar emoție. Nu înțeleg de ce sunt atât de rușinoasă când văd un băiat. Adică știu. E vina mamei, care m-a învățat de la vârstă mică să fug, să fug departe, când văd un băiat. Și poate ar fi mai bine să fug de toți băieții. Da, ar fi mult mai bine, însă „ceva”, un „ceva” ce e mai tare ca mine, mă ținutuește locului. Parcă în urechi îmi răsună mereu cuvintele dragei mele tanti Mimica, care îmi spune: „Ce este frate sălbăticia asta?” sau „Tare ești prostuță mică Pica!”. Și așa că rămân pe loc, nu fug. Cuminte, la măsura din antreu scriu mai departe. Locot. Arhire se întoarce de la baie. Privirile ni se întâlnesc. Roșește și el. De mine, nu mai scriu, cred că sunt mai roșie ca sfecla.

Momente „penibile”. Bine că trec repede. Încă o ciudățenie. Acum că au trecut, mă pomenesc așa deodată că: „le-aș dori din nou”. Ce prostie, Dumnezeu! Țanc, țanc, ușa se deschide din nou. Ce repede mi-ai împlinit dorința asta Doamne! Locot. Arhire este în prag. Ne uităm unul la altul. Dânsul

³⁰ Unele pasaje exprimate într-un mod favorabil la adresa lui Benitto Musollini s-au a altor lideri ai timpului, care au avut un impact negativ asupra omeniirii, reflectă starea de spirit a autoarei „Jurnalului”, fără a reprezenta din partea noastră intenția de a promova respectivele personaje, ci doar de a păstra integralitatea textului.

pune cheia de la odaia lui în cui. O clipă, un „Bon soir”. Ah, Doamne! Ce bine că a trecut și asta. O dorință ce mi-a venit în minte fără să vreau mi-ai împlinit-o „la moment”, altele de care te rog de ani întregi, nu vrei să mi le îplinești. De ce? Mare, mare mister! Și acum am scris destule „copilării” pentru astăzi. Sf. Fecioară Maria, te rog ia-mă sub paza ta și-n noaptea asta care vine, păzește-mă de vise rele, și dacă vrei, te rog mult, mult păzește și pe tătucul meu și depune-i o ușoară sărutare pe frunte din partea fiicei lui, care e atât de departe de el.

Pe când strângeam călimara și cele necesare de scris, care erau împrăștiate pe masă, aud pași pe scară și pe cineva încercând la ușă, mă duc să deschid și dau nas în nas cu locot. Arhire. Se vede că seara asta am fost pedepsită de Dumnezeu ca să-mi schimb mereu culoarea feței în roșu. Parcă am devenit un adevărat „camelion”. Dânsul îmi mulțumește pentru „deranj” și își cere scuze. Camelionul cu glas de om, care sunt eu, îngână „N-aveți pentru cel!”. Uf! A trecut și asta. Să mă grăbesc la culcare. Poate nu mai am norocul decât seara asta să mai dorm cu tanti Mimica. „Bon soir”.

Joi, 8 august 1940.

Încă nu eram sculate din pat, când a venit Memet, soldatul locot. Arhire, ca să ne spună că vine mama cu d-na doctor Ungureanu de la București. Bucuroasă, am sărit din pat, m-am îmbrăcat repede și am ieșit înaintea lor. D-na Ungureanu mi-a strigat: „Pica să vezi ce rochiță frumoasă ți-a cumpărat mama!”. Nerăbdătoare, am sărit la pachet, l-am desfăcut la iușeală. „Ah, ce rochie drăguță!”. O culoare dulce „ciclamen-roze” parcă ar fi făcută numai din bomboane fondante. La piept, spate și jupă e brodată la mașină. Am sărutat pe mama, mulțumindu-i mult. D-na Ungureanu mi-a spus: „Dar ce, pe mine nu mă săruți? Doar eu am ales-o, și tot eu am stăruit ca să ți-o cumpere, căci doamna se cam codea”. Peste o clipă buzele mele atingeau fața doamnei Ungureanu într-un sărut de recunoștință. Acum că a luat bani, ne-am decis eu cu mama să plecăm sâmbătă la Năsăud. Am să revăd iarăși pe tanti Virginia, casa copilăriei mele dragi și a duioaselor amintiri, am să revăd grădina cu leagănul, am să revăd Năsăudul, orașelul meu scump, ascuns în falnicii munți ai Rodnei.

Vineri, 9 august 1940, Constanța.

Astăzi după masă a fost în vizită la mine Noricel. Am stat amândouă pe balcon, în față. Dânsa era tristă, eu la fel. Mă gândeam la plecarea mea. nu știu de ce pe mine totdeauna mă întristează nespus când plec undeva, fie chiar și într-o călătorie de vacanță. Priveam din balcon Constanța, cu o mai mare durere ca niciodată. Tăceam amândouă, schimbând foarte rar câteva cuvinte banale.

Deodată am luat un caiet în mână și am scris, întrebând-o pe Noricel de ce e supărată?

Ea mi-a răspuns cu cele mai frumoase și mai calde cuvinte pe care mi le-a scris vreodată vreo prietenă, cuvinte pe care nu le voi uita niciodată, păstrându-le în mintea mea până la sfârșitul vieții. După-masa a trecut repede, atât de repede. Spre seară, când tocmai admiram cu draga Noricel frumosul apus

de soare, pe trotuarul din față a apărut deodată „el”, cpt. Grăjdeanu³¹, scăldat în razele luminoase. Mersul lui, ușor legănat, s-a oprit deodată puțin înainte de balconul meu, rămânând țintuit locului. Capul lui s-a ridicat brusc, sus la mine. Eu am vrut ca să-mi întorc capul, dar era prea târziu. Mâna lui era deja la chipiu, salutându-mă militărește. I-am răspuns la salut. El a zâmbit ușor. Cu mâna a făcut un gest, parcă mi-ar fi spus „vreau să-ți vorbesc”. În acel moment a apărut tanti Mimi cu tava cu șerbetul. El s-a retras lângă perete, și-a tras chipiul pe un ochi și cu celălalt se uita sus. Gestul lui obișnuit și drăguț. Am înghițit șerbetul cu noduri, trăgând mereu cu coada ochiului la el, care se retrăgea mereu în scobitura zidului. Acum nu mai vedeam decât partea dinainte a chipiului alb, care lucea, puternic luminată de razele roșiatice ale soarelui, care se pregătea să apună. Privirea mi-a rămas ațintită timp îndelungat pe punctul lucitor. Mă mulțumeam să-l privesc așa de departe, pentru că știam că e chipiul „lui”. Aș fi stat așa ani întregi, o veșnicie, cu privirile la dunga lucitoare. Tanti Mimi a intrat înăuntru cu tava. După câteva clipe „dânsul” a ieșit din „ascunzătoare”. Ne-am întâlnit privirile. L-am privit. Mi-am întipărit bine chipul lui în minte. Așa cum se găsea acum, drept în fața balconului, învăluit de ultimele raze ale soarelui care era apus pe jumătate. Știam că plec mâine. De aceea ochii mei l-au învăluit într-o singură privire, ca să-l pot reține așa cum era atunci, în amintire, până la moarte. Lacrimile mi-au izvorât din ochi; am intrat înăuntru. Am pus paharele golite de șerbet pe tăviță și le-am dus la bucătărie. Acolo mi-am șters ochii. Trebuia să fiu veselă, să râd. Ah, Sfântă Fecioară! Auzind pași, mi-am șters încă o dată ochii, am luat o „mină” zâmbitoare. Ușa s-a deschis, era draga Noricel. Am mers amândouă în casă. Am povestit multe, multe, ca de obicei. Însă eram amândouă mai triste ca niciodată. I-am făgăduit Noricuței că voi merge mâine la ea, ca să-mi iau acolo rămas bun.

Afară s-a înserat încet, încet. Doamna Roșculeț s-a ridicat, dând semnalul de plecare. Ne-a urat voiaj bun. Am sărutat pe Lușica și pe Noricel. Lacrimile mi-au venit din nou, am strâns ochii tare, tare, ca să le pot opri. Pe când eram în capul scării, zicându-i un ultim salut lui Noricica, locotenentul Arhire a crăpat încet ușa de la odaia lui, a băgat capul pe crăpătură și m-a salutat râzând. Puteam să mă întâlnesc acum și cu 100 de Arhiri și tot nu aș fi mai roșit ca altădată. Sufletul mi-era complet indiferent. În acest moment nu m-aș fi fiit în fața niciunui băiat. Numai unul singur, dacă l-aș întâlni acum, m-ar face poate să mă înroșesc ușor pe obraji, numai, numai unul singur, „el”.

Am pregătit, în tăcere, masa pe balconul dinspre curte. Ce noapte frumoasă! Cerul era plin, plin de stele. Am încercat să disting steluța lucitoare, a cărei raze au pătruns până la mine în pat în altă noapte senină și depărtată, când mi-au adus odată cu ele multă mângâiere și pace în suflet. Mi-a fost însă imposibil ca să o pot recunoaște. În noaptea asta prea erau toate stelele la fel, parcă aceeași mărime și aceeași strălucire. De departe, adus de vântul care

³¹ Sursele bibliografice disponibile îl menționează pe cpt. Grăjdeanu, în anul 1939, conducând orchestra Marinei Regale Române din Constanța, autor Marian Moșneagu, *Amnălăcul. Ispitele tinereții*, în „Ziua de Constanța”, 10 august 2018, versiune on-line.

bătea lin, venea un puternic miros de scoici de mare, specific în localitățile de pe țărmul mării.

Sâmbătă, 10 august 1940.

Dimineața a trecut în împachetarea lucrurilor pentru plecare și pe la ora 10 am plecat cu tanti Mimica la Prefectură, ca să-mi vizez carnetul meu de C.F.R. Funcționarul respectiv, pentru vizatul carnetului, nu era acolo. Ni s-a spus că vine pe la 12. Atunci ne-am dus până la cofetărie ca să luăm o prăjitură și până la o prăvălie cu pantofi de casă turcești, ca să-mi cumpăr eu o pereche. La ora 12 ne-am reîntors la Prefectură. Funcționarul încă nu era sosit. Ne-am plimbat încoace și încolo pe sala mare de la intrare, am mai stat pe scaune (care ni le oferise niște funcționari). Ceasul se făcuse 1, 1 și jumătate. Funcționarul ca-n palmă. Tanti Mimica a zis: „Dacă nu a venit până la 1 și jumătate, nu cred să mai vie”. „Și noi suntem de aceeași părere doamnă”, au răspuns ceilalți funcționari. „De obicei domnul Popescu nu vine la birou sâmbătă”. Unul s-a apropiat de noi și ne-a spus să-i lăsăm lui carnetul, căci până după masă îl vizează dânsul și îl dă și la medicul șef ca să-l iscălească. Doar mai trebuie ca să-i aducem niște timbre de la gară, căci trebuie să puie ștampila pe ele. Noi, fuga la gară. Acolo tanti Mimica se înghesuie spre ghișeu, se înghesuie, și eu după dânsa, nu mă las mai prejos. În fine ajungem. În fața ghișeului alt ghinion. Timbrele costau mai mulți bani decât aveam noi asupra noastră. Ne-am reîntors în grabă și în timp ce tanti Mimica mă aștepta în parc, eu fugeam repede spre casă spre a lua bani cât ne lipsea. Pe când treceam prin fața restaurantului „Grand”, niște ofițeri artileriști echipați „a la companie”, cu cordonării de piele, cu revolvere, cu rucsacuri etc., etc. care ședeau la o masă sub umbra răcoritoare a frumoșilor copaci și aveau înaintea răcoritoarele și specialele „țapuri de bere vieneze” mi-au strigat: „Uite băieți o fată nostimă! Unde alergi așa păpușico?”. Eu de abia mai respiram de lunga fugă. Am încetinit puțin pasul ca să pot respira mai bine. Ce tare îmi bătea inima. Puteam să-i număr bătăile, bac, bac, bac. O iau iarăși la picior. Iute, iute, iute. Încă trei case. Uf, am ajuns. Memet îmi deschide. Intru în casă ca o furtună, mă reped la mama țipând: „Repede 200 de lei, căci nu ne ajunge la gară!” Mama mi-i dă din geantă, spunându-mi: „Mai stai un moment și te odihnește căci poți căpăta o pneumonie cu fuga asta. Eternele vorbe ale mamei. Parcă numai „pleumonie” există pe lume și parcă ea e singura boală de care îi e frică mamei.

În timp ce gândeam cele scrise mai sus cu trei rânduri, eram departe. Acum nu puteam să mai fug căci îmi erau picioarele obosite. Mergeam însă numai cât puteam de repede. Prăvăliile erau închise, și vitrinele trase complet, ca să nu intre soarele puternic de vară înăuntru. Pe când treceam iarăși prin fața restaurantului „Grand”, grupul de ofițeri artileriști de la masă și-au întors toți capetele spre mine; unul a strigat: „Uite ce grăbită mai este duduia asta drăguță”. Aș fi vrut să le strig și eu la rândul meu „Poftă bună la băut bere și mult, mult curaj să vă dea D-zeu, acolo departe pe zona unde păziți șa cu arma în mână”, dar m-am stăpânit.

Soarele ardea puternic. Mașinile goneau, claxonând neîncetat. Ce

frumoasă era Constanța, ce frumos cerul albastru, acoperit ici acolo cu nourași albi, parcă ar fi de spumă, ce frumoasă e marea, eterna mare, care am zărit-o la întretăierea unei străzi. În sfârșit am ajuns în parc. Am găsit pe drăguța mea tanti Mimica. Am alergat ambele la gară. După ghinion urmează ca-ntotdeauna și puțin noroc. Ghișeul de timbre, cu toată ora înaintată, nu era închis.

Am luat timbrele și am lăsat carnetul cu bucluc la prefectură, urmând ca să trecem după masă ca să-l luăm, în sfârșit, gata vizat. La masă nu am putut să mănânc aproape deloc. Parcă mi se oprea mâncarea în gât și îmi venea deodată amețală. D-na doctor Ungureanu ne-a urat voiaj bun, pupându-ne pe amândouă. Și dânsa pleacă astăzi la Roman, ca să se întâlnească cu soțul.

După masă am mers cu drăgălașa tanti Mimica, care a fost așa de bună și m-a însoțit pretutindeni, la târguiești diferite și la Wagons-Lits-Cook³², unde am cumpărat biletele din vreme, spre a nu mai întârzia și cu ele la gară, prin fața ghișeelor aglomerate făcând renumita „coadă”.

Venite acasă, pe la ora 7, ne-am adus aminte că am uitat să cumpărăm șerbet. Am plecat deci iarăși la drum, luând și costumul de baie a lui locot. Arhire, ca să-i cumpărăm vopsea neagră, căci avea gust dumnealui să-și vopsească costumul. La ora 8 eram iarăși în piața Ovidiu după fructe. Tocmai ne suisem în mașină, când am zărit muzica Marinei Regale Române venind în ritmul tobelor ca să cânte în piață, în fața statuii gânditorului Ovidius. Tocmai în acea clipă mașina a pornit din stație. În aceeași clipă muzica a început marșul de începere. Mi-am întors capul înapoi. Am zărit numai o clipă uniformele albe și trompetele lustruite proaspăt, care sclipeau puternic. Numai o clipă. Căci mașina începuse să meargă cu viteză, cotind colțul spre strada Carol. Auzeam numai muzica pe care o ascultam extaziată. Îmi cânta parcă marșul plecării, marșul despărțirii.

Autobuzul a început să gonească pe stradă. Fiind mașină deschisă, vântul proaspăt al serii a început să-mi bată obrazii. Era așa de plăcut. Prima și poate ultima dată când mergeam anul acesta cu o mașină deschisă. Parcă trăiam un vis ciudat de tot. Muzica nu se mai auzea deloc. O înghițise depărtarea, neantul. Oare când voi avea fericirea ca să o mai aud o dată? Muzică dulce și scumpă, scumpă. Și mașina gonea, gonea. Din când în când se oprea pentru câteva minute la stații, spre a-și prelua peste două minute goana nebună. Tanti Mimica, văzând câtă plăcere îmi face drumul acesta cu mașina, a luat biletele până la „Mamaia”. Eram atât de bucuroasă. Închideam ochii, în timp ce vântul îmi da tot părul înapoi, ciufulindu-l complet. Însă ce plăcere. Ce aer curat. În sfârșit, departe se zărește marea, albastră, albastră, brăzdată din loc în loc de valuri albe, care înaintau spre țarm cu zgomot mare. Mașina mergea acum chiar pe lângă țarm. În stânga începeau să se înșiruie vilele frumoase cu grădinițe de trandafiri în față. Ne apropiam de „Mamaia”.

Se însera din ce în ce mai mult. Primele stele începuseră să licărească pe bolta cenușie. Departe, în zarea înnegurată se zăreau niște lumini numeroase

³² Companie internațională de logistică hotelieră și de călătorie, care a avut în perioada interbelică și o filială la București.

strălucind feeric. Era cazinoul cu splendida terasă din Mamaia și mai departe alt grup de luminițe, acestea colorate în roș, galben și albastru, simbolul drapelului românesc. Erau frumoasele lampioane ale hotelului „Rex”, unul din cele mai mari hoteluri din Europa. Era un spectacol măreț, care îți încânta sufletul. Și mașina zbură, zbură înainte, tot mai înainte, pe șoseaua cu pietrele cubice, dără șerpuitoare și albă, care se vedea în noaptea care se lăsase profundă, învăluindu-ne în tainicele ei umbre. Ne apropiam din ce în ce mai mult de punctul luminos. Încă puțin, puțin și gata.

Mașina deja și începuse să încetinească mersul. Ne-am oprit drept în fața cazinoului. Dinăuntru se auzea afară muzica, râsete și clinchet vesel de tacâmuri. Ascultam nebunatică veselie ce se auzea din cazinou, ascultam vorbăria fericită și pașii perechilor care dansau pe parchetul lustruit, în ritmul legănător al tangoului. Mă mulțumeam să ascult. Numai cu atât. Cât n-aș fi dat ca să intru și eu în acea feerie, să dansez și eu numai un singur tangou, nu mai mult. Dar pentru mine ușile rămân închise mereu. Nu pot decât să mă resemnez destinului meu și numai pe calea gândului și a visului să-mi închipui că plutesc și eu ca și alte fete, pe parchetul lucitor, în vârtejul amețitor al unui vals; să fie în jurul meu multă, multă lume, muzica să cânte tare și eu să dansez mereu repede, repede, tot mai repede, la infinit, să nu mă mai opresc niciodată, până la infinit.

Când va veni oare iarăși o seară binecuvântată ca cele două trăite până acum, în care să dansez și eu așa cum doresc. Cine știe când! Poate niciodată!

Ne-am întors înapoi cu altă mașină, care pleca imediat. Mi-am întors capul de multe ori înapoi ca să mai văd Mamaia, până nu am mai zărit decât luminițele mititele care le văzusem și la venire, apoi nimic. Adio, Mamaia! Adio! Oare pot să spun și „La revedere”? Numai D-zeu poate ști.

Mai repede decât aș fi vrut, am ajuns în oraș. Ne-am dat jos la brutăria [...] ca să cumpărăm cornuri pentru călătorie, apoi ne-am grăbit spre casă, pentru că ora plecării se apropia. Ajunse acasă, am mai împachetat în grabă și resturile de cumpărături, apoi am așezat masa pentru cină. Am mâncat în tăcere toate trei. Deodată mi-am adus aminte că nu am fost astăzi la Noricel, așa cum i-am promis. Am fost așa de încărcată cu toate, încât nici nu am avut timp să mă gândesc la altceva decât la plecarea mea. Mă va crede și va ierta oare Noricica? Cred că da, căci sufletul ei este atât de nobil și bun. Îi voi scrie imediat ce voi sosi. Ce rău îmi pare că nu am putut să o mai văd înaintea plecării. Dar timpul va trece și cred că peste vreo două săptămâni o voi revedea din nou. Dar nu mi-am luat notele de pian de la dânsa și pe ce voi cânta la Năsăud, în fața „juriului” format din rudele mele? Repede tanti Mimicuța a trimis pe Memet să dea o fugă până la domnișoara Norica ca să-mi aducă notele. Tot cu ocazia asta să treacă și pe la poșta spre a expedia o telegramă mătușilor la Năsăud, ca să anunțe sosirea noastră. Fug în urma lui Memet și strig: „Vezi să vii repede, căci întârzim la gară”. „Da! Da!” răsună vocea lui Memet gravă, de pe scară.

Ultimele pregătiri sunt gata. Mai trec pe la baie ca să-mi spăl dinții, apoi să pot pune și periuța cu pasta, ultimele care au rămas, în valiză. E târziu, ceasul s-a făcut 10. Trenul pleacă la 11 și 45, dar deoarece avem de dat și un

bagaj personal, trebuie să plecăm mai devreme, pe la 10 și jumătate. Și Memet nu mai vine. Stăm și așteptăm un sfert de oră, două, nimic. Tanti Mimica e furioasă. „Fir-ar al naibii de turc, parcă l-am trimis la moarte”. Ne învățăm, ne sucim, ieșim în balcon, ne uităm, Memet nu mai vine. În sfârșit ne-am decis ca să plecăm și fără el și fără notele de pian. Tanti Mimi a chemat pe servitoarea doctorului dentist de la primul etaj, ca să ne ajute dânsa la bagaje. Tot dânsa ne-a adus și o trăsură. Când eram ajunse în stradă, cu tot „calabalâcul”, ne întâlnim cu d-na doctor dentist Weiss, vecina de imobil. A urmat o nouă urare de „Drum bun!” și „Călătorie plăcută!” și din partea simpaticii d-ne Weiss. Apoi, ne-am urcat în trăsură. Am privit casa cu balconașul, care mi-a rezervat atâtea gingașe bucurii, strada Carol cu firmele puternic luminate în toate culorile și am spus în gând un ultim „Rămas bun!”. Trăsura a pornit de-a lungul străzilor. Gara e aproape, așa că peste câteva minute eram și sosite. Ne-am dus întâi la biroul unde se predau bagajele personale. Am lăsat acolo pe mama ca să înscrie coletul, iar eu cu tanti Mimica și cu hamalul am plecat spre peron, căci se aștepta dintr-un minut într-altul să fie garat trenul. Noaptea era clară, cu un cer senin și plin de stele. O lună frumoasă în formă de seceră se găsea chiar în dreptul portului și a mării. Priveam de aici, din gară, întreaga Constanța. Era atât de frumoasă, încât e greu de descris. Într-o parte strălucea marea la lumina lunii, care lăsa o dâră albicioasă drept prin mijlocul nesfârșit al mării. Parcă era un dig imens, construit pe valurile etern zbuciumate. De-o parte strălucea orașul, iluminat feeric. Între mare și oraș, pe la mijloc, se vedea strălucind portul, digul, gara maritimă și silozurile. Unde te uitai era numai lumină, veselie, viață. Nu mă mai săturam privind acea splendidă priveliște. Deodată, întorcându-mi capul spre gară, zăresc că vine din direcția gării, în pas repede, milităresc cpt. Grăjdeanu. Și eu care credeam că nu o să mai am fericirea să-l văd înaintea plecării. Îți mulțumesc D-zeule că ai făcut altfel decât credeam, ai hotărât să-l mai văd.

Duminică, 11 august 1940.

Am ajuns la Năsăud.

Luni-Sâmbătă, 12-28 august 1940.

La Năsăud. Joi, Sfânta Maria. Duminică 25 august mama este la Vărarea.

Joi, 29 august 1940.

Plecăm din Năsăud.

Vineri, 30 august 1940.

Suntem la Constanța. A fost la noi Noricel.

Sâmbătă, 31 august 1940.

Constanța. A fost d-na Roșculeț. I-am făcut cafeluță. Am vorbit cu locot. Arhire.

Duminică, 1 septembrie 1940.

Am fost la d-na Sârbu.

Luni, 2 septembrie 1940.

A fost la noi Noricel.

Marti, 3 septembrie 1940.

Am stat toată ziua acasă. În noaptea asta au fost groaznicele ciocniri revoluționare între armată și puști.

Miercuri, 4 septembrie 1940.

Am fost la d-na Stavru și Rigani.

Joi, 5 septembrie 1940.

Am primit o scrisoare de la noua mea cunoștință din tren, elevul Mărgineanu, din școala militară. Dimineața am fost la un parastas al d-lui Stavru. Am luat dejunul la d-na Stavru. Am văzut și pe Noricel, pe locot. Arhire. Ziua nu s-a terminat, acum scriu pe la 4 și ½.

Sâmbătă, 7 septembrie 1940.

A venit la 7 dimineața Ivona cu d-na Despina, am fost cu ea la Noricel. După masă am privit cu toții din balcon trei înmormântări legionare. La 6 a trecut el, cu muzica Marinei Regale. L-am văzut! L-am văzut!

Duminică, 8 septembrie 1940.

Am fost dimineață cu Ivona la plimbare. Ne-am întâlnit dimineață cu d-șoara de pian și sora sa. Am cumpărat prăjituri și fructe, căci e ziua mamei și a mea. După masă am fost la Noricel, căci e și ziua ei. Astăzi s-a ocupat [...] și n-am fost foarte tristă.

Luni, 9 septembrie 1940.

Ora 10. Vapoarele sună sinistru în noaptea întunecoasă. Am fost dimineață cu Ivona la „bulevard”, unde am stat până la 1 și ½ așteptând pe d-na Despina. După masă am fost la madame Stavru, căci e ziua ei. Toata ziua am fost tristă, tristă. Sf. Fecioară Maria nu mă părăsi.

Marti, 10 septembrie 1940.

Dimineață am spălat prosoape. După masă am plâns iar. M-am jucat cu Ivona, apoi ne-am dus la d-na Sârbu. Seara ne-a cântat Memet, „J'attendrai”.

Miercuri, 11 septembrie 1940.

Cerul înnourat de dimineață. Tanti Mimi, Despina și Ivona au luat masa la d-na Sârbu. Au venit acasă la 8 seara. După masă a trecut muzica Marinei Regale. A trecut el, el, el simpatia mea dragă. Ah!, îți mulțumesc Sf. Maria că mi-ai făcut această mare bucurie de-al vedea.

Joi, 12 septembrie 1940.

Am fost dimineață cu d-na Despina, Ivona la Mamaia. A mâncat la noi madame Stavru. După masă am fost cu Ivona la cazinou. A venit apoi și d-na Despina. Am râs de un „tip” care se tot învârtea pe lângă banca noastră.

Vineri, 13 septembrie 1940.

Am stat toată ziua în casă. Dimineața a fost serbare legionară. După masă a fost la noi Noricel.

Sâmbătă, 14 septembrie 1940.

Ziua Crucii. Am fost cu Ivona, Nori, Lușicuța la biserică. Apoi la plimbare. Mi-am dat rochia la vopsit. Toată după masa am stat în casă. Seara ne-a cântat Memet și a dansat ca să ne înveselească sufletele amărâte.

Duminică, 15 septembrie 1940.

A venit la mine Tildi și m-a luat la cazinou. Acolo ne-am întâlnit cu verișoara ei, cu logodnicul, și am mers toți 3 pe câmp cu mașina, aproape de Mamaia. Acolo am jucat „volei” cu mingea. După masă am stat „a la maison”. Seara am ieșit la cazinou cu tanti Mimi, Ivona și d-na Despina.

Luni, 16 septembrie 1940.

Am fost dimineață la Noricel cu Ivona. După masă am fost la plimbare și la cofetărie cu tanti Mimi, Ivona și d-na Despina. Noaptea m-a cuprins o tristețe puternică. Simțeam că mă înăbuș. Seara, după ce m-am culcat, am plâns în pat. Lacrimile le simțeam calde cum se prelingeau de-a lungul obrazilor. Mă gândeam la Năsăud, la scumpa mea mătușă Virginia, la casa copilăriei mele. Între mine și tot ce aveam mai scump este acum o linie neagră și urâtă – granița. Le voi mai revedea oare? Privesc cu mare durere sufletească frumosul rozar albastru al Sf. Fecioare, care mi l-a dăruit recent, la 15 august, tanti Virginia. Lacrimile îl udă tot. Îi sărut cruciulița. În minte îmi răsună cuvintele lui tanti Virginia, cuvinte dragi ce nu se uită niciodată: „Să ții minte Pica, totdeauna când ai vreo durere sufletească sau trupească să nu uiți să te rogi Fecioarei Maria, al cărei nume îl porți și care este deci ocrotitoarea ta de la botez, căci ea te va mângâia totdeauna”. Am ascultat de sfatul tău dragă mătușă Virginia, m-am rugat Fecioarei și în noaptea asta. Ai avut mare dreptate. Ea m-a mângâiat.

Martți, 17 septembrie 1940.

Azi a fost ziua lui d-na Roșculeț. Am fost la dânsa după masă. Seara am fost la cinema. Am revăzut „Cazacii”.

Miercuri, 18 septembrie 1940.

Azi toată dimineața durere de stomac. După masă am fost la cinema. Am văzut două filme minunate.

Joi, 19 septembrie 1940.

Am fost dimineața cu Ivona la curățătoria chimică, de unde mi-am scos costumul meu albastru și am comandat niște fotografii. Poate că mâine pleacă Ivonica. După masă a fost la noi d-na Sârbu. Am păpat prăjituri și am băut cafeluță. Apoi am plecat cu toții la d-na Stavru. De acolo am revenit în centru și ne-am plimbat până la piața Ovidiu.

Lume multă, fericită.

Sf. Fecioară ajută-mi și de aici înainte. Nu mă părăsi nici o clipă, căci am mare nevoie de sprijinul și ajutorul Tău Sfânt.

Vineri, 20 septembrie 1940.

A fost la noi dimineață dl. Lascaridis. După masă d-na Ungureanu m-a trimis până la ea ca să-i schimb pantofii. Am mers cu Ivona. După masa am mers la d-na Sârbu, apoi la d-na Stavru. După masă a trecut o înmormântare. Muzica Marinei, el însă lipsea.

Sâmbătă, 21 septembrie 1940.

Astăzi, diseară, pleacă d-na Despina și Ivonel. Am fost dimineață la fetele Roșculeț pentru ca Ivona să-și ia „rămas bun”. Când m-am întors acasă, văd că soldatul locotenentului Arhire, Memet, face pe misteriosul și îmi face mereu semne că vrea să-mi spună ceva. Inima a început să-mi bată tare. Dacă l-o fi întâlnit iar pe „el”? Desigur că i-o fi spus iar ceva, ca întotdeauna când îl vede. Am devenit nerăbdătoare. Mă întrebam mereu, „Ce i-o fi spus oare”? După cele ce i-am răspuns eu că „Nu vreau!”.

Duminică, 22 septembrie 1940.

Tanti Mimi e supărată pe mine, eu sunt tristă, „așa de tristă cum nu ar trebui să fie o fată la 16 ani”, îmi spune mama. Nu pot să fiu altfel. Sunt plictisită de toate. Nu mai am nici o țință în viață. Trăiesc așa în umbră fără nici un ideal. Îmi dau bine seama că la vârsta asta tânără nu ar trebui să fiu așa cum sunt. Dar n-am ce să fac, realitatea, viața, D-zeu au fost prea cruzi cu mine. La 4 ani m-au despărțit de tată, la 5 mi-au luat pe bunica bună și dulce, la care țineam așa de mult. La 7 ani m-au despărțit de singurul unchi din partea mamei, de unchiul Luțu, alte lacrimi pentru ochii mei și altă durere pentru suflet. Întregă copilăria mea nu am avut voie să mă joc ca alți copii, decât foarte rar. Bolnavă eram mereu. Era rară luna în care să nu zac câteva zile în pat. Apoi dorul acela nesfârșit după tatăl meu, lacrimile mele de câte ori îl vedeam că pleacă, după scurtele vizite care îmi făcea pentru ca să mă vadă. Marea durere sufletească pe care o aveam de câte ori vedeam pe toți copiii cu tații lor. Toate fetele, prietene de-ale mele, de câte ori vorbeau despre tatăl lor, acele nesfârșite cuvinte erau ca și-o înțepătură dureroasă de pumnal dată inimii mele. A urmat apoi despărțirea de tot ce aveam mai scump, tată, mătușă, casa dragă a copilăriei, și de orașul în care eram obișnuită, despărțirea de toate, plecarea într-un oraș îndepărtat și străin, unde nu aveam și nu cunoșteam absolut pe nimeni. Alt șir de lacrimi amare, alt prilej de-a plânge neîncetat.

Vineri, 6 decembrie 1940.

Sfântul Nicolae nu mi-a mai adus anul acesta nimic. Nu mai sunt copil acum, ci așa-zisă „domnișoară” de 16 ani. Mi-a adus numai bucuria de-a vedea primii fulgi de zăpadă din anul acesta. Îi mulțumesc și pentru aceasta. Poate că la anul viitor, când va veni din nou, să-mi aducă atunci ceea ce l-am rugat acum, însă în zadar. Până atunci voi trăi cu speranța. Bunul și iubitul meu Sfânt, care mi-ai înveselit copilăria în fiecare an, îți mai reînnoiesc odată rugămintea de acum, ca să nu o uiți, ci să cobori la anul din cerul înstelat cu ea împlinită: „Dă-mi înapoi pe tatăl meu drag”, și dacă nu te superi, aș mai avea încă o rugămintă, ultima pe care ți-o cer. În sufletul meu au intrat de anul acesta doi ochi străini, doi ochi de azur născuți din mare, pe care mi-e imposibil să-i mai gonesc. Și-au făcut loc încetul cu încetul și am să-i păstrez în suflet până la moarte. Aici departe între străini, ei sunt pentru mine totul. În ziua când îi văd și când privirea mea se oprește în privirea albastră a lor, ah, atunci momentul acela e toată viața mea. Trăiesc acum numai pentru ei. Altceva nu mai am nimic. Tata e departe și poate că nici nu mă iubește, altfel cum se explică indiferența lui față de mine și faptul că de nu știu câte luni nu îmi mai scrie nimic. Tușa Virginia la fel e departe, iar cu mama nu mă prea înțeleg. Dânsa are „ideile ei”, pe care eu niciodată n-o să le aprob. Singură o aveam pe tanti Mimica, dar din zi în zi dânsa așteaptă ca să plece la domnul Jean al ei. Așa că după plecarea ei voi rămâne singură, ca o barcă care rătăcește în voia valurilor agitate și care așteaptă ceva care să o salveze, un țărm la care să ancoreze. N-o să mai am nici un suflet la care să mă destăinuiesc, de la care să cer un sfat. Cel puțin dacă ar fi altfel mama. Dar cu ideile ei ți-e și frică să-i spui ceva, căci le-ar înțelege pe toate altfel și în loc de o mângâiere sau un sfat te pomenesti cu cine știe ce ceartă sau cu alte lucruri la care nici nu visezi. Așa că am toată dreptatea când îți spun Bunule Nicolae că acești doi ochi azurii e toată viața mea. Toată speranța. Întreg viitorul. Poate că nu sunt o fată pentru el, nu sunt nici bogată, nici așa studiată și nici frumoasă. De aceea ar fi în zadar să mai sper că va veni o zi când aș putea fi veșnic în tovărășia „ochilor azurii”. Așa că nici nu-ți cer Sfântule Nicolae să faci această minune. Ci vreau să-ți cer un lucru mai realizabil: „O singură seară să dansez cu ochii iubiți, să aud de la ei o singură dată cuvântul „Te iubesc!”, rostit de ei și numai așa în distracție”, apoi poți să-mi iei viața chiar în noaptea aceea. Realizează-mi această dorință, pe care o cer cu „prețul vieții mele”.

Atunci voi fi cu adevărat fericită. Nu ți-am cerut nici viață lungă, nici să mi-l dai pentru totdeauna în căsătorie. Ți-am cerut numai o seară, dansând în brațele lui și apoi moartea. Tot nu mai aștept nimic de la viață. Poate chiar tata și cu doamna străină ce stă acum cu dânsul să se bucure de timpuria mea moarte. Dar mie ce îmi va păsa. Voi dormi atunci în sfârșit fericită, păstrând în suflet o noapte frumoasă, singura și ultima din viață și imaginea unor ochi frumoși de azur. Te rog, împlinește-mi această dorință, acest țel unic care îl mai am. Lozinca genialului Victor Hugo să fie de azi înainte și lozinca mea: „Voi care suferiți fiindcă iubiți, iubiți și mai mult. A muri din iubire înseamnă a trăi”.

Nu trebuia să scriu toată această rugămintă ce o fac Sfântului Nicolae, ci să o păstrez ascunsă în inimă și numai pe calea gândului să i-o spun. Însă, vreau prin aceasta să o fac mai solemnă și să-i arăt Sfântului că fiecare cuvânt pe care l-am scris mai sus e just cântărit și că împlinirea acestei dorințe m-ar face mai fericită decât orice.

După masă au fost la noi d-nele Stavru, Sârbu și Roșculeț. Mai târziu au revenit și fetele.

Sfântule Nicolae, nu uita singura mea dorință, împlinește-o căci nu o să-ți pară rău.

Sâmbătă, 7 decembrie 1940.

Astăzi nu am ieșit deloc din casă. Și nici nu-mi pare rău. Mă simt mai bine când stau în odaie, în tăcere, să citesc, să scriu și să mă gândesc, decât pe stradă, în lumea zgomotoasă. Mă doare mult sufletul când văd că zi după zi se scurge și nu primesc nici un rând de la tata. Sunt din ce în ce mai sigură că m-a uitat complet acum. Bine că e dânsul fericit, eu nu import nimica. Nu știu de ce m-a pedepsit D-zeu așa de aspru, oare ce păcat voi fi săvârșit? Eu îmi imput numai unul. Acela de nu fi murit la 5 ani, când eram grav bolnavă de pneumonie. Atunci când a trecut moartea atât de aproape de mine. De ce nu m-o fi luat atunci? Nu mai trăiam acum aceste zile, nu m-ar mai durea sufletul după tatăl meu, nu aș mai fi suferit ceea ce am suferit până acum. Dar, mi-a fost scris să trăiesc și să plâng mereu.

Duminică, 8 decembrie 1940.

Pe la ora 10 dimineața perdeaua norilor risipindu-se, un soare vesel ca de primăvară și-a făcut apariția. Și e așa de frumos când e o zi cu soare. Totul se înveselește și natura și sufletele muritorilor de pe acest glob de „tină”, cum scria într-un sonet tușa Virginia, când avea o vârstă fragedă și visătoare, de poetă. Aș fi vrut să moștenesc și eu de la dânsa, darul de-a face poezii. Până acum însă nu am nici o aplicație de-a scrie versuri. Deși îmi place foarte mult natura, mă mișcă un frumos apus de soare, mă emoționează totdeauna ciripitul păsărelelor și mă încântă nopțile cu lună și stele. Totuși, ori cât aș vrea, nu pot să le descriu într-o poezie. Darul de-a fi poetă îmi lipsește. Mă mulțumesc să-mi strâng impresiile în suflet și câteodată să le și scriu în caiet, așa cum cred eu că e mai bine. Cine știe ce nu le-oi fi scriind, dar totuși, ca să-ți mai treacă timpul, merge și așa.

Astăzi a luat masa la noi d-na Jerusalemy. Fața ei și mai ales gura îi erau umflate ca un bostănel, căci fiind răcită a luat aseară o aspirină. Însă cum organismului ei nu-i prieste aspirina, peste noapte fața ei s-a transformat într-un adevărat „balon”. Mama încă este răcită de ieri. Tușește, strănută și și-a înfolfolit gâtul cu un fular „albastru”. Așa că după masă tanti Mimica și cu mine (cele mai zdravene din casă), am plecat la madame Sârbu, lăsând acasă pe cel două „fetițe” bolnave. Amândouă înfolfolite, una pe o canapea și una pe alta. De la madame Sârbu, am revenit cu madame Stavru acasă la dânsa. Acolo a mai venit și un domn Ionescu cu consoarta, pe care azi i-am văzut prima dată.

D-na Stavru ne-a tratat cu un delicios „liquer de portocale”. Când am venit acasă, pe cine mai găsim cu „fetițele gripate”? Pe un „băiețel” de vreo 54 de ani cu părul alb „a la Delavrancea”, cu două rânduri de bărbii și cu un burtoi în formă de „con”. Era Mister Dalfin, „simpatia” lui madame Jerusalem. Amor vechi de 10 ani. Și „fetițele” (vârsta lor adunată la un loc dă rotunjoara sumă de 109 ani), cu gripa vindecată ca prin minune, râdeau și se fasonau ca fetele ieșite acum din pension, în timp ce „burtosul vizitator” nu se lăsa nici el mai prejos. Când arunca ocheade la una, când la alta, ba pe madame Jerusalem o apuca și de mână, alintând-o: „arăboaica”. Eu cu tanti Mimica leșinam de râs, privind și făcând spirite. În sfârșit, după nu știu câte ore de stat, „cavalerul Romeo” s-a decis să plece. S-a sculat foarte ceremonios, a pupat aplecat până la pământ într-o reverență (cam comică pentru vârsta lui), mâna mamei, a lui tanti Mimica și i-a spus „arăboaicei” că: „data viitoare crede că va avea plăcerea să stea numai cu dânsa, în doi, adică „tête en tête”, în odaia dumneaei”. Tanti Mimica a fugit în odaia vecină sub nu știu care pretext, căci nu mai putea de râs.

Ziua de astăzi a fost o zi mai veselă. Am râs acum cu așa o poftă, cum nu țin minte de când nu am mai râs.

Luni, 9 decembrie 1940.

Săptămâna asta, mama merge dimineața la școală. Însă astăzi deoarece a venit doctorul de la dispensar pentru a face injecții la fetițele din clasa ei, le-a lăsat acasă, suspendând cursurile pe o zi. Așa că pe la ora 9 văd că vine de la școală înapoi. Se mai învârtește puțin prin odaie, apoi pleacă după leafă. În timpul acesta sună cineva. Mă duc să deschid, e poșta. Ne-a adus o scrisoare de la scumpa mea tanti Virginia. De bucurie, sar în sus cu ea în mână. Scrie că e necesară prezența noastră acolo, deoarece casa din Năsăud e trecută pe numele meu și posesorul trebuie să stea acolo o mai mare parte a anului, nu în țară străină. Ah! Ce bine că trebuie să plec. Voi vedea atunci sigur și pe tata, voi vedea pe tușa Virginia, casa, grădina și orașelul drag al copilăriei. Dar, în schimb, ce multe lucruri iubite pierd de aici. O pierd pe draga mea tanti Mimica, pe „ochii albaștrii” plini de poezie și mistere. Pierd orașul Constanța, pierd marea azurie cu valurile ei spumoase. Pierd jumătate din inimă, pe care o las pentru vecie aici, „pe acest țărm de mare albastră”, sus între stânci și flori, alături de chipul lui Mihai Eminescu. Voi avea atunci și eu în orașelul îndepărtat din Țara străină, un dor care îmi va arde în suflet ca o făclie. Dorul de-a mai vedea odată marea albastră și de-a muri „în liniștea serii” pe acest țărm, pe care l-am iubit atât.

Tanti Mimica a fost astăzi la poșta. Eu am rămas acasă, lucrând la „cearșaful” roz al dragei mele Mimi.

Martți, 10 decembrie 1940.

Afară plouă încet și mărunț. Mă uit pe geam la cerul cenușiu. Privirea îmi lunecă peste acoperișurile caselor, până departe în zare. Acolo este o casă frumoasă, albă ca un vapor .

De câte ori mă uit pe geam și o văd, nu pot decât să o admir. Plec de la geam și mă duc la ușa balconului ca să o deschid. Aerul rece năvălește în odaie. Respir adânc, cu plăcere, acest aer proaspăt de iarnă. În minte îmi apare deodată o întâmplare petrecută aievea, dar nevăzută de mine, pentru că nici nu existam pe atunci. O întâmplare citită dintr-un roman de Martha Bibescu.

Pe un drum alb de zăpadă, având ca decor de-o parte și de alta a lui, copaci cu crengile încărcate și albe, gonea cu toată viteza o sanie cu două persoane. Era în ea Țarul Marii Rusii, Alexandru II, cu micuța principesă Caterina Mihailovna Dolgoruki, eleva sârguincioasă a pensionului de fete de la Smolny.

În momentul acela, în zborul înnebunit al saniei, se înfiripau primele simțăminte din marele amor de mai târziu. Și fetița cu zulfii în vânt, ghemuită în brațele țarului, poate nu știa în acel moment că numai peste vreo câțiva ani, va deveni una din cele mai fericite femei ale lumii, va deveni „micul demon albastru”, al lui Alexandru II.

Și acum, după atâția ani, e iarnă din nou și același aer proaspăt și rece, cu miros de zăpadă, îmi inundă azi odaia, același aer pe care l-a respirat mica Katia în ziua aceia de iarnă depărtată.

Mă mir eu însumi ce gânduri răzlețe am în câte o zi. Astăzi numai aerul rece pe care l-am respirat a făcut să-mi zboare mintea la ce am scris mai sus. Altădată, cine știe ce lucru neînsemnat mă face iarăși să lunec cu gândurile mele înapoi la vreo întâmplare sau la vreun personaj necunoscut sau cunoscut de mine. Ciudat, dar totuși așa este. Și ce este, eu nu consider niciodată ciudat.

Astăzi după masă am fost la cofetăria „Curcan”, cu tanti Mimica, apoi la madame Stavru.

Miercuri, 11 decembrie 1940.

Am citit astăzi în ziar un anunț că toți refugiații din Transilvania cedată, care vor să treacă acolo pentru aranjat unele chestiuni, să se prezinte la chestura poliției, de unde li se vor elibera niște fișe, pentru a putea sta în teritoriul cedat timp de 6 zile. Mama și cu mine ne-am grăbit să mergem azi după masă, să cerem informații. La chestură ne-am dus la șeful Siguranței. Dânsul ne-a spus că noi nu cădem în categoria refugiaților, deoarece avem de 9 ani domiciliul aici la Constanța. Însă dacă voim să ne ducem, putem merge cu pașaport. Ne-a spus apoi ce acte se cer la facerea pașaportului, și cât este de plătit. Deoarece eu am 16 ani împliniți, mie îmi trebuie pașaport separat. Mai trebuie și două cereri, care se trimit la București, la minister, și numai după ce vine aprobarea de acolo poate să ne elibereze pașapoartele. Ceea ce durează cam 10–12 zile. Nu ar fi însă nimic lucrul acesta, însă mama primește de la toți sfatul că să nu plecăm încă, căci situația e nesigură și că pot să ne închidă unghiul prin închisori, acolo. Așa că sfaturile acestea pe care le primește au decis-o să mai stea până prin februarie, când și iarna e pe sfârșite, deci timpul mai cald. Însă pe hotărârea mamei nu poți conta mult, căci dânsa poate să și-o schimbe, când nici nu te aștepți.

Astă seară, pe când stăteam cu toții în odaia noastră, împreună cu d-na Jerusalemy, nu știu cum a venit vorba despre iubire. D-na Jerusalemy a început

să spună că ce proaste sunt fetele care iubesc, în loc să se ție de carte, și că cunoaște dânsa o elevă de-a ei care iubește un băiat din clasa a VIII-a de liceu, care acum a plecat cu părinții în Germania, fiind neamț. Că fata acum a slăbit, plânge mereu, și capul nu-i mai stă la studii. Apoi, uitându-se spre mine, mi-a trântit așa din senin: „Și dumneata ești o proastă pentru că iubești!”.

Am luat în considerație vârsta și că erau de față mama cu tanti Mimi, căci altfel aș fi izbucnit eu. Are ea ceva cu mine. Nu pierde nici o ocazie ca să nu mă înțepe cu cuvintele ei. Însă cele care mi le-a spus astăzi m-au revoltat în chip deosebit, dându-mi de știre că paharul, cu toate vorbele ei de venin, s-a umplut până în vârf. Ce o interesează pe dumneaei ceea ce fac eu? A ajuns și ridicolă cu revoltările ei. La dânsa cine nu admiră pe englezi, ovrei și francezi, îl face tâmpit, idiot, prost și alte vorbe de acestea. Or eu cred că „fiecare om e absolut liber să admire pe cine îi place și pe cine crede de cuviință”. N-are să poată dumneaei să schimbe ideile și crezul din sufletele oamenilor. N-au putut să facă asta nici geniile cele mai mari ale lumii și are s-o facă tocmai ea? De ce să se revolte așa de pomană împotriva celor ce nu împărtășesc ideile ei? Ba să-i mai și insulte cu fel de fel de vorbe, când flecul acesta nu-i nici un motiv de insultat. Se roșește la față, devenind ca o leoaică de-alea care așteaptă să se repeadă împotriva victimei, numai când aude numele lui Hitler sau al lui Mussolini. Spune că iubește pe englezi și francezi. Dar asta-i o minciună. Iubește neamul ei ovreiesc. Și pentru că englezii și francezii se poartă bine cu ovreii, de aceia îi laudă și-i ridică în slavă. Asta se vede limpede ca și ziua. Urăște Germania și Italia pentru că sunt contra ovreilor. Și pe urmă să-ți fie rău când o auzi: „Eu sunt franțuzoaică!”, și în fond e una din evreicele cele mai habotnice.

Dar i-a să se schimbe lucrurile. Să înceapă și în Anglia persecuțiuni contra rasei ei. Să vedem atunci, cum o să mai dea dracului Anglia și cum o s-o mai insulte. În ziua când a auzit de la cineva că, cancelarul Hitler are să facă un stat evreu, politica dumneaei era schimbată momentan.

Nu-l mai insulta pe Hitler, ci era gata să-l și ridice în slavă. Asta dovedește că nu e deloc constantă în ceea ce spune. Părerile ei se schimbă după cum bate vântul. Și se mai pretinde apoi și tare „instruită și savantă”.

Cu mine, primele zile când s-a mutat aici era foarte drăguță, nu știa cum să-mi mai vorbească, și cum să mă mai laude. Asta a durat până în ziua când a văzut la mine niște fotografii de-ale Duceului Mussolini. Și când, de ziua mea, mama mi-a cumpărat cartea „O viață”, scrisă de Duce și o altă carte tot despre el, scrisă de un italian, știind că are să-mi facă bucurie cu cărțile acestea, „Madame Jerusalem” a explodat furioasă: „De ce citești cărțile astea scrise despre tâmpitul de Mussolini?”, și alte fraze nu mai puțin frumoase ca prima. Eu i-am răspuns că nu-l găsesc deloc tâmpit, că l-am admirat de la frageda vârstă de 7 ani și că îl mai admir și acum. Atunci dânsa a început să-mi facă „morală”, furioasă și roșie la față ca sfecla. Că am idei bolnave în cap etc., etc. Or fi ele bolnave, dar le păstrez cu sfințenie. De la 7 ani și până acum nu le-am schimbat niciodată. Ducele Mussolini a rămas pentru mine tot geniul meu iubit, omul drept și bun, un ideal, un vis din copilărie. Nici un alt om din lume

nu a putut să-i ia locul din sufletul meu. Când iau o hotărâre, rămân constantă în ea pentru vecie. Simpatiile mele nu se schimbă după cum bate vântul, ca la stimabila d-nă Jerusalemy. Când crezi ceva cu tărie, nici furtunile cele mai aspre ale vieții nu te pot face ca să-ți schimbi părerea. Aceasta este tăria unui adevărat caracter, să-ți ții cuvântul dat și hotărârea până la moarte.

Joi, 12 decembrie 1940.

Astăzi am umblat toată ziua înainte de masă cu tanti Mimica și Memet „caraghiosul”, după lemne, din depozit în depozit. Căutam lemne de stejar și nu mai găseam. În sfârșit, după mult umblat, pe străzi nenumărate, am găsit într-un colț la un depozit o grămadă mare din mult căutatele lemne de stejar. Am intrat repede înăuntru și am cumpărat 1000 de kg. Apoi Memet s-a suit și el în căruță și a plecat cu lemnele acasă, în timp ce eu cu tanti Mimica am trecut pe la piața Griviței, de unde am luat un crap.

După ce ne-am înapoiat acasă, pe când făceam focul, a venit Părintele Menges³³, fostul logodnic al Rozei Pott. A luat masa la noi, apoi după masă, pe la ora 4 a plecat cu mașina la Caramurat. Mâine după masă se înapoiază. Pe tanti Mimică o doare stomacul, stă culcată și e foarte tristă.

Vineri, 13 decembrie 1940.

Astăzi de dimineață a fost la noi d-na Sârbu. După masă tanti Mimica a călcat rufele spălate. Preotul a venit pe la 5. A luat la noi o cafea cu lapte și cozonac, pe care l-am cumpărat eu în fugă.

Sâmbătă, 14 decembrie 1940.

Zi aproape fără nici un eveniment deosebit. Dimineața o scurtă vizită a d-nei Roșculeț. Seara am făcut o baie bună.

Duminică, 15 decembrie 1940.

Astăzi după masă am fost la d-na Roșculeț, și cu mama. Când ne-am dus și când am venit ne-au înghețat năsurile. Seara la 9 apărare pasivă.

Luni, 16 decembrie 1940.

Afară un ger de crapă și pietrele. Eu stau în casă, la căldură și privesc pe geam afară. Printre fulgii de zăpadă, parcă găsesc numai conturul unor ochi azurii, cu genele negre și mătăsoase, „ochii visurilor mele”. Cu tot gerul seara am ieșit cu tanti Mimica până la poștă și la d-na Ungureanu, pe care însă nu am găsit-o acasă. Apoi curajoase, înfruntând vijelia ca niște adevărate eroine, ne-am dus până la d-na Stavru.

³³ Probabil, Hieronymus Menges (1910, Karamurat – 2002, Bremen) – a fost preot romano-catolic, doctor în teologie și profesor la Institutul Catolic din București. Între anii 1951–1952 i-a ținut locul episcopului clandestin arestat Joseph Schubert. În anul 1952 a fost arestat de Securitate și închis până în 1964. În 1966 a emigrat în Republica Federală Germania (sursa, Wikipedia).

Marti, 17 decembrie 1940.

Am scris azi: tușii Virginia, unchiului Liviu și tatălui meu drag. Fulgii de zăpadă au căzut astăzi aproape încontinuu. D-na doctor Ungureanu a trimis azi prin băiatul d-nei Dellattola un bilet pentru tanti Mimica și mie un „mic cadou”. Am fost cu tanti Mimi la tipografia „Albania”, la poștă și în piață. Când am plecat, la ușa holl-ului ne-am întâlnit cu „ochii Madonei”. O clipă, o singură privire, viață.

Miercuri, 18 decembrie 1940.

De dimineață zarvă nevoie mare cu gătitul, facerea focurilor etc. Ba mai primim și vizita d-nei Stavru, cu simpatica d-nă Sârbu. După masă nu am ieșit nicăieri.

Joi, 19 decembrie 1940.

De dimineață a fost la noi madame Roșculeț, în trecere, căci se ducea la noua cantină a Crucii Roșii, deschisă recent. Pe la 12 a venit din nou și ne-a spus că deoarece e necesară prezența ei și mâine la cantină, o să trimită fetele ca să mănânce la noi.

Pe la ora 2 bate cineva. Sunt fetele care au venit ca să mă ia la serbarea de Pom de Crăciun de la liceul de fete. Ajunsă acolo, deodată sufletul mi s-a umplut de-o mâhnire ciudată și inexplicabilă și în doi timpi și trei mișcări am șters-o de la liceu. Parcă îmi venea să fug cât mai repede posibil de tot ce e lume, oameni, căci acolo unde sunt ei este numai amăgire și durere. Să mă găsesc iar în singurătatea odăiței mele, unde petrec singurele momente în care mă simt cu adevărat mai fericită.

Vineri, 20 decembrie 1940.

La 9 dimineața au venit fetele Roșculeț. După ce au luat masa, a venit madame Roșculeț și le-a luat acasă. Seara am fost cu tanti Mimica la piață, la o librărie după „Calendarul Universul” și la d-na doctor Ungureanu.

Sâmbătă, 21 decembrie 1940.

După masă a fost la noi madame Stavru. A luat cafeaua la noi, apoi când s-a înserat am condus-o până acasă cu tanti Mimica. Acolo ne-a servit un delicios liquer de zmeură. Apoi am venit jos la d-na Weiss, unde am ascultat radio și am băut must dulce ca șampania.

Puțin timp după ce-am venit sus, a sosit „Romeo Dalfin”, burtosul admirator al Clairei Jerusalem. Dânsa, zăpăcită, la invitat în odaia ei, unde a stat până la 11.

Duminică, 22 Decembrie 1940.

D-na Stavru a venit dimineață la noi. După masă am fost la d-na Sârbu și la cinema.

Luni, 23 decembrie 1940.

Curățenie mare pentru Crăciun. Seara am făcut târguieli cu tanti Mimica. Am primit cadou de la Moș Crăciun o scrisoare. Nu de la tata și nici de la tanti Virginia. N-am fost se vede vrednică ca să primesc de la ei câteva șire, nici măcar acum de sărbătoarea sfântă a Domnului Isus. Ci am primit de la un tânăr străin, pe care l-am cunoscut acum 5 luni în ultima călătorie. Câteva rânduri calde de la un suflet de poet, o frumoasă urare pentru sărbători, doar atât. Și, totuși, câtă bucurie mi-a pricinuit acest drăguț gest. Știu că Tu mi-ai dat-o Buna mea Fecioară, și-ți mulțumesc. A fost pentru prima oară când m-am prezentat cu numele Tău Sfânt de Maria unei persoane, fără a maimuțări alte nume. Și Tu n-ai întârziat ca să-mi faci o bucurie chiar în acea zi. Făcând ca să aud atunci cele mai frumoase cuvinte pe care mi le-a rostit vreun băiat: „O! Maria, Maria, crin alb ce nu se uită niciodată!”. Ce frumoase cuvinte. Câtă gingășie și câtă poezie exprimă ele. Eu nu le merit Scumpa mea Fecioară, cum nu cred să le merite cineva pe lumea asta. Singură Tu Maria mea, numai Tu le meriți. Dă-mi voie deci să Ți le repet mereu, până în clipa morții, cele mai frumoase cuvinte pe care le-am auzit.

Și acum, când se apropie Crăciunul, mi-ai trimis iar un dar, mica scrisoare de la acel tânăr străin, cu cel mai curat suflet și de la care am auzit cele mai frumoase cuvinte: „Aș vrea să-ți împletesc cununi de flori ...”. Recitesc scrisoarea de multe, multe ori, căci ea înseamnă pentru mine ca un mititel far de lumină în mijlocul unei nopți întunecate.

Marti, 24 decembrie 1940.

Mama și tanti Mimica dau zor la facerea mâncărilor și cozonacilor. De dimineață încă m-am trezit în cântecele tradiționale ale colindătorilor. Glasuri tinere de copii amestecate cu glasurile mai puternice ale adolescenților îmi răsunau în urechi, îmi dădeau de veste că mâine e Crăciunul. Și am stat așa, cu mâinile crucișe sub cap, cu privirea ațintită prin geam afară la cerul cenușiu și la dansul zglobiu al fulgilor de zăpadă. Ascultam frânturi din colinde, dar ce lucru ciudat. Ele nu mă mai bucurau ca în alți ani. Ba contrarul, mă întristau, îmi dădeau o senzație stranie în suflet și o dorință vie de-a plânge. Căci numai prin plâns pot să mă mai ușurez de amarele decepțiuni care pe zi ce trece le descopăr în această viață. Ce cumplit este când vezi că, una câte una, toate lucrurile, planurile și visurile pe care le ai, apar deodată în lumea reală, în adevărata lor valoare. Ce groaznică e realitatea și ce repede mi-a fost mie hărăzit ca să fac cunoștință cu ea. De când exist și până acuma mi-a fost scris ca în toate, absolut în toate lucrurile, să sufăr numai decepțiuni. Nimic nu e așa cum mi-am închipuit eu. Chiar câteodată, deși știu ferm că nu este așa, continui în închipuirea mea, amăgindu-mi eu însumi sufletul să cred despre acea ființă sau lucru că e așa cum în visurile mele idealiste l-am făurit. Momentele acestea sunt însă din ce în ce mai puține, căci cruda realitate e mai tare și mi le biruiește. Săracele și bietecele mele visuri, voi sunteți tot ce-am avut mai frumos în viață.

Și mâine e sărbătoarea Nașterii Domnului Isus. Trebuie toată lumea să uite necazurile, cel puțin în această zi mare. Toată lumea să fie veselă, să

glumească, să râdă. Vreau să fac și eu la fel, dar nu pot. Aproape încontinuu lacrimile îmi izvorăsc din ochi. Mă închid singură la baie și plâng cu suspine rezemată cu capul de peretele rece. La fruntea mea înfierbântată această răcoare îmi face bine. Parcă ar fi o mână care mă mângâie. Închid ochii și-mi închipui un moment că sunt în brațele tatălui meu și că mâna lui părintească îmi alintă fruntea. Deschid ochii, visul a dispărut și în fața mea e realitatea, crudă, cum a fost cu mine întotdeauna. Mă uit la zidul rece din fața mea. De ce nu are și el suflet ca să-mi înțeleagă durerea. Dar, poate așa cum e, fără viață și fără inimă, am găsit la el mai multă înțelegere și milă, decât la oameni.

După masă, la două, a venit d-na Sârbu ca să o ia pe tanti Mimica la cimitir, pentru a aprinde candela la mormântul d-lui Stavru. Am întrebat pe d-na Sârbu dacă nu o deranjează și pot să merg și eu cu ele. „Dar azi e Crăciunul!”, mi-a răspuns dânsa „Și e cam trist, mai ales pentru o fată tânără, să meargă prin cimitir tocmai azi. Afară de asta e și un ger și o ninsoare încât ți-e milă și de un câine ca să-l lași în stradă”. „Nu e nimic madame Stavru, o să mă îmbrac bine, mai ales că am așa o mare dorință ca să petrec și eu câteva minute într-un Ajun de Crăciun, la cimitir, între cruci și morminte”. La insistările mele din ce în ce mai puternice, madame Sârbu a consimțit în cele din urmă ca să mă ia cu dânsa. Am trecut întâi pe la o prăvălie, de unde am cumpărat lumânări, apoi ne-am suit în mașină. Afară din oraș, unde ne-a lăsat mașina, bătea un vânt puternic, amestecat cu fulgi de zăpadă. Înaintam, cât de repede posibil, toate trei, prin zăpada proaspătă. Tăcute, fără să vorbim un cuvânt, cu nasurile roșii și cu sprâncenele și genele albe și ude de zăpadă, eram singurii viețuitori de pe strada lungă și pustie. În sfârșit, ajungem și la cimitir. Trecem prin poarta mare de lemn înăuntru și ne îndreptăm pe aleea din stânga, care duce la mormântul d-lui Stavru.

Câtă pace și liniște e aici. Privesc la crucile de toate mărimile și citesc în fugă inscripțiile de pe ele. Săracii morți, ei își dorm somnul lor veșnic, nu mai suferă și mai plâng. Dorm mereu. La câteva morminte candelile sunt aprinse. Se vede că și-au adus aminte de ei familiile lor, și în acest ajun al celei mai mari sărbători au aprins la căpătâiul lor candela aducerii aminte, candela eternei iubiri.

Dar iată mai încolo, un mormânt mai neîngrijit și mai sărăcuț, stă părăsit, parcă mai izolat de celelalte. La căpătâiul lui nu arde nici o candelă. Mă apropiu de el. Pe crucea lui micuță de lemn nu se mai poate descifra nici un nume. Scurgerea anilor, ninsoarea și ploile au șters de pe cruce și numele, ultima legătură cu viața. De acum încolo aparține numai pământului, așa cum a hotărât Ziditorul: „Din pământ te-ai născut, în pământ te întorci”. Șuieratul din ce în ce mai puternic al vântului aspru de iarnă mă trezește din meditații. Îmi plec capul și rostesc din inimă o scurtă rugăciune pentru odihna sufletului acestui mort necunoscut, apoi alerg înainte ca să o ajung pe tanti Mimica. După încă câțiva pași ajungem, în sfârșit, la mormântul d-lui Stavru. Madame Sârbu și cu tanti Mimica aprind candela.

Eu stau și privesc de jur împrejur. Așa, într-un cimitir ca acesta voi odihni și eu odată, mai curând sau mai târziu, înconjurată de alte morminte. Și

cine știe, poate că și la mine va veni într-o zi cineva, într-un alt ajun de Crăciun, pentru ca să rostească la căpătâiul meu o scurtă rugăciune. Fără să vreau, am simțit deodată că două lacrimi fierbinți mi se preling în jos pe obrazul înghețat. Repede le-am șters cu batista, ca să nu le vadă tanti Mimica. După ce am aprins candela la d-nul Stavru, am fost încă la două morminte, cunoștințe de-ale d-nei Sârbu. Apoi, când să plecăm, tanti Mimica a spus să trecem puțin și pe la mormântul d-nei Marica, moartă anul trecut.

Din ce în ce vântul se întetește și fulgii de zăpadă cădeau acum așa de deși. Cu toate astea înaintam toate trei vitejește înainte, tot înainte. În sfârșit ajungem și la d-na Marica. Însă, cu toate eforturile, candela ei nu a putut fi aprinsă. Vântul nemilos a stins și cel din urmă chibrit din cutioară. Deci cu regret a trebuit să plecăm de lângă dânsa, fără să fi izbutit ai aprinde și ei mica roșiatică luminiță.

Am trecut iarși pe alei nenumărate, printre copacii fără frunze și prin marea poartă de lemn. Am mai privit o dată înapoi, am spus în gând rămas bun, căci cine știe când voi mai avea o ocazie ca să mai vin aici. Tot ce e posibil să plec și să nu mai revăd aceste locuri niciodată.

Am ajuns acasă cu nasul, mâinile și picioarele înghețate, dar nu mi-a păsat. Petrecusem câteva momente plăcute, care mi-au dat sufletului o mare mulțumire. Seara am fost cu tanti Mimi la d-na Sârbu, unde d-na Stavru i-a dat cadou o frumoasă geantă de piele neagră, la vederea căreia tanti Mimica s-a bucurat ca un copilăș micuț.

Apoi am condus pe d-na Stavru până acasă la dânsa. Acolo am luat un ceai cu cozonac și am ascultat colindele unor copii cu steaua. Întoarsă acasă, am agățat și la abajura lămpii mele, puține frunze verzi de vâsc dăruite de d-na Sârbu, ca să-mi aducă noroc, deși eu nu mai cred asta. Seara de Moș Ajun a anului 1940 s-a terminat. A fost cea mai tristă pentru mine, din câte am trăit până astăzi. Deoarece toți din casă suntem triști, ne-am culcat devreme, neavând chef ca să mai stăm la pălăvrăgeală. Am stins lumina. Focul din sobă nu era stins, așa că arunca reflexe de lumină pe peretele din fața patului meu. Am rămas cu ochii pironiți la jocul nebunatic al flăcărilor. Minteaa mea a zburat cu un an în urmă. Seara de Moș Ajun eram la Năsăud la tanti Virginia. Stăteam în pat și atunci cu lumina stinsă. Pe peretele din fața mea umbra roșiatică a focului dansa tocmai pe chipul frumos al Fecioarei Maria din marele și vechiul tablou. Eu nu mă mai săturam privind la acel măreț spectacol. Era atât de frumoasă Maria și ce fericită eram eu care o priveam. Și acum, cam același spectacol, numai tabloul iubit al Mariei lipsește. Zâmbetul Ei bun nu mă mai mângâie, nu mă mai încurajează. Ochii Ei, cei mai frumoși aștri din cer, nu mă mai privesc. Eu sunt departe, atât de departe. Pe un țarm de mare albastră, în cel mai mare port al României, perla Mării Negre.

Miercuri, 25 decembrie 1940.

Întâia zi de Crăciun. Mă grăbesc ca să mă scol pentru a aranja din vreme cărțile, pe care le voi da cadou lui Nori și Lușu. Pe fiecare din ele scriu câte o mică amintire. Tocmai luam dejunul cu toții, când auzim în hol mai multe

glasuri stridente de colindători. Fugim repede afară, sunt drăgălașele doamne Stavru și Sârbu, împreună cu domnul Gogu, care au venit să ne ia la madame Roșculeț, unde suntem invitate la masă. Au fost atât de drăguțe, deranjându-se și pentru mine cu cadouri. Madame Sârbu mi-a adus o sticlă de parfum, iar madame Stavru o frumoasă pudrieră albă. Le-am mulțumit, aproape cu lacrimi în ochi.

În fugă apoi ne-am îmbrăcat și am plecat cu toții. Afară erau niște nămeți teribili, încât ne-am vârat în zăpadă până la genunchi. Eu râdeam încântată căci zăpada nu putea să intre în faimoasele mele cizmulițe. Tanti Mimicuța și d-na Sârbu însă, având șoșoni mai scurți, s-au cam udat și la ciorăpei. Nu mai vorbesc de mama, care cu piciorușele ei mici parcă înota în zăpadă. Madame Sârbu, care mergea în fruntea „caravanei”, se întoarse spre noi și ne spuse în glumă: „Trebuia să ne trimită domnul Roșculeț „tractoarele” de curățat zăpadă înaintea noastră, căci nu mai răzbim până acolo”. Atunci d-na Stavru se decide să ia dânsa comanda „caravanei”, înlăturând pe d-na Sârbu. Însă după câțiva pași, văzând că nu o scoate la capăt, abdică iarăși în favoarea d-nei Sârbu. Noi aștia din urmă, „coada caravanei”, nu mai puteam de răs privind la dese schimbări de conducere.

În sfârșit, după multe of-uri și ah-uri, ajungem și la casa d-nei Roșculeț. De astă dată și câinele Jak parcă amuțise în cușca lui. Nu avea nici gând ca să ne latre. Degerate, ciufulite ca vai de noi, ajungem și sus în casă. Doamna Roșculeț, veselă ca întotdeauna și drăguță, ne primește la ușa holului și ne pupă dulce pe fiecare la rând. Domnul Roșculeț, cu fața lui care îți inspiră numai bunătate, ne primește de asemenea cu surâsul pe buze, strângându-ne mâinile și urându-ne „La mulți ani!” și „Sărbători fericite!”. Ceva în înfățișarea lui seamănă atât de bine cu tatăl meu drag. Tata, oare el ce face în clipa aceasta? Vreau să îmi schimb gândul trist ce încerca să mă cuprindă și mă apropiu de Lușica. O sărut și îi dau cărțile, micul meu cadou. Dânsa sare de gătul meu și mă sărută de zor.

D-na Roșculeț vine din sufragerie și ne invită la masă. Locul meu a fost la masă între mama și Norica. A! Doamne, și ce de bunătăți am mai păpat. Întâi ne-a servit țuculiță cu salată de bœuf, apoi: sărmăluțe delicioase cu mămăliguță, curcan cu mazăre, friptură de porc cu cartofi prăjiți, cârnați afumați. Apoi ca desert brânză, prăjituri, cozonac și fructe. Pe la 4 ne-a servit cu un tort minunat de ciocolată. După masă am trecut în odaia fetelor, unde am stat de vorbă cu ele. Seara, pe la 8, madame Stavru s-a sculat de la masă, dând semnalul de plecare. După ce ne-am îmbrăcat cu toții, am mulțumit d-nei și d-lui Roșculeț pentru masă și buna primire, apoi ridicându-ne gulerele în sus am pornit spre casă.

Parcă eram o ceată de ostași îndârjiți, care pleacă să lupte contra inamicului. La despărțirea care s-a făcut în colț, în fața stației de mașini, d-na Sârbu ne-a comunicat că pentru mâine suntem invitații ei la prânz.

Prima zi de Crăciun s-a sfârșit, cum se sfârșesc toate în această viață. De acum nu va mai trăi decât în albumul amintirilor mele.

Săniile cu zurgălăi, primele din anul acesta, au început să mișune

străzile. Ascult de aici, din draga mea odăiță, clinchetul lor voios. Și ele sunt numeroasele bucurii, care ni se oferă iarna.

Joi, 16 decembrie 1940.

Mă trezesc pe la 9 în vocea groasă a lui Memet, care venise să-i spună mamei să se ducă să semneze, căci a venit poșta cu recomandate. Când aud aceste cuvinte, sar repede din pat, tremurând de emoție. O scrisoare. De la cine e oare? De la tata? Mama se întoarce în sfârșit cu o carte poștală în mână, pe care o flutură foarte mândră și fericită. Mă reped la ea ca un leu și o citesc repede. E de la tanti Virginia. Moș Crăciun, așadar totuși nu a uitat complet de mine și mi-a trimis această bucurie. Cam târziu e drept, dar mai bine mai târziu decât niciodată. Drăgălașa tanti Mimicuța a venit și ea la noi în odaie ca să vadă „ce înseamnă gălăgia asta de dimineață”. Dar așa e când primești scrisori de la cei dragi, care sunt atât de departe.

După ce luăm micul dejun, începem să ne gătim de plecare. La 11 și jumătate fix plecăm echipate ca „Yeti”. Mama cu o somptuoasă blană maro de nutrie, parcă e un ursuleț mic și grăsuț. Se tot învârtește cu ea și e foarte mândră. La madame Sârbu găsim pe toate fețele numai veselie și în casă peste tot o căldură plăcută. Ne dezbrăcăm, apoi trecem în dormitor ca să ascultăm puțin radio. După câteva minute vine în vizită și d-na Amăricu, o prietenă bună a d-nei Sârbu. După ce dânsa pleacă, madame Stavru ne anunță că „masa e servită”. În timpul mesei a început să-și anunțe vizita un nepoțit și îndrăcit guturai. Strănuturi după strănuturi, ochi înlăcrimați și nasul înfundat complet, încât nu puteam să mai respir. Toată buna dispoziție de dimineață m-a părăsit, dezarmată în fața guturaiului urâcios. Ce era să fac? Deci după masă m-am retras singură în dormitor, în mână cu două batiste. Și suflă nasul și suflă, până când sărăcuțul de el se înroșise tot și a început ca să mă usture. În timp ce eu mă „canoneam” în dormitor cu guturaiul meu, din sufragerie se auzeau râsete, table zornăind și fel de fel de exclamații nelipsite de la o „partidă de cărți”. Petrecerea era în toi, deci. Ca să mai uit de guturai, am luat niște reviste și am început să citesc. Tocmai găsisem un articol interesant despre Sfântul Apostol Petru, când atenția mi-a fost atrasă de vocea lui tanti Mimica, care îl certa foarte enervată pe domnul Gogu, căci se vede că l-a prins trișând la jocul de table. Nu am putut să-mi țin râsul la exclamațiile ei furioase. Lăsând la o parte frumosul și interesantul articol despre Sf. Petru, m-am decis să trec dincolo în sufragerie. Ce gălăgie am găsit, Doamne Sfinte. Mama, d-na Stavru și d-na Sârbu jucau toate trei „tabinet”, într-un colț al mesei. În celălalt, tanti Mimica cu d-nul Gogu jucau de zor table. Foarte frumos spectacol. M-am așezat și eu într-o parte a mesei și mă distram privind când într-o parte când într-alta. Cu mult mai devreme decât ne așteptam, madame Stavru s-a sculat, dând semnalul de plecare. Cam cu regret, dar neavând ce face, a trebuit să ne ridicăm și noi pentru a ne pregăti șoșonii, fularele și paltoanele.

De la d-na Sârbu am trecut puțin pe la d-na Stavru, unde dânsa a servit pe mama și pe dl. Gogu, care ne-a condus până aici, cu o faină cafeluță cu rom. Când am ajuns acasă, tanti Mimica, văzând ce guturai strașnic am, a cerut

puțin spirt de la d-na Jerusalem și m-a fricționat zdravăn. Apoi m-a chemat pe furis în dormitor, unde mi-a dat o porție dublă de aspirină Bayer, rămasă încă de la d-nul Friedmann. Imediat m-am simțit mai bine, și așa înfocolită și cu o compresă de spirt la cap am adormit foarte repede.

Vineri, 27 decembrie 1940.

Ce bucurie pe mine că am scăpat de plictisitorul guturai atât de repede. Nu-i vorbă, mai sunt puțin înfundată la nas, dar totuși în comparație cu ieri azi e floare la ureche. Pe când eram cu toatele în bucătărie și tanti Mimica prepara o salată de boeuf, vine Memet ca o furtună înăuntru țipând: „Coniță, Coniță, veniți fuga căci poștarul v-a adus o telegramă”. Nu știu de ce o presimțire sinistă mi-a trecut prin inimă, însă nu m-am înșelat. Abia a deschis tanti Mimica telegrama, că a dat un țipăt de durere și a fugit plângând în sufragerie. Trista telegramă i-a adus necruțătoarea veste că tatăl ei drag a murit. O tăcere mormântală a învăluit întreaga casă, întretăiată când și când doar de suspinele ei. O clipă parcă am simțit cu toții aripa rece a morții trecând pe lângă noi. Cu toate că știi că moartea e ceva natural și firesc, totuși te îngrozește așa de mult, mai ales când îți răpește o ființă dragă. Știi că pleacă pentru totdeauna din lume, aceasta e ultima dată când o mai vezi. Nu o să-ți mai apară acum ca altădată, surâzătoare. Neantul, o înghite pentru eternitate. Aceasta e moartea, nemiloasă și necruțătoare. Ea este singurul lucru de care ori ce om poate fi sigur că are să-l întâlnească o dată în viață, mai curând sau mai târziu, după cum îi este scris. Însuși Isus, fiul lui Dumnezeu, nu a scăpat de dânsa. Poate fericirea sau norocul să nu-ți apară niciodată și drumul vieții tale să fie brăzdat numai de suferințe și spini, dar totuși moartea îți apare, poți să fii sigur de asta, chiar câteodată când nici nu te aștepți, te acoperă cu mantia ei neagră și cu suflarea ei rece ca gheața îți oprește pentru vecie bătăile mult zbuciumatei tale inimi.

La ora 3 am condus-o pe draga mea tanti Mimica la gară. A plecat să-și mai vadă odată părintele și să-l conducă apoi pe ultimul drum. Deși nu l-am cunoscut niciodată în viața mea, a fost tatăl iubitei mele Mimi, așa că îl iubesc și eu. De aici, de departe, voi înălța o rugăciune pentru odihna sufletului său bun. Și, ca un ultim omagiu, această lacrimă care îmi curge acum pe obraji e tot pentru el.

Seara a venit la noi d-na Roșculeț cu fetele și cu domnul. Ei nici nu știau de trista întâmplare de azi.

Sâmbătă, 28 decembrie 1940.

După masă au venit fetele Roșculeț ca să mă ia la cinema. Ultima sâmbătă a anului 1940 a trecut.

Duminică, 29 decembrie 1940.

Astăzi toată ziua am stat în casă. Am citit, am scris, m-am gândit la lucruri trecute și am mai și visat, dar știu că zadarnic.

Luni, 30 decembrie 1940.

A fost dimineață Norica Roșculeț. Din întâmplare a găsit acest caiet care conține jurnalul meu de fiecare zi. Crezând că a rămas tot prietena bună de acum câteva luni, cu care mă sfătuiam și la care îi destăinuam și cele mai mici lucruri din sufletul meu, l-am lăsat să-l citească. Urma a fost că m-am ales cu câteva cuvinte usturătoare, care mi-au biciuit inima, de la scumpa mea Nori. Obrajii mi s-au aprins, nu de mânie împotriva ei, ci mai mult de durerea de-a auzi tocmai de la dânsa, pe care o socoteam singura mea prietenă, acele cuvinte crude. După plecarea ei, m-am încuiat la baie și am plâns. Asta să-mi fie de învățătură ca să nu mai mă încred altădată în nimeni, pentru că acum sunt convinsă că în această lume nu există nici o prietenă bună și nici un suflet care să te înțeleagă. Totul a fost numai o amăgire. Mi-ai spus Norica, ca ar trebui șters numele tău din acest caiet. Ei bine. Deși ai cerut acest lucru, eu totuși n-o să-l fac. Vreau să trăiască cel puțin în acest caiet zilele fericite de demult, când erai cu mine așa de drăguță și când eu de-abia așteptam ca să te văd, să pot vorbi cu tine. Ziua în care credeam ca am găsit în sfârșit sufletul duios, mult căutat de mine. Însă de acum încolo, dacă mi-ai spus că nu îți face plăcere, să nu-ți fie frică, că nu o să-ți mai găsești numele în acest caiet de „prostii”, cum ai spus tu. Cât despre madame Jerusalem, poți să o feliciți dacă îți face plăcere, când vrei, pentru cuvintele pe care le-a spus la adresa mea. Chiar felicit-o și pentru cuvintele care le-a spus despre mama, „că ia leafa de pomană deoarece nu muncește deloc”. Dacă la dumneaei 35 ani de serviciu împliniți, începuți la 19 ani, aceia în continuă muncă pentru a învăța pe copii să scrie și să citească, an după an, prin zăpadă și ploi, pe lângă cei 20 de ani serviți la sate, în localuri de școli mizerabile și locuind într-o mică odăiță cu pământ pe jos, răbdând adesea de frig, dacă toate acestea nu înseamnă la ea muncă, ci nimic, atunci nu cunoaște ce e dreptatea. Însă dacă ție draga mea Norica îți plac cuvintele ei și le găsești foarte înțelepte, n-ai decât să o și săruți, nu numai să o feliciți. Dacă vreodată ai să citești aceste rânduri, iart-o pe aceea care le-a scris, dacă o să găsești ceva ce nu o să-ți convină. Iart-o, căci ea te-a iubit și cred că nu te-a supărat cu nimic până acum. La rândul ei, ea îți mulțumește că ai învățat-o să nu-și mai destăinuiească nimănui gândurile ei și ai făcut-o să se gândească, cu o convingere mai mare ca niciodată, la cuvintele: „Nu cere vieții nici un bine”. Cel puțin de azi înainte .

Au fost d-nele Stavru și Sârbu, care ne-au invitat pentru Anul Nou să luăm masa la dânsese. De asemenea, a fost azi și doamna Roșculeț, ca să întrebe de nu avem ceva știre de la tanti Mimica.

Marti, 31 decembrie 1940.

Ultima zi a anului 1940. Anul plin numai de suferințe pentru toată lumea. Anul de doliu pentru România și Ardealul meu scump, căzut iarăși sub robie. În urma ta nici un suflet nu o să regrete. Seara, pe când eram cu toatele în odaia noastră, afară de draga mea tanti Mimicuța, auzim clopotul de la mașinile pompierilor. Deschidem ușa balconului, când ce să vedem: a treia casă de lângă noi era în flăcări. Timp de două ore pompierii au lucrat neîncetat pentru stingerea focului. Aceasta a fost ultima lovitură a ta, anule vechi 1940.

Bine că peste două ore trebuie să o ștergi din această lume, gonit de strigătele și împușcăturile oamenilor. Ora 12 noaptea. Sirenele șuieră prelung, clopotele tuturor bisericilor bat neîncetat în cinstea noului an care sosește. Eu stau cu mâna pe ceas și vreau ca să îmi doresc ceva. Nici eu nu știu cu ce să încep întâi, căci numărul dorințelor e prea numeros. Las deci în grija ta An Nou ce-ai sosit, ca să-mi aduci tu ceea ce vei vrea. Bucurii sau dureri, eu le voi primi pe toate cu nepăsare. Însă parcă cineva îmi spune în șoaptă, la ureche, că tu An Nou, în cinstea căruia închin acum acest pahar cu vin, îmi vei aduce în decursul lunilor tale, mai multe ceasuri de zâmbiri decât de lacrimi. Tot ce se poate, e să mă înșele această presimțire, dar nu-i nimic An Nou. Eu îți urez din suflet: „Bine ai venit!” și îți mai doresc ca atunci când vei pleca, toată lumea, de la mic și până la mare, să nu se bucure ca după anul 1940 care s-a dus, ci să regrete cu toții, ochii lor să plângă plecarea ta și sufletele lor să te păstreze în amintirea lor până la moarte, ca cel mai bun an pe care l-au trăit în viață. Vivat an nou 1941! La mulți ani fete și băieți din lumea întregă, și la anul cu bine!

Miercuri, 1 ianuarie 1941.

Prima zi din Anul Nou, 1941. Pe la ora 12, d-na Roșculeț a trecut pe la noi ca sa ne ia să mergem la madame Sârbu. Afară era așa de plăcut și un soare vesel de primăvară făcea să strălucească zăpada albă căzută în ajun. Parcă călcai numai pe mii de stelute și diamante albe strălucitoare.

Din cauza timpului cald, cele 10 prăjituri cu frișcă pe care mama le cumpărase pentru d-na Sârbu au început să se topească și din cartonul gros în care erau împachetate, frișca topită și-a făurit un drum care ducea drept pe paltonul meu. Ce are a face? O dată este Anul Nou, nu de 10 ori pe an. Și paltonul meu are dreptul să guste nițel din frișca proaspătă, cel puțin în această zi mare.

La madame Sârbu ne aștepta o masă copioasă, cu radio și multă veselie. După mâncare a urmat plăcinta cu banul înăuntru. În a cui bucată are să fie, acela va avea noroc tot anul. Până și servitoarea aștepta în ușă curioasă ca să vadă cine o să găsească „comoara”. Cu inima bătând, apuc bucată mea de plăcintă și mușc adânc din ea. Când mă uit înăuntru, ce să văd? Banul învelit în celofan stătea pitit într-un strat de mere și cocă. Era în bucată mea. Am crezut că voi muri de bucurie. Repede îl apuc cu două degete și îl trag afară. Lușica, care stătea în stânga mea la masă, îl vede și ea. „E la Pica, l-a găsit Pica”, țipă ea. Atunci toată lumea începe ca să mă felicite că am noroc. Ba domnul Gogu și cu domnul Roșculeț încep ca să mă tachineze, spunându-mi: „Vezi, vezi să nu uiți ca să ne inviți și pe noi la nuntă”. Ce fericită eram. Strângeam banul cu duioșie în mână. Anul Nou 1941 mi-a făcut în prima zi o bucurie, pentru care îi mulțumesc din inimă.

După masă d-nele și d-nii au jucat cărți. Seara, pe un timp frumos, m-am reînapoiat cu d-na Roșculeț.

Joi, 2 ianuarie 1941.

Astăzi la ora 1 și ½ a sosit drăgălașa mea tanti Mimica de la Brăila. Seara am dormit cu dânsa.

Vineri, 3 ianuarie 1941.

A fost de dimineață la noi d-nele Stavru, Sârbu și d-nul Gogu ca să o vadă pe tanti Mimica.

Sâmbătă, 4 ianuarie 1941.

Astăzi după masă au fost la noi d-na Roșculeț cu fetele. Apoi a venit și d-nul Roșculeț.

Duminică, 5 ianuarie 1941.

Toată ziua am citit și am scris. Nici un musafir nu am avut azi. Viața își urmează cursul ei neîncetat. Noi, pe zi ce trece, îmbătrânim mai mult și ne apropiem cu un pas mai mult de sfârșit, de moarte.

Luni, 6 ianuarie 1941.

Ziua Sfântă a Botezului Domnului Isus. Dimineața a trecut parada spre Catedrală și apoi spre port, unde se face solemnitatea aruncării Sfintei Cruci în Marea Neagră. Fiecare regiment a fost reprezentat printr-un detașament compus din trompeți, drapelul și două companii. Numai Marina Regală a lipsit, muzica ei a înlocuit-o fanfara Regimentului 34 Infanterie.

După masă am așteptat musafiri, care însă n-au venit. Numai Mister Dalfin.

Marti, 7 ianuarie 1941.

Pe la ora 2 a venit la noi d-na și d-nul Sârbu ca să ne ia la d-na Roșculeț căci azi este Sf. Ion, deci ziua domnului Roșculeț. Cu toate stăruințele ce le-am depus pentru a veni și tanti Mimica, dânsa nici nu a vrut să audă de așa ceva. Când am venit înapoi, am găsit la tanti Mimica o vizitatoare micuță, pe Getta Bekessy de la d-na Lascaridis. Seara, eram culcate în pat, deodată sună soneria lung. „Cine-o fi?”, întreabă speriată tanti Mimica. Când acolo, era poliția, care venise să anunțe că curge apă jos la mezanin de la etajul I.

Miercuri, 8 ianuarie 1941.

După masă a fost la noi madame Lascaridis cu Getta. Seara, pe când citeam în pat, aud deodată ușa de la antreu: „țanc, țanc”. S-au întors „ochii Madonei” din concediul de Crăciun, pe care l-a petrecut la părinți, la București.

Joi, 9 ianuarie 1941.

De dimineață am fost cu tanti Mimica după lemne, apoi la madame Roșculeț. Când am venit înapoi, poșta aruncase pe jos 3 scrisori. Una de la Locot. Arhire, felicitare pentru tanti Mimica. A doua tot pentru tanti Mimica, de la d-na Despina. În sfârșit, a treia pentru mama, felicitare pentru Anul Nou de la d-na Nițulescu.

După masă am fost cu tanti Mimica la d-na Sârbu. Dânsa tocmai tăiașe porcul și era la ea mare zarvă cu facerea cârnaților, caltaboșilor și tobei. Avea la

ea ca ajutor pe d-na Amăricu. Echipată de la dânsa cu 4 cărți de citit, am trecut pe la d-na Stavru.

Vineri, 10 ianuarie 1941.

Dimineața am spălat niște rufe. După masă au fost la noi d-na Roșculeț cu fetele. Seara am fost cu tanti Mimicuța la d-nul Papazoglu dar nu l-am găsit acasă. De la cofetărie am cumpărat niște bombonele mici, foarte delicioase. Pe stradă, peste tot, vezi ofițeri și soldați germani. Mașinile lor repezi, de toate mărimile, mișună străzile Constanței.

Sâmbătă, 11 ianuarie 1941.

La ora 10 dimineața am fost cu tanti Mimica la parastasul de 40 de zile a d-nei Rigani. După masă, mai spre seară, am ieșit după diferite cumpărături.

Duminică, 12 ianuarie 1941.

După masă am fost cu tanti Mimica la d-na Sârbu și apoi la d-na Stavru. Pe stradă, la fiecare moment, te ciocnești numai de ostași germani. Pe stâlpii de telegraf sunt puse mici tabele în care se indică, în nemțește, strada care duce spre cartierul lor general și spre ambulanța Crucii Roșii germane. Aceste tabele sunt însoțite în unele locuri și de zvestica Cancelarului Hitler. D-na Sârbu și toate persoanele cu care am vorbit azi sunt cu toții foarte îngrijorați de situația actuală. Ce o vrea D-zeu, aia o să fie! Destinul nu se poate încovoia. Deci făc-se voia Lui.

Luni, 13 ianuarie 1941.

De dimineață a fost la noi d-na Roșculeț, ca să ne invite pentru după masă la dânsa. Pe la 11 am fost cu tanti Mimica în oraș după târguieli. Apoi, pe la două, după masă, a venit madame Stavru cu lucru de mână. Deci adio vizită la d-na Roșculeț. Seara am condus-o pe d-na Stavru până acasă.

Mărți, 14 ianuarie 1941.

Nu era încă ceasul 9, când s-a auzit soneria brusc, zbrrrr ..., era d-na Roșculeț. După dânsa imediat altcineva, zbrrrr ..., e simpatica madame Lascaridis. Mama tocmai a scos din cuptor, calde, niște „pogăcele” cu jumări, așa zise pateuri, și matinalele vizitatoare s-au pus pe „păpat”. În curând prima tavă era și isprăvită. Însă la ea am dat concursul și eu cu tanti Mimica. Mama nu mai putea de bucurie când a văzut că „pogăcelele” ei au așa mare trecere și că au reușit foarte gustoase. După masă am fost la d-na Roșculeț. Am păpat acolo „minciunile”.

Miercuri, 15 ianuarie 1941.

Am fost dimineață la liceu cu tanti Mimica, apoi la cofetăria „Curcan”. După masă am rămas în casă și am citit.

Joi, 16 ianuarie 1941.

D-nele Stavru și Sârbu ne-au onorat astăzi cu o vizită. D-na Stavru tot cu lucrul ei (un ciorap croșetat). După plecarea lor, a venit domnul și doamna Weiss, vecinii noștri de la etajul I, ca să-și ia rămas bun de la noi, căci pleacă la Timișoara.

Vineri, 17 ianuarie 1941.

După masă am fost la d-na Roșculeț. Acolo am găsit și pe d-nele Stavru și Sârbu. Eu cu fetele am fost până la Episcopie. M-am rugat fierbinte Mariei mele. Am privit la nenumăratele lumânări aprinse și lacrimile mi-au izvorât din ochi. În față, altarul parcă semăna atât de mult cu cel de la Năsăud. Seara, când ne-am întors înapoi de la madame Roșculeț, orașul era cufundat într-un întuneric profund. Pe la casele unde mai licărea câte o rază micuță de lumină, sergenții disperăți băteau la porți și țipau furioși: „Stingeți lumina, camuflați geamurile!”. Tanti Mimicuța când a văzut toate acestea s-a îngrozit și a început să șoșotească drăgălaș: „Asta e semn rău, Doamne ce o mai fi?”. Îi stătea așa de bine cu frica întipărită pe față.

Sâmbătă, 18 ianuarie 1941.

Astăzi, după ce am stat la masă și mama a plecat la școală, aud deodată că sună soneria lung. Cum tanti Mimica era ocupată cu facerea șnițelilor, m-am dus eu să deschid. Când ce să văd, erau doi ofițeri germani care au început să-mi trăn-cănească în nemțește: „Guten Tag, Fräulein...!”. Nu știu ce în sus, nu știu ce în jos. Și nu știu ce tot îndrugau ei acolo, că eu habar n-aveam. Dădeam numai din cap, așa ca să nu stau pe loc. Foarte binevoitoare. Când am văzut că nu mai isprăveau și că nu am să o scot la capăt cu ei, am chemat pe tanti Mimica. Dânsa, care știe nemțește, i-a înțeles numaidect. Stimabilii vroiau permisul ca să instaleze la noi în balcon niște fire telefonice. Tanti Mimica le-a dat voie. Dânsii au intrat, tot salutând, foarte manierați, adevărați ostași de-ai celui de-al Treilea Reich German.

După ce și-au isprăvit „misiunea” din balconul nostru au plecat, lăsând în urma lor numai covoare strânse și urme de cizme pe dușumeaua lustruită proaspăt de mine azi dimineață. Ce are a face?

Îmi pare bine că am putut și eu să fac cunoștință mai de aproape cu „Armata lui Hitler”. Unde-i madame Jerusalem ca să-i fi văzut și dânsa și să crape de necaz!

După masă am fost la cinema cu fetele d-nei Roșculeț. A rulat un film istoric: „Viața Mariei Stuart, nefericita Regină a Scoției”. Când am venit acasă, am găsit la noi pe d-na Roșculeț. Tanti Mimica m-a luat în primire de la ușă: „Păcat Pica că nu ai fost acasă, căci au venit iar trei nemți frumoși pentru ca să mai instaleze o antenă”.

Duminică, 19 ianuarie 1941.

Astăzi a venit un comandant de vapor cu soția, și a închiriat la noi o cameră, dormitorul lui tanti Mimica. Măine dimineață vin cu bagajul. Pe la 2 după masă a venit alt „nemțoi” la noi în balcon, ca să mai instaleze nu știu ce.

La 3 am plecat la d-na Sârbu, acolo a venit și d-na Roșculeț cu fetele, apoi și domnul Roșculeț.

Seara când ne-am reîntors, am mutat cu tanti Mimi dormitorul la față și sufrageria în odaia unde a fost dormitorul. Astăzi e ultima seară când mai dorm cu tanti Mimi.

Luni, 20 ianuarie 1941.

Astăzi s-a mutat d-na Cociășu. După masă a fost la noi Roza de la Bandu .

Marti, 21 ianuarie 1941.

După masă au fost la noi d-nele Stavru și Sârbu. Seara am fost cu tanti Mimica la plimbare. În piața „Ovidiu” am ascultat o manifestație legionară. La cofetăria „Curcan”, unde am intrat ca să cumpărăm niște prăjituri, era plin de ofițeri germani.

Miercuri, 22 ianuarie 1941.

După masă am fost la cinema cu fetele Roșculeț.

Joi, 23 ianuarie 1941.

Astăzi nu au venit ziarele de la București, deoarece trenurile nu mai circulă. La București a fost ucis un ofițer german încă în noaptea de sâmbătă 18 ianuarie. Aici însă nu s-a știut nimic până azi. Se bănuiește că atentatul a fost pregătit contra generalului Antonescu și din greșeală gloanțele ucigașe au străpuns corpul ofițerului german, omorându-l pe loc. Atentatorul face parte din grupul de legionari comuniști conduși de Horia Sima.

Ora 12, la amiază.

În toată țara a izbucnit o revoluție între aderenții d-lui general Antonescu și ai lui Horia Sima. Posturile de radio București, Brașov și Băneasa, au fost timp de mai multe ore în mâinile răzvrătiților conduși de Sima, care căutau să deruteze lumea prin fel de fel de știri alarmiste. Însă cum toată armata și aproape întreaga țară sunt de partea lui Antonescu, se speră că în foarte scurt timp liniștea va fi complet restabilită.

La două după masă am fost cu tanti Mimica la d-na Sârbu ca să ascultăm veștile de la radio. Din cinci în cinci minute se repetă mereu apelul generalului Antonescu către țară și se dădeau informații cum au decurs luptele din capitală. Spre seară, în sfârșit s-a declarat că aproape toți rebelii s-au predat armatei pe întreg cuprinsul țării, așa că eu și cu tanti Mimica am plecat acasă cu sufletele mai liniștite.

Vineri, 24 ianuarie 1941.

Încă de pe la ceasurile 5 dimineața toată casa era în picioare. Din toate odăile cucoanele s-au adunat la taifas în bucătărie. După zgomotul ușilor și al papucilor de casă le-am deosebit pe fiecare la rând. Întâi tanti Mimica, cu

papucii ei de paie ușurei ca fulgul, tipi, tipi, tipi. Apoi madame Jerusalem, ca o furtună, trânteste cu zgomot ușa de la odaia ei și începe să fugă prin sală, târându-și papucii după ea. Tocurile lor de lemn fac un zgomot asurzitor, boc, boc, boc. După câteva minute de liniște, iese și d-na comandor Cociașu, care s-a mutat recent. Pe ea o deosebesc după papucii ei care scârțâie teribil, la fel ca și o roată de căruță neunsă, scârț, scârț, scârț. Liniștea se așterne din nou peste micuțul antreu, când deodată, ca un tunet năprasnic, trece Memet, cu bocancii lui grei, hodoronc tronc, hodoronc tronc. Casa se zguduie din temelii, parcă ar fi un nou cutremur de pământ. Numai din odaia de alături nu se aude nici un zgomot. „Ochii Madonei” sunt plecați la datorie, asta a fost a treia noapte de când nu mai dorm aici, ci acolo unde țara îndurerată i-a chemat iarăși.

De ce sunt atât de tristă? Poate pentru că mi-e așa dor de ei, așa de dor! Ochii visurilor mele, cum v-aș mai mângâia acum dacă ați fi lângă mine.

Într-un târziu, mă decid ca să mă scol și eu. Intrând în „sala” de conferință a doamnelor aflu multe noutăți. Situația s-a liniștit, până și ultimii rebeli s-au predat pretutindeni. Doar aici la Constanța mai este o echipă de legionari de-ai lui Sima, blocată în sediul lor din str. Călărăși. Se așteaptă dintr-un moment într-altul predarea, deoarece sunt înconjurați de jur împrejur de armata victorioasă. Victimele acestei noi pacoste căzută din senin pe capul României se evaluează, numai la București, la câteva mii. Horia Sima, după ce a dat tuturor legionarilor de sub comanda sa ordinul ca să se supună generalului Antonescu, a dispărut fără urmă. În circulara apărută azi dimineață, scrie că sunt și câțiva ofițeri din armată care au ajutat partidul lui Horia Sima. Câțiva chiar de aici, din marina constănțeană, și că toți vor fi judecați și condamnați în 24 de ore.

După masă, pe la 3 și ½, aud de pe stradă mai multe voci de tineri care cântau repede și cu vocea mai mult țipând „Imnul tinereții legionare”. Abia seara am aflat de la d-nul Cociașu că aceștia erau cei din urmă legionari care fuseseră blocați la sediu și care, odată ce au predat armele, li s-a dat la toți provizoriu drumul acasă.

Seara am ieșit cu tanti Mimica după diferite cumpărături, la cofetăria „Curcan”, unde am luat câte o prăjitură. Trei locotenenți germani, de la masa vecină, au început să mă privească și să-mi râdă. Ba unul dintre ei numai ce mă pomenesc că îmi spune în franțuzește: „Eu îți doresc poftă bună d-șoară!”. Nemaiputându-mi stăpâni râsul, am întors capul și m-am făcut că nici nu am auzit. Dar ei, dă-i înainte, trâncăneau mereu „D-șoară vă rog, uitați-vă la mine”, „D-șoară sunteți foarte drăguță” etc. Asta încontinuu, până au început să atragă atenția lumii care era în cofetărie. Ofițerii germani care erau la celelalte mese au început să se uite cu toții la scena noastră. Bine că prăjiturile s-au terminat repede și am părăsit cofetăria. Of! Era așa penibil ca să vezi atâtea perechi de ochi ațintite asupra ta. La înapoierea din oraș, am trecut puțin și pe la d-na Roșculeț, căci Lușica e bolnăvioară.

Martți, 28 ianuarie 1941.

Nu am scris timp de trei zile în jurnalul meu. Durerea prea mare care am suferit-o mi-a împietrit inima, încât mi-a fost imposibil să fac ceva. Trăiam

așa, în rătăcire, cu mintea aiurea. Sufletul meu era într-o stare de zbućium cum n-a mai fost niciodată. Mă învărteam din odaie în odaie, cu privirea în van și cu mâinile încleștate. În momentele acelea, cuprinsă de disperare, am prețuit mai bine ca năicând adevărata valoare a vieții noastre pământești. Cea din urmă rază de speranță s-a stins. De acum încolo nimic nu voi mai spera, nu voi mai cere nici vieții acesteia, formată numai din durere, și nici lui D-zeu. Căci acum știu că e în zadar totul. Nimic nu e sigur, nimic nu e adevărat, ci numai o amăgire. E atât de crud adevărul pe care l-am aflat, dar poate e mai bine așa. Nu voi mai trăi de acum înșelată de minciuni și iluzii, ci voi ști să prețuiesc toate nimicurile din viață așa cum trebuie.

S-a sfârșit și cel din urmă vis. Parcă nici nu îmi vine să cred. Și totuși, e așa. Toate rugăciunile mele către Fecioara Maria au fost în zadar. Știam că voi trebui să sufăr această despărțire, dar mă rugam sa se întâmple aceasta cât mai târziu cu puțință. Nici la asta nu am fost ascultată însă. Visul s-a spulberat curând, deodată, ca un trăsnet și într-un chip atât de îngrozitor. Eu am rămas să sufăr, să plâng în urma lui și în inimă cu o întrebare: „Acum oare pentru ce mai trăiesc?”. „Mai trăiesc pentru ... moarte”. Acesta e singurul răspuns pe care îl dau inimii mele. mai am oare dreptul ca să mai sper ceva, să-mi făuresc un nou vis, o nouă amăgire?

Nu, ajunge câte idealuri și visuri am făurit până acum și care toate sunt astăzi numai cenușă și scrum. Ajunge câte suferințe și lacrimi am vărsat pentru ele. În zadar sufletul meu a căutat ceva ce să fie adevărat în lumea asta, ceva care să dureze, să nu se stingă niciodată. Acest „ceva” nu l-a găsit și nici nu cred să-l găsească vreodată. Pentru că nu există.

În viață nimic nu e adevărat, nimic nu durează, totul are un sfârșit, se stinge sau moare. Atunci, pentru ce să mai sper? Mai bine așa, fără nici un ideal, să străbați drumul vieții nepăsător, rece la toate, fără să ceri de la nimeni nici un bine. Nu vei avea atunci nici o dezamăgire, nu vei mai avea pentru ce să plângi. Dar omul uită.

Luni, 17 martie 1941.

Nu știu ce îndemn lăuntric m-a făcut astăzi ca să încep din nou să scriu în „jurnalul meu intim”. Au trecut aproape două luni de când l-am întrerupt. Nu mai aveam atunci nici un gust de scris, nici de nimic. Așa am trăit până acum câteva zile, fără să mai doresc nimic, fără voie, așa cum trebuie să fii, după spulberarea unui vis drag. Încetul cu încetul am început însă să mă mai resemnez. Așa a fost voința lui D-zeu, așa s-a întâmplat. Nimeni nu are nici o putere în fața destinului pe care Marele Ziditor l-a hotărât pentru fiecare muritor, încă de la naștere.

Mai multe lacrimi și suferințe decât bucurii, căci ce e viața decât un lung șir de zbućiumări continui până la mormânt. Aceasta și nimic mai mult. Pe oameni toate acestea nu-i împiedică însă ca să iubească și să se lege de viață, căci și cuvintele „trăim numai o dată” ascund în ele puțin, puțin adevăr!

Sâmbătă, 19 aprilie 1941.

Am scris acum lui tușa Virginia și am plâns. Alt Paște care-l voi petrece departe de dânsa, de tata, de casa copilăriei, de Ardealul meu drag. Cel puțin dacă ar fi acesta ultimul! De când eram de 4 ani, adică de vreo 13 ani, eu nu am mai ciocnit un ou cu tatăl meu, nu am putut să-i spun „Cristos a Înviat!” decât în scris, nu am stat la masă cu el în zilele acestei sărbători sfinte. 13 ani, când mă gândesc nu-mi mai pot opri lacrimile, dar trebuie să le șterg repede, să nu mă vadă cineva, căci trebuie să fiu veselă, să râd etc. „Căci nu stă frumos unei fete de 17 ani să fie tristă etc., etc.”, aud în fiecare zi. Însă ce se petrece în sufletul meu nu poate să știe nimeni!

Joi, 8 mai 1941.

Serile trecute, am auzit la radio vechiul cântec italian „Torna piccina mia”, pe care îl avea și tanti Neli pe o placă de patefon la Dej. Era atunci o seară de noiembrie, când l-am auzit prima dată. Eram cu tata în sfârșit după 7 ani de despărțire. Dânsa a pus placa la patefon și apoi ne-a tradus cuvintele în românește. Era exact povestea noastră. Cum un tată, după nu știu câți ani de despărțire își recheamă fetița și din cuvintele lui duioase a compus cântecul „Torna piccina mia”. Întoarce-te la mine, întoarce-te la tatăl tău, ca să-ți mai cânt iarăși vechiul cântec de leagăn, tu ești toată viața mea, din toate speranțele mi-a rămas numai una, și această speranță, ești tu! Am simțit atunci o emoție atât de mare, mi-a venit să plâng, m-am reținut cu greu și am privit pe tata. În ochii lui luceau lacrimi, aș fi vrut să mă arunc la pieptul lui, dar n-am făcut-o. Aș fi vrut să-i spun că nu mai vreau să plec niciodată de lângă el, dar n-am spus nimic. Doamne! De ce nu am avut curajul să-i spun. Mi-a fost teamă, m-am gândit că poate dânsul e mai fericit să stea departe de mine. Acum îmi dau seama, ce m-am gândit atunci e adevărat. La scrisorile mele nu răspunde, m-a uitat. Și cântecul acela a venit tocmai acum, când sufletul meu e atât de zbuțuit, mi-a răscolit amintirile, pentru ca să sufăr și mai mult.

Ora 10, seara.

Astăzi fiind aerul răcoros și plăcut după ploaie am făcut o plimbare cu tanti Mimi. Toți pomii sunt înverziți, prin văzduh plutește primăvara. Mirosul de flori proaspete se răspândește din aproape toate colțurile străzilor, unde sunt așezate mici gherete pline cu flori. Vanzătorii în gura mare își laudă, care mai de care, gingașa marfă.

Pentru prima dată în acest an am păpat cireșe. Trebuie să fie înflorit acum și cireșul nostru din Năsăud. Însă eu nu voi avea fericirea ca să-l văd, să culeg cireșe din crengile lui, ca altădată. Tanti Mimi a făcut astăzi șerbet de cafea și lămâie, care i-a reușit foarte bine.

Încerc în tot felul ca să-mi schimb gândurile și să-mi înveslesc sufletul, reușesc însă foarte rar. Și dacă reușesc e numai pentru câteva momente. Nu știu ce am de câtva timp. Îmi vine mereu să plâng. Poate aș avea nevoie de cineva care să mă înțeleagă și să mă mângâie. Însă foarte greu poți găsi pe cineva care să înțeleagă sufletul tău, durerile și speranțele lui.

Joi, 15 mai 1941.

Exact la o săptămână reiau firul întrerupt al jurnalului meu. Sunt zile în care nu pot să scriu, oricât aş vrea. Nu am gust de nimic. Mama îmi repetă mereu că sunt ca şi o floare care a înflorit şi apoi deodată începe ca să se ofilească. Cred că are dreptate. Ceva s-a schimbat în mine. Ca niciodată, acum mi-e teamă de viitor. Cine ştie, poate o presimţire. În trecut am avut şi clipe de fericire, puţine, dar totuşi au fost, ele m-au susţinut sufleteşte. Când mă gândesc la ele, uit totul, încep să le retrăiesc, în gând, pe fiecare în parte, poate pentru a şti oare, uit ceasurile de frământare de azi şi mă pierd cu totul în trecutul amintirilor scumpe. Acum, de câţva timp, am ideea că viitorul va fi negru, va lipsi din el şi puţinele clipe de fericire pe care trecutul mi le-a dat.

Joi, 22 mai 1941.

Scriu cu tocul rămas de la nişte ochi, care au plecat într-o zi tristă de iarnă. Afară era frig, era şi zăpadă şi ochii frumoşi, cu privirea curată, au ales tocmai aşa un timp, poate pentru a putea spune mai uşor „adio” Constanţei. Căci nu mă îndoiesc o clipă că a iubit Constanţa şi marea şi cred că la durut mult această despărţire. Aşa a trebuit să se întâmple, cum a vrut D-zeu.

Ora 9, seara.

Linişte pretutindeni. Mama lucrează la măsuţă în faţa mea. Tanti Mimi a plecat să scrie în odaia ei, la dragul ei Jean. D-na Cociaşu îşi face în tăcere bagajele, căci mâine dimineaţă va pleca la Bucureşti. Se aude din când în când fâşâit de hârtii şi scârţâitul uşii şifonierului. Facerea bagajului, câte amintiri îmi răscoleşte mie acest lucru.

Uşa se deschide şi intră d-na Jerusalemy, după dânsa d-na Cociaşu şi apoi tanti Mimi. Acum nu mai pot să scriu aşa uşor, deoarece d-nele discută şi discută. Eu pot să scriu mai bine în linişte şi singurătate. Astăzi nu am ieşit nicăieri. M-am simţit aşa bine în casă! După masă am stat în odăiţa mea şi cu capul rezemat de perete am privit afară la ploaia mărunţă ce cădea aproape în continuu din cerul cenuşiu. Pe balcon, picăturile clare de ploaie atârnavă ca nişte „boabe de mărgăritar” din vechiul cântec, pe care îl cânta tanti Virginia la pian în serile copilăriei, ce pe zi ce trece devine tot mai îndepărtată.

Şi aşa, cu privirea la cer, am stat, nici eu nu ştiu cât timp. În minte mi-a trecut deodată o strofă dintr-un cântec: „Viaţa e o comedie, şi cel mai bun lucru ce ai de făcut, e să ascunzi tristeţea sub veselie, să plângi, să râzi în acelaşi minut. Nu te încrede în prietenie, nici în al dragostei fals jurământ. Viaţa e o comedie şi totul e farsă pe acest pământ!”. Cât adevăr are acest cântec. De abia acum îmi dau seama. Şi eu, care speram atâtea lucruri, aveam atâtea visuri ..., o prietenie sinceră, o dragoste curată, ideală şi un cămin liniştit. Nu ştiam încă că aşa ceva nu există în această viaţă. Ah! Când mă gândesc că totul nu e decât o minciună, parcă simt o durere în suflet, îmi vine să plâng, să ţip.

Cine ar putea să mă înţeleagă? Când nici eu singură nu mă mai înţeleg? Trăiesc fără nici un rost, ori poate numai pentru a mai revedea o dată pe tata,

tanti Virginia și locurile natale, acolo unde am fost cândva fericită, între jucării și florile din grădină.

Să mai ascult o dată foșnetul frunzelor de nuc și să plâng cu fruntea rezemată de catifeaua mușchiului de pe trunchiuri.

Sâmbătă, 24 mai 1941.

Am primit astăzi o carte poștală de la tanti Virginia. Ca întotdeauna, cuvintele ei frumoase și înțelepte mi-au liniștit sufletul. De abia aștept ca să o văd și s-o aud vorbind, blând, convingător și cu sfaturi înălțătoare. Mătușa mea dragă, care mi-ai luminat copilăria, mă rog lui D-zeu în fiecare seară ca să te revăd cât mai curând.

Astă noapte am avut un vis ciudat. Parcă eram pe marginile unui râu mare înconjurat de ierburi înalte. Deodată o barcă mică a apărut prin mijlocul râului. În barcă o persoană, cpt. Grăjdeanu. Eu, când l-am văzut, am întors spațele la râu și am plecat pe o cărare printre arbori. După ce am mers o bucată de timp, mă uit înapoi, barca era răsturnată și căpitanul era în apă. Eu parcă am fugit atunci spre râu și m-am pomenit în apă. Și înotam de zor printre pietre și mici insulițe de pietriș înainte, tot înainte, când deodată a venit o undă de apă gălbuie și m-a azvârlit spre țarm. Spre sfârșit visul a fost mai neclar, așa că până dimineață nu l-am mai ținut minte. Ce o fi însemnat acest vis, nici eu nu pot să știu.

Duminică, 25 mai 1941.

Sunt tot mai dese momentele în care sunt sătula de viață! De acest nesfârșit șir de iluzii mincinoase? Fiecare om are un țel, un ideal pentru care trăiește. Dar când acest ideal pierde, ce-i mai rămâne? Nimic altceva decât moartea!

Am avut astăzi o clipă de fericire! Numai o clipă, și cine știe ce scump va trebui să o plătesc. Cu toate astea nu-mi pare rău, aș plăti-o bucuroasă cu orișice chin posibil.

„Bucură-te de prezent și să nu-ți pese dacă viitorul va fi negru!”. Am ascultat de aceste cuvinte, am trăit acea clipă din inimă uitând suferințele și viitorul. A fost ceva „prea frumos”, care va luci în amintire cât voi trăi, o privire curată, o clipă de poezie trăită pe pământ, aievea, nu numai în vis, desprinsă parcă din viața îngerilor din Ceruri! Așa cel puțin mi-am închipuit eu. Am vrut parcă să trăiesc în acea clipă, toată viața mea!

Joi, 30 octombrie 1941.

Astăzi a fost prima zi de școală a mamei din anul acesta. Dimineața am fost cu tanti Mimi la piața Griviței, de unde am luat șalău. Străzile erau pline de drapele. Astăzi s-a reîntors Regimentul 34 Infanterie. Muzica militară a Marinei Regale Române și câteva companii i-au primit la gară. Le-au dat onorul ca la eroii ce vin de pe front. Am trăit câteva momente frumoase. Ce folos. După masă a fost Lușu după mașină. Acum coboară iar noaptea neagră, soarele a apus. Adio 30.X.1941.

Vineri, 7 noiembrie 1941.

Mi-am spălat părul. Astăzi a fost și o alarmă. Am tricotat fularul meu.

Sâmbătă, 8 noiembrie 1941.

De la 30 octombrie și până astăzi s-au întâmplat două lucruri mai importante. Prima, cedând stăruințelor mele continui, mama s-a decis în sfârșit să mă înscrie iarăși la Pension. Voi începe, deci, iar viața de elevă, pe care am întrerupt-o de atâția ani. Cum a spus tanti Nely „Mai bine mai târziu, decât niciodată!”. Așa că nu voi mai putea să scriu în jurnalul meu. Totuși voi găsi cel puțin câteva momente libere în care să scriu „la repezeală, pe scurt, fapte mai importante”, cum le numesc eu, din cursul zilei. Iar apoi, la vară, când voi dispune de timp suficient, le voi descrie mai pe larg.

A doua faptă importantă este, nu știu în care zi, știu însă numai că era o zi cu soare, vesel ca de primăvară, am văzut pentru a treia oară de când m-am întors ochii misterioși, ochii care nu sunt nici albaștri, nici negri, nici căprui și nici verzi, ci au o culoare a lor specială, pe care nu am mai văzut-o decât la ei. Sunt ochii fără nume, cu reflexe nenumărate și diferite, strălucitoare steluțe.

**PAGES FROM THE DIARY OF A TEENAGE
GIRL - MARIA ELENA MICȘA**

- Summary -

In the present pages there is a rendition of a teenage girl diary from Năsăud, named Maria Elena Micșa, written between 1938 and 1941, during a difficult period in the author's short life, marked by the separation of her parents, the beginning of the Second World War and her poor physical health.

The diary, which shows a true literary talent of the author, was written in Constanța, where Maria Elena Micșa had moved with her mother in order to find a more suitable climate to her health. Unfortunately, she died there shortly after, in 1942.

**FEUILLETS DU JOURNAL D'UNE ADOLESCENTE
- MARIA ELENA MICȘA**

- Résumé -

Dans ces pages-ci se trouve le journal d'une adolescente de Năsăud, Maria Elena Micșa, rédigé au fil des années 1938-1941 pendant une période difficile de sa courte vie, marquée par le divorce de ses parents, le début de la Deuxième Guerre Mondiale et son état physique précaire.

Le journal, qui fait preuve d'un réel talent littéraire de l'auteure, a été rédigé à Constanța, où Maria et sa mère ont déménagé afin de trouver un meilleur climat pour la santé. Malheureusement, peu de temps après, en 1942, elle allait perdre la vie.

**SEITEN AUS EINEM TAGEBUCH EINES
JUGENDLICHERS – MICȘA ELENA MARIA**

- Zusammenfassung -

Auf diesen Seiten finden Sie das Tagebuch eines Jugendlichen von Năsăud, Maria Elena Micșa, das in den Jahren 1938–1941 geschrieben wurde, in einer schwierigen Zeit im kurzen Leben des Autors, gezeichnet von der Trennung der Eltern, dem Beginn des Zweiten Weltkriegs und dem prekären physischen Zustand.

Die Zeitschrift, die ein wahres literarisches Talent der Autorin zeigt, wurde in der Stadt geschrieben, in die Maria Elena Micșa gezogen ist, nämlich Constanța, neben ihrer Mutter, um ein besseres Klima für die Gesundheit zu finden. Leider wird dort, in kurzer Zeit, 1942 das Leben auslaufen.

Foto 1. Victor Micșa - tatăl Mariei E. Micșa.

Foto 2. Învățătoarea Maria Sabina Grivase
- mama Mariei E. Micșa.

Foto 3. Surorile Maria și Virginia Grivase.

Foto 4. Virginia Grivase cu soțul ei,
Ștefan Boieriu (ambasador în Ungaria).

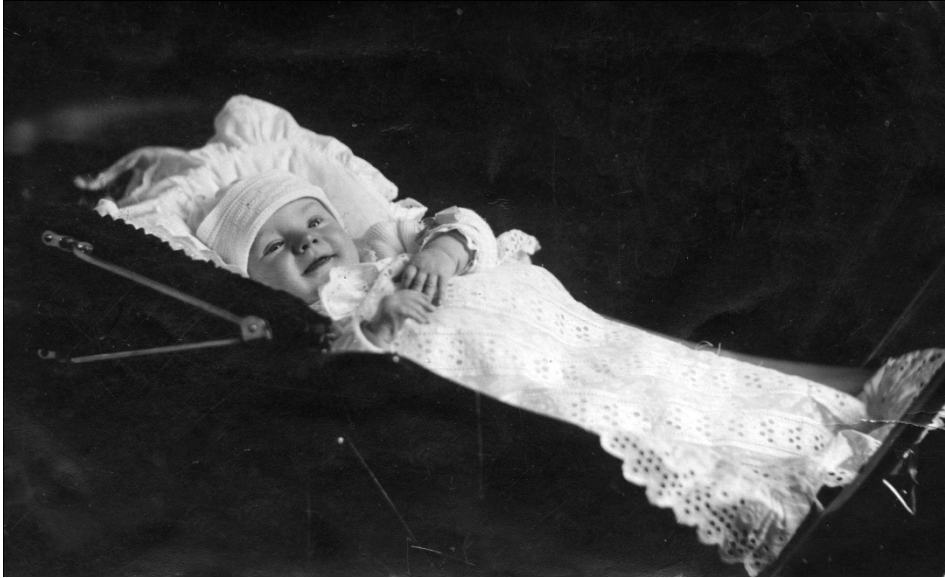

Foto 5. Prunca Maria E. Micșa - 1924.

Foto 6. Maria E. Micșa la vârsta de un an și opt luni - 1925.

Foto 7. Maria E. Micșa la mare, la 3 ani și jumătate – 1927.

Foto 8-9. Maria E. Micșa – fotografiile din copilărie.

Foto 10. În partea dreaptă a imaginii, Maria E. Micșa cu mama ei.

Foto 11. Înv. Maria Sabina Grivase în mijlocul elevilor (lângă ea, în stânga imaginii, Maria E. Micșa).

Foto 12. Maria E. Micșa împreună cu colegii de pian (rândul de sus, a doua din dreapta imaginii).

Foto 13. Maria E. Micșa la vârsta de 8 ani, cu mama și o mătușă.

Foto 14-15. Maria E. Micșa (în planul îndepărtat) alături de cunoscuți, la Murfatlar - Iunie 1939.

Foto 16. Maria E. Micșa la Dej – 17 februarie 1939.

Foto 17. Maria E. Micșa alături de mama sa,
la Constanța – 20 noiembrie 1939.

Foto 18. Maria E. Micșa la 15 ani - 1939.

Foto 19. Maria E. Micșa la 16 ani - 1940

Foto 20–21. Maria E. Micșa la 16 ani,
pe faleza din Constanța – 1940.

Foto 22. Maria E. Micșa la primul ceai dansant (alături de d-na doctor Ungureanu) – 6 aprilie 1940.

Foto 23. Maria E. Micșa dansând cu căpitanul Grăjdeanu – 6 aprilie 1940.

Foto 24. Maria E. Micșa cu d-na doctor Ungureanu – 1940.

Foto 25–26. Maria E. Micșa la 17 ani – 1941.

Foto 27-28. Maria E. Micșa alături de mama sa,
la Constanța - 1941

Seria **C b**
 No. **36646**

C. F. R. CLASA **2**
CARTE DE IDENTITATE
 pentru călătorii nelimitate
 cu 75% reducere

D^{na} *Maria* fiica in. *Socot. Micșu*
 calitatea *Victor* născut *1924 Martie*
 autoritatea *Oficiul J.O.O. Olt*
 Emis la *Slatina* *19.8.1941*
 DIRECTOR GENERAL C.F.R..

Semnătura posesorului, *[Signature]*

AUTORITATEA EMITENTĂ.
Medic Primar al
Seful of. J.O.O.

XIX. 5857

VIZA ANUALĂ ȘI LOC PENTRU APLICAREA TIMBRELOR

1. IV 19 <i>41</i>	1. IV 19	1. IV 19	1. IV 19	1. IV 19
31. III 19 <i>41</i>	31. III 19	31. III 19	31. III 19	31. III 19
 TIMBRU C.F.R.	TIMBRU C.F.R.	TIMBRU C.F.R.	TIMBRU C.F.R.	TIMBRU C.F.R.
 TIMBRE DRUMURI	TIMBRE DRUMURI	TIMBRE DRUMURI	TIMBRE DRUMURI	TIMBRE DRUMURI
VIZA	VIZA	VIZA	VIZA	VIZA

Această legitimație este strict personală.
 În caz de pierdere nu se preschimbă decât la începutul anului următor.
 La trenurile accelerate, suplimentul se plătește cu preț redus.

Foto 29. Carte de identitate pentru călătorii C.F.R.- 1941

ARIADNA BOUR DE PE MINOTAURULUI - POVESTE SAU LEGENDĂ -

Delia VELESCU¹

„Toată noaptea a nins. Am dat un pic la o parte perdeaua și privirea mi-a fost răsplătită cu o priveliște de poveste. Casele, cochete, înconjurate de brazi înalți, puternici sub povara zăpezii care le-a împovărat crengile, arbuști în culori primăvăratice, nepăsători la fulgii care le-au acoperit frunzele, frunzele lor verzi nemuritoare, printre care bobite mici de un roșu aprins, negre sau portocalii, cuprinse în mici buchete care te îmbie să le mângâi cu privirea și care îți cuprind sufletul în visare, te îndeamnă să ieși, să te amesteci printre fulgii care cad neconținut, să te bucuri de splendoarea lor, să te bucuri de viață, să lași fericirea să-ți cuprindă sufletul, și să dai frâu liber dragostei să-ți umple viața. Să lași în urmă durerile, neîmplinirile sau dezamăgirile care ți-au umbrit calea, să-ți lași gândurile în voia lor, să zboare acolo unde ai dori să fii, acolo unde viața îți întinde brațele spre fericire.

O lacrimă, nu a durerii, o lacrimă a resemnării, a liniștii, a împăcării cu viața ce-ți învoăluie sufletul, în bucuria care te cheamă s-o primești în viața ta, să te bucuri de ea, mi-a umezit ochii.

Întind brațele și strâng la piept fulgii care se topesc la căldura sufletului meu, simt vibrația inimii cuprinsă în vârtoarea lor și aud șoaptele îngerilor care îmi învoăluie trupul în aripile lor, eliberându-mi dorul spre fericire, spre viață.

Iubesc, iubesc tot ce Dumnezeu îmi dăruiește în aceste clipe de cumpănă, deschizându-mi sufletul spre viață, spre prietenie, spre iubire.

Ariadna”.

Am încercat să reconstitui un fragment din scrisoarea Ariadnei, o prietenă plecată de mult din această lume, o prietenă căreia îi spuneam, „Tanti Ariadna”. Nu știu dacă sunt chiar cuvintele ei, au trecut mulți ani, dar știu că atunci când am primit-o, am citit-o plângând, deși sufletul meu s-a bucurat pentru ea.

¹ Nota redacției: Ne face plăcere să informăm cititorii că autoarea paginilor de față, Delia Velescu, este nepoata de fiică a lui George Matheiu, primul tipograf român din Bistrița, originar din Salva, prieten și coleg de clasă la Gimnaziul din Năsăud cu poetul George Coșbuc. Pe tărâm literar, Delia Velescu este semnatara unor valoroase scrieri de inspirație memorialistică, dintre care menționăm volumele: *Miriștea*, Ed. Altheia, Bistrița, 2016; *Drușca*, Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2017; *Dincolo de timp. Antonim la o ... epocă*, Ed. Altheia, Bistrița, 2018.

Ariadna Bour. O basarabeană, mică de statură, cu un chip plăcut, atrăgător, veselă și plină de viață. S-a refugiat în România după cel de al Doilea Război Mondial. Terminase Facultatea de Litere în Elveția, la Berna și, datorită curajului ei, cunoscătoare a câtorva limbi străine, a ajuns translațoarea celui mai înalt demnitar al statului de la acea vreme, poziție care a ajutat-o să-și poată duce viața în compania omului iubit, un rus urmărit de securitatea anilor '50, care urma să stea ascuns întreaga lui viață, în labirintul lui, în lumea lui, într-o casă de pe strada Minotaurului.

Povestea lor, îmbogățită prin coincidențe de nume, îmi amintește de legendele Olimpului, de Ariadna și firul de ață, de dragostea dintre ea și Tezeu, de Minotaur, monstrul jumătate om, jumătate taur, din faimosul labirint construit de Dedal, la porunca lui Minos, regele Cretei.

Așadar, povestea Ariadnei Bour, de pe Minotaurului, începe așa:

*

„Te iubesc”, așa i-a spus într-o zi bărbatul ascuns stingher într-un colț din sala de lectură a Bibliotecii ARLUS din București, atunci când, aplecată asupra unui raft în căutarea unei cărți, privirile lor s-au întâlnit. A tresărit surprinsă, apoi, privind în jurul ei și nevăzând pe nimeni altul, l-a întrebat: „Pe mine?” El a zâmbit, și întinzându-i mâna, i-a spus: „Da, mă cheamă, Dinu!” Așa, s-au cunoscut. Un bărbat frumos, un chip blând și o privire plină de iubire. Cum să nu-l iubești și tu, adică ea, s-a întrebat în gând, spunând apoi cu voce tare: „Ariadna, Ada, așa mă cheamă”.

Îl știa de multă vreme. Îl vedea mereu acolo, aplecat asupra unei cărți, dar atent la fiecare mișcare, parcă speriat de fiecare zgomot. Ca un iepure. Bibliotecarul, un băiat tânăr, tot Dinu, fratele soțului meu, pe care îl cunoștea de multă vreme, fiind nepotul prietenei ei la care locuia, o fostă colegă de serviciu de pe vremea când lucra la un institut de proiectări ca translațoare, i-a spus că acel „domn Dinu”, basarabean sau rus, nu știa nici el, era hărțuit, nu avea un domiciliu stabil, fiind nevoit mereu să se ascundă de furia evenimentelor. Îl privea și nu-i venea să creadă. Bărbatul acesta frumos, blând, o iubea. Emoția a fost atât de puternică încât, fără să-și dea seama, s-a întors pe călcâie și a plecat. L-a auzit în urma ei întrebând-o când mai vine. Din ușă, fără să se întoarcă, a răspuns: „Măine!”.

Ajunsă în stradă, câteva clipe a simțit dorința să se întoarcă, să-l îmbrățișeze, să-l privească. Dar nu, a luat-o încet spre parcul care nu era departe. Voia să se plimbe, să viseze, să mângâie florile pomilor înfloriți, să privească cerul și să-și lase gândurile să zburde în lumea de poveste pe care parcul i-o oferea cu generozitate. Era fericită. Era iubită. Visa de mult la această zi. Războiul a trecut, dar suferințele au rămas. Bucuriile vieții s-au pierdut în dureri, în despărțiri de cei dragi, de părinții care, obosiți și înfrânți de viață, s-au urcat la ceruri. A rămas singură. S-a înscris voluntară la Crucea Roșie, și a fost alături de cei suferinzi pe front. Ani de luptă cu moartea, cu durerea, cu disperarea răniților pe care încerca să-i aline, prin mângâieri, prin vorbe de încurajare,

cuvinte calde cu vocea ei blândă. Câte povești le-a spus, povești de dragoste, de fericire, de iubire, făcându-le durerea mai ușoară, și întărindu-le dorința, puterea de a lupta cu moartea. Mulți au murit. Dar i-a ținut în brațe, făcându-le mai ușor drumul spre eternitate.

Adierea ușoară a vântului de primăvară, mângâietor și cald, i-a amintit de un cântec de demult, din timpul războiului, pe care îl cânta răniților: „Vântuleț de primăvară/ Ce-ai venit să ne mai spui?/ Vrei să-mi spui ce face țara/Să pun capăt dorului...”. Cuvinte frumoase, calde, care le alina nu numai durerea sufletească, dar și cea trupească, lăsându-se cuprinși în mrejele viselor spre lumea în care doreau să se întoarcă. Își amintește, de un tânăr frumos, căruia numai gândul îi dădea speranță de viață, de dragoste și dorința de a-și strânge în brațe iubita. I-a dictat atunci o scrisoare. A completat ea, rugându-o să vină: „Vin-o, este în brațele îngerilor”. A fost dură, dar era o dorință ce trebuia împlinită. A venit. O fată frumoasă, blondă, cu ochi mari de un albastru fermecător, îmbrăcată într-un taylor vișiniu, cu cizmulite și un șal alb, vaporos, ca un văl de mireasă, înfășurat ușor peste umeri. Nu și-a putut stăpâni lacrimile. Erau atât de frumoși, îmbrățișați, și parcă toată fericirea de pe lume era pe chipul lor. Au stat așa o vreme. Apoi, ținându-se de mână, cu ochi rugători, i-au spus că vor să se căsătorească.

S-au căsătorit, acolo; un preot le-a dat binecuvântarea. Câteva clipe de viață, în îmbrățișarea îngerilor. Atât a fost. Sufletul lui a luat drumul eternității, spre ceruri.

Mia, așa o chema pe fată. Cu doi ani în urmă, când el a fost mobilizat pe front și l-a condus la gară, era la fel îmbrăcată. O toamnă frumoasă, adierea ușoară a vântului îi răvășea în voie pletele ei blonde, dându-i un aer de poveste, iar eșarfa albă i-a învăluit în îmbrățișare. Așa s-au despărțit atunci, la gară. A venit îmbrăcată la fel, deși soarele primăverii își revărsa razele peste lume. L-a îmbrățișat, învăluindu-l în eșarfa aceea albă, vălul ei de mireasă.

Clipe de durere, de lacrimi, de suferință.

Înserarea și-a trimis mesagerii, o adiere ușoară a vântului și întunericul furișându-se ușor, printre crengile copacilor. S-a ridicat încet, și cu pași ușori, lăsând gândurile să-i alunece înapoi, în sala de lectură a bibliotecii, la băiatul acela care i-a spus în șoaptă că o iubește, s-a îndreptat spre stația unde, urcată în tramvai, s-a așezat comod pe un scaun și s-a lăsat cuprinsă în mrejele visului ei de fericire.

*

Ajunsa acasă, după ce a povestit mult cu prietena ei, Lenuța, mătușa bibliotecarului, care cunoștea situația grea în care era Dinu, tristețea i-a cuprins sufletul. Ce vor face? Vor avea oare un viitor?

„La asta o să ne gândim mâine. Și mâine este o zi”, i-a spus Lenuța. „Da. Și mâine este o zi, ai dreptate. Să lăsăm timpul în drumul lui, să lăsăm viața noastră în voia Domnului”.

A doua zi, fiecare a plecat la treburile ei. Ariadna, aștepta cu nerăbdare

să ajungă la bibliotecă. Voia neapărat să-l vadă. Programul ei de lucru era neprevăzut, haotic. Trebuia să fie prezentă oricând și la orice oră, când era nevoie de ea, deseori plecând în deplasări. A ajuns târziu. Era acolo. S-a îndreptat încet spre el, dar i-a făcut semn să nu se apropie. S-a oprit la raft și și-a ales o carte. Se priveau pe furiș. Nu-și dădea seama dacă în privirea lui era tristețe sau melancolie, dragoste sau resemnare. Totuși, la plecare a reușit să-i spună că va lipsi câteva zile. A pus la loc cartea, iar când a ajuns lângă bibliotecar acesta, zâmbind, i-a spus în șoaptă că sala de lectură este supravegheată. Zilele petrecute în deplasare i s-au părut o veșnicie, cu atât mai mult cu cât îngrijorarea îi stăpânea sufletul.

A ajuns acasă târziu. De departe a văzut luminile aprinse. Lenuța o aștepta. A bătut ușor la ușă, așa cum obișnuia. Surpriza i-a tăiat răsufierea. La masa cea rotundă din sufragerie era Dinu. A fost pentru prima oară când s-au îmbrățișat. I s-au muiat picioarele și, cu ajutorul lui Dinu, s-a așezat pe un scaun. Privirea ei năucită, întrebătoare, între bucurie și spaimă, l-a făcut pe Dinu să îngenuncheze, să-i ia mâinile să i le sărute și să le mângâie. Nu și-au putut stăpâni lacrimile. Au plâns amândoi.

Lenuța, cu chipul radiind de bucurie, le-a întrerupt idila. „Haide, vin-o Ada, vin-o să vezi și să-ți povestim ce s-a întâmplat în zilele cât ai lipsit”. I s-a părut un vis. Luminile casei lor, în acea noapte, s-au stins târziu.

După cum am spus, biblioteca era supravegheată. Lenuța, împreună cu nepotul ei Dinu, bibliotecarul, l-au convins să se stabilească la ea. Avea o casă modestă, dar încăpătoare. Au prevăzut totul. Împreună, la dorința lui Dinu, „domnul Dinu”, au pregătit pentru el, beciul. Era o încăpere locuibilă, unde se ajungea printr-un coridor întortocheat, îngust și întunecos, iar camera era luminată, la nevoie, de o lampă cu petrol. Au pus un pat, o masă și un cuier. Acolo el se simțea în siguranță. Serile și zilele când erau cu toții acasă le petreceau împreună, iar în lipsa lor se retrăgea în labirintul lui, îmbrăcat în pufoaică, o jachetă groasă, care să-i țină de cald. Casa era încălzită cu lemne, iar în lipsa lor nu trebuia să iasă fum pe coș.

Așa a început viața lor împreună. Un om doar cu un nume. Și nici acela al lui. Un nume de împrumut, dar pe care avea să-l poarte întreaga lui viață. Icoanele și câteva bijuterii, luate în grabă de acasă, au însemnat identitatea lui. Fiecare dintre cei ce l-au cunoscut și-au făcut o poveste. Dar cea mai frumoasă, a fost cea pe care am petrecut-o împreună.

Anii au trecut pe nesimțite. Între timp, Ariadnei i-a fost repartizată o casă. O căsuță, pe o colină din cel mai pitoresc, mai romantic, mai frumos și mai vechi cartier din București, cartierul Uranus, Micul Paris de odinioară. Un cartier patriarhal. Străzi cu case frumoase, acoperite cu iederă și grădini cu flori, case boierești, dar și căsuțe mici, modeste, cu obloane de lemn. Așa o casă, o căsuță, a primit Ariadna, pe strada Minotaurului. O casă care a fost acoperișul vieții lor, a fost dragostea, iubirea lor. Acolo ne întâlneam și ne pierdeam în povești fascinante de viață, de prietenie, de dragoste, până noaptea târziu.

Subsolul casei, un beci spațios, era ascuns de niște coridoare și uși care parcă nu duceau nicăieri, realizate după un plan ingenios al lui Dinu, astfel ca

să se simtă în siguranță. Acolo și-a petrecut viața, realizând lucruri minunate. Atelierul lui era de poveste. Ca și viața lui.

La inaugurare, Dinu ne-a făcut „Piroști”. O rețetă rusească, asemănătoare cu pateurile noastre, dar cu un aluat diferit. Alături de un pahar de vodcă, „lacrima lui Lenin” cum îi spuneam noi, ne simțeam pierduți într-o altă lume, departe de lumea în care trăiam. Ne-am întâlnit atunci toți prietenii lor. Puțini la număr. O pictoriță, Clarette, cu soțul ei, Vadik. S-au cunoscut la Moscova, unde Clarette a studiat artele. Apoi, un medic, văr al Ariadnei, Lenuța, eu și Șerban, soțul meu.

Ariadna își torcea fuiorul vieții printre zâmbete și lacrimi. Când s-au mutat în casa de pe Minotaurului, i-a dat lui Dinu ghemul de lână, ca firul să-l poată aduce înapoi din acel labirint al subsolului, să-și poată trăi în liniște viața lor de poveste. Îngerii să-i învâluie în clipe de fericire, de dragoste, de iubire, departe de lacrimile care le-au umezit ochii, le-au întristat chipurile și le-au îndurerat sufletele, în zilele în care doar privirile lor se întâlneau, în care îmbrățișările erau doar dorințe, vise, care le subjugau sufletele.

Ne întâlneam deseori în mica lor lume. Dinu cânta la ghitară. Atunci, în acele seri, în care beam vodcă și mâncam piroști, iar timpul ne uita povestind, ascultând romanticele cântece rusești, eram departe de lumea reală, de lumea de dincolo de acele ziduri ale casei lor, în care fericirea era la ea acasă. Clipe minunate de prietenie, de conexiune a sentimentelor, fără teamă, fără bariere.

Când Dinu a reușit să-și înăbușe teama, ne-am întâlnit și acasă la noi. În aceeași formație. Doar „vodca” era înlocuită cu „pălinca”, iar piroștile cu „slănină”. Uneori, când aveam o delegație în Deltă, aduceam pește proaspăt, somn sau știucă, pe care mama mea știa cum să-l pregătească, iar eu făceam plăcintă dobrogeană. Ne pierdeam în povești de dincolo de bariere, în lumea în care am fi vrut cu adevărat să trăim. De multe ori, Ariadna și Dinu vorbeau rusește. Îmi plăcea să îi ascult. Plecau întotdeauna cu ultimul tramvai. Îi conduceam și așteptam ca tramvaiul să pornească. Ne făceam cu mâna, ca la plecarea unui tren.

Clarette avea atelierul pe dealul Patriarhiei, la un demisol. Când ne întâlneam la ea, întotdeauna trăgea perdeaua, deoarece trecătorii ne puteau vedea, în timp ce noi nu le vedeam decât picioarele. Era și dorința lui Dinu. Ne întâlneam întotdeauna acolo. Locuința lor era într-un cartier mai îndepărtat, iar Dinu nu făcea drumuri atât de lungi. Aici prioritar era vinul. Vinul roșu, demisec, la care Clarette făcea niște gustări sofisticate. Discuțiile alunecau în domeniul artei, al muzicii și, bineînțeles, nu lipsea ghitara și conversațiile în rusă. Într-o seară, i-am cerut permisiunea lui Dinu să iau ghitara. I-am surprins cântând un cântecel în rusă, ceva referitor la piloți, la aviatori, pe care l-am învățat când eram elevă. Atunci, prin anii '60, am avut curajul să cânt și pe scenă.

A fost pentru toți o surpriză, o surpriză plăcută, ca dovadă m-au aplaudat „la scenă deschisă”, iar pentru mine, o revelație, regăsindu-mă atunci pe scenă, îmbrăcată într-un frumos costum ucrainean. Nu mi-am putut stăpâni

lacrimile, în timp ce zâmbetul îmi lumina chipul de fericire. Atmosfera s-a animat, iar sunetul paharelor s-a auzit până târziu în noapte.

Viața și-a continuat drumul discret, în armonie, bucurându-ne de minunatele zile petrecute împreună. Nu pot să uit casele acoperite cu iederă, cu trandafirii agățători, care formau arcade la porțile lor, de mirosul suav al „reginei nopții”, când cerul senin îți oferea o lume de basm, de lumină slabă a felinarelor, de misterul nopții pe acele străduțe înguste, tresărind la zgomotul făcut de pisici în joaca lor nocturnă, de acea lume de poveste a cartierului împovărat de amintiri, de dragoste, de bucuria vieții. Acel cartier de legendă.

Până la cutremurul din '77. Atunci, totul s-a năruit.

Deși cartierul Uranus, aflat pe coline, nu a avut de suferit, mâna ridicată a lui Ceaușescu i-a decis soarta. Aici avea să-și împlinească visul; „Casa Poporului”, și nu numai. A dispărut atunci și spitalul Brâncovenesc, o bijuterie, o legendă, un blestem.

Durerea, disperarea și chiar moartea a pus stăpânire pe sufletele oamenilor care, îngenunchiați în fața bisericilor sortite pieirii, se rugau Divinității să le dea puterea de a trece peste tragedia care urma să se abată asupra lor. Atunci, în acele zile, lacrimile au făcut râuri care, în drumul lor, încercau să le aline durerea.

Tot atunci, pe strada Minotaurului, în brațele Ariadnei, în lumea lui, în labirintul vieții lui, Dinu a făcut primul pas spre eternitate.

Câteva zile. Apoi sufletul lui a luat calea cerului, printre stele. Printre miile de stele fără nume. Doar pe pământ, în inimile noastre, a rămas amintirea acestui om, acestui om minunat, pe crucea căruia scrie doar: „Dinu”.

Rămasă singură, Ariadna s-a închis în lumea ei, încercând să găsească o cale de a-și trăi mai departe zilele pe care Dumnezeu urma să i le mai dea. După câțiva ani, când a început demolarea cartierului, s-a mutat la Lenuța. Nu pentru multă vreme. A refuzat garsoniera care i-a fost atribuită. În urma unei cereri către statul Elvețian, unde și-a petrecut anii tinereții, a primit aprobarea de a se stabili acolo, într-un cămin în care studenții care luau în supraveghere un bătrân erau scutiți de taxe. A trăit ani frumoși, citind și scriind scurte povestiri pentru o revistă.

Viața ei s-a încheiat în urma unei boli fără speranțe, la peste optzeci de ani.

Acum, toți sunt în ceruri. Eu, neobosită și nostalgică visătoare, îi readuc în amintire, ca mărturie a unor vieți zbuciumate, dar săvârșite în credință, în dragoste, în prietenie.

ARIADNE BOUR FROM MINOTAUR STREET

- Summary -

The author relates, with a lot of literary talent, a true love story, which took place in Bucharest, in the years after the Second World War, between a young woman named Ariadne and a Bessarabian man, chased by the secret police agency of the Socialist

Republic of Romania. In order not to get arrested, the man had to stay hidden for years, living his life in the cellar of Ariadne's house, located on Minotaur street in the Uranus neighborhood.

ARIANE BOUR DE LA RUE MINOTAURE

- Résumé -

L'auteur raconte, avec beaucoup de talent littéraire, une véritable histoire d'amour qui s'est déroulée à Bucarest, pendant les années qui ont suivi la Seconde Guerre mondiale, entre une jeune femme, Ariane et un homme de Bessarabie, suivi par la police politique secrète roumaine sous l'ère communiste. Afin de ne pas se faire arrêter, l'homme a dû rester caché plusieurs années, vivant dans la cave de la maison d'Ariane, située dans la rue Minotaure, dans le quartier Uranus.

**„ÎNTRU BUNA ADUCERE AMINTE A ANILOR
CÎND HĂLĂDUIAM MAI TINERI PRIN
BUCUREȘTI ȘI ÎNTRU NEISTOVITA NOASTRĂ
PRIETENIE”. ION APOSTOL POPESCU
CĂTRE NAE ANTONESCU - SCRISORI**

Călin Emilian CIRA

Dintre scrisorile pe care Ion Apostol Popescu le-a adresat lui Nae Antonescu, la Terebești, am ales patru epistole. „Neistovita noastră prietenie” constituie firul roșu al acestora, care se conjugă cu dorința întâlnirii: „Ce rău îmi pare că nu te oprești pe la mine la Gherla...Te așteptam cu drag...”; „Te doresc să ne revedem și Dumnezeu să ne ofere prilejul”; „Tare mult te rog a te opri pe la mine”.

Citim în aceste epistole și aprecieri – uneori dure – despre colegi. „Aurel Rău...A fost amabil întotdeauna față de mine”. „Eu nu mă am bine cu Dan Culcer...celebrul Dan Fulger nu ne înghite pe nici unul dintre cei care avem o cât de mică realizare”. „Duicu este un băiat distins, stă prea bine cu Guga și Culcer a cedat”. „Virgil Nistor nu mă prea înghite și fără să știu de ce”.

Scrisorile se opresc și asupra „moravurilor editoriale: „...azi e foarte greu să găsești undeva un loc ca să scrii despre un confrate. Se apără mai terbil ca oricînd de așa ceva. Cine are în mîină postul are și puterea și pe ceilalți îi îndepărtează. Desigur, mai sînt și excepții.”

Rugămintea de a scrie o cronică la o nouă apariție editorială, pe care a semnat-o Ion Apostol Popescu, se regăsește în aceste scrisori: „...Îți trimit acest «Flaut pentru o frumoasă». Aș îndrăzni cu mult drag să te rog a scrie despre volum în *Steaua*”.

Cuvintele de mulțumire și apreciere față de textele lui Nae Antonescu sunt exprimate de autor cu sinceritate: „...te rog să primești cele mai alese omagii pentru splendidul «Cuvînt înainte» și condițiile în care ai scos poezia lui George Boldea. Este o ediție de mare competență iar introducerea ta reprezintă una dintre cele mai dense și elevate sinteze ale literaturii transilvane de atunci. Ai adus concluzii de perspectivă și sculptate în direct”.

Viața personală a autorului o găsim oglindită în aceste epistole: „Am încercat și în vara aceasta să mă retrag în cuibul meu de pe Someș”. „Fiind bolnav – cinci zile nu am putut să beau nici măcar apă minerală – de abia acum descoperind niște defecțiuni pe la rinichi pe care le voi trata urgent”.

Cele patru scrisori selectate provin din *Fondul Nae Antonescu, Corespondență* (cota 6970/dosarele IV-VI) al Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca.

Ion Apostol Popescu s-a născut în 6 martie 1920 în satul Scăueni, comuna Berislăvești, județul Vâlcea. A studiat la Facultatea de Litere și Filosofie Sibiu-Cluj între anii 1943–1947. A fost profesor la Gherla între 1947–1963 iar între anii 1963–1976 conferențiar la Facultatea de Filologie din Târgu-Mureș. Doctor în Filologie, 1970, la Universitatea din București. A colaborat la revistele culturale ale vremii, precum: *Albina, Universul literar, Revista Fundațiilor Regale, Vremea, Gândirea, Steaua, Familia, Tribuna*. Dintre volumele sale menționăm: *Literatura ardeleană nouă* (1945); *Ion Pop Reteganul: viața și activitatea* (1965); *Iubiri* (1968); *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula; Flaut pentru o frumoasă* (1971); *De vorbă cu Marco Polo* (1974), *Trec printre oameni* (1978). La 23 ianuarie 1984, Gherla, a trecut la cele veșnice¹.

Ioan (Nae) Antonescu s-a născut la Terebești, în 18 decembrie 1921. A studiat la Școala Normală din Oradea între anii 1936–1940 și la București, unde s-a refugiat în urma trecerii zonei de Nord-Vest a Transilvaniei sub stăpânirea statului maghiar. În anul 1949 a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj, iar între 1955–1958 a urmat cursurile (fără frecvență) la Institutul de Științe Economice din București². A fost arestat în perioada comunistă pentru că era un susținător al Partidului Național Țărănesc. A fost profesor la școala din Terebești și, o perioadă, director. S-a preocupat de istoria presei și a literaturii. A publicat studii, articole, recenzii în revistele vremii dintre care menționăm: *Steaua, Tribuna, Convorbiri literare, Viața Românească, Limbă și Literatură, România literară, Vatra, Revista de istorie și teorie Literară*. Dintre cărți amintim: *Scriitori uitați* (Editura Dacia, 1980), *Reviste literare conduse de Liviu Rebreanu* (Editura Minerva, 1985), *Revista „Jurnalul Literar”* (Editura Timpul, 1999), *Reviste literare interbelice* (Editura Dacia, 2001), *Scriitori și reviste literare din perioada interbelică* (Editura Convorbiri Literare, 2001), *Reviste din Transilvania* (Editura Biblioteca Revistei Familia din Oradea, 2001), *Revista Fundațiilor Regale. Monografie* (Editura Solstițiu, 2006). Majoritatea lucrărilor le-a publicat sub pseudonimul Nae Antonescu. A mai semnat cu pseudonimele: Silviu Alexe, Titus Clemente, Nae Tarabă, I.A. Terebești. La 18 iunie 2008 a trecut în veșnicie.

*

Gherla, 15 sept. 1971

Dragă Nae,

Întru buna aducere aminte a anilor când hălăduiam mai tineri prin București și întru neistovita noastră prietenie, mulțumindu-ți cald totodată

¹ Aurel Sasu, *Dicționar biografic al literaturii române M-Z*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2006, p. 408.

² Nae Antonescu, *Din presa sătmăreană de altădată*, Satu Mare, Ed. Citadela, 2013, p. 7. Vezi și Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționarul Scriitorilor Români A-C*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, pp. 95–96.

pentru atenția generoasă, acordată visărilor mele, îți trimit acest „Flaut pentru o frumoasă”³.

Aș îndrăzni cu mult drag să te rog a scrie ceva despre volum în „Steaua”⁴. L-am trimis și domnului Aurel Rău⁵, așa că, dacă nu te superi, le-ai putea expedia dumnealui cele scrise. A fost amabil întotdeauna față de mine.

Am încercat și în vara aceasta să mă retrag în cuibul meu de pe Someș. Sper ca Bunul Dumnezeu să mă ajute să vin tot acasă.

Te îmbrățișez cu mulțumiri.

Sărutări de mâini doamnei,
Ion Apostol Popescu

(Ms. 6970/IV, fila 66)

Sibiu, 15 sept. 1971 66

Dragă Naș,

Întru buna aducere aminte
a anilor cînd hălăduiam mai
tineri prin București și întru nei-
torita noastră prietenie, multumindu-
mi căld totodată pentru atenția generoasă
acordată visărilor mele, îți
trimit acest „Flaut pentru o fru-
moasă”.

Aș îndrăzni cu mult drag să
te rog a scrie ceva despre volum
în „Steaua”. L-am trimis și domnului
Aurel Rău, așa că, dacă nu
te superi, le-ai putea expedia dumnealui
cele scrise. A fost amabil întotdea-
una față de mine.

Am încercat și în vara aceasta să
mă retrag în cuibul meu de pe Someș.
Sper ca Bunul Dumnezeu să mă
ajute să vin tot acasă.

Te îmbrățișez cu mulțumiri.
Sărutări de mâini doamnei.
Ion Apostol Popescu

³ Ion Apostol Popescu, *Flaut pentru o frumoasă*, București, Editura Cartea Românească, 1971.

⁴ Nae Antonescu, *Ion Apostol Popescu. Flaut pentru o frumoasă*, Editura Cartea Românească, 1971, în *Steaua. Revistă a Uniunii Scriitorilor*, Anul XXII (serie nouă), 16-30 noiembrie 1971, p. 31.

⁵ Aurel Rău (n. 9 noiembrie 1930). Poet, redactor șef al revistei *Steaua*. Cărți: *Mesteacănul* (1953); *Zei asediați* (1972); *Mișcarea de revoluție* (1985).

11-I-1974, Gherla

Mult iubite Nae,

Îți mulțumesc din inimă pentru cartea trimisă și te rog să primești cele mai alese omagii pentru splendorul „Cuvînt înainte” și condițiile în care ai scos⁶ poezia lui George Boldea⁷. Este o ediție de mare competență, iar introducerea ta reprezintă una dintre cele mai dense și elevate sinteze ale literaturii transilvane de atunci. Ai adus concluzii de perspectivă și sculptate în direct.

Fiind bolnav – cinci zile nu am putut să beau nici măcar apă minerală – de abia acum descoperind niște defecțiuni pe la rinichi pe care le voi trata urgent; amicul Ion Buzași⁸ a venit de mai multe ori pe la mine și mi-a vorbit primul de ediția ta. Va prezenta-o neapărat în „Astra”. Săptămîna viitoare mă duc pe la Tîrgu-Mureș și am să sugerez amicului Serafim Duicu⁹ să evidențieze toate semnificațiile succesului tău, el fiind pe placul celor de la „Vatra”. Eu nu mă am bine cu Dan Culcer¹⁰ și de aceea nu a apărut nici o prezentare a „Flautului pentru o frumoasă” – la ei. De altfel, i-am spus și lui Guga¹¹ că e-n vedere să scriu despre folclor unde celebrul Dan Fulger nu ne înghite pe nici unul dintre cei care avem cîte o mică realizare. Duicu¹² este un băiat distins, stă prea bine cu Guga și Culcer a cedat. Serafim Duicu te simpatizează foarte mult. Ce rău îmi pare că nu te oprești pe la mine, la Gherla, în zilele de sîmbătă, duminică, luni, marți cînd sînt acasă. Nevastă-mea îți admiră mereu tinerețea. Te așteptăm cu drag și Domnul să-ți dea numai bine.

Cu vii mulțumiri și omagii,
Ion Apostol Popescu

(Ms. 6970/V, filele 82–83)

Gherla 20 –I-1974

Dragă Nae,

Îți trimit cu vechea stimă articolul pe care l-am scris despre cartea ta.

⁶ George Boldea, *Versuri*, București, Minerva, 1973.

⁷ George Boldea (n. 16 mai 1905 – m. 9 decembrie 1934). Poet. Cărți: *Soliloquii* (1938); *Versuri* (1973).

⁸ Ion Buzași (n. 11 aprilie 1943). Istoric literar. Dintre volumele sale menționăm: *Andrei Mureșanu* (1988); *Eminescu și Transilvania* (1997); *Scritorii români și Blaiful* (1998).

⁹ Serafim Duicu (n. 6 august 1938 – m. 19 octombrie 1996). Istoric și critic literar. Cărți: *Pe urmele lui Gheorghe Șincai* (1983); *Pe urmele lui Samuil Micu-Clain* (1986); *Pe urmele lui Petru Maior* (1990).

¹⁰ Dan Culcer (n. 15 iunie 1941). Critic literar. A înființat împreună cu Romulus Guga și Mihai Sin revista *Vatra* în anul 1971, la Tîrgu Mureș. În anul 1987 pleacă în Franța, unde primește azil politic. Volume: *Un loc geometric* (1973); *Citind sau trăind literatura* (1976).

¹¹ Romulus Guga (n. 2 ianuarie 1939 – m. 17 octombrie 1983). Poet. Volume: *Bărci părăsite* (1968); *Totem* (1970); *Sărbători fericite* (1973).

¹²

Articolul l-am trimis recomandat d-nului Aurel Rău, cu rugămintea să-l găzduiască. I l-am trimis acasă și sper să fie de acord, deși Virgil Nistor¹³ nu mă prea înghite și fără să știu de ce. Am ținut să pedalez neapărat pe contribuția ta personală. Am vorbit în același sens și cu amicul Duicu. Tare doresc să ne vedem și Dumnezeu să ne ofere prilejul.

Sărutări de mîna doamnei,

Cu drag,
Ion Apostol Popescu

(Ms. 6970/V, fila 27)

Gherla, 19 - III - 1974

Iubite Nae,

Am primit cu inima plină răvașul tău și îți mulțumesc pentru bunele cuvinte despre „De vorbă cu Marco Polo”¹⁴. M-am bucurat totodată că te-a găsit acasă epistolia mea. Ai perfectă dreptate: azi este foarte greu să găsești undeva un loc ca să scrii despre un confrate. Se apără mai teribil ca oricînd de așa ceva. Cine are în mîna postul are și puterea și pe ceilalți îi îndepărtează. Desigur, mai sînt și excepții. Mă mir că Aurel Rău, deși l-am rugat frumos și cu respect, nu mi-a răspuns nimic în legătură cu ceea ce am scris despre opul tău. Probabil că este vreun X care îl înstrăinează de semenii. Dacă mi-ar fi dat un răspuns, încercam în altă parte cu articolul. Dar Dumnezeu să dea bine și sănătate.

Tare mult te rog a te opri și pe la mine.

Cu vechea inimă,
Ion Apostol Popescu

(Ms.6970/VI, fila 166)

Bibliografie

- Antonescu, Nae, *Din presa sătmăreană de altădată*, Satu Mare, Editura Citadela, 2013.
Sasu, Aurel, *Dicționar biografic al literaturii române A-L*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006.
Sasu, Aurel, *Dicționar biografic al literaturii române M-Z*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006.
Zaciu Mircea, Papahagi Marian, Sasu Aurel, *Dicționarul Scriitorilor Români A-C*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995.

¹³ Virgil Nistor (n. 22 septembrie 1922 – m. 10 iulie 2017). Poet, dramaturg, redactor la revista *Steaua*. Cărți: *Puii nu zboară singuri* (1963), *Întoarcere în anotimp* (1968), *Spirală* (1969), *Cursa de șoareci* (1970), *Ispititoarea pasăre de foc* (1975), *Pe-o invizibilă harfă percuții* (1976), *Clipa cînd orele tac* (1979), *Ceremonia cuvintelor* (1986).

¹⁴ Ion Apostol Popescu, *De vorbă cu Marco Polo*, București, Editura Cartea Românească, 1974.

**“IN TRUE REMEMBRANCE OF OUR YOUTH YEARS, WHEN WE
LIVED IN BUCHAREST, AND IN OUR NEVER-FAILING FRIENDSHIP”.
ION APOSTOL POPESCU TO NAE ANTONESCU - LETTERS**

- Summary -

The present text encompasses four letters, sent by Ion Apostol Popescu to Nae Antonescu, from which one can observe their friendship, consolidated with the realities of the cultural life of the time. The letters are extracted from *Fondul Nae Antonescu, Corespondență* (quote 6970/ files IV-VI) of “Lucian Blaga” Central University Library in Cluj-Napoca.

**«AU BON SOUVENIR DES ANNÉES QUAND NOUS ERRIONS TOUT
JEUNES SUR BUCHAREST ET A NOTRE INFATIGABLE AMITIÉ».
ION APOSTOL POPESCU À NAE ANTONESCU - LETTRES**

- Résumé -

Le texte ci-dessus contient quatre lettres rédigées par Ion Apostol Popescu à Nae Antonescu, d'où leur amitié découle dans les paramètres de la réalité culturelle de ces temps-là. Les lettres proviennent du *Fond de Nae Antonescu, Correspondance* (rubrique 6970/ dossier IV-VI) de la *Bibliothèque Centrale Universitaire Lucian Blaga* de Cluj-Napoca.

**„ZUM ANDENKEN AN DIE JAHRE IN DENEN WIR ALS
JUNGE MENSCHEN DURCH BUKAREST WANDERTEN UND
FÜR UNSERE ANDAUERENDE FREUNDSCHAFT“. VON ION
APOSTOL POPESCU AN NAE ANTONESCU - BRIEFE**

- Zusammenfassung -

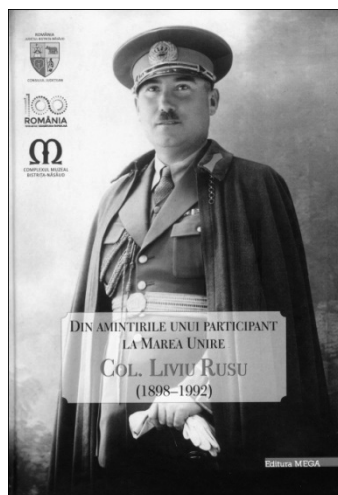
Der vorliegende Text umfasst vier Briefe, die von Ion Apostol Pavel an Nae Antonescu geschickt wurden. Aus diesen Briefen ergibt sich die Freundschaft der beiden, die mit der Realität des damaligen kulturellen Lebens zusammenhängt. Die Briefe entstammen aus dem *Nae Antonescu Fond, Korrespondenz* (Quote 6970/ Akte IV-VI) der Zentralen Universitätsbibliothek „Lucian Blaga“ von Cluj-Napoca.

IV. RECENZII

Vasile Cordovan, Vasile Măgherușan, Gavrilă Rus, Gheorghe Șanta, Dan Lucian Vaida, *Din amintirile unui participant la Marea Unire. Col. Liviu Rusu (1898-1992)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018, 167 p.

Odată cu publicarea volumului închinat colonelului Liviu Rusu (1898-1992) și activității lui din cadrul primei conflagrații mondiale sau contribuției sale la realizarea evenimentului Marii Uniri, memorialistica din județul Bistrița-Năsăud dedicată acestui subiect s-a îmbogățit cu o valoroasă contribuție. Câteva surse complementare (conținând informații ce pe alocuri se repetă), completate de interviuri și medalioane de presă sau cronici aduc în atenție personalitatea unui om important, pe nedrept lăsat în umbră de cercetarea istoriografică contemporană din acest spațiu.

Despre ineditul din geneza acestei lucrări, dar și principalele repere biografice ale celui căruia i-a fost consacrată, vorbesc editorii înșiși în cuvântul introductiv, arătând că:

„Idea alcătuirii acestei lucrări, care să cuprindă atât materiale inedite, cât și unele republicate, alături de o serie de imagini fotografice, a încolțit, se poate spune, simultan în mintea mai multor oameni. Și de această dată, credem că nu a fost o întâmplare, ci voință divină, ca acele persoane să se întâlnească, să-și împărtășească gândurile și, apoi, să-și unească eforturile pentru un scop devenit comun. Și oare ce moment era mai potrivit pentru apariția cărții, dedicată unuia care, printre altele, a fost implicat profund și în evenimentele anului 1918, dacă nu răstimpul în care poporul român sărbătorește Centenarul Marii Uniri? Și, bineînțeles, nu trebuie să uităm nici de cei 120 ani scurși de la nașterea lui Liviu Rusu.

Faptele evocate în continuare au fost puse pe hârtie sau împărtășite de Liviu Rusu în intervalul 1973-1990, altfel spus, în ultimele sale trei decenii de viață. Chiar dacă în cuprinsul cărții, înșiruirea și descrierea evenimentelor la care a participat se repetă de mai multe ori de la un capitol la altul, relatarea lor rămâne de fiecare dată interesantă și captivantă, întrucât a fost influențată de mai mulți factori, printre care starea de spirit a autorului și raporturile pe care le-a avut cu autoritățile vremii, respectiv cu regimul comunist, fapt care face ca

memorialistul să amestece, pe bună dreptate, atitudini subiectiviste și patimi în judecarea oamenilor și a situațiilor” (p. 8).

Primește prin grija și bunăvoința urmașelor colonelului Liviu Rusu, respectiv Viorica Rusu și Virginia Rusu-Mateciuc, dublate de sfaturile și experiența dr. Adrian Onofreiu și prelucrate Rodica Pop și Dumitru Rotari de la Muzeul Grăniceresc Năsăudean, textele din paginile lucrării pe care o avem în vedere se prezintă într-o ținută grafică de învidiat și are un conținut ce va fi cu certitudine lecturat și analizat deopotrivă de specialiștii în arta muzei Clio, cât și de cititorii dornici să cunoască mai multe cu privire la evenimentul Marii Uniri și modul în care s-a petrecut acesta în zona Năsăudului.

Om cu o biografie bogată în evenimente, nu întotdeauna fericite, colonelul Liviu Rusu a cunoscut greutatea frontului atât în cadrul Primului Război Mondial, cât și în timpul celui de-al doilea, pentru ca apoi, în partea de început a comunismului să ia calea închisorii și a Canalului. Reabilitarea sosită, ce-i drept, târziu, i-a permis să-și recapete gradele pe care le-a avut în armată și pe care le-a primit în urma faptelor de arme, să fie decorat de regimul Ceaușescu și chiar să-și recapete o parte dintre bunurile confiscate în mod abuziv de regim. A constituit însă și prilejul ca un om ca el, care avea o poveste de spus, să aibă dreptul să vorbească despre evenimentele la care a luat parte, spre beneficiul generațiilor următoare.

Entuziasmul cu care descrie, atât în paginile de memorialistică, cât și în cele ale interviurilor, anumite momente la care a luat parte, arată cât de fericit era de posibilitatea de a împărtăși și altora din cele trăite. Iată, de exemplu, ce spune el în cadrul unui interviu cu Mihai Macuc:

„Fiecare român, intelectual, țăran, meseriaș, muncitor, era pătruns de gândul că trebuie să facă ceva pentru Unire. La Bistrița a apărut ziarul „Glasul vremii”, cu colaborarea inimosului tipograf Gheorghe Mateiu. Cam așa s-a scris pe atunci: „Sunt mari și de însemnătate istorică aceste vremuri de prefacere. Fiecare om să fie la locul lui și să-și facă datoria, ca din lucrarea armonioasă a tuturor să răsară dreptatea cauzei noastre. Fiți tari și generoși, după cum sunt vremurile cu noi”!

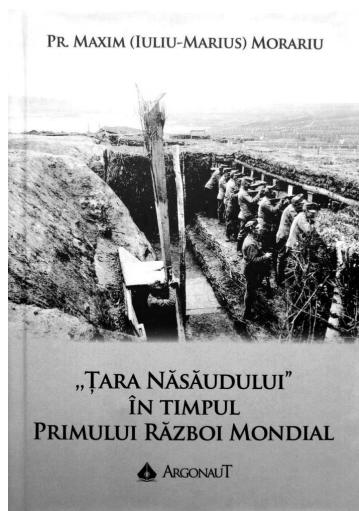
Un astfel de om tare și generos avea să fie și colonelul Liviu Rusu. Își va plăti cu vârf și îndesat patriotismul în primii ani de comunism. Va fi însă suficient de puternic să supraviețuiască acelor vremuri și să depună mărturie atât despre ele, cât și despre cele anterioare lor. Publicate postum, însemnările sale se constituie într-o sursă valoroasă dedicată conflagrației mondiale ce a precedat Marea Unire și evenimentului însuși. De aceea, nu putem decât să salutăm apariția acestui volum și să-i felicităm pe editori, recomandându-l călduros tuturor celor care doresc să afle mai multe cu privire la biografia unui om aparte.

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în Primul Război Mondial – aspecte memorialistice, socio-economice și culturale, vol. 1-2, Seria „Istorie. Documente. Mărturii,” Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018.

Editura Argonaut (din Cluj-Napoca) propune cititorilor două volume, atent cum-pănite, despre Țara Năsăudului în timpul Primului Război Mondial. Autorul este părintele Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, specialist în istorie și teologie. Atât personalitatea părintelui cât și cartea aproape că nu mai au nevoie de ample prezentări: este îndeobște cunoscut faptul că autorul este doctor în teologie, preot de vocație și neobosit cercetător, bibliografia scrisă de dânsul îl poate recomanda deja ca profesor universitar cu operă; referindu-mă la cele două volume, ele au fost deja receptate în cultura noastră prin ample recenzii realizate de istorici, etnologi și teologi. Dacă recenziile deja existente separă volumele, în rândurile ce urmează doresc o prezentare generală a temei, așa cum reiese ea din condeiul părintelui Maxim.

Nucleul primului volum este indicat de autor astfel: „deși aparent eterogen în conținut și abordare, el este centrat în jurul unui areal geografic-cultural bine delimitat, și anume Țara Năsăudului. Toate studiile de aici vizează fie modul în care s-a răsfrânt experiența belică asupra memorialisticii din acest spațiu, fie chestiuni ce țin de ilustrarea ei în spațiul folcloric, viață cotidiană sau demografie. Ele valorifică cu precădere documente din cadrul Serviciului Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, dar și informații provenite din paupera istografie existentă deja, din volumele de documente dedicate unor teme adiacente celei investigate sau din volume de studii și articole (pp. 9–10). Faptul că demersul părintelui Maxim este unul avizat, este indicat în prefața cărții de pr. prof. univ. dr. Ioan Chirilă, președintele Senatului Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, care arată că: „este un cercetător avizat în zona literaturii memorialistice, căutând să surprindă jurnalul spiritual în formele sale de dezvoltare ca gen și în conținuturile sale de memorie vie a creșterii duhovnicești, remarcând aspectul pedagogic fundamental al acestui gen de scrieri și faptul că jurnalul este o prelungire a sinelui peste timp și prin ceilalți, într-un act de transcendere a timpului, ca

pregustare a veșniciei. De data aceasta, într-un op tematic concentrat pe tema Primului Război” (p. 5). Parcurgând o bibliografie impresionată, autorul reușește să sintetizeze și să prezinte aspectele inedite ale Primului Război Mondial în șapte capitole: 1. O mărturie din Țara Năsăudului despre Primul Război Mondial – Jurnalul Colonelului Anchiș Șoldea; 2. Două perspective inedite asupra Primului Război Mondial: jurnalul lui Gustav Zikeli și însemnările lui Vasile Măgherușan; 3. Imaginea Primului Război Mondial reflectată în cântecele funebre din zona Năsăudului; 5. Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud: orfani și văduve de război; 6. Elevi sălăuani la Gimnaziul Grăniceresc Năsăudean în timpul Primului Război Mondial; 7. Influența Primului Război Mondial asupra natalității din localitatea Salva din județul Bistrița-Năsăud, între anii 1914–1916. Privind aceste capitole se poate observa cum cartea are o rațiune internă, prezentând istoria de sub focul armelor pe front, apoi urmările lăsate de acest foc rece peste cei de acasă. Un mare merit al autorului constă în faptul că a știut să prezinte și să interpreteze aceste lucruri pentru ca lectorul să-și dea seama de schimbările pe care un război le aduce peste lume, și cum el scrijelește în sufletele oamenilor durerea.

Volumul surprinde istoria în profunzimea ei, fapt adevărat prin paginile dedicate personalităților marcante ale vremii, dar și prin rândurile dedicate oamenilor simpli, importanți în peisajul vremii și în desfășurarea istoriei, acest fapt dovedește că autorul deține o perspectivă de ansamblu asupra zonei Năsăudului din perioadei Primului Război Mondial.

Introducerea în paginile volumului al doilea, *Țara Năsăudului în timpul Primului Război Mondial: aspecte memorialistice, socio-economice și culturale* (Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2018), ne este făcută de Mihai-Octavian Groza, un vrednic ucenic al regretatului profesor Nicolae Bocșan, care evidențiază spiritul critic și analist al autorului precum și imaginea de ansamblu a cărții. Este de prisos să amintesc de faptul că aparatul critic al cărții este spectaculos, în fond cantitatea de material istoriografic se pare că a stat la baza continuării proiectului Țara Năsăudului în Primul Război Mondial prin publicarea volumului în cauză, iată justificarea autorului: „având în vedere cantitatea de material istoriografic rezultat în urma eforturilor pe care l-am depus, am socotit potrivită continuarea proiectului dedicat Țării Năsăudului în Primul Război Mondial, și publicarea unui al doilea volum ce să cuprindă texte circumscrise fie unor aspecte privitoare la război, fie evenimentului intens așteptat de toți românii. Consider că cele două sunt legate și că doar înțelegerea conflagrației și a ororilor ei ar putea contribui la înțelegerea evenimentului de la Alba-Iulia, în vreme ce, pentru români, războiul trebuie privit prin prisma urmării sale cele mai importante, unirea, întrucât aceasta ne face să înțelegem și să evaluăm diferit toate jertfele pe care le-a suscitât el” (p. 13).

În primul capitol al cărții este subliniată complexitatea imaginii războiului reflectată în folclorul din zona Năsăudului: durerea, dorul, frica, moartea sau raportarea la viața interioară, la patrie sau împărat, toate surprinse în versuri, reușite sau mai puțin reușite, arată în ce fel omul din ținutul năsăudean s-a raportat la punctele cardinale ale vieții. Capitolul al doilea demonstrează

cu subiect și predicat contribuția părintelui Grigore Pletosu la realizarea evenimentului din 1918. Cel de al treilea capitol intitulat *Personalitățile eclesiastice din județul Bistrița-Năsăud și contribuția lor la realizarea evenimentului Marii Uniri*, subliniază rolul elitelor clericale, ortodocși și greco-catolici, la Marea Unire. Rânduri frumoase sunt dedicate părinților Grigore Pletosu, Dionisie Vaida și Alexandru Haliță, care au reușit datorită prestigiului și autorității lor să susțină activitățile de organizare a Gărzilor și Consiliilor Naționale Române. Pe drept cuvânt subliniază autorul: „... acest fapt arată pe de o parte puternica legătură existentă la acea vreme între clerul și poporul de aici, elitele clericale fiind vocea prin care se exprima populația locului” (p. 49). Următoarele două capitole ale cărții aduc în prim plan preoții aștrști de la începutul secolului XX și până la Marea Unire, ca mai apoi să fie pusă în lumină activitatea lor pentru agregarea statului național. În ultimul capitol al lucrării, părintele Maxim se apleacă asupra meleagurilor natale, oferind cititorului o situație exactă asupra natalității din localitatea Salva în anul 1918.

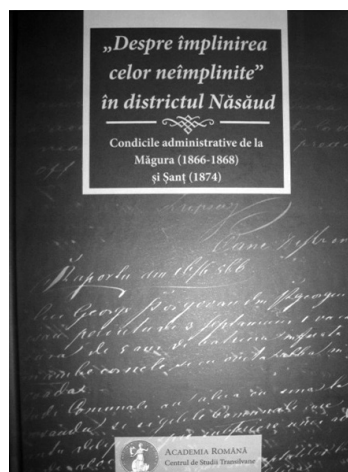
Țara Năsăudului, în timpul Primul Război Mondial: un unic proiect prezentat în două volume. O încântare !

Pr. drd. Grigore-Toma Someșan

„Despre împlinirea celor neîmplinite” în Districtul Năsăud. Condițiile administrative de la Măgura (1866-1868) și Șanț (1874), ediție, studiu introductiv și note de Adrian Onofreiu, Claudia Septimia Sabău, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2018, 145 p.¹.

Zona fostei granițe militare a suscitad dintotdeauna un interes aparte în rândul istoricilor Transilvaniei, iar spațiul năsăudean în particular a reprezentat probabil cel mai intens cercetat și mai bine documentat istoriografic sector al său, atât pentru perioada dinainte, cât și pentru cea de după 1851. Prezervarea unei autonomii administrative în intervalul 1861-1876, între hotarele Districtului Năsăud, a contribuit la această situație fericită, atât prin organizarea eficientă a suportului financiar acordat mai multor generații de studiosi, cât și prin faptul că a pus la dispoziția istoricilor un bogat material documentar elaborat în limba română.

Lucrarea *„Despre împlinirea celor neîmplinite” în Districtul Năsăud. Condițiile administrative de la Măgura (1866-1868) și Șanț (1874)*, editată de dr. Adrian Onofreiu și dr. Claudia Septimia Sabău, recent apărută sub egida Centrului de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, prefațată de prof. dr. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, recuperează și introduce în circuitul științific o categorie foarte puțin frecventată a acestor documente, atât la nivelul Transilvaniei, cât și la cel al fostului district: cronicile administrative. Acestea din urmă erau colecții de acte ce conțineau reglementările forurilor administrative superioare (la nivel imperial sau provincial) transmise populației prin intermediul juzilor cercuali, dar și chestiuni administrative și juridice/judiciare locale. Patente, ordine, circulare, înștiințări și reglementări privind alegerile în funcții administrative sau politice (deputați), anchete, execuțiuni și pedepse, recursuri, autorizații de construcție, împăcări între litiganți își găsesc toate locul în paginile cronicilor, oferind o perspectivă caleidoscopică asupra vieții comunităților din cele două localități, atât în relație cu autoritățile, cât și la nivelul interacțiunii sociale și a activităților economice cotidiene. De la atenționarea juzilor și notarilor comunali să nu mai „sufere” intrarea țăranilor în grup și cu pălărie pe cap în sediul oficiului administrativ

¹ Text publicat și în „Răsunetul”, Bistrița, anul XXXI, nr. 8123, joi, 16 mai 2019, p. 9.

(„ca într-un birt”), la faptul că vaca de patru ani, sură, a lui Iftode Lazăr urma să fie vândută la licitație în piața târgului Rodnei (probabil pentru acoperirea unei datorii), de la distribuția pe comune a sumelor pentru repararea acoperișului Școlii Triviale, a podurilor sau a drumurilor, până la darea în urmărire a lui Ion Moise, de 19 ani, din Măgura, care fugise de la casa părinților luând cu sine o pereche de cizme, cotidianul spațiului rural năsăudean este relevat sub forma unei diversități de fragmente narative individuale, familiale sau comunitare surprinse din perspectiva autorității administrativ-juridice.

Bogăția documentară este augmentată de un studiu introductiv valoros și bine întocmit, care familiarizează cititorul, fie el istoric profesionist sau doar pasionat, cu structurile administrative ale timpului, cu modul lor de funcționare, cu relația dintre cetățean și autorități și, nu în ultimul rând, cu societatea rurală năsăudeană din deceniile ce au urmat desființării graniței militare. Din acest punct de vedere, lucrarea asumă, pe lângă conținutul documentar, și o componentă explicativă și analitică nu întotdeauna prezentă în întreprinderi științifice similare. Notele explicative numeroase și bine întocmite completează această ediție valoroasă, care servește nevoilor cercetătorului interesat de istoria administrativă, istoricului fenomenelor sociale și al vieții cotidiene, dar și profesorului ce predă istoria locală. Este bineînțeles de dorit ca pe viitor, documente similare încă inedite să fie publicate în condiții editoriale și grafice cel puțin la fel de bune, inclusiv în format electronic, și răspândite atât în centrele de cercetare, cât și în bibliotecile școlare și comunale năsăudene, pentru a servi ca suport documentar în egală măsură sintezelor științifice și memoriei comunitare.

Vlad Popovici

In alaturare, se
unui formulariu de
sorela demandare:
Tiese impune de
aceste Tabele inse-
tate, spre care scopu
tele necesari ale con
incatu se corespu
si cu natura lucruril
numa cu datele sin
D falsu estigate de pt
Datele despre aria
Contributiune le vi
si Cartile de Contrib